

Dr. Turján Anikó, Divéki Éva,
Keszy-Harmath Zoltánné,
Kóczán Gergely, Takács Kristóf

Semmi sincs ingyen:
A főbb magyar fizetési
módok társadalmi
költségének felmérése

MNB-TANULMÁNYOK 93.
2011

MAGYAR NEMZETI BANK

Dr. Turján Anikó, Divéki Éva,
Keszy-Harmath Zoltánné,
Kóczán Gergely, Takács Kristóf

**Semmi sincs ingyen:
A főbb magyar fizetési
módok társadalmi
költségének felmérése**

**MNB-TANULMÁNYOK 93.
2011**

Az „MNB-tanulmányok” sorozatban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, és nem feltétlenül tükrözik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

MNB-tanulmányok 93.

Semmi sincs ingyen: A főbb magyar fizetési módok társadalmi költségének felmérése

Írta: dr. Turján Anikó, Divéki Éva, Keszy-Harmath Zoltánné, Kóczán Gergely és Takács Kristóf*

Budapest, 2011. július

Kiadja: Magyar Nemzeti Bank

Felelős kiadó: dr. Simon András

1850 Budapest, Szabadság tér 8–9.

www.mnb.hu

ISSN 1787-5293 (on-line)

* A szerzők ezúton fejezik ki köszönetüket a Budapest Bank Nyrt.-nek, a CIB Bank Zrt.-nek, a Citibank Europe plc. Magyarországi Fióktelepének, az Erste Bank Hungary Nyrt.-nek, az ING Bank NV Magyarországi fióktelepének, a K&H Bank Zrt.-nek, a Magyar Takarékszövetkezeti Bank Zrt.-nek, az MKB Bank Zrt.-nek, az OTP Bank Nyrt.-nek, a Raiffeisen Bank Zrt.-nek, az UniCredit Bank Hungary Zrt.-nek, a Monor és Vidéke Takarékszövetkezetnek, a Magyar Posta Zrt.-nek, a Giro Zrt.-nek, a Brink's C.L. Hungária Zrt.-nek, a G4S Kézpénzlogisztikai Kft.-nek és a JNT Security Kft.-nek az ad hoc adatszolgáltatásért, a felmérésben részt vett vállalatoknak és háztartásoknak a közreműködésért, valamint a GfK Hungária Kft.-nek a vállalati és háztartási felmérés lebonyolításáért, továbbá a felkért diszcutánsnak, Szalay Ákosnak, a budapesti Corvinus Egyetem Közzszolgálati Tanszéke adjunktusának a hasznos tanácsokért.

Tartalom

Összefoglaló	5
Összegzés	6
1. Előzmények, bevezetés	8
2. A főbb hazai fizetési módokra vonatkozó forgalmi adatok	10
3. A módszertan általános leírása	12
3.1. A fizetési lánc fogalma, szereplői	12
3.2. A társadalmi költség vs. privát költség	13
3.3. Az EKB és az MNB által választott módszertan bemutatása	16
4. A jelenlegi költséghelyzet	25
4.1. A készpénz	25
4.2. A bankkártya (betéti és hitelkártya)	40
4.3. Az átutalás	51
4.4. A csoportos beszedés	62
4.5. A felhatalmazói levélen alapuló beszedés	67
4.6. A készpénz-átutalási megbízás	72
4.7. A nyugellátási utalványok postai kifizetése	82
4.8. A vizsgált fizetési módok becsült társadalmi költségének összegzése	83
4.9. A szektoronkénti nettó privát költség összegzése	86
5. A hatékonyabb fizetésimód-választáson elérhető potenciális társadalmi megtakarítás (hatékonyságjavulás)	90
5.1. A készpénzes tranzakciók betéti kártyás tranzakciókkal való nagyarányú kiváltása a kiskereskedelemben	92
5.2. A távollévők közötti papíralapú fizetési módok, megbízások áttérrelése az elektronikus csatornákra a privát szférában	93
5.3. A nyugdíjkifizetések bankszámlákra terelése	94
5.4. A fizetési forgalom modernizálásán elérhető összes megtakarítás becslése	95
5.5. További nem számszerűsített hatékonyságjavulások	96
5.6. A hipotetikus költséghelyzet	97

6. Nemzetközi tapasztalatok összefoglalása	100
6.1. A külföldi társadalmi költségfelmérések eredményei	100
6.2. Nemzetközi szabályozói kezdeményezések és kutatások a fizetésimód-választás hatékonyságának növelése érdekében	108
7. A jelenlegi hazai jogszabályi előírásokban feltárt gátló tényezők	123
7.1. A készpénz törvényes fizetőeszköz jellegéből adódó bizonytalanság	123
7.2. A bérfizetés módjának szabályozása	124
7.3. A hatósági áras közmű- és távközlési szolgáltatások	124
8. A közpolitikai következtetések	126
8.1. A készpénzes fizetések minél nagyobb arányú bankkártyás fizetésekké váló kiváltása a kiskereskedelemben	126
8.2. A távollévők közötti fizetések hatékonyságának javítása	128
8.3. Az infrastruktúra fejlesztése és a jogi környezet	129
Mellékletek	131
1. melléklet: A felmérésben használt kérdőívek és a gyakran felmerült kérdésekre adott válaszok	131
2. melléklet: A felmérésben részt vett hitelintézetek és készpénz-logisztikai cégek jegyzéke	132
3. melléklet: Az első és a második körös vállalati minta részletei	133
4. melléklet: A háztartási/lakossági minta	135
5. melléklet: A fizetési módok társadalmi költségének állandó és változó költségek szerinti megoszlása	136
Felhasznált irodalom	146

Összefoglaló

A tanulmány a Magyarországon használt főbb fizetési módok (készpénzes, betéti és hitelkártyás műveletek, átutalások, csoportos beszedések, felhatalmazói levélen alapuló beszedések, készpénz-átutalási megbízások, nyugellátási utalványok postai kifizetése) 2009. évi társadalmi költségének becslését tartalmazza, két megközelítésben. Az egyik megközelítésben a jelenlegi forgalmi szerkezet alapján, míg a másikban egy korszerűbb, a készpénzt kevésbé és a papíralapú megoldásokat egyáltalán nem használó hipotetikus forgalmi szerkezet alapján. Az első megközelítésben a társadalmi költség 388 milliárd forint, azaz a GDP 1,49%-ára, míg a második megközelítésben 285 milliárd forint, azaz a GDP 1,09%-ára tehető. A társadalmi költség alatt értve a fizetési módok lebonyolításához szükséges összes erőforrás igénybevételét (idő, eszköz és pénz felhasználását) nettó módon (azaz a pénzforgalmi szolgáltatásokért fizetett díjak nélkül). Társadalmi szinten tehát 103 milliárd forintot lehetne megtakarítani, ha a fizetési módok használata módosulna.

JEL: D12, D23, D24.

Kulcsszavak: privát költség, társadalmi költség, nettó privát költség, fajlagos költség, társadalmi megtakarítás, készpénzes műveletek, betéti kártyás műveletek, hitelkártyás műveletek, papíralapú átutalások, elektronikus átutalások, csoportos beszedések, felhatalmazói levélen alapuló beszedések, készpénz-átutalási megbízások, nyugellátási utalványok postai kifizetése.

Összegzés

Az MNB – az érintett szereplők bevonásával – átfogó felmérést készített a főbb hazai fizetési módok: készpénzes, betéti és hitelkártyás műveletek, papíralapú és elektronikus átutalások, csoportos és a felhatalmazói levélen alapuló beszédések, a készpénz-átutalási megbízások (a postai „sárga csekk”), a nyugellátási utalványok postai kifizetése társadalmi költségének becslésére. A társadalmi költség a fizetési láncban felmerült összes erőforrásigényt foglalja magában, azaz a fizetési lánc összes szereplőjének (a jegybanknak, a készpénz-logisztikai cégeknek, a pénzforgalmi szolgáltatóknak és az ügyfeleknek) ráfordítását azon díjak nélkül, amit az érintett szereplők a fizetési láncban belül egymásnak fizetnek.

A becslést két megközelítésben végeztük el: egyrészt a jelenlegi, másrészt egy korszerűbb, meghatározóan az észak-európai országokra jellemző forgalmi szerkezet alapján, ahol a készpénzt kevésbé használják, és a papíralapú megoldásokat közel teljes egészében elektronikus megoldásokkal helyettesítik. A társadalmi költség az első megközelítésben 388 Mrd Ft-ra, azaz a GDP 1,49%-ára, míg a második megközelítésben 285 Mrd Ft-ra, azaz a GDP 1,09%-ára tehető. Ez egyértelműen azt jelenti, hogy az elektronikus fizetési módok intenzívebb használata évente 103 Mrd forintnyi, azaz a GDP mintegy 0,4%-át kitevő társadalmi megtakarítást tenne lehetővé. Megváltozna az egyes fizetési módok fajlagos költsége is: a betéti kártyás műveletek, a csoportos beszédési és az elektronikus átutalási műveletek jóval olcsóbbak lennének, sőt társadalmilag ezek lennének a legolcsóbbak, míg a készpénzes műveletek megrágulnának.

A két megközelítés különbsége abból adódik, hogy az egyes fizetési módok ráfordításstruktúrája – az állandó és a változó ráfordítások aránya – eltérő. A nemzetközi eredményekkel egybevágóan a hazai becslés is azt mutatja, hogy a készpénzes és a készpénzt igénylő fizetés (készpénz-átutalási megbízás és a nyugellátási utalványok postai kifizetése) esetében a változó költségek aránya jóval nagyobb, míg a fizetési számlához kötődő elektronikus fizetési módoknál az állandó költségek aránya a meghatározó. Ezért a fizetési módok közötti használat átrendeződése során a változó költségek lesznek a mérvadók. A készpénzes és a papíralapú, illetve a postai fizetési módok változó költsége olyan nagyarányú, hogy ezek elektronikus tranzakcióval való kiváltása társadalmi megtakarítást eredményez.

A fizetési módok szerkezeti átalakulásának ma is ez az iránya, de nem kielégítő az üteme. A társadalmi jólét növelése és a potenciális megtakarítás mielőbbi elérése érdekében indokolt felgyorsítani a folyamatot. Az MNB e kérdésekről párbeszédet kezdeményezett a szabályozókkal, a szolgáltatókkal és a felhasználókkal.

1. táblázat

A főbb hazai fizetési módok társadalmi költsége és az elérhető megtakarítás

	Jelen helyzetben	Hipotetikus helyzetben	Megtakarítás*
Társadalmi költség (Mrd Ft)	387,81	284,50	-103,31
Társadalmi költség/GDP (%)	1,49	1,09	-0,40
Fajlagos költségek fizetési módonként (Ft)			
Készpénzes műveletek	73,66	87,81	14,15
Betéti kártyás műveletek	201,13	45,63	-155,49
Elektronikus átutalások	174,15	80,47	-93,68
Csoportos beszédések	100,39	47,66	-52,74
Összesen	106,01	77,78	-28,23

Megjegyzés:

* – előjellel: költségcsökkenés
előjel nélkül: költségnövekedés.

Forrás: MNB.

A felmérés során nemcsak a fizetési módokkal kapcsolatos társadalmi költségeket, hanem a fizetési módokhoz kötődő szektoronkénti díjbevételeket és díjfizetéseket is számszerűsítettük. Megállapítottuk, hogy a pénzforgalmi szolgáltatók keresztfinanszírozzák az egyes fizetési módokat. A többi szektor (lakosság, vállalat, állam) esetében a pénzforgalomhoz kötődő ráfordítások mindig magasabbak, mint a bevételek, hiszen bevételeik nem a pénzforgalomból képződik, csak ráfordításaikat tudják mérsékelni a fizetésimód-választáson keresztül.

1. Előzmények, bevezetés

Az elmúlt években Európában és azon kívül is számos tanulmány jelent meg az egyes országokban használt főbb fizetési módok (társadalmi, illetve privát) költségéről. (Európában a norvég, a svéd, a belga és a portugál jegybank végzett ilyen felmérést.) Az EKB 2009 elején elindította egy egységes módszertanon alapuló páneurópai felmérés előkészítését. Az MNB ezek hatására úgy döntött, hogy a páneurópai felméréssel¹ összhangban végzi el a főbb hazai fizetési módokra az elemzést.

Szakmai körökben jól ismert, hogy a fizetések lebonyolítása jelentős költséggel jár, és a fizetési piac hálózati piac. A pénzforgalom lebonyolítása szükségképpen hálózatok létrejöttét, az egymással egyébként versengő szolgáltatók együttműködését feltételezi. E piacon pusztán a piaci mechanizmusok nem feltétlenül vezetnek el a maximális jólét eléréséhez. Ráadásul a készpénzhasználat Magyarországon túlzott, amit mutat a nemzetközi összehasonlításban is magas, 8%-os, GDP-hez mért forgalomban lévő készpénzarány. Az MNB fő mozgatórugója az volt, hogy a jelen állapot felmérésén túlmenően megvizsgálja a nagyobb hatékonyság elérésének lehetőségeit, és felvázolja a nagyobb hatékonyság elérésének lehetséges módját.

Az MNB az adatgyűjtésben az EKB által lefektetett nyomvonalakon indult, de annál nagyobb terjedelemben és rövidebb határidővel végezte el a felmérést és az elemzést. A készpénz, a bankkártyás vásárlás, az átutalás és a csoportos beszedés mellett górcső alá vettük a hazai pénzforgalomban széles körben használt készpénz-átutalási megbízást („sárga csekket”), valamint a nyugellátási utalványok postai kifizetését. Sőt, a háztartási megkérdezés keretében információkat gyűjtöttünk arról is, hogy előre fizetett utalványokkal (étkezési utalványokkal, üdülési csekkekkel stb.) és levásárlást lehetővé tevő törzsvásárlói kártyákkal hol, milyen mennyiségben és összegben, illetve arról, hogy miért ilyen módon fizetnek. Túlléptünk az EKB által közös minimumként követendő felmérésen, és a mi vizsgálatunk kiterjedt a vállalatok teljes pénzforgalmának és a háztartások pénzforgalmának vizsgálatára is. Összességében 12 hitelintézet, 3 készpénz-logisztikai cég, a Magyar Posta Zrt., a Giro Elszámolásforgalmi (a továbbiakban: Giro Zrt.), több száz vállalat, több mint 1200 háztartás és az MNB saját adatszolgáltatása alapján mértük fel a főbb hazai fizetési módok költségeit.²

A tanulmány 2. fejezetében forgalmi adatokkal illusztráljuk a jelenleg Magyarországon használt főbb fizetési módokat. A 3. fejezetben összefoglaljuk a felmérés módszertanát úgy, hogy a valamennyi vagy a legtöbb fizetési módra vonatkozó kérdésekre koncentrálunk. A 4. fejezetben fizetési módonként bemutatjuk a fizetési folyamatot és résztvevőit, majd a jelenlegi költséghelyzetet (ez utóbbit szektoronként is). Az 5. fejezetben a különféle készpénz- és papírigényes fizetési módok nagyarányú kiváltásából fakadó megtakarítási lehetőségeket számszerűsítjük. A 6. fejezetben összegezzük a főbb külföldi költségfelmérések eredményeit, majd részletesebben ismertetjük a fizetésimód-választás hatékonyságának növelését érintő szabályozói kezdeményezéseket, valamint a kísértékű fizetésekkel kapcsolatos nemzetközi kutatások főbb irányait és megállapításait. A 7. fejezetben a hatékony fizetésimód-választást korlátozó/gátló jogszabályi előírásokra térünk ki. A 8. fejezetben pedig röviden összefoglaljuk azokat a lépéseket, amelyek – az érintettekkel már folyamatban lévő egyeztetések és az általános gazdaságpolitikába való beillesztés függvényében történő – megtétele elvezethet a fizetésimód-használat társadalmilag hatékonyabb irányú módosulásához.

A tanulmányhoz 5 mellékletet csatoltunk. Az 1. melléklet a felmérésben használt kérdőíveket tartalmazza. A 2. mellékletben felsoroljuk a felmérésben részt vett hitelintézetek és készpénz-logisztikai cégek jegyzékét. A 3. mellékletben a

¹ A jelen állapot szerint rajtunk kívül 14 jegybank (10 eurorendszerhez tartozó és 4 eurorendszerhez nem tartozó jegybank) vesz részt a páneurópai felmérésben.

² Az általunk feldolgozott adatok száma megközelítőleg 1 millió volt, és valamennyi jogi személyként működő adatszolgáltatónk is sok-sok ezer adatból szedte össze a nekünk megadott információkat. Magyarországon még soha nem volt ilyen részletes felmérés, és a többszöri adategyeztetés és keresztellenőrzés eredményeként kellően megbízható alapokról indíthattuk elemzésünket.

vállalati mintavétel szempontjai szerinti cél- és tényleges elemszámokat, míg a 4. mellékletben a háztartási/lakossági mintavétel tényszámait mutatjuk be. Az 5. mellékletben részletezzük a megtakarítás számszerűsítése szempontjából fontos költségfajtánkénti megoszlásra vonatkozó becslést, megadva a fizetési módok társadalmi költségének állandó és változó költségek szerinti megoszlását. Végül tanulmányunkat az irodalomjegyzék zárja.

2. A főbb hazai fizetési módokra vonatkozó forgalmi adatok

Vizsgálatunk fókuszában a nem időkritikus fizetések álltak, így sem a bankközi forgalommal, sem egyéb más olyan fizetésekkel nem foglalkoztunk, amelyek a valós idejű elszámolási rendszeren (VIBER-en)³ keresztül bonyolódnak le. A nem időkritikus fizetések egyenként akár több millió forintot is elérhetnek, de jellemzően ennél sokkal kisebb értékűek, ezért sokszor kisösszegű fizetesként is hivatkoznak rájuk a szakirodalomban.

Az alábbi táblázat részben a meglévő statisztikák, részben a jelen projekt céljára végzett felmérések és becslések alapján tartalmazza a főbb fizetési módok forgalmi adatait. A táblázatot soronként nézve a készpénzes műveletekre vonatkozó információ makro- és mikroszintű becslések eredményeként állt elő, amit a 4.1.2. pontban fejtünk ki. A betéti és a hitelkártyás műveletekre vonatkozóan rendelkezésre állnak a statisztikák. Az átutalásokra, az azonnali beszedésekre és a csoportos beszedésekre rendelkezésre állnak a Giro Zrt.-től származó statisztikák, ezek azonban csak két bank ügyfelei közötti tranzakciókat tartalmaznak, így azokhoz még becslések alapján hozzá kellett tenni az ún. bankon belüli tételeket, tehát azokat, amelyek az adott bank két ügyfele között bonyolódnak le. Ráadásul jogszabályi változás révén 2009-ben új fizetési módként jött létre a felhatalmazói levélen alapuló beszedés, amire szintén becslést kellett alkalmazni, a részletek a 4.3.2., a 4.4.2. és a 4.5.2 pontban találhatók. Mindhárom postai tételre (a készpénz-átutalási megbízásokra, a nyugellátási utalványok postai kifizetésére és a kifizetési utalványokra) rendelkezésre állnak a statisztikák. Az előre fizetett utalványokkal kapcsolatos forgalmat pedig az e projekt céljára végzett háztartási felmérés alapján becsültük meg.

A 2. táblázatból jól látható, hogy mennyiség szempontjából messze a készpénzes műveletek aránya a legmagasabb 76,08%-kal, míg érték szempontjából az átutalásé 86,02%-kal.

2. táblázat

A főbb nem időkritikus hazai fizetési módok 2009. évre vonatkozó becsült forgalmi adatai

	Fizetési módok	Mennyiség	Érték	Arány (%)	
		(millió db)	(Mrd Ft)	mennyiség alapján	érték alapján
1.	Készpénzes műveletek	2 834,82	51 454,18	76,08%	12,20%
2.	Betéti kártyás műveletek	150,25	1 050,35	4,03%	0,25%
3.	Hitelkártyás műveletek	24,57	200,42	0,66%	0,05%
4.	Átutalások, ebből	277,23	362 772,29	7,44%	86,02%
a)	papíralapon	47,13	61 671,29	1,26%	14,62%
b)	elektronikus alapon	230,10	301 101,00	6,18%	71,40%
5.	Felhatalmazói levélen alapuló beszedések	0,86	507,43	0,02%	0,12%
6.	Csoportos beszedések	77,00	639,97	2,07%	0,15%
7.	Készpénz-átutalási megbízások	271,48	2 990,43	7,29%	0,71%
8.	Nyugellátási utalványok postai kifizetése	22,00	1 541,93	0,59%	0,37%
9.	Kifizetési utalványok	15,98	440,80	0,43%	0,10%
10.	Előre fizetett utalványok (étkezési utalványok és üdülési csekkek)	52,08	118,35	1,40%	0,03%
Összesen		3 726,26	421 716,15	100,00%	100,00%

Forrás: MNB.

³ Az MNB saját tulajdonában van.

A táblázatban látható fizetési módok közül kettőt kizárólag fizikai kapcsolatot jelentő (ún. point of-sale típusú) tranzakciókon keresztül használnak (készpénzes műveletek, előre fizetett utalványok). Hatot kizárólag távollévők közötti fizetési helyzetekben (átutalás, felhatalmazói levélen alapuló beszedés, csoportos beszedés, készpénz-átutalási megbízás, nyugellátási utalványok postai kifizetése, kifizetési utalványok) alkalmaznak. Végül a hitel- és a betéti kártyás műveleteket mindkét helyzetben, de jellemzően inkább a fizikai kapcsolatot jelentő esetekben használják.⁴

Az előző táblázatban szereplő tíz fizetési mód közül az 1–8. helyen felsoroltakat választottuk ki a költségfelmérés elvégzésére. A kiválasztásban annak volt meghatározó szerepe, hogy a vizsgálatunk mindazon fizetési módokra kiterjedjen, amelyekhez nagy forgalom kapcsolódik, vagy potenciálisan jelentős megtakarítást lehetne elérni, ha a fizetési módok választásában nagyobb átrendeződés következne be.

⁴ Távollévők közötti fizetési helyzetben például internetes vásárlásoknál.

3. A módszertan általános leírása

A módszertan általános leírását a módszertan kiindulópontját jelentő fogalmak meghatározásával és magyarázatával kezdjük, majd rátérünk az EKB és az MNB által választott módszertan egyes főbb elemeinek bemutatására, szükség szerint kiemelve a két megközelítés közötti kisebb eltéréseket.

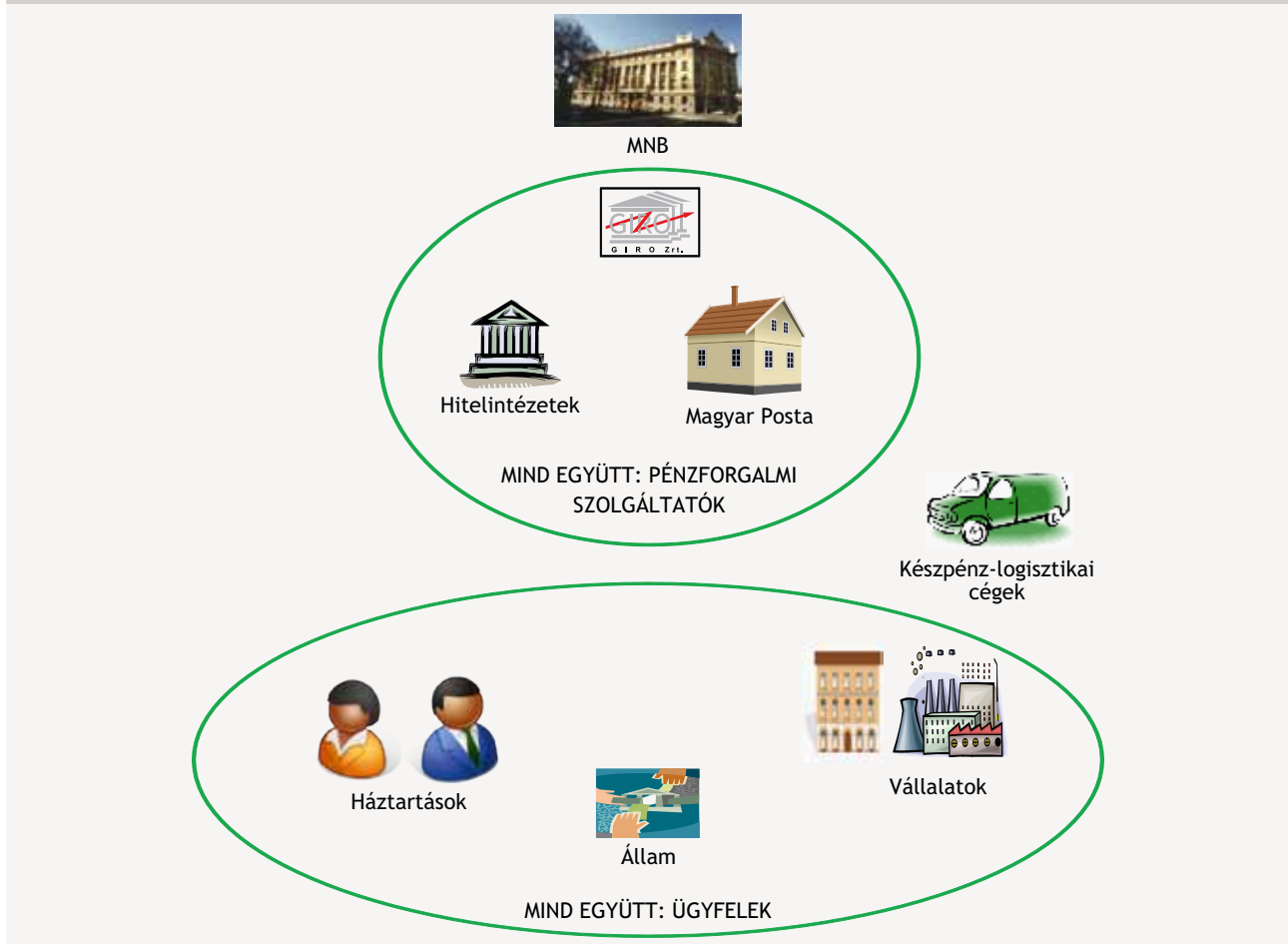
3.1. A FIZETÉSI LÁNC FOGALMA, SZEREPLŐI

Minden fizetés a jogosult és a kötelezett közötti pénzáradást jelent, aminek formája lehet készpénz vagy számlapénz. Ahhoz, hogy egy adott jogosult és kötelezett között a konkrét fizetés lebonyolódhasson, számos más közreműködőre is szükség van. A fizetési lánc tehát egyrészt azokat a szereplőket tartalmazza, amelyek az adott fizetési mód lebonyolításában (előállításában, szolgáltatásában, elszámolásában, lehetővé tételében) részt vesznek, másrészt pedig a fizetési módok végső igénybevevőit: az ügyfeleket (háztartásokat, vállalatokat, államot, önkormányzatokat stb.)

- A jegybank kibocsátó bankként kibocsátja a bankjegyeket és az érméket, és kiegyenlítő bankként elvégzi a Bankközi Klíring Rendszer-tagok adott elszámolás napi egymással szembeni forinttartozásainak és -követeléseinek kiegyenlítését, valamint a MasterCard belföldi tagbankjai közötti kiegyenlítést, továbbá működteti a VIBER-t. (Emellett természetesen a pénzforgalomhoz kapcsolódóan szabályozási és felügyelési szerepköre is van.)
- A Bankközi Klíring Rendszer (BKR) a bankok közötti és a két bank ügyfele közötti fizetési tranzakciók elszámolását végzi úgy, hogy ez utóbbiakat beágyazza a rendszertagok adott napi egymással szembeni forinttartozásainak és -követeléseinek egyenlegébe.⁵ A BKR-t a Giro Zrt. működteti.
- A hitelintézetek és a Magyar Posta Zrt. ügyfelei megbízásából pénzforgalmi szolgáltatásokat nyújt. A hitelintézetek bankkártyák (hitel- és betéti kártyák) kibocsátására is jogosultak. Saját ügyfeleik közötti fizetési megbízásokat saját elszámolási rendszerükben teljesítik, más hitelintézet ügyfeleit (kedvezményezettként vagy kötelezettként) érintő megbízásokat pedig az ügyfél megbízása szerint BKR-en vagy VIBER-en keresztüli elszámolásra indítják. A hitelintézetek körében speciális szerepet tölt be a Magyar Takarékszövetkezeti Bank, amely mintegy ernyő bankként számos szolgáltatást nyújt az integrációhoz tartozó takarékszövetkezeteknek. A takarékszövetkezeti fizetési forgalmat illetően jelentős a klíringfunkció, a készpénzellátásban és a kártyakibocsátásban betöltött szerepük. (Ennek megfelelően például a Takarékbank központilag rendeli meg a takarékszövetkezetek által igényelt készpénzt, a Takarékbank a kártyakibocsátó, míg a takarékszövetkezetek a forgalmazó ügynökök.) Az MKB a Visa-kártyákat érintő műveletek esetében kiegyenlítő bankként is működik.
- A készpénz-logisztikai cégek Magyarországon széles körű szolgáltatásokat nyújtanak ügyfeleiknek – megbízástól függően – a készpénz szállítását, őrzését, feldolgozását, váltását, (jegy)banki felvételét, befizetését is végezhetik.
- Az ügyfelek (akár természetes, akár jogi személyek) fizetési számláik terhére vagy javára kezdeményezhetnek fizetési megbízásokat vagy készpénzben is lebonyolíthatnak fizetéseket. Ennek megfelelően természetesen lehetnek jogosultak és kötelezettek is.
- A pénzforgalom egésze szempontjából jelentős szereplő a Magyar Államkincstár, mert vezeti a központi költségvetéshez, a tb-alapokhoz és az elkülönített pénzügyi alapokhoz tartozó állami szereplők fizetési számláit, és maga bonyolítja le az érintett fizetési számlák közötti fizetési megbízásokat, illetve kezdeményezi az ezen kívüli kört érintő fizetési meg-

⁵ A bankkártyákkal végzett tranzakciók elszámolása nem a BKR-ben, hanem a kártyatársaságok saját elszámolási rendszereiben történik.

1. ábra
A fizetési lánc

bízások teljesítését. (Az állami fizetési szokásokkal egy külön tanulmány⁶ foglalkozik.) A jelen tanulmányban bemutatott költségfelmérés részben nevesítve is tartalmazza az állam (ideértve az önkormányzatokat is) fizetéseinek költségét.

Az egyedi adatok érzékeny voltának tiszteletben tartása miatt a költségfelmérés eredményeit összevontan mutatjuk be, így a hitelintézetek, a Magyar Posta Zrt. és a Giro Zrt. költségeit/ráfordításait és bevételeit együtt a „pénzforgalmi szolgáltatók” név alatt mutatjuk be annak ellenére, hogy a Giro Zrt. természetesen jogi értelemben nem pénzforgalmi szolgáltató, hanem elszámolóház.

A fenti közreműködők nem mindegyike kell, hogy minden egyes fizetési módnál szerepeljen, pl. a készpénz-logisztikai cégek részt vesznek az összes készpénzigényes fizetési módnál, de pl. az átutalásnál, a kártyás műveleteknél és a beszédekseknél nem. Ebből következően a fizetési lánc az egyes fizetési módoknál némileg eltérő.

A fizetési láncban érintett szereplők a nyújtott/igénybe vett pénzforgalmi szolgáltatásért esetenként explicit formában számítanak fel/fizetnek díjakat, míg máskor ugyanez csak burkolt formában valósul meg.

3.2. A TÁRSADALMI KÖLTSÉG VS. PRIVÁT KÖLTSÉG

A tanulmány fókuszában a társadalmi költség megbecslése áll, ezért a meghatározásokat is e fogalom magyarázatával kezdjük.

⁶ Divéki Éva et al. (2010).

A társadalmi költség a fizetési láncban felmerült összes erőforrás igényét jeleníti meg, amely felhasználása ahhoz szükséges, hogy az adott fizetési mód alapján a fizetési tranzakció lebonyolódhasson. A társadalmi költség azt tükrözi, hogy a társadalom egésze számára mennyibe „kerül” a vizsgált fizetési mód előállítása és igénybevétele.

A társadalmi költséget úgy kaphatjuk meg, hogy a fizetési láncban érintett valamennyi résztvevő kizárólagosan saját költségeit/ráfordításait (munka- vagy szabadidő, informatikai, egyéb anyagi, valamint kapcsolódó közvetett költségeit) vesszük figyelembe (az áfához hasonlóan csak az adott szereplő által hozzáadott-érték alapon). Figyelmen kívül hagyjuk tehát mindazokat a díjakat, illetve díjjellegű tételeket, amelyeket az adott résztvevő azon típusú szervezeteknek fizet, amelyeket a fizetési láncban felmértünk. Erre azért van szükség, mert ha nem így tennénk, akkor a szektoronkénti privát költségek összegzése halmozódást tartalmazna, hiszen figyelembe vennénk a díjat és a díj mögött meghúzódó erőforrásokat is.

A privát költség azt tükrözi, hogy az adott fizetési mód előállítása mekkora erőforrást igényel egyenként a fizetési lánc adott szakaszában érintett szereplőktől: tehát a jegybanktól, a pénzforgalmi szolgáltatóktól, a készpénz-logisztikai cégektől, a vállalatoktól, a háztartásoktól, az államtól. A privát költség is mindazokat az erőforrásokat tartalmazza, amiket az adott szereplő természetben áldoz rá a fizetési műveletre vagy a fizetési művelet lebonyolításához szükséges tevékenységre, így a munka- vagy szabadidőt, anyagokat, eszközöket stb., de szemben a társadalmi költséggel, azokat a díjakat is tartalmazza, amelyeket az adott szereplő a fizetési láncban belül a pénzforgalmi szolgáltatásokhoz kapcsolódóan fizet. A szektor szintre összegezett privát költségekben sem szabad azonban azokat a díjakat megjeleníteni, amelyeket az adott szektorhoz tartozók egymásnak fizetnek, pl. a bankközi jutalékot (a kártyás készpénzfelvételeknél a kibocsátó bank fizeti az elfogadó banknak, míg a kártyás vásárlásoknál az elfogadó bank fizeti a kibocsátó banknak).

A társadalmi költség számításánál figyelmen kívül hagyott díjak tehát azok, amiket a fizetési lánc szereplői a pénzforgalmi szolgáltatásokhoz kapcsolódóan egymásnak fizetnek a fizetési láncban belül. Ebből következően társadalmi szinten a kapott és a fizetett díjak összege megegyezik, tehát a díjak kinettőződnek. A szóban forgó díjak azok lehetnek, amiket a pénzforgalmi szolgáltatók fizetnek a jegybanknak és a készpénz-logisztikai cégeknek, a vállalatok és a háztartások a pénzforgalmi szolgáltatóknak és a készpénz-logisztikai szolgáltatásokat igénybe vevő vállalatok a készpénz-logisztikai cégeknek (pl. készpénzkezelési díj, számlavezetési, átutalási díj, csoportos beszédési díj, készpénz-átutalási megbízási díj, éves kártyadíj, kereskedői jutalék,⁷ készpénzszállítási, feldolgozási díj). Fordított előjellel ide számítanak azok az árengedmények is, amiket egy adott fizetési mód használatának ösztönzése érdekében valamely szektor egy másik szektornak nyújt.

Az egész számítási folyamat számos becslést rejt magában, amelyről a jelen fejezet későbbi részében és a 4. fejezetben szólunk. Külön keretes írásban foglaljuk össze azokat a további fogalmakat, amiket az elemzésben használunk.

1. keretes írás

A privát, a saját privát, a nettó privát és a társadalmi költség

A saját privát költség: a privát költség és a fizetett díjak különbsége, míg a nettó privát költség: a privát költség és a kapott díjak különbsége. A saját privát és a nettó privát költség társadalmi szinten azonos, hiszen a fizetett és a kapott díjak, díjjellegű tételek összege társadalmi szinten azonos, így azok társadalmi szinten kinettőződnek. A szektor szinten számított saját privát költség arra világít rá, hogy az adott szektor társadalmi szinten mekkora erőforrást használ el a kérdéses fizetési mód tekintetében, míg a szektor szinten számított nettó privát költség azt mutatja meg, hogy az adott szektor kérdéses fizetési módhoz kapcsolódóan felhasznált erőforrásait (ráfordításait/költségeit) mennyiben fedezik a szóban forgó fizetési módhoz kapcsolódó bevételei. Ebben az értelemben a saját privát költség tekinthető leginkább a társadalmi költség szinonimájának.

A 2. ábrában bemutatjuk a fogalmak egymáshoz való kapcsolódását.

⁷ Az az összeg, amelyet a kereskedő bankja számít fel a kártyaelfogadó ügyfele részére.

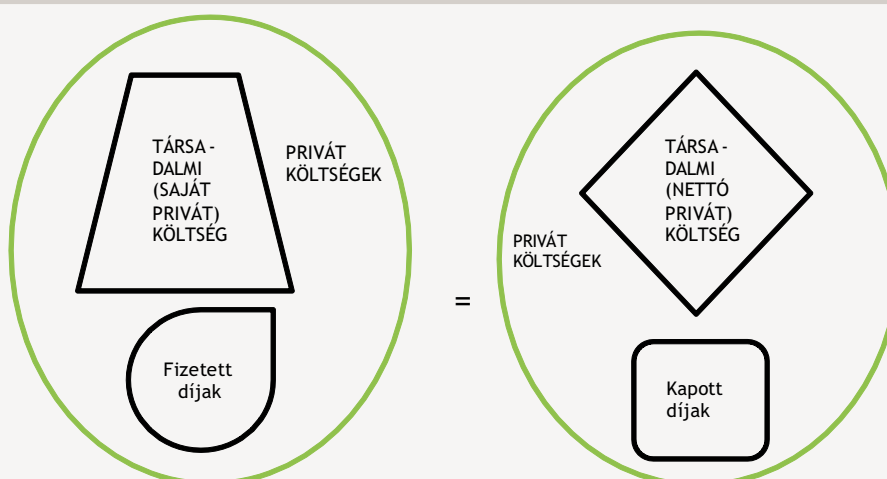
3. táblázat

A főbb fogalmak és magyarázatuk

Fogalom	Tartalom
Privát költség	A fizetési módokhoz kapcsolódó szektoronkénti összes erőforrás- (idő, eszköz, pénz) felhasználás bruttó módon (a fizetett díjakkal együtt)
Saját privát/ társadalmi költség	A fizetési módokhoz kapcsolódó szektoronkénti összes erőforrás- (idő, eszköz, pénz) felhasználás nettó módon (a fizetett díjak nélkül)
Nettó privát költség/ társadalmi költség	A fizetési módokhoz kapcsolódó szektoronkénti összes bruttó erőforrás-felhasználás (a fizetési mód előállításához és használatához kapcsolódó) bevételekből való finanszírozottsága
Díj	A fizetési módokhoz kapcsolódó díj, készpénzkezelési díj, számlavezetési, átutalási díj, csoportos beszedési díj, készpénz-átutalási megbízási díj, éves kártyadíj, kereskedői jutalék, készpénzszállítási, -feldolgozási díj, felár, árengedmény, (seigniorage, készpénztartáson elszenvedett kamatvesztés)

2. ábra

A privát, a saját privát, a nettó privát és a társadalmi költségek, valamint a díjak kapcsolata

Megjegyzés:

TÁRSADALMI SZINTEN: Σ SAJÁT PRIVÁT KÖLTSÉGEK = Σ NETTÓ PRIVÁT KÖLTSÉGEK = Σ TÁRSADALMI KÖLTSÉG

TÁRSADALMI SZINTEN: Σ Fizetett díjak = Σ Kapott díjak

TÁRSADALMI ÉS SZÉKTOR SZINTEN EGYARÁNT: Privát költségek – Fizetett díjak = SAJÁT PRIVÁT KÖLTSÉG

TÁRSADALMI ÉS SZÉKTOR SZINTEN EGYARÁNT: Privát költségek – Kapott díjak = NETTÓ PRIVÁT KÖLTSÉG

Forrás: MNB.

A díjak – ideértve pl. a banki készpénzkezelési, számlakezelési díjat, kereskedői jutalékot vagy a készpénz-feldolgozási, -szállítási díjat is, fizetési mód használatához kapcsolódó árengedmény – csak a fizetési lánc szereplői közötti jövedelem-átcsoportosítást jelentenek, ezért azokat nem szabad figyelembe venni a társadalmi költség kiszámításánál.

A pénzforgalmi szolgáltatók pénzforgalmi szolgáltatást, a készpénz-logisztikai cégek kiegészítő pénzügyi szolgáltatást nyújtanak, így az ezekkel kapcsolatos költségeiket/ráfordításait érvényesítik díjaikban. Az állam, a vállalatok és háztartások pedig ezeket a pénzforgalmi, illetve kiegészítő pénzügyi⁸ szolgáltatásokat veszik igénybe, az ő bevételeik nem a pénzforgalmi szolgáltatásokból ered, hanem az alaptevékenységükből. Ebből következően kizárólag a pénzforgalmi szolgáltatások oldaláról nézve az állam, a vállalatok és háztartások nettó privát költsége mindig pozitív, de ez az érték lehet kisebb vagy nagyobb attól függően, hogyan választják meg az általuk használt fizetési módokat.

Mind a privát, mind a társadalmi költségek ismeretére szükség van, mert eltekintve az üzletpolitikai vagy marketingcéloktól, a privát költség motiválja a pénzforgalmi szolgáltatók, a készpénz-logisztikai cégek, a kereskedők és más vállalatok díj- és árpolitikáját, hiszen

⁸ Csak a vállalatok.

azoknak mint üzleti vállalkozásoknak hosszú távon biztosítaniuk kell a költségeik megtérülését. Következésképpen a privát költségmutatja azt meg, hogy a pénzforgalmi szolgáltatókra és a kereskedőkre/vállalatokra mennyiben számíthatunk a kutatás végeredményeként megfogalmazandó üzenetek közvetítésében, a javasolt gazdaságpolitikai intézkedések elfogadásában, illetve abban, hogy ezek a szervezetek mennyiben tudnának könnyen alkalmazkodni a változásokhoz.

3.3. AZ EKB ÉS AZ MNB ÁLTAL VÁLASZTOTT MÓDSZERTAN BEMUTATÁSA

A módszertan kiindulópontját jelentő fogalmak meghatározását és magyarázatát követően a 4. táblázatban összegezzük a módszertan főbb elemeit. A továbbiakban ezen főbb elemek mentén mutatjuk be a módszertant úgy, hogy a valamilyeni vagy a legtöbb fizetési módra vonatkozó kérdésekre koncentrálunk, és ezekhez igazodva adjuk meg a kiegészítő jellemző részleteket, az egyes fizetésimód-specifikus elemeket pedig a 4. fejezetben fejtjük ki.

3.3.1. A fizetési módok és tranzakciók

A hazai felmérés csak a forintműveletekre vonatkozott függetlenül attól, hogy a forintfizetést forint- vagy devizaszámlára/számláról indították vagy készpénzben hajtották végre. (A páneurópai kérdőív is a saját nemzeti pénznemben lebonyolított fizetési forgalom költségeinek/ráfordításainak felmérésére irányult.)

4. táblázat			
Az EKB- és MNB-módszertanok főbb elemeinek összefoglalása			
Elemek		EKB	MNB
1.	Fizetési módok elvi kiválasztása	készpénz + mindazon nem készpénzes fizetési eszközök, amelyek mennyiségi alapon min. 5%-os piaci részesedést érnek	
2.	Fizetési módok gyakorlati kiválasztása	készpénz, (hitel- és betéti) kártya, csekk, átutalás, csoportos beszedés	készpénz, (hitel- és betéti) kártya, (papíralapú és elektronikus) átutalás, csoportos beszedés, felhatalmazói levélen alapuló beszedés, készpénz-átutalási megbízás, nyugellátási utalvány postai kifizetése
3.	Fizetési tranzakciók jellege	nem időkritikus fizetések	
4.	Fizetési tranzakciók felső értékhatára	pl. EUR 50 000	nincs
5.	Megvizsgálendő/megvizsgált fizetési lánc-szereplők	jegybank, hitelintézetek, bankközi infrastruktúrák, kiskereskedők, vállalatok	
6.	Megvizsgálható fizetési lánc-szereplők	készpénz-logisztikai cégek opcionális	+ készpénz-logisztikai cégek, Magyar Posta Zrt., háztartások
7.	Forgalmi adatok	a vizsgált szektorokban fizetési módonkénti mennyiségi és értékadatok	
8.	Költségfelmérés alapjául szolgáló tevékenységek kiválasztása	közös minimum	közös minimum kiegészítése
9.	Költségfelmérés módja jegybanki, hitelintézeti, készpénz-logisztikai cégek és infrastruktúrák esetében	tevékenység alapú költség-számítás (ún. ABC), közvetlen és közvetett költségek/ ráfordítások, felosztási kulcsok, bevételek	
		összköltség-változás rugalmassága, állandó és változó költségek	tevékenységenkénti költség és az összköltség-változás rugalmassága az állandó és változó költségek közelítésére
10.	Költségfelmérés módja vállalati szektorban	fizetésekkel kapcsolatos munkaidő-ráfordítások, fizetett díjak	
11.	Költségfelmérés módja a háztartási szektorban	nincs	fizetésekkel kapcsolatos időráfordítások
12.	Mintavétel módja	reprezentatív	
13.	Extrapoláció módja	szabadon választható	kombinált: árbevételek, tranzakciószám, makrosztatisztikai adatok
14.	Készpénzes műveletek számának és értékének megbecsülési módja	szabadon választható	kombinált: makrosztintű becslés és mikrosztintű felmérés
Forrás: MNB.			

A költségfelmérés 2009-re vonatkozott mind az EKB, mind az MNB esetében. A háztartásoknál a tranzakciók és a 3.3.5. pontban leírt időráfordítások felmérése 2010-ben az akkori tényekre történt meg.

Az EKB alapvetően külön szerette volna felmérni a hitel- és a betéti kártyás műveleteket. Ugyanakkor az EKB módszertani leírásában egyértelműen rögzítették, hogy a felmérés a fizetéssel kapcsolatba hozható költségekre/ráfordításokra irányul, és nem tér ki a hitelkártyához kapcsolódó hitelnyújtási költség/reáfordításra. Ebből következően a hitelintézeti szektorban csak a kibocsátói oldalon bontottuk meg a költségfelmérést hitel- és betéti kártyákra, minden egyéb esetben (tehát a hitelintézeti szektorban az elfogadói oldalon, valamint a vállalati és a háztartási szektorban) összevontan kezeltük a bankkártyákat. Ebben szerepe volt egyfelől annak is, hogy a fontolóra vett interchange díj- (bankközi jutalék-) szabályozás előkészítéséhez szükségünk volt a kibocsátói oldalon a kártyafajták szerint megbontott hitelintézeti költségekre/ráfordításokra, másfelől az elfogadói oldalon sem a hitelintézeti, sem a vállalati költségek megbontására nem volt lehetőség.

Tekintettel a hazai fizetési szokásokra, fontosnak tartottuk a széles körben használt készpénz-átutalási megbízást és a nyugellátási utalvány postai kifizetését is vizsgálat alá vonni. Mint a 2. táblázatban bemutattuk, a készpénz-átutalási megbízások mennyiségi alapon 7,3%-ot tesznek ki a nem időkritikus fizetésekből, ennél lényegesen kisebb, de nem elhanyagolható (0,6%) a nyugellátási utalványok postai kifizetésének részesedése.

Az egyszerűség és a hatékonyság érdekében nem állítottunk fel külön értékhatárt a fizetési tranzakciókra. A nagy értékű tranzakciók okozta esetleges torzító hatást azzal szűrtük ki, hogy hangsúlyoztuk, hogy ugyanazt a tranzakciós kört kérjük lefedni a tranzakcióknál (mennyiségükönél és értékükönél egyaránt), mint a költségeknél/ráfordításoknál.

A vállalatok és a háztartások esetében arra törekedtünk, hogy a teljes bejövő és kimenő pénzforgalmat felmérjük, természetesen csak a pénzforgalmi szolgáltatások oldaláról. Ennek megfelelően a vállalatok esetében – a teljes pénzforgalom részeként – a vállalatok egymás közötti és az állami fizetéseiről is, míg a háztartások esetében az állami fizetésekről is gyűjtöttünk információkat. (Az állami fizetésekre vonatkozóan külön nem végeztünk költségfelmérést, de a vállalati felmérésből adódó költségbecsléseket kivetítettük az állami szektorra is.) Ezzel a megközelítéssel messze túlléptük a páneurópai közös minimumot, ott ugyanis egyfelől nem volt kötelező a lakossági felmérés, másfelől a vállalatok esetében a fogyasztókkal szembeni pénzforgalomra kellett koncentrálni.

3.3.2. A fizetési lánc szereplőinek oldaláról

Az MNB-felmérést – az EKB által kötelezően kért jegybank, hitelintézetek, bankközi infrastruktúrák, kiskereskedők vállalatok mellett – a készpénz-logisztikai cégekre, a Magyar Posta Zrt.-re és a háztartásokra is kiterjesztettük. A készpénz-logisztikai cégek bevonására azért volt szükség, mert Magyarországon nemcsak a hitelintézetek, hanem a nagyobb vállalatok is (az első körös 334 vállalatra kiterjedő mintából a válaszadók 80-90%-a részben vagy egészben) kiszervezték a készpénzszállítást és a kapcsolódó egyéb készpénzes műveletet (pl. felvételt, befizetést, őrzést, feldolgozást).

A Magyar Posta Zrt. bekapcsolására a készpénz-átutalási megbízásra és a nyugellátási utalványok postai kifizetésére vonatkozó költségfelmérés miatt volt szükség. (Az egyedi költségadatokat bizalmas kezelése érdekében a hitelintézeti adatokat a Magyar Posta Zrt. és a Giro Zrt. adataival összevontan pénzforgalmi szolgáltatók adataiként jelenítjük meg.)

A háztartások megkeresésére elsősorban a készpénzes tranzakciók számának megbecsülése szempontjából volt szükség. Az EKB több lehetséges módszert is ajánlott ugyan e célból, de leginkább a fogyasztói felmérést javasolta. A háztartások megkeresésének további hozadéka volt az MNB részéről, hogy betekintést nyerhettünk a háztartások fizetési szokásaiba és fizetésimód-választási indokaiba, ideértve azt is, hogy szociodemográfiai jellemzők mennyire befolyásolják a szokásokat és a választásokat.⁹ Megjegyezzük, hogy jelenlegi információink szerint az MNB-n kívül 2-3 ország indított a páneurópai projekt keretében lakossági/háztartási felmérést, mások ezt már vagy elvégezték,¹⁰ vagy nem is vesznek részt a páneurópai felmérésben.

⁹ Erről külön tanulmány készült (Takács, 2011).

¹⁰ PL. a német, a holland és a portugál jegybank (Forrás: Deutsche Bundesbank, 2009; Jonker-Kosse, 2009; Banco de Portugal, 2007).

3.3.3. A fizetési módokhoz kapcsolódó tevékenységek oldaláról

Lényeges volt az egyes fizetési módokhoz tartozó tevékenységek meghatározása, hiszen ez teszi lehetővé, hogy a mintába bekerülő adatszolgáltatók (a mintavételi szempontokat lásd a 3.3.7. pontban) egységes elvek szerint adják meg a fizetési módokhoz kapcsolódó ráfordításokat.

A tevékenységek meghatározása más-más léptékű volt a költségfelmérés módjától (lásd bővebben a 3.3.4–3.3.5. pontokat) és végső soron az adatszolgáltatók körétől függően. Az EKB által kialakított kérdőíveket az EKB ajánlásának megfelelően közös minimumként kezeltük, és az adatszolgáltatók előzetes igényeinek, javaslatainak megfelelően igyekeztünk a magyar helyzethez és részben a projektünk céljához¹¹ igazítani.

A jegybanki kérdőívénél végül csak az EKB összevontabb és időközben módosított kérdőívének 2010. júliusi változatához igazodtunk. A felesleges munka elkerülése érdekében tehát eltekintettünk az általunk tervezett részletesebb táblázat kitöltésétől, mert így is biztosított volt, hogy a készpénzre jutó összes jegybanki költség/ráfordítás figyelembevételre kerüljön.

A pénzforgalmi szolgáltatói kérdőívénél – a megkérdezett hazai hitelintézetek észrevételének megfelelően – arra törekedtünk, hogy lehetőség szerint valamennyi fizetési módnál azonos mélységű bontást alkalmazzunk, figyelemmel az adott fizetési mód sajátosságaira. Így valamennyi fizetési módnál szerepelt a szolgáltatási szerződéskötés, a visszaélések kezelése, a visszaélési kár kezelése, az ügyfélszolgálat, a reklám és marketing, a dokumentumkezelés, az irányítás és ellenőrzés stb., hiszen ezen tevékenységekkel kapcsolatos költségeket/ráfordításokat is rá kellett osztani az adott fizetési módra. Tudtuk előre, hogy nem ezek a tevékenységek, hanem az adott fizetési mód lényegéhez kapcsolódó tevékenységek: pl. a fizetési megbízások fogadása, feldolgozása, elszámolása, illetve a felhatalmazások kezelése stb. kötik le az erőforrások zömét, mégis ez a megközelítés biztosította azt, hogy a költségfelmérés – a lehetőségek határain belül – azonos mélységű legyen minden egyes adatszolgáltatónál.

A pénzforgalmi szolgáltatói megkérdezéshez hasonlóan a készpénz-logisztikai cégek esetében is az alapfunkcióhoz közvetlenül kapcsolódó tevékenységeknek, begyűjtésnek/szállításnak, valamint a készpénz kezelésének, feldolgozásának, váltásának volt nagyobb súlya, de döntő többségben szerepeltek az előbb említett általános jellegű tevékenységek.

A vállalatok esetében a következő főbb tevékenységekkel összefüggő munkaidő-ráfordítást mértük fel.

5. táblázat

A vállalatok pénzforgalmával összefüggő tevékenységekhez kapcsolódó munkaidő-ráfordítások

	Tevékenységek	Készpénz	Bankkártya	Átutalás	Beszedés	Készpénz-átutalási megbízás
1.	Fizetések időtartama	*	*	*	*	*
2.	Fizetések folyamatosságának fenntartásához szükséges tevékenységek időtartama	*	*			
3.	Fizetésekkel kapcsolatos utóellenőrzés, adminisztráció	*	*	*	*	*
4.	A nem jogosan beérkezett pénz visszaautalására, visszatérítésére fordított idő			*	*	*
5.	Fizetések lebonyolításához szükséges saját eszközökkel kapcsolatos ráfordítások	*	*			

Forrás: MNB.

¹¹ Megkülönböztettük a papíron és az elektronikusan benyújtott megbízásokat mind a megbízások átvételével, mind az átutalások feldolgozásával kapcsolatos költségek/ráfordítások bekérésénél. (A páneurópai kérdőív végleges változatába is bekerült ez a megkülönböztetés.)

A háztartásoknál közvetlenül csak a következő három tevékenységgel összefüggő időráfordítást mértük fel.

6. táblázat

A háztartások pénzforgalmával összefüggő tevékenységekhez kapcsolódó időráfordítások

Tevékenységek		Készpénz	Bankkártya	Átutalás	Csoportos beszedés	Készpénz-átutalási megbízás
1.	Személyes hitelintézeti/postai ügyintézés ideje (oda-vissza úttal együtt)	*		*	*	*
2.	Nem személyes hitelintézeti ügyintézés ideje			*	*	
3.	Bankszámla/fizetési számla ellenőrzésére fordított idő	*	*	*	*	

Forrás: MNB.

A fizetési tranzakciókra vonatkozó háztartási adatok és a kapcsolódó tranzakciónkénti mérések alapján fizetési módokként mi becsültük meg a készpénzes és a bankkártyás vásárlások ellenértékének kiegyenlítésére fordított időt. (Részleteket lásd a 4.1.6. és a 4.2.5. pontokban.) A banki adatok és a háztartásonkénti tranzakciós számok alapján mi becsültük meg az átutalásokra és a csoportos beszédési megbízásokkal kapcsolatos felhatalmazásokra (limitmódosításokra) fordított időt (részleteket lásd a 4.3.6. és a 4.4.6. pontokban).

3.3.4. Az ABC módszer

A költségfelmérés az ún. tevékenység alapú költségszámításon (activity based costing, ABC) alapult az MNB, a pénzforgalmi szolgáltatók (tehát a hitelintézetek, a Giro Zrt. és a Magyar Posta Zrt.), valamint a készpénz-logisztikai cégek esetében. Ennek a lényege az,¹² hogy közösen előre meghatározva az adott fizetési mód (vagy bármely más termék/szolgáltatás) előállításához szükséges tevékenységeket (lásd a 3.3.3 pontot is), az adatgazda méri fel/becsüli meg, hogy ő milyen fajta és milyen mértékű erőforrásokat használ fel a vonatkozó tevékenység végrehajtásához. A tevékenység közös meghatározása elősegíti, hogy a számviteli rendszerek különbözősége ellenére az adatszolgáltatásra felkért szereplők valóban figyelembe vegyék az adott fizetési mód előállításához kapcsolódó összes költségüket/ráfordításukat. Ugyanezen cél érdekében a költségeket/ráfordításokat tevékenységenként nemcsak összesen, hanem közvetlen és közvetett költségekre/ráfordításra bontva kértük megadni.

Közvetlen költségként/ráfordításként kértük mindazon összegeket számba venni, amelyek egyértelműen kapcsolódnak vagy valamilyen felosztási kulcs segítségével hozzárendelhetőek az adott fizetési módhoz és tevékenységhez, míg közvetett költségként/ráfordításként értelmezve az adott fizetési módra és tevékenységre jutó egyéb költségeket/ráfordításokat. Csak példákat adtunk arra vonatkozóan, hogy mi tartozhat a közvetlen és közvetett költségek/ráfordítások közé, valamint arra nézve is, hogy az adatgazda milyen felosztási kulcsot használhat, illetve használjon.

Például a közvetlen költségek/ráfordítások közé tartozhat azon formanyomtatványok beszerzésének költsége, amely csak egy adott fizetési módhoz használható fel, vagy azon díj is, amit az adatgazda egy adott fizetési mód miatt külső szervezetnek fizet, az a munkabér – a kapcsolódó személyi jellegű egyéb kifizetésekkel és bérjárulékokkal együtt –, amit azoknak a munkatársaknak fizet ki, akik kizárólag az adott fizetési mód teljesítésével foglalkoznak. Ugyancsak a közvetlen költségek/ráfordítások közé számíthat annak az informatikai rendszernek a költsége, amit kizárólag az adott fizetési mód miatt vezettek be és tartanak fenn. Szintén közvetlen költségnek minősül ezeknek idő-, tranzakció-, bevételarányos, illetve más megfelelő módon felosztott része, ha a munkatársak több fizetési mód teljesítésével vagy egyéb feladatokkal is foglalkoznak, vagy ha az adott informatikai rendszer más fizetési módot és egyéb feladatot is támogat. Tudatában voltunk és vagyunk annak, hogy a ráosztás természetesen szakértői becslést igényelt, amit mindenkinek magának kellett elvégezni a tranzakciószám vagy a tranzakciók eltérő bonyolultsága vagy más megfontolás (pl. elért árbevétel) alapján.

¹² A szakirodalomban az látható, hogy a tevékenység alapú költségszámítás alaplogikája mentén a termékek előállítása tevékenységeket vesz igénybe, s a szervezet ezen tevékenységek elvégzéséhez használja fel erőforrásait (Dankó-Szegedi, 2006).

A közvetett költségek/ráfordítások azon támogató tevékenységek költségét/ráfordítását tartalmazzák, amelyek az adott fizetési módhoz is szükségesek, és amiket az adatgazdák a saját maguk által megfelelőnek tartott felosztási kulcsok segítségével tudnak beszámítani (például a szervezet irányításával kapcsolatos költségek, ingatlanbérleti díjak stb.).

A tevékenységenkénti költség/ráfordítás adatok, valamint a lebonyolított tranzakciók volumenére és értékére vonatkozó információk mind a pénzforgalmi szolgáltatók, mind a készpénz-logisztikai cégek esetében lehetőséget adtak a konzisztencia vizsgálatra. A fajlagos költségeket (a készpénz esetében a hitelintézeti készpénzes tranzakciók 100 Ft-nyi értékére jutó költségeket is), költségszerkezeteket hasonlítottuk össze az adott szektorhoz tartozó szereplők között, és a visszakeresések révén az eltérések nagy részét mérsékelni tudtuk.

Az EKB módszertanához igazodva az értékbeni adatokat áfával együtt kértük mindenütt, ahol ez értelmezhető volt.

A társadalmi költségszámítás érdekében minden egyes tevékenységnél külön kértük megjelölni az összes olyan típusú szereplőknek fizetett összegeket is, akiket a fizetési láncban külön felmértünk. Így lehetett biztosítani azt, hogy a végső számítás ne tartalmazzon halmozódást, és egyformán rendelkezésre álljon a privát és a (saját privát költség, azaz a) társadalmi költség.

Fontos volt megismerni a fenti összes adatgazda becslését arra vonatkozóan, hogy milyen mértékben változnak meg a költségei/ráfordításai, ha a tranzakciós volumenek növekednek vagy csökkennek. Nem elégedtünk meg az EKB azon módszertani javaslatával, hogy az összes költség/ráfordítás változására kérjünk számszaki becslést, hanem az MNB-nél és valamennyi pénzforgalmi szolgáltatónál azt is kérdeztük, hogy az egyes tevékenységekkel kapcsolatos költségek/ráfordítások a volumennel egyenes arányban vagy annál kisebb mértékben növekednek-e, illetve függetlenek-e a volumentől. Sok kvalitatív információt kaptunk, aminek alapján társadalmi szinten magunk becsültük meg fizetési módunként az állandó és a változó költségek arányát. Ez ahhoz kell, hogy számszerűsíthessük a készpénz- és a papírigényes fizetések elektronikus fizetésekkel való nagyarányú kiváltásából fakadó megtakarítási lehetőségeket. (A módszert az 5. fejezetben mutatjuk be.)

3.3.5. Az időráfordításon alapuló költségfelmérés

Egyéb szektorok esetében nem volt reális lehetőség, és nem is volt szükség arra, hogy ABC módszer alapján kérjünk költség/ráfordítás adatokat. Volt azonban arra lehetőség, hogy az ABC módszerhez hasonlóan megragadjuk minden olyan tevékenység időigényét, amely a fizetési forgalom lebonyolításával összefüggésben vagy gyakran ismétlődik, vagy feltételezően jelentős mértékű (lásd az 5. és a 6. táblázatot). Ennek során maximálisan törekedtünk arra, hogy csak az adott adatszolgáltató-típus által valóban mérhető/becsülhető időtartamot kérjük. Ebből következően építettünk a szinergiára is, hiszen minden fizetés két fél között zajlik, és a fizetési folyamatnak van olyan szakasza (a vásárlás ellenértékének kiegyenlítése), amelynek mind az eladó, mind a vevő szempontjából ugyanaz az időigénye. (Ez utóbbira végül kontrollként saját magunk is végeztünk méréseket.)

Az időráfordításokat a vállalatok és a háztartások esetében egyaránt a háztartások egy főre jutó 2007. évi éves átlagos nettó jövedelmével (875 837 Ft-tal, illetve annak 1 munkapercre jutó értékével: 7,18 Ft-tal) forintosítottuk (szükség szerint figyelembe véve a tranzakciószámokat is). Tettük ezt egyrészt azért, mert a számítások elvégzésekor a KSH 2007. évi adata állt legfrissebb adatként rendelkezésre, másrészt azért, mert a nettó jövedelem mind a vállalati, mind a háztartási oldalról elfogadható, ugyanis az elsődleges célunk a társadalmi költség felmérése, és azt a vállalati bérköltség oldaláról is jobban közelíti a nettó, mint a bruttó jövedelem. A részleteket fizetési módunként a 4. fejezetben fejtjük ki.

3.3.6. Az időráfordításon alapuló költségfelmérés kiegészítése

A vállalatok esetében a munkaidő-ráfordításokon túlmenően a következő főbb költségelemeket mértük fel alapvetően közvetlen adatbekérés alapján.

7. táblázat
A vállalati fizetésekhez kapcsolódó további költségelemek

	Tétel	Készpénz	Bankkártya	Átutalás	Beszedés	Készpénz- átutalási megbízás
1.	Banki díjak	*	*	*	*	*
2.	Fizetések lebonyolításához szükséges eszközök használati, karbantartási díja	*	*			
3.	A fizetések lebonyolításához kapcsolódó kiszervezések díja	*	*	*	*	*
4.	Fizetési eszköz használatához kapcsolódó veszteség	*	*			
5.	Fizetési mód használatához kapcsolódó árengedmény	*	*	*	*	*

Ugyanakkor a vállalatok által fizetett banki, készpénz-logisztikai és postai díjakat egybevetettük az adott szolgáltató(k) által felszámított díjakkal és a tőlük kapott árbevételadatokkal is.

A háztartások esetében az időráfordításon túlmenően a vonatkozó tranzakciószámok alapján megbecsültük a hitelintézeteknek fizetett díjakat, és azokat a megfelelő fizetési módokra szétosztottuk. Végül a háztartások költségéhez hozzászámítottuk a készpénztartáshoz kapcsolódó (veszteséget és) kockázatot, valamint a bankkártya birtoklásához kapcsolódó kockázatot. (Részleteket a 4. fejezetben.)

3.3.7. Az adatgyűjtés módja, mintavétel, extrapoláció, allokáció

A 3.3.1–3.3.5. pontokban foglaltak szerint alapvetően az MNB bonyolította le a felmérést, de a vállalatok és a háztartások megkérdezésébe bevontuk a GfK Hungária Kft.-t, amellyel az MNB még 2009-ben kötött keretszerződést közvélemény-kutatási szolgáltatásokra.

A felmérés alapjául szolgáló kérdőíveket és a gyakran felmerült kérdésekre adott válaszokat az 1. mellékletben mutatjuk be.

Mint a 8. táblázatból látható, az adatgyűjtés – a jegybank, az elszámolóház és a Posta kivételével – mintavételes eljárással történt.

A hitelintézetek esetében arra törekedtünk, hogy a pénzforgalom szempontjából jelentős összes szereplőt megnyerjük az adatszolgáltatáshoz. Ezt viszonylag megkönnyítette az, hogy a pénzforgalomban aktív szereplők valamennyien részt vesznek az MNB és a Bankszövetség társelnökségével működő Fizetési Rendszer Tanácsban, de a nagyobb szereplők mellett fontosnak

8. táblázat
Az adatgyűjtés módja és a mintanagyság

Szereplők		Megkérdezést lebonyolító	Mintanagyság	Megkérdezés alapja	Válaszadás módja
MNB		MNB	1	kérdőív	önkitöltés
Készpénz-logisztikai cégek			3	kérdőív	önkitöltés
Pénzforgalmi szolgáltatók (hitelintézetek, Magyar Posta Zrt., Giro Zrt.)*			10–14	kérdőív	önkitöltés
Vállalatok:	első kör	GfK Hungária Kft.	334	kérdőív	önkitöltés
	második kör		15	kérdőív	mélyinterjú
Háztartások:	első kör		921	napló	önkitöltés
				kérdőív	interjú
	második kör		300	kérdőív	interjú

* Fizetési módoként némileg eltérő volt a szám.
Forrás: MNB.

tartottuk két kisebb hitelintézet (két takarékszövetkezet) felkérését is. Egy takarékszövetkezet kivételével valamennyien elfogadták a felkérést, és végül összességében 12 hitelintézet (jegyzékük a 2. mellékletben található) töltötte ki a kérdőívet.¹³ Fizetési módoktól függően így 61–97%-os piaci részesedést tudtunk elérni. A szektor szintre történő extrapolációt alapvetően tranzakció-arányosan hajtottunk végre, a fizetési módok szerinti részleteket a 4. fejezetben tárgyaljuk.

A készpénz-logisztikai cégek esetében mindhárom felkért nagy cég (jegyzékük ugyancsak a 2. mellékletben található) részt vett a felmérésben, amivel lényegében teljes egészében lefedtük a piacot, és így nem volt szükség extrapolációra. Ugyanakkor a felmért költségeket négy fizetési mód között kellett szétosztani, hiszen nemcsak a szűken vett készpénzes tranzakcióknál, hanem a készpénz-átutalási megbízások feladásánál és a nyugellátási utalványok postai kifizetésénél is, sőt a vizsgálatunkba nem bevont kifizetési utalványnál is szükség van készpénzre. (Részleteket lásd a 4.1. pont alatt.)

A vállalatok esetében kétkörös mintavétel volt. A GfK Hungária Kft. közreműködésével első körben kérdőíves felméréssel egy 300-as mintát céloztunk meg. A mintavétel elméleti hátterének kialakításakor a GfK-val együtt egy diszproporcionális mintavételből indultunk ki. A fizetéssel kapcsolatos költségek ugyanis sokkal nagyobb mértékben érintik azokat a vállalkozásokat, ahol a bevételek, illetve a kiadások sok, relatíve kisebb tételből erednek. A diszproporcionális mintát ezért oly módon határoztuk meg, hogy a kiválasztásra kerülő cégek között túlreprezentáltak legyenek az említett specifikációjú cégek. Sajnos a válaszadási hajlandóság általában, de különösen a nagyobb és a számunkra igen fontos kiskereskedelmi, közmuhszolgáltatók körében mérsékelt volt, és a válaszok minősége sem volt minden tekintetben kielégítő, ezért újabb felmérésre is szükség volt. Ebben az újabb felmérésben egyrészt egy jóval kisebb mintát (15 darabos) céloztunk meg, másrészt interjúk módszerét választottunk (a megkérdezés az eredeti kérdőívhez igazodott). A költségbecslésekhez nagyrészt a második körös felmérés eredményeit használtuk fel. (A két mintát a célszámokkal és a ténytiszamokkal együtt a 3. mellékletben mutatjuk be.)

A szektor szintre történő extrapolációt részben árbevétel-arányosan hajtottuk végre, amihez a kettős könyvvitelt vezető vállalkozások adóbevallásából származó, 2008. évre vonatkozó „Értékesítés nettó árbevétele” tételt használtuk fel (76 632,34 Mrd Ft-ot).¹⁴ Ezt a fogyasztóiár-index számításánál az MNB által használt súlyozott átlagos áfakulccsal¹⁵ korrigáltuk, mivel a megkérdezésben – az EKB módszertanának megfelelően – bruttó árbevételeket gyűjtöttünk. A számítások elvégzésekor a 2008-as adatok voltak a legfrissebbek, amelyek teljes körűen és végleges formában rendelkezésre álltak, és a válság miatt feltételezhető, hogy a nominális összérték 2009-re nem mutatna lényeges változást. Az áfakulcsnál azonban a magasabb 2009. évi átlagértékkel (20,3%-kal) számoltunk. Ebből következően a 2009. évre számított bruttó árbevétel 92 196,89 Mrd Ft lett, és így a 15-ös mintában 118,51-es, míg a 300-as mintában 319,76-os szorzószámot kellett alkalmazni. Az extrapolációhoz emellett felhasználtuk a tranzakciószámot is ott, ahol ennek értelme volt (pl. bankkártyás vásárlások, illetve a készpénz-átutalási megbízások), vagy egyéb makrogazdasági információt. A döntést egyedi alapon hoztuk meg, függően attól, hogy mi adott megbízhatóbb eredményt. (A részleteket fizetési módokként a 4. fejezet tartalmazza.)

A háztartások/lakosság esetében is kétkörös mintavétel volt. A háztartási alapú megkérdezés jobb lehetőséget ígért a háztartás „fő fizetőjének” elérésére, ezért első körben egyszeri megkérdezéssel összekötött kéthetes naplózást¹⁶ alkalmaztunk 921 háztartás esetében (ez volt a tényleges részvétel a 1000 háztartásra vonatkozó felkérés alapján). Tekintettel arra, hogy a naplózás eredménye a tranzakciószámok tekintetében elmaradt – a GfK-val egyeztetve – előre meghatározott mennyiségtől,¹⁷ a GfK egy 300 fős (szociodemográfiai jellemzők szerint reprezentatív) mintán még egy megkérdezést

¹³ Teljes egészében vagy a leglényegesebb fizetési módokra.

¹⁴ Forrás: MNB. Módszertanilag azonban némileg vitatható, hogy az adat tartalmazza a hitelintézetek nettó árbevételét, de annak egyrészt összesen 3%-nyi nagysága (2315,30 Mrd Ft) miatt, másrészt amiatt, hogy a hitelintézeteket pénzforgalmi szolgáltatóként és nem gazdálkodóként kérdeztük meg, végül az extrapoláláshoz az így számított teljes vállalati árbevétel adatot használtuk fel.

¹⁵ Forrás: MNB.

¹⁶ A naplózás azt jelentette, hogy a felmérésben részt vevő háztartások két héten keresztül naponta papíron rögzítették a pénzköltéseiket (ideértve a sárga csekk feladását, a készpénz befizetését és a készpénz felvételét) az érték, a fizetés helyszíne/jellege, a fizetés módja és a fizetésimód-megválasztás indokának feltüntetésével.

¹⁷ A naponkénti és háztartásonkénti átlagos tranzakciószám az 1 személyes háztartásoknál: 1,19 (szemben a követelményjegyzékben rögzített 1-2 darabbal); a 2 személyes háztartásoknál: 1,56 (szemben a 2-3 darabbal); a 3 személyes háztartásoknál: 1,72 (szemben a 2-4 darabbal); a 4 személyes háztartásoknál: 1,87 (szemben a 4-5 darabbal); az 5 személyes háztartásnál: 1,92 (szemben az 5-6 darabbal); 6 személyes háztartásoknál: 1,92; a 7 személyes háztartásoknál 1,86; míg a minimum 8 személyes háztartásoknál: 3,29 lett (szemben a követelményjegyzékben a minimum 6 fős háztartásokra jutó 6-7 darabbal).

végrehajtott, amelyben erőteljesen fókuszált a mikrofizetésekre.¹⁸ (Nemzetközi tapasztalatok is arra utalnak, hogy sajnos gyakran elfelejtődnek a kísértékű készpénzes műveletek.)¹⁹ Ez a második megkérdezés alapvetően egyéni megkérdezés volt, de a kérdezőbiztosok rákérdeztek az adott család éppen otthon tartózkodó 14 év feletti tagjainak egy napi költségére, sőt a távollévő családtagok adott napi költségére, illetve költségterveire.

A két mintát a 4. mellékletben mutatjuk be. A két minta terület szempontjából való eloszlása nagyjából azonos volt, és jól összevág a KSH-adatokkal. Az 1000-es megkérdezésnél a háztartási naplót vezető személy adataira kérdeztünk rá, és ezért nem fordítottunk túl nagy figyelmet a reprezentativitás vizsgálatának, hiszen a naplót vezető személy családon belüli kiválasztása is befolyásolhatja a reprezentativitásnak való megfelelést. Az 1000-es mintában – várakozásainknak megfelelően – túlnyomó többségében (77,52%) nők vállalkoztak a napló kitöltésére, míg a 300-as megkérdezésnél fordított volt a helyzet, valamivel magasabb lett a férfiak aránya, mint a nőké (56,33% ↔ 43,67%). A háztartások nagysága szintén eltérő a két mintavétel során. Az 1000-es mintában kevesebb az 1 személyes háztartás, és lényegesen több a 3–5 tagú háztartás, mint a 300-as mintában, ebből a szempontból a 300-as minta áll közelebb az országos adatokhoz. Az életkor szempontjából is van különbség a két minta között, az 1000-esben magasabb a 40–59 év közöttiek aránya, míg a 300-asban a 60 év felettieké, ebben a vonatkozásban is a 300-as minta áll közelebb az országos átlaghoz. A legmagasabb iskolai végzettség oldaláról (8 osztály: 17% körül, középfokú végzettség: 60% felett, felsőfokú végzettség: 20% körül, illetve valamivel alatta) a két minta alig mutat különbséget. Az egy főre jutó éves nettó átlag jövedelem szempontjából az 1000-es minta értéke (716 353) alacsonyabb, mint az 300-asé (736 829), de még ez utóbbi sem éri el KSH-statisztikában megjelenő országos átlagot. Ezt a torzító hatást azzal iktattuk ki, hogy az elemzésben az országosan 1 főre jutó nettó jövedelmet használtuk.²⁰

A várakozásainknak megfelelően a második körös megkérdezés pontosabb eredményeket hozott a kisebb értékű, alapvetően készpénzes tranzakciók vonatkozásában, ezért a készpénzes költségbecsléshez kombináltan használtuk a két felmérés eredményét, míg a többi fizetési mód tekintetében alapvetően az első felmérés eredményeit használtuk fel. A szektor szintre való extrapolációt alapvetően az első minta alapján – a KSH által publikált 2008. évi 3 809 431 darabos háztartási szám alapján – 0,02418%-os vetítési kulccsal bruttósítottuk fel a lakosság egészére, majd a vonatkozó időarányok²¹ alapján egész évre.

A fentiekben túlmenően a jegybanki költségek közül a VIBER költségének egy részét kellett a fizetési módok között megosztani, és a Giro Zrt. költségét is meg kellett osztani az érintett fizetési módok között.

9. táblázat
Extrapolációs és allokációs igény szektoronként

Szereplők	Extrapoláció	Allokáció
MNB		*
Giro Zrt.		*
Hitelintézetek	*	
Magyar Posta Zrt.		
Készpénz-logisztikai cégek (CIT-ek)		*
Vállalatok	*	
Háztartások	*	

3.3.8. A költségfelméréshez használt mikroadatok és a mintavétel összegzése

A módszertani fejezet lezárásaként a következőkben a fizetési láncba kapcsolódóan egy ábrában foglaljuk össze a mintavételt és az adatgyűjtést. A fizetési lánc szereplőinek megnevezésénél feltüntetjük a mintanagyságot, és jelezzük azt,

¹⁸ Lásd az 1.5 mellékletben csatolt 2. kérdőív A2 kérdését. „Más tranzakciót nem hajtott végre mai nap? Kérem, gondolja végig még egyszer. Nagyon fontos lenne, hogy mindent feljegyezzünk, függetlenül attól, hogy az mekkora összegű és milyen típusú kifizetés volt.”

¹⁹ Forrás: Jonker-Kosse (2009).

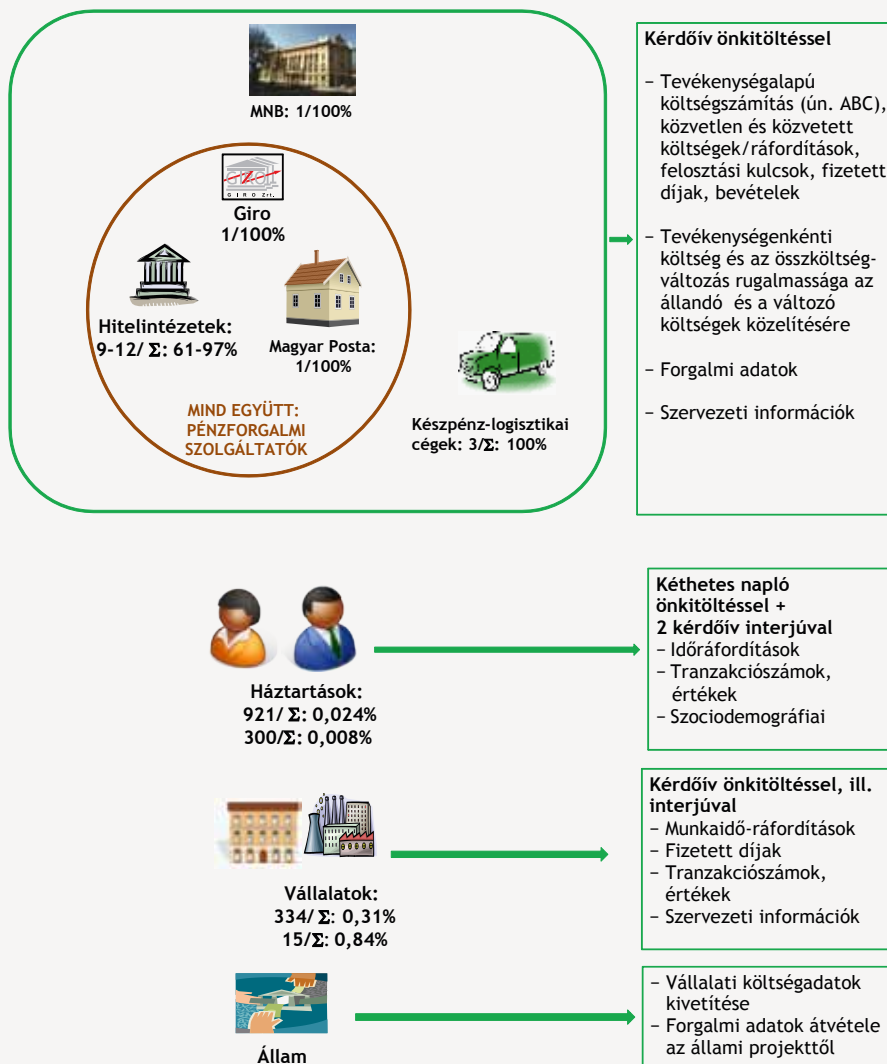
²⁰ KSH Statad tábla: 2.2.6. A háztartások egy főre jutó éves átlagos jövedelme jövedelemforrások szerint (2000–).

²¹ Az első körös felmérés esetében 2 hétig tartó napló és egyhavi időszakra vonatkozó személyes megkérdezés, míg a második körös megkérdezés esetében egy napra vonatkozó megkérdezés.

hogy az az érintett a szektor egészét milyen mértékben fedi le. A hitelintézetek és a készpénz-logisztikai cégek esetében ez alapvetően az adott fizetési módhoz kötődő piaci részesedésre utal, mivel a hitelintézetek szinte valamennyi vizsgált fizetési módnál közreműködnek, ezért az ő esetükben egy viszonylag széles tartománnyal tudjuk csak az összegző információt megadni. A háztartások esetében a két minta darabszámának a KSH által regisztrált háztartások számához viszonyított arányát tüntettük fel, míg a vállalatok esetében a bruttó árbevétel alapján adtuk meg az arányszámot. A 3. ábra tartalmazza az államra vonatkozó közvetett adatgyűjtést is.

3. ábra

A költségfelméréshez használt mikroadatok és a mintavétel összegzése

Forrás: MNB.

4. A jelenlegi költséghelyzet

Ebben a fejezetben fizetési módokként és azon belül szektoronként mutatjuk be a jelenlegi költséghelyzetet, amit minden esetben az adott fizetési módhoz tartozó fizetési lánc összefoglalásával, és szükség, illetve lehetőség szerint a tranzakciós számok és értékek ismertetésével kezdünk.

4.1. A KÉSZPÉNZ

4.1.1. A fizetési lánc és folyamat a készpénzes műveleteknél

A készpénz a kibocsátó MNB-től általában fizikailag a készpénz-logisztikai cégeken, jogilag a pénzforgalmi szolgáltatókon (hitelintézeteken és a Magyar Posta Zrt.-n) keresztül jut el a lakossági, a vállalati és egyéb ügyfelekhez (pl. önkormányzatokhoz). Az ügyfelek részben bankszámlájukról (fizetési számlájukról) vehetnek fel készpénzt,²² részben készpénzben kapnak fizetést, juttatást, bevételt. A készpénz többször megfordulhat az ügyfelek között részben a pénzforgalmi szolgáltatók kikapcsolásával is, de a készpénz-befizetéseken keresztül a pénzforgalmi szolgáltatókhoz is (a vállalati ügyfelek esetében fizikailag legtöbbször a készpénz-logisztikai cégek közreműködésével) visszajuthat. A pénzforgalmi szolgáltatóktól a készpénz vagy az ügyfelekhez jut vissza újbóli készpénzfelvételeken keresztül, vagy a bankközi készpénzpiacon kicserélődik a pénzforgalmi szolgáltatók között, illetve a felesleg visszaáramlik az MNB-be, ahonnan a még forgalomképes készpénz újra visszakerül a gazdaságba. A készpénz mindaddig folytatja a fenti körforgását, ameddig megőrzi a forgalomképességét, mert annak elvesztésekor a bankjegyek megsemmisítésre, az érmék pedig a beolvasztás megrendelésére visszajutnak az MNB-be.

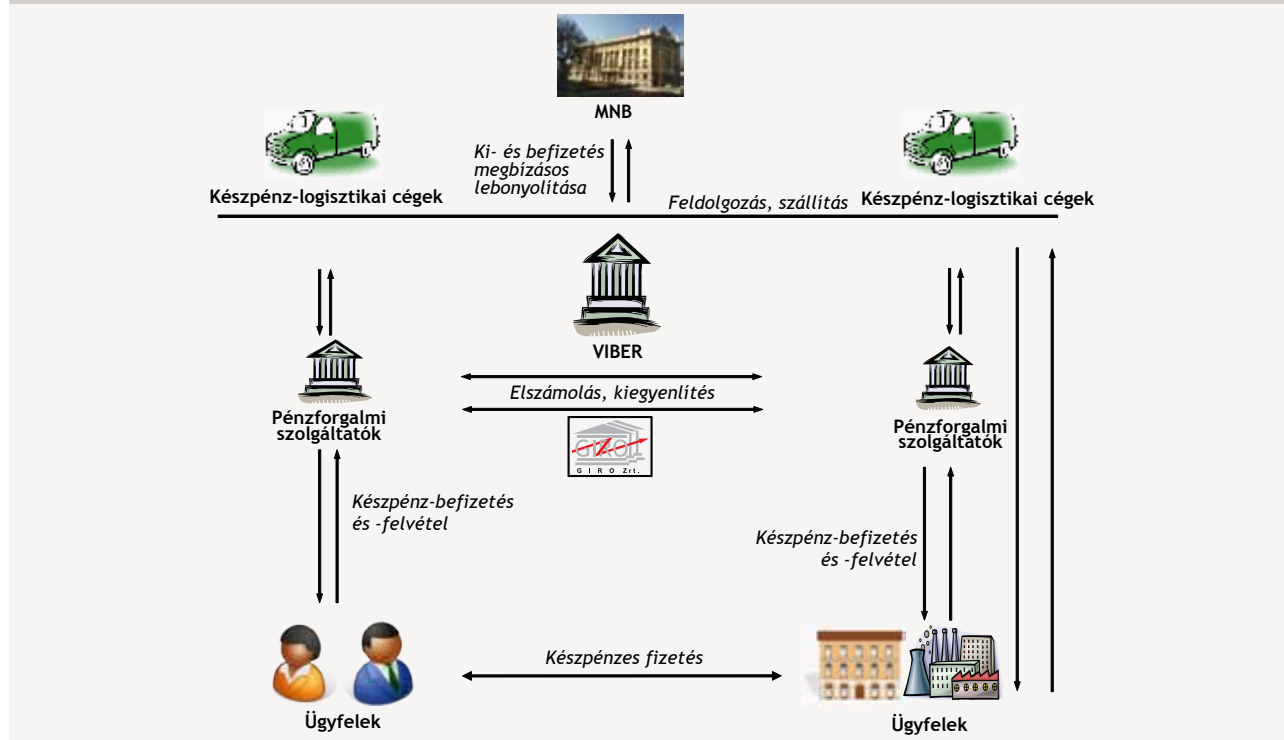
A fizetési láncban belül sajátos a Magyar Posta Zrt. szerepe. A Magyar Posta a készpénzhez kapcsolatos tevékenységét részben ügynökként végzi a hitelintézeteknél vezetett ügyfélszámla terhére történő kifizetések lebonyolításánál és ezen ügyfélszámlák javára történő befizetések elfogadásánál, részben pedig a készpénz segítségével saját pénzforgalmi szolgáltatást is nyújt úgy, mint a készpénz-átutalási megbízás teljesítése, a nyugellátási utalványok postai kifizetése (sőt a vizsgálatunkba nem bevont kifizetési utalványok teljesítése). Így a készpénzhez szorosan kapcsolódó költségek között nem jelenítjük meg a postai költségeket, hiszen az ügynöki tevékenység költségei a megbízóknál kerültek számszerűsítésre, és a két másik termék esetében a postai költségek az adott termékénél kerülnek majd bemutatásra.²³

²² A nemzetközi módszertanhoz igazodva a bankkártyával végrehajtott készpénz-felvételeket is itt szerepeltetjük.

²³ Eltekintettük attól, hogy a Magyar Posta Zrt. a közelmúltban a Magyar Államkincstár (MÁK) készpénzellátója lett, a MÁK ugyanis közvetlenül a Magyar Posta Zrt.-től rendeli meg a készpénzt, és annak ellenértékét VIBER-en keresztül utalja át a Magyar Posta Zrt.-nek, a felesleget ugyancsak a Magyar Posta Zrt.-nek adja át, az ellenértéket VIBER-en keresztül kapja meg. (A volumen nem számottevő, mert a központi költségvetés esetében mintegy 3 millió házipénztári kifizetés történt 2009-ben.)

4. ábra

A készpénzhez kapcsolódó fizetési lánc és folyamat

4.1.2. A készpénzes műveletek számának és értékének becslése

A gazdaságban legnagyobb számosságú, tisztán készpénzes fizetési műveletek pontos darabszámáról és értékéről nem állnak rendelkezésre adatok, hiszen ezen tranzakciók decentralizált és alapvetően nyom nélküli volta miatt nem készíthető róluk pontos statisztika. Ezért e műveletek értékét és darabszámát különböző eljárásokkal szükséges becsülni. Jelen tanulmányban alapvetően két módszert használtunk:

- egy makroszintű („top-down”) becslést, amely a KSH és az MNB makroszintű statisztikáiból kiindulva jut el a készpénzben lebonyolított tranzakciók értékéhez,
- valamint egy mikroszintű („bottom-up”) felmérésen alapuló becslést, amely a felmérésekből származó háztartási és vállalati mintákból extrapolál a háztartások, illetve vállalatok készpénzes műveleteinek darabszámának, valamint értékének becsléséhez.

Mivel önmagában egyik becslés sem használható kontroll nélkül, ezért a két módszer keverékét használtuk úgy, hogy mindegyik módszer alapján számszerűsítettük a készpénzes tranzakciók darabszámát, majd összevetettük a két eredményt. A használt makrostatisztikák köre az MNB rendelkezésére álló országos szintű nem készpénzes fizetési módok használatára vonatkozó statisztikából, valamint a KSH háztartások fogyasztási kiadására, a kiskereskedelmi forgalomra és a vállalatok bruttó árbevételére vonatkozó számaiból áll. A nagyvonalú jellegén túl, a becslés pontosságát tovább gyengíti a Magyarországon nem elhanyagolható méretű rejtett gazdaság,²⁴ amely a kiinduló statisztikákban sem jelenik meg teljes körűen, és a mikrofelmérésekből is csak részben látható, tehát az elemző előtt részben rejtve marad. Ezért az alábbi becslések vélhetően alulbecslik a gazdaságban ténylegesen használt készpénztranzakciók számát és értékét.

²⁴ Lásd erről bővebben: Odorán-Sisak (2008), Bódi-Schubert (2010), Sisak (2010).

4.1.2.1. A becslések során használt általános megfontolások

A készpénz-fizetéseken keresztül a látható gazdaságban végbemenő értékcsereire vonatkozó becslés nehéz, de ennél még nehezebb a készpénzes tranzakciók darabszámát meghatározni, hiszen e tekintetben a jellemzően értékben rendelkezésre álló makrostatisztikák önmagukban nem adnak támpontot. Ennek megfelelően a készpénzes tranzakciók darabszámának becslésekor az MNB által a GfK Hungária céggel elvégzett két háztartási, illetve vállalati felmérés adataiból indultunk ki, és az ezekből előálló intervallumokon belül igyekeztünk a leginkább valószínűsíthető becslést kiválasztani.

Tekintve, hogy a belföldi forintműveletek számszerűsítése volt a célunk, 3 gazdasági szektor tranzakcióinak (háztartások, vállalatok, állam) tranzakciós darabszámát kellett megbecsülnünk. Mivel egy tranzakciónak mindig két oldala van: a fizető fél és a kedvezményezett (azaz, aki a készpénzt kapja), ezért a két oldal kiindulópontként történő választásában dönteni kellett. Az MNB felmérései a fizető fél oldaláról közelítették meg a becslést, tehát a megkérdezett alanyok és szektorok által kezdeményezett készpénzes tranzakciókat mérték fel.

4.1.2.2. A háztartások által kezdeményezett készpénzes tranzakciók darabszáma

Mint a 3. fejezetben jeleztük, a GfK két háztartási felmérést végzett el az MNB számára. Az első felmérés egy bruttó 1000 fős, Magyarországra reprezentatív háztartási mintán, naplózásos módszertannal készült el úgy, hogy két héten keresztül kellett feltüntetni a költségeket, készpénzfelvételeket és -befizetéseket. Ezen felmérésben részt vevő háztartások összesen 14 452 db általuk kezdeményezett készpénzes fizetést rögzítettek, ami éves szinten és a teljes magyarországi háztartászámot figyelembe véve extrapolálás útján 1 554 millió db készpénzes fizetést mutat.

A második felmérés eredményeképpen ugyanazon extrapolációs technikát alkalmazva éves és országos szinten 2794 millió darab háztartások által kezdeményezett készpénzes fizetés látható. Ugyanakkor nagyon látványos módon a két háztartási felmérés közel ugyanakkora átlagos tranzakcióösszeget mutatott a készpénzes fizetések esetében: 2893 Ft (1000-es megkérdezés), illetve 2906 Ft (300-as megkérdezés) (a kettő együtt: átlagosan 2900 Ft).

E két felmérés igen széles intervallumot feszít ki (1,55 és 2,79 Mrd darab) a háztartások készpénzes fizetéseinek darabszáma vonatkozóan, ezért a két szélső érték közötti választás tekintetében segítségül hívtuk a KSH makrogazdasági és az MNB pénzforgalmi statisztikáit is. A gondolatmenetünk – a fenti értékre vonatkozó makrobebecsléshez hasonlóan – a következő volt.

2009-ben a háztartások hazai fogyasztási kiadása – a KSH szerint²⁵ – 13 907,4 Mrd Ft volt. Megtisztítva ezt egyrészt a természetbeni bérekből fizetett és a nem piaci termelésből eredő fogyasztástól (amelyet a jelenleg legfrissebbként rendelkezésre álló 2008. évi adatokból kiindulva 685 Mrd Ft-ra becsülünk), a hazai és a külföldi háztartások által Magyarországon pénzben kiegyenlített összes fogyasztást 13 222 Mrd Ft-ra becsüljük. Tekintve, hogy a háztartások által használt nem készpénzes fizetési módokról rendelkezünk statisztikákkal, ill. becslésekkel, levonva a fogyasztási kiadási értékből a háztartások által indított átutalások (felmérésből adódó becslésünk szerint 883 Mrd Ft), csoportos beszedések (640 Mrd Ft), bankkártyás vásárlások (1250 Mrd Ft), valamint készpénz-átutalási megbízások értékét (2885 Mrd Ft), a készpénzes fizetésre jutó maradék érték: 7563,2 Mrd Ft. Amennyiben ezt az értéket elosztjuk a mindkét felmérésből eredő háztartási készpénzes tranzakciók 2900 Ft-os átlagos értékével, 2608 millió darab (2,6 Mrd darab) a háztartások által készpénzben kezdeményezett fizetési tranzakciók száma. Ez a darabszám beleesik a fenti igen széles intervallumba, ugyanakkor sokkal közelebb van a második, kizárólag az interjú felmérésből adódó közel 2,8 Mrd darabos értékhez, mint az első felmérésből származó 1,55 Mrd darabos értékhez. (Ez megerősíti azt a feltételezésünket, hogy az első, naplózásos módszertanú felmérés kisebb tranzakciószáma valóban nem adja ki a valós összes készpénzes tranzakciószámot.)

A háztartási szektoron belüli készpénzes műveletek számát 19,13 millió darabra becsültük, a naplóban ugyanis olyan kérdés is szerepelt, hogy áru- és szolgáltatásvásárláson kívül háztartáson kívüli magánszemélynek történt-e készpénz-kifizetés.

Az állami fizetéseket az állami fizetési projekttel karöltve becsültük meg, részleteket lásd a 4.1.2.4. pont alatt.

²⁵ KSH Statdat táblák (3.1.12. A háztartások tényleges fogyasztása források szerint, 3.1.13. A háztartások fogyasztási kiadásának alakulása a termékek tartóssága szerint).

4.1.2.3. A vállalatok által kezdeményezett készpénzes tranzakciók darabszáma

A vállalkozások, vállalatok kiadásait jellemzően beszerzéseik ellenértékének kiegyenlítése, munkabér- és adófizetések teszik ki. Tekintve, hogy Magyarországon a vállalatok készpénzben gyakorlatilag nem fizetnek adót (az adót valamely másik fizetési móddal, leginkább átutalással, kisebb mértékben készpénz-átutalási megbízás alapján, még ritkábban csoportos beszedés útján fizetik), ennek megfelelően a vállalatok a készpénzben fizetett munkabéreket leszámítva jellemzően más vállalatok számára fizetnek készpénzben. A vállalkozások esetében nincsenek a kiadási oldalt jellemző egyértelműen jól használható makrostatisztikák (a létezőkből nem lehet összerakni a hazai vállalkozások bruttó összkiadásait), ezért ebben az esetben az MNB által végeztetett vállalati felmérés adataiból kellett kiindulni. Tovább nehezíti a társas vállalkozások által kezdeményezett készpénzes tranzakciók becslését, hogy a tényleges készpénzes tranzakciók egy része a szürke vagy a rejtett gazdaság részét képezi (éppen ezért készpénzesek), így nem jelennek meg sem a felmérésekben, sem a hivatalos statisztikában. A rejtett gazdaság tranzakcióinak és fizetési szokásainak pontos becslése nem tárgya jelen tanulmányának, ezért itt kénytelenek vagyunk a teljesen fehérgazdaságban működő vállalkozások készpénzes tranzakcióit megbecsülni. Mivel egy professzionális vállalkozás esetében a vállalkozási fizetéseiben a készpénz használatát leginkább kizárólag a kényszer vagy a tranzakció elrejtése motiválhatja, a fehérgazdaságban működő vállalatok esetében sokkal kisebb készpénzes tranzakciószámra számítottunk, mint a háztartások által kezdeményezett tranzakciószám.

A két vállalati felmérés közül a vállalati szektor készpénzben kezdeményezett tranzakcióit tekintve a 300-as vállalati megkérdezés adatai tűnnek sokkal használhatóbbnak²⁶ a nagyobb reprezentativitása folytán. A 300-as vállalati mintában 131 vállalat azt válaszolta, hogy nem használja a készpénzt kifizetései során a gazdálkodásban. A fennmaradó 203 vállalat használja a készpénzt kifizetéseire, ezek közül kb. 60% nem fizet ki munkabért készpénzben, míg 40% igen.

A mintában szereplő vállalatoknak (amelyik megválaszolta ezt a kérdést) összesen 258 ezer készpénzes kifizetése volt 2009-ben. Ezt a számot – a teljes országos bruttó árbevétel és a mintavállalatok árbevételének arányával – extrapolálva: 88,3 millió darab készpénzes vállalati tranzakció adódik. Mivel ezt alsó becslésnek éreztük, ezért elvégeztük a becslést úgy is, hogy külön választottuk azon vállalatokat, amelyek fizetnek munkabért készpénzben és azokat, amelyek nem. Az előbbi csoport esetében egyenként megvizsgáltuk, hogy azt feltételezve, hogy a cég minden dolgozójának munkabérét készpénzben fizeti, akkor 12 havi bérfizetés esetén éves szinten legalább hány darab készpénzes fizetés adódna a cégnél. Amennyiben az így számított minimális készpénzes darabszám nagyobb volt a cég által a készpénzes kifizetések összes éves darabszámára vonatkozó becslésnél, akkor ezt a számot használtuk, egyébként pedig a cég becslését. A munkabért készpénzben nem fizető vállalatok esetében maradtunk az adott vállalat által adott becsléseknél.

Ezzel a megközelítéssel a mintában becsült készpénzes tranzakciók darabszáma 296 ezerre emelkedett, amit az árbevétellel extrapolálva 177 millió darabos szektorszerű becslésre jutottunk. Mivel a rejtett gazdaság vélhetően nagy mérete és készpénz-intenzitása miatt a fehérgazdaságra vonatkozó számmal egyébként is alulbecsüljük a tényleges vállalati készpénzes tranzakciók számát, ezért a két szám közül a nagyobbakat választottuk, tehát a továbbiakban a vállalatok oldaláról 177 millió darab készpénzes fizetést feltételezünk 2009-ben.

4.1.2.4. Az állam által kezdeményezett készpénzes tranzakciók darabszáma

Az állam²⁷ által kezdeményezett készpénzes fizetéseket az állami fizetési projekt²⁸ felméréséből vettük át, felhasználva a házipénztári forgalomra vonatkozó becsléseket. Kiindulva abból, hogy az államhoz tartozó intézmények házipénztáraiból teljesített összes kifizetés 21,5 millió darab volt 620 Mrd Ft értékben, míg a bevétel 12,3 millió darab volt 520 Mrd Ft értékben, a bejövő és a kimenő forgalmat szakértői becsléssel vállalati és háztartási szektorra szétbontottuk. Azt feltételeztük, hogy a háztartások részaránya mennyiségi alapon 75% és értékalapon 50%, míg a vállalkozások részaránya mennyiségi alapon 25% és értékalapon 50% függetlenül attól, hogy bejövő vagy kimenő fizetésekről van szó.

²⁶ A 15-ös interjú megkérdezések kitöltöttsége és vélhetően minősége is jobb lett, viszont a minta igen kicsi és inkább a kiskereskedői szektort reprezentálja. Tekintve, hogy a mintában két nagyon nagy árbevételű cég is azt válaszolta, hogy egyáltalán nincsenek készpénzes kifizetési tranzakciói, az árbevétel alapú extrapoláció nagyon alacsony számot adott, ami még a fehérgazdaságra sem lehet igaz.

²⁷ Ideértve az önkormányzatokat is.

²⁸ Divéki et al. (2010).

4.1.2.5. A készpénzes tranzakciók mennyisége és értéke szektoronként

A 10. táblázat foglalja össze a készpénzes műveletek mennyiségére és értékére vonatkozó becslésünket. (A táblázatban nem szerepeltetjük külön ügyletként a készpénz felvételét és befizetését, hiszen azok közvetve a fizetési műveletek lebonyolítását szolgálják.)

10. táblázat

A készpénzes műveletek mennyisége és értéke 2009-ben

(banki tranzakciók nélkül)

1. Mennyiség (millió db)

	Háztartásoknak	Vállalatoknak	Államnak	Összesen
Háztartásoktól	19,13	2 608,00	9,20	2 636,32
Vállalatoktól	19,02	154,92	3,07	177,00
Államtól	16,13	5,38	0,00	21,50
Összesen	54,27	2 768,29	12,26	2 834,82

2. Érték (Mrd Ft)

	Háztartásoknak	Vállalatoknak	Államnak	Összesen
Háztartásoktól	55,47	7 563,20	260,00	7 878,67
Vállalatoktól	1 332,67	41 362,84	260,00	42 955,51
Államtól	310,00	310,00	0,00	620,00
Összesen	1 698,14	49 236,04	520,00	51 454,18

Forrás: MNB-becslés.

2. keretes írás

A seigniorage²⁹ és a készpénztartás vesztesége

Az EKB kérésének és a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően megvizsgáltuk és számszerűsítettük a seigniorage-t és a gazdasági szereplők által a készpénztartáson elszenvedett kamatveszteséget. Az eredményeket a keretes íráson belül táblázatban is összefoglaljuk.

Szalkai³⁰ úgy határozza meg a seigniorage-t, hogy ez „az országok pénzkibocsátásból származó haszna”, majd magyarázatként hozzáfűzi, hogy „a szó magyarul a kamara hasznát jelenti, és éppen arra a középkori gyakorlatra utal, hogy a pénzverésnél az uralkodó lecsipett a maga hasznára”.

Az MNB oldaláról ismert a forgalomban lévő készpénzállomány értéke, és ezt akár a napi adatok átlagaként is számolhattuk volna, de mivel a vállalati szektorra csak negyedéves gyakorisággal álltak rendelkezésre az adatok, a forgalomban lévő és a hitelintézeteknél tartott készpénzállományt is negyedéves adatokból számoltuk ki. Hagyományosan a vállalati adatok az APEH-nek adott jelentésekből származnak, míg a háztartási adatok maradványelv alapján kerülnek meghatározásra. Ennek megfelelően a vállalati adatok a legális gazdaságban lévő készpénzállományra utalnak. A projekt céljára végzett háztartási megkérdezés alapján pontosabb képünk alakult ki a háztartásoknál tartott készpénzállományról, amit a háztartások számával felszorozva megkaptuk a háztartásoknál tartott készpénzállományt: 129,42 Mrd Ft-ot [lásd a 11. táblázat 5. b) sorát]. A maradványelv alapján kialakult háztartási készpénzállomány ezzel szemben 1630,02 Mrd Ft-tal magasabb (lásd a táblázat 6. sorát).

A vonatkozó állományi értékeket a 2009. évi átlagos jegybanki alapkamattal: 8,65%-kal beszorozva kapjuk meg az MNB seigniorage bevételeit: 193,08 Mrd Ft-ot és a piaci szereplők által elszenvedett kamatveszteséget. Mivel a fogalom a pénzkibocsátásból származó hasznot fedi le, ezért ezt az MNB irányadó kamatával (a kéthetes futamidejű MNB-kötvény hozamával) indokolt számszerűsíteni. A háztartások és a vállalatok oldaláról elvben felmerülhetne az a gondolat is, hogy a készpénztartáson elszenvedett veszteségüket ne

²⁹ A fogalom kétfajta helyesírással (seigniorage, seignorage) szerepel a szakirodalomban. Mi az EKB, az IMF és Szalkai (1995) helyesírását, azaz a seigniorage-t követjük.

³⁰ Forrás: Szalkai (1995).

a jegybanki alapkamaton számszerűsítsük, hanem például háztartási, illetve a vállalatok látra szóló és folyószámlabetét vagy az éven belül lekötött betéti kamatláb átlagával,³¹ mi azonban a fentiek szerint úgy ítéljük meg, hogy szakszerűbb az irányadó kamattal számolni.

A 1603,02 Mrd Ft a forgalomban lévő készpénz értékének 73%-át jelenti, ennek helyével kapcsolatban nincsenek pontos információink. (Vélhetően részben a vállalkozásokhoz, részben háztartásokhoz, de leginkább a rejtett gazdasághoz kapcsolódik.) Ez az információs hiány tükröződik abban is, hogy a háztartások készpénzes műveletekhez kapcsolódó becsült privát költsége 37,39 Mrd Ft (ha figyelmen kívül hagyjuk a készpénztartáson elszenvedett kamatvesztéseket), illetve 188,89 Mrd Ft (ha figyelembe vesszük a készpénztartáson elszenvedett kamatvesztéseket). Ráadásul függően attól, hogy melyik felmérésből származó értékkel (461 862,03 vagy 34 238,37 Ft-tal) számolunk az egy háztartásnál átlagosan tartott készpénz értékére vonatkozóan, más érték adódik a háztartások készpénztartáshoz kapcsolódó kockázatára is.

11. táblázat

Az MNB seigniorage-bevétele és a piaci szereplők által a készpénztartás miatt elszenvedett kamatvesztesség 2009-ben

	Tételek	Állományi érték (Mrd Ft)	Kamatvesztesség (Mrd Ft)	Az MNB seigniorage bevétele (Mrd Ft)
1.	Forgalomban lévő bankjegy- és érmeállomány	2232,19		193,08
2.	Pénzforgalmi szolgáltatóknál (hitelintézeteknél és a Magyar Posta Zrt.-nél) tartott	165,79	14,34	
3.	Vállalatoknál tartott	304,18	26,31	
a)	egyéb pénzügyi közvetítők	1,62	0,14	
b)	pénzügyi kiegészítők	0,30	0,03	
c)	biztosítók, pénztárak	0,26	0,02	
d)	nem pénzügyi vállalat (posta nélkül)	302,00	26,12	
4.	Államnál tartott	2,78	0,24	
a)	központi kormányzat	1,03	0,09	
b)	tb-alapok	0,01	0,00	
c)	helyi önkormányzat	1,75	0,15	
5.	Háztartásoknál tartott			
a)	maradékelven (1-2-3-4)	1759,43	152,19	
b)	megkérdés alapján	129,42	11,19	
6.	Bizonytalan [5.a)–5.b)]	1630,02	141,00	

Forrás: MNB.

4.1.3. A készpénzzel kapcsolatos költségek/ráfordítások a jegybanknál

Az MNB készpénzzel kapcsolatos összes költsége/ráfordítása 7,85 Mrd Ft-ot tett ki 2009-ben. Tekintettel arra, hogy ez a költség valamennyi készpénzt igénylő fizetési módot szolgálja, ezért a 7,85 Mrd Ft-ot az érintett fizetési módok között szét kellett osztani. A felosztás módjaként az értékarányt választottuk, mert a készpénz esetében a tárolás és a kezelés szempontjából ezt tartjuk jelentősebbnek, de túlzottan nagy különbség akkor sem lenne, ha a mennyiségi arányt választottuk volna.

³¹ 2009-re vonatkozóan a háztartások esetében ez 2,83%, illetve 9,24%, míg a vállalatokra 2,70%, illetve 8,14% volt.

12. táblázat

Az MNB és a készpénz-logisztikai cégek privát költségeinek felosztására vonatkozó arányok

	Mennyiségi alapon (%)	Értékalapon (%)
Készpénzes műveletek	90,2	91,2
Készpénz-átutalási megbízás	8,6	5,3
Nyugellátási utalványok postai kifizetése	0,7	2,7
Kifizetési utalványok postai kifizetése	0,5	0,8

Forrás: MNB.

Ebből következően a készpénzes műveleteket az MNB részéről 7,16 Mrd Ft terheli. Az MNB esetében nincs különbség a privát és a (saját privát, azaz a) társadalmi költség között, hiszen az MNB a fizetési láncban belül senkinek sem fizet díjat. Az összeg túlnyomó többsége (96,04%-a) a bankjegyek és az érmék megrendeléséhez kapcsolódik, ezért főleg az határozza meg a jegybank költségeit, hogy mennyi a gazdaság készpénzigénye, és az MNB tulajdonában lévő két vállalat (a Pénzjegynyomda és a Magyar Pénzverő Zrt.) azt milyen áron képes kielégíteni.³²

13. táblázat

Az MNB készpénzes műveletekhez kapcsolódó költségei/ráfordításai 2009-ben

Tevékenységek		Összeg (Mrd Ft)	Arány (%)
1.	Bankjegykutatás, -fejlesztés, gyártástechnológiai ellenőrzés	0,02	0,33
2.	Bankjegyek beszerzése	4,59	64,18
3.	Érmék beszerzése	2,28	31,86
4.	Pénztári műveletek, készpénz tárolása, feldolgozása és megsemmisítése	0,26	3,58
5.	Készpénzhamisítás elleni védelem	0,00	0,04
6.	A készpénz-szolgáltatások kiszervezése, ebből	0,00	0,00
a)	készpénzkezelés harmadik fél által	0,00	0,00
b)	bankjegyek visszaforgatása harmadik fél által	0,00	0,00
Összesen		7,16	100,00

Forrás: MNB.

4.1.4. A készpénzzel kapcsolatos költségek/ráfordítások a készpénz-logisztikai cégeknél

A készpénz-logisztikai cégek készpénzzel kapcsolatos összes költségei/ráfordításai 17,57 Mrd Ft-ot tettek ki 2009-ben, amiből a szűken vett készpénzes műveleteket – a 12. táblázatban foglalt értékarányos felosztás szerint – 16,02 Mrd Ft terheli. A készpénz-logisztikai cégek esetében minimális a különbség a privát és a (saját privát, azaz a) társadalmi költség között, mivel a fizetési láncban belül csak az MNB-nek fizetnek díjat (0,1 Mrd Ft értékben). Az összeg túlnyomó többsége (91,23%-a) a készpénz begyűjtéséhez és szállításához, valamint kezeléséhez, feldolgozásához, váltásához, továbbá az ATM-ek és a készpénzbefizető automaták üzemeltetéséhez, működtetéséhez és karbantartásához, illetve a visszaélések megelőzéséhez és a visszaélésekből eredő károk költségéhez kapcsolódik.

³² A jegybanki költségek tartalmazzák a VIBER működtetésének jegybanki készpénzes műveleteihez kapcsolódó ráfordítási hányadát, ezért külön nem számszerűsítettük az elszámolási és kiegyenlítési infrastruktúra költségeit, ráfordításait.

14. táblázat**A készpénz-logisztikai cégek készpénzes műveletekhez kapcsolódó privát és társadalmi költsége 2009-ben**

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Szerződéskötés	0,10	0,10	0,60%
2.	Begyűjtés/szállítás	7,91	7,91	49,41%
3.	Készpénz kezelése, feldolgozása, váltása	4,00	3,99	24,92%
4.	Készpénz őrzése és tárolása	0,22	0,22	1,40%
5.	ATM-ek és készpénz-befizető automaták üzemeltetése, működtetése és karbantartása, valamint a hálózati felügyelet	1,37	1,37	8,57%
6.	Kártya-előállítás	0,00	0,00	0,00%
7.	Elszámolás és kiegyenlítés	0,06	0,06	0,38%
8.	Visszaélések megelőzése és a visszaélésekből eredő károk	1,33	1,33	8,33%
9.	Irányítási és ellenőrzési tevékenységek	0,78	0,78	4,86%
10.	Egyéb tevékenységek	0,24	0,24	1,52%
Összesen		16,02	16,01	100,00%

Forrás: MNB.

4.1.5. A készpénzzel kapcsolatos költségek/ráfordítások a pénzforgalmi szolgáltatóknál

A pénzforgalmi szolgáltatók készpénzzel kapcsolatos privát költségei/ráfordításai (a készpénztartáson elszenvedett veszteség nélkül) 76,84 Mrd Ft-ot tettek ki 2009-ben. Az adatokat úgy nyertük, hogy azt feltételeztük, hogy a megkérdezett bankok és a megkérdezett takarékszövetkezet költség/ráfordítás szintje és szerkezete a szektor többi részére is kivetíthető. A banki körből származó költség/ráfordítás adatokat az MNB-nek fizetett díjak arányában (88,1%) extrapoláltuk szektor szintre, míg a takarékszövetkezeti körből származó adatokat annak alapján, hogy a megkérdezett takarékszövetkezet milyen arányban részesedik a Magyar Takarékbank Zrt. (MTB) teljes készpénz-forgalmának értékéből. (Az MTB ugyanis csak kisszámú, de nagy értékű forgalmat bonyolít le a takarékszövetkezetekkel. Az extrapolálásnál természetesen figyelmen kívül hagytuk az MTB-nek fizetett tranzakciós díjat.) Az összesítésnél ügyeltünk arra, hogy figyelmen kívül hagyjuk a kibocsátó hitelintézet(ek) által az elfogadó hitelintézet(ek)nek fizetett interchange díjat (bankközi jutalékot) (2,94 Mrd Ft-ot), amit az elfogadó hitelintézet akkor kap, ha más hitelintézetek ügyfeleinek fizet ki ATM-en vagy POS-on keresztül bankkártyára készpénzt.

A pénzforgalmi szolgáltatók esetében jelentős a különbség a privát és a (saját privát, azaz a) társadalmi költség között, mivel a fizetési láncon belül mind az MNB-nek, mind a készpénz-logisztikai cégeknek fizetnek díjakat (összesen 9,98 Mrd Ft értékben). (Az EKB-módszertan szerint külön soron szerepeltetjük a készpénztartáson elszenvedett veszteséget 12,82 Mrd Ft-tal. A készpénztartás veszteségének számítási módjáról a 2. keretes írásban számolunk be.) A díjak szektoronkénti bontását pedig a készpénzes műveletekhez kapcsolódó díjáramlásról szóló táblázat mutatja be a 4.1.9. pontban.

Az így megbecsült társalmi összköltség több mint fele (50,5%-a) a készpénz begyűjtéséhez, szállításához, kifizetéséhez, befizetéséhez, kezeléséhez, tárolásához és feldolgozásához kapcsolódik.

15. táblázat

A pénzforgalmi szolgáltatók készpénzes műveletekhez kapcsolódó privát és társadalmi költsége 2009-ben

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Szolgáltatási szerződés	1,15	1,15	1,73%
2.	Begyűjtés/szállítás	8,76	3,87	5,79%
3.	Készpénz-kifizetés ügyfeleknek, ebből	15,25	15,15	22,66%
	ATM-en keresztül	6,17	6,17	9,22%
	hitelintézeti vagy postai fiókon/POS-on keresztül	5,76	5,76	8,61%
4.	Ügyfél általi készpénz-befizetés, ebből	15,23	15,13	22,63%
	ATM-en keresztül	2,35	2,35	3,51%
	hitelintézeti vagy postafióki befizetésen keresztül	11,51	11,51	17,22%
	készpénz-befizető automatánál	0,00	0,00	0,00%
	éjszakai és 24 órás széfén/trezoron, valamint hitelintézeti központi értéktáron keresztül	0,32	0,32	0,48%
5.	Bankkártyás készpénz be- és kifizetéshez kapcsolódóan a Visa/MasterCard/Amex részére fizetett díjak	1,43	1,43	2,14%
6.	Pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés	1,02	1,02	1,52%
7.	Készpénz-kezelés/tárolás/feldolgozás	11,79	6,90	10,32%
8.	Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése	3,46	3,46	5,18%
9.	Hamisgyanús bankjegyekkel kapcsolatos eljárások	0,06	0,06	0,09%
10.	Ügyfélszolgálat	0,43	0,43	0,65%
11.	Tervezés	0,97	0,97	1,46%
12.	Címletváltás	0,19	0,19	0,29%
13.	Reklám, marketing	0,33	0,33	0,49%
14.	Dokumentumkezelés és archiválás	0,31	0,31	0,47%
15.	Irányítási és ellenőrzési tevékenységek	3,31	3,31	4,95%
16.	Egyéb tevékenységek	13,13	13,13	19,64%
17.	Készpénztartás vesztesége	12,82	0,00	0,00%
Mindösszesen (1–17)		89,66	66,86	100,00%
Mindösszesen (1–16)		76,84	66,86	100,00%

Forrás: MNB.

4.1.6. A készpénz használatának költségei/ráfordításai a vállalati szektorban

A vállalkozások készpénzzel kapcsolatos költségei/ráfordításai (a készpénztartáson elszenvedett veszteség nélkül) becslésünk szerint 144,14 Mrd Ft-ot tettek ki 2009-ben. Az adatokat úgy nyertük, hogy azt feltételeztük, hogy a megkérdezett 15 vállalat költség/ráfordítás szintje és szerkezete a szektor többi részére is kivetíthető. Az adatokat – a külön megjelölt esetek kivételével – a bruttó árbevétel arányában extrapoláltuk a szektor egészére. A költségeket/ráfordításokat hármas tagolásban: a bejövő és a kimenő fizetésekhez, valamint a készpénzgazdálkodáshoz kapcsolódóan mutatjuk be.

A vállalatok esetében is jelentős a különbség a privát és a (saját privát, azaz) társadalmi költség között. A fizetési láncon belül ugyanis mind a készpénz-logisztikai cégeknek (16. táblázat 15. sora), mind a hitelintézeteknek fizetnek díjakat (16. táblázat 17. sora). (Sőt a náluk tartott készpénz miatt kamatvesztést is elszenvednek, amit a 16. táblázat 20. sora mutat.)

A 16. táblázatból kitűnik, hogy a költségek szempontjából meghatározó szerepe van a bejövő fizetéseknek, valamint a készpénzgazdálkodással összefüggő tételeknek (a társadalmi költségek oldaláról nézve 63,69%-kal, illetve 35,89%-kal).

A táblázatot soronként vizsgálva az első tétel a készpénzfizetés időtartamára eső költség. Saját méréseink szerint – 123 készpénzes vásárlás átlagaként – 12,24 mp, azaz 0,20 perc adódik egy készpénzes fizetés átlagos időtartamára attól kezdve, hogy a pénztáros közli a vevővel a fizetendő összeget addig, amíg a pénztáros a vételárát a kasszában elhelyezi, ide-

16. táblázat

A vállalatok készpénzes műveletekhez kapcsolódó privát és társadalmi költsége 2009-ben

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány, %)
A) Bejövő fizetések		62,03	62,03	63,69
1.	Készpénzes fizetés időtartama	4,06	4,06	4,16
2.	Pénztárgépek előkészítése	3,37	3,37	3,46
3.	Pénztárgépek papírtekercsének cseréje	2,08	2,08	2,13
4.	Pénztárgépek kiürítése és rovarcsalása	8,16	8,16	8,38
5.	Selejtes és hamisgyanús bankjegyek kezelése	0,09	0,09	0,09
6.	Egyes eszközök éves értékcsökkenése, ill. beszerzési értéke	25,55	25,55	26,24
	Pénztárgépek	24,78	24,78	25,44
	UV-lámpák	0,78	0,78	0,80
7.	Egyes eszközök lízingdíja	0,00	0,00	0,00
8.	Egyes eszközök karbantartásának fizetett díja	18,61	18,61	19,11
9.	Egyes eszközök karbantartásának saját ráfordítása	0,11	0,11	0,12
10.	Árengedmény a készpénzes fizetésre	0,00	0,00	0,00
11.	Ügyféllátogatás kizárólag készpénzfizetés elfogadása miatt*	0,00	0,00	0,00
B) Kimenő fizetések		0,41	0,41	0,42
12.	Bérfizetés időtartama	0,41	0,41	0,42
C) Készpénzgazdálkodás		108,01	34,95	35,89
13.	Készpénztervezés	12,93	12,93	13,28
14.	Készpénzbevétel és -rendelés előkészítése	16,41	16,41	16,85
15.	Fizetett készpénz-logisztikai (CIT) díj	4,96	0,00	0,00
16.	Készpénzlogisztikával összefüggő saját ráfordítások	1,49	1,49	1,53
17.	Fizetett (hitelintézeti) készpénzkezelési díj	41,79	0,00	0,00
18.	A széfek éves értékcsökkenése	2,13	2,13	2,19
19.	A széfek lízingdíja	0,00	0,00	0,00
20.	Készpénztartás vesztesége	26,31	0,00	0,00
21.	A nem fedezett veszteség a készpénzhez kapcsolódó büntettekből	1,01	1,01	1,04
22.	Biztosítási díj	0,98	0,98	1,00
Mindösszesen (1–22)		170,45	97,39	100,00
Mindösszesen (1–19)+(21–22)		144,14	97,39	100,00

* Az adat kis érték (4,6 millió Ft) miatt nem látható.

Forrás: MNB.

értve a vevőnek visszajáró készpénz kifizetését. A készpénzes vásárlások darabszámának makroszintű becsléséből (2768,3 millió db) eredően a készpénzfizetés időtartama miatt a vállalatok költsége 4,06 Mrd Ft (lásd a 16. táblázat 1. sorát). A pénztárgépek előkészítése és papírtekercsének cseréje egyaránt terheli a készpénzes és a bankkártyás műveleteket, ezért a vállalati szektorból eredő becsült ráfordításokat tranzakció-arányosan osztottuk meg a két érintett fizetési mód között (a készpénzre 92,3%-ot terhelve). A pénztárgépek értékcsökkenése esetében a könyv szerinti érték 20%-át osztottuk meg tranzakció-arányosan a készpénzes és a bankkártyás fizetési mód között. Az UV-lámpák esetében nem értékcsökkenéssel számoltunk, mivel a vállalatok ezt teljes egészében a beszerzés évében költségként számolják el. Az éves összes beszerzést a mintából származó UV-lámpák könyv szerinti összértékének 20%-ával közelítettük meg (szektor szintre történő extrapolációval). A mintában egyetlen olyan vállalat sem volt, amely pénztárgépet, UV-lámpát vagy egyéb bankjegyzvizsgáló eszközt bérelt volna, így bérleti díjjal a szektor egészében sem számoltunk. Várakozásainknak megfelelően nem volt olyan vállalat, amely az elektronikus fizetésekkel összehasonlítva a készpénzes fizetésekre árengedményt adott volna.

Minden erőfeszítésünk ellenére bejövő és kimenő fizetésre szétbontva nem tudtuk megbecsülni azt, hogy mennyi a kizárólag a készpénzes fizetés miatti ügyféllátogatás költsége. Az látható volt, hogy éves szinten a 15-ös mintán belül is közel 400 esetben történik kizárólag fizetési célú látogatás, az alacsony esetszám és a relatív kis időigény (összesen 90 óra) miatt ez

azonban még extrapoláció után sem jelent számottevő költséget a vállalati szektorban (4,6 millió Ft), és ezért a táblázatban nem látható. A makroszintű becslések alapján az feltételezhető, hogy a vállalati szektorban egy évben 19,0 millió db bérki-fizetésre kerülhet készpénzben sor, és ezt darabonként 3 perccel számítva adódik a 0,41 Mrd Ft-os éves összköltség.

A készpénzgazdálkodáshoz kapcsolódó költségeket részben a munkaidő-ráfordításokon keresztül, részben a ténylegesen kifizetett díjakon, ill. kamatveszteségen, valamint a készpénztartás kockázatán keresztül becsültük meg. A székek értékcsökkenését a mintában szereplő vállalatok széfei könyv szerinti értékének 20%-ával közelítettük meg 5 éves amortizációt feltételezve. (Széfbérlet sem fordult elő a mintában, így a szektor egészében sem számoltunk ilyen díjjal.) A készpénz-logisztikai díjra és a banki készpénzkezelési díjra vonatkozó adatokat az egyéb szektorból származó adatokkal helyettesítettük, mert azokat megbízhatóbbnak ítéltük. A 3 készpénz-logisztikai cég azt jelezte, hogy összesen 4,96 Mrd Ft-nyi bevételt kapnak a vállalatoktól, így a 16. táblázat 16. sorában ezt az összeget szerepeltettük. A pénzforgalmi szolgáltatók készpénzből származó összes bevételét 59,7 Mrd Ft-ra becsültük (az extrapoláció eredményeként), amiből levonva a bankkártya-tranzakció arányosan kiszámított éves díját (13,1 Mrd Ft-ot), a maradék 89,6%-át tekintettük a vállalati szektorból származó banki bevételnek. (89,6% ugyanis az az arány, amit a vállalatoknak és a vállalatoktól eredő készpénzes tranzakciók értéke mutat a gazdaság egészében összehasonlítva az 51,5 ezer Mrd Ft-ra becsült készpénzes műveletekkel, lásd az alapadatokat tekintve a 10. táblázatot.) A készpénztartás kockázatánál szerepeltetjük a biztosítási díjat és azt a veszteséget, ami a készpénzhez kapcsolódó büntettekkel eredő károk nem fedezett részéből ered (értelemszerűen, ha valakinek nem volt ilyen biztosítása, akkor a teljes kárösszeget is szerepeltetjük).

4.1.7. A készpénz használatának költségei/ráfordításai a háztartások esetében

A magyar háztartások készpénzzel kapcsolatos privát költségei/ráfordításai becslésünk szerint (a készpénztartáson elszenvedett veszteség nélkül) 37,39 Mrd Ft-ot tettek ki 2009-ben.

Soronként nézve a 17. táblázatot, a készpénzes fizetés tényleges lebonyolításának költsége: a saját mérésünkből eredő 12,24 másodperces átlagos lebonyolítási idő, a kereskedőknek és más vállalatoknak történő készpénzes tranzakciók számának (2608 millió db) és a nettó átlagjövedelemnek a szorzata.

17. táblázat

A magyar háztartások készpénzes műveletekhez kapcsolódó privát és társadalmi költsége 2009-ben

Tevékenységek (tételek)		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány, %)
1.	Fizetés tényleges lebonyolításának ideje	3,82	3,82	19,13
2.	Eszköztartás vesztesége	151,55	0,05	0,23
a)	készpénztartás vesztesége	151,51	0,00	0,00
b)	kártyastatisztika szerinti kártyabirtokosi veszteség készpénzfelvételre jutó hányada	0,05	0,05	0,23
3.	Eszköztartás kockázata	9,65	9,65	48,33
a)	betörésből	8,89	8,89	44,53
b)	zsebtolvajlásból	0,67	0,67	3,35
c)	hamis bankjegyek előfordulásából	0,09	0,09	0,45
4.	Készpénzfelvétel ideje (oda-vissza úttal együtt)	5,03	5,03	25,19
5.	Készpénzbefizetés ideje (oda-vissza úttal együtt)	0,52	0,52	2,60
6.	Bankszámla ellenőrzésére fordított idő	0,90	0,90	4,52
7.	Banki díjak	17,42	0,00	0,00
Mindösszesen		188,89	19,97	100,00
Mindösszesen [2. a) nélkül]		37,39	19,97	100,00

Forrás: MNB.

A készpénztartás veszteségéhez soroltuk a kártyastatisztika szerinti kártyabirtokosi veszteség (a felmerült összes kárérték) készpénzfelvételre jutó hányadát 0,5 Mrd Ft-tal (további részleteket lásd a 4.2.6. pontban a bankkártyás fizetéseknél). (Itt jelenik meg a 2. keretes írás szerint vélhetően a háztartásoknál lévő összesen elszenvedett kamatveszteség is, amit a lakosság által feladott készpénz-átutalási megbízás éves összegének 1 napjára eső kamatkieséssel mérsékelünk.)

Az eszköztartás kockázatát a betörés és a zsebtolvajlás valószínűségén keresztül közelítettük meg. Az IRM elemzése³³ alapján ismert volt az, hogy 2009-ben 19 253 db lakásbetörés volt Magyarországon. Ennek alapján azt feltételeztük, hogy a betörés áldozatául esett háztartásoknál (azaz az összes magyar háztartás 0,51%-ánál) eltulajdoníthatták az adott háztartás teljes készpénzállományát. Ismert volt az, hogy néhány megyében³⁴ 2010 első három negyedévében hány zsebtolvajlás történt. Ezt a Borsod-Abaúj-Zemplén³⁵ megyei tényadat alapján a bűnözésföldrajzi információs rendszer 2008. évi adatai³⁶ szerint – figyelemmel a bűnözés területi eloszlásbeli különbségére – országos szintre extrapoláltuk, és ezek alapján azt feltételeztük, hogy a zsebtolvajlás áldozatául esett személyektől (azaz az összes magyar lakos 0,04%-ától) eltulajdoníthatták az adott háztartás egy főre jutó készpénzállományát. Függően attól, hogy a maradványértéken nyugvó átlagos háztartási készpénztartási összeggel (461 862,03 Ft) vagy a projekt céljából végzett lakossági megkérdezés eredményével (34 238,37 Ft) számolunk, kaphatunk a betörés kockázatára 8,89 (illetve 0,62) Mrd Ft-ot és a zsebtolvajlás kockázatára 0,67 (illetve 0,02) Mrd Ft-ot.

A hamis bankjegyek előfordulásából származó kockázatot a forgalomból lefoglalt hamis bankjegyek darabszáma³⁷ és a kapcsolódó címletérték szorzataként áraztuk be.

A készpénzfelvétel idejét a projekt céljára végzett lakossági megkérdezés alapján becsültük meg. A mintából eredő adatokat az ATM-es készpénzfelvevételek számát tekintve az országos kártyastatisztikával vetettük egybe, míg a banki vagy postai személyes (nem ATM-es) készpénzfelvétel idejére adódó lakossági időbecsléseket azzal a statisztikával, amit 2 banktól kaptunk az átlagos készpénzes várakozási és kiszolgálási időre vonatkozóan. Az összevetés eredményeként a mintából eredő ATM-es készpénzfelvevételek darabszámát 45%-kal megnöveltük, és így összességében 126,1 millió db készpénzfelvétellel számoltunk. A személyes felvétel idejére minimum értéként beállítottuk a banki statisztikából származó 8,89 percet.

A készpénzbefizetés idejét a minta alapján számoltuk úgy, hogy a személyes befizetés idejére itt is minimum értéként beállítottuk a banki statisztikából származó 8,89 percet. A készpénzbefizetések száma meghaladta a 7,6 millió darabot, a befizetés döntő többségében személyes módon történt, azaz csak elvétve fordult elő ATM-es befizetés, és készpénzbefizető automatán keresztül történő befizetés nem volt.

A bankszámla/fizetési számla ellenőrzésére fordított időt a lakossági megkérdezés alapján határoztuk meg, és a bank-számlákhoz kapcsolódó műveletek arányában (28,74%-kal) terheljük a készpénzre.

A banki díjakat – 4.1.5. pontban említetteknek megfelelően – a pénzforgalmi szolgáltatók készpénzből származó összes bevételeiből kiindulva becsültük meg. Az egyik tétel a bankkártya tranzakció-arányosan kiszámított éves díja (13,1 Mrd Ft-tal) volt, míg a másik tétel a készpénzből származó összbanki bevétel 9,3%-a. Ez utóbbi a háztartásoknak és a háztartásoktól eredő készpénzes tranzakciók érték alapon vett aránya, a gazdaság egészében 51,5 ezer Mrd Ft-ra becsült készpénzes műveletekkel összehasonlítva (lásd az alapadatokat tekintve a 10. táblázatot).

4.1.8. A készpénz használatának költségei/ráfordításai az állam esetében

A magyar állam esetében a készpénzzel kapcsolatos költséget/ráfordítást a tranzakciószámok és a vállalati fajlagos költségek alapján becsültük meg. (A bejövő készpénzes fizetések számát 12,3 millió darabra, míg a kimenő fizetések számát a vállalkozók esetében 5,4 millióra, magánszemélyek esetében 16,1 millió darabra becsültük.)

Az állam készpénzes műveletekhez kapcsolódó privát költsége (a készpénztartáson elszenvedett veszteség nélkül) 1,94 Mrd Ft volt 2009-ben.

³³ Forrás: Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium (2010).

³⁴ Forrás: Somogy, Borsod-Abaúj-Zemplén és Zala megyei Rendőrfőkapitányság.

³⁵ Internetes híradásokban is többször szereplő helyszín miatt.

³⁶ Forrás: Magyarországi Bűnözésföldrajzi Információs Rendszer.

³⁷ Forrás: MNB.

18. táblázat

A magyar állam készpénzes műveletekhez kapcsolódó privát és társadalmi költsége 2009-ben

Tételek	Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
A) Bejövő fizetések			
1. Készpénzfizetés időtartama	0,02	0,02	1,26%
B) Kimenő fizetések			
2. Vállalkozóknak történő fizetések időtartama	0,06	0,06	4,06%
3. Magánszemélyeknek történő napdíj és egyéb kifizetések időtartama	0,35	0,35	24,47%
C) Készpénzgazdálkodás			
4. Egyéb költségek és ráfordítások	1,00	1,00	70,20%
5. Fizetett készpénz-logisztikai (CIT) díj	0,00	0,00	0,00%
6. Banki készpénzkezelés díja	0,52	0,00	0,00%
7. Kamatvesztesség	0,24	0,00	0,00%
Mindösszesen (1–7)	2,18	1,42	100,00%
Mindösszesen (1–6)	1,94	1,42	100,00%

Forrás: MNB.

4.1.9. A készpénzes fizetések lebonyolításának társadalmi összköltsége

Az eddigieket összegezve a fizetési lánc szereplői szerint a következők szerint mutatjuk be a készpénzes műveletekhez kapcsolódó költségeket, ráfordításokat, díjakat. (Külön keretes írásba foglaltuk a seigniorage figyelembevételével számított privát költségeket és díjakat, amiből jól látható, hogy a seigniorage-nek nincs jelentősége sem a szektoronként számított saját privát költségek szempontjából, sem az össztársadalmi költség szempontjából.)

19. táblázat

A készpénzes műveletekhez kapcsolódó költségek, ráfordítások, díjak (seigniorage nélkül) 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

Szereplők	Privát költségek	Fizetett díjak	Saját privát költségek	Kapott díjak	Nettó privát költségek
	(1)	(2)	(3)=(1)–(2)	(4)	(5)=(1)–(4)
1. MNB	7,16	0,00	7,16	0,21	6,95
2. Pénzforgalmi szolgáltatók	76,84	9,98	66,86	59,72	17,12
3. Készpénz-logisztikai cégek	16,02	0,01	16,01	14,74	1,28
4. Vállalatok	144,14	46,75	97,39	0,00	144,14
5. Háztartások	37,39	17,42	19,97	0,00	37,39
6. Állam	1,94	0,52	1,42	0,00	1,94
Összesen	283,49	74,67	208,82	74,67	208,82

Forrás: MNB.

3. keretes írás

A készpénzes műveletekhez kapcsolódó privát költségek és díjak (seigniorage-zsal és a készpénztartáson elszenvedett kamatveszteséggel együtt)

Az EKB-módszertannak megfelelően bemutatjuk a készpénzes műveletekhez kapcsolódó privát költségeket és díjakat (seigniorage-zsal és a készpénztartáson elszenvedett kamatveszteséggel együtt). A készpénztartáson elszenvedett kamat-veszteség jelentősen megnöveli a pénzforgalmi szolgáltatók, a vállalatok, a háztartások és az állam privát költségeit, és a díjjellegű tételek összege a 19. táblázatban szereplő 74,67 Mrd Ft-tal szemben 265,55 Mrd Ft. A nettó privát költség oldaláról nézve az MNB helyzete megváltozik, mert a seigniorage révén az MNB jelentős bevételhez jut, ami sokszorosán fedezi a készpénzzel kapcsolatos ráfordításait. A saját privát költség (a társadalmi költség) definíció szerint megegyezik a két táblázatban.

20. táblázat

A készpénzes műveletekhez kapcsolódó költségek, ráfordítások, díjak (seigniorage-zsal együtt) 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

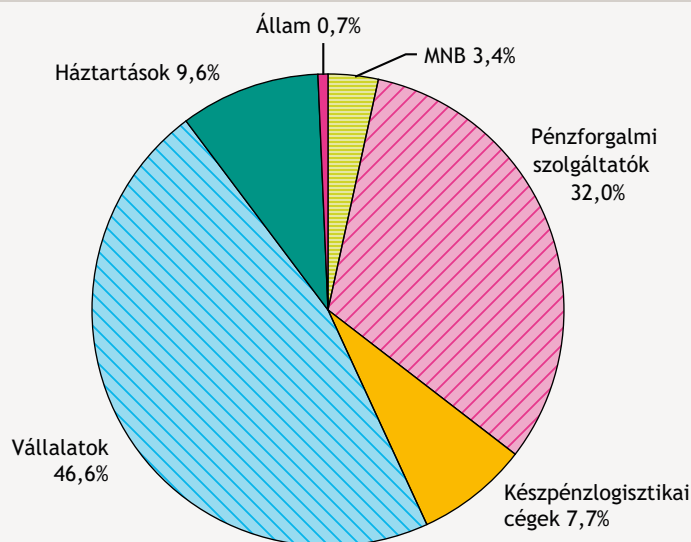
Szereplők		Privát költségek	Fizetett díjak	Saját privát költségek	Kapott díjak	Nettó privát költségek
		(1)	(2)	(3)=(1)-(2)	(4)	(5)=(1)-(4)
1.	MNB	7,16	0,00	7,16	191,08	-183,93
2.	Pénzforgalmi szolgáltatók	89,66	22,80	66,86	59,72	29,94
3.	Készpénz-logisztikai cégek	16,02	0,01	16,01	14,74	1,28
4.	Vállalatok	170,45	73,06	97,39	0,00	170,45
5.	Háztartások	188,89	168,92	19,97	0,00	188,89
6.	Állam	2,18	0,76	1,42	0,00	2,18
Összesen		474,37	265,55	208,82	265,55	208,82

Forrás: MNB.

A díjak nélkül számított, ún. összesített saját privát költség jelenti a társadalmi költséget, tehát a készpénzes műveletek lebonyolítása társadalmi szinten 208,82 Mrd Ft-ot, azaz az éves GDP 0,80%-át emésztette fel 2009-ben. A társadalmi költségek, ráfordítások meghatározó részét viselik a vállalatok, a háztartások (együtt 56,2%-ot), valamint a pénzforgalmi

5. ábra

A készpénzes műveletekkel kapcsolatos társadalmi költség szektoronkénti megoszlása 2009-ben

szolgáltatók, a készpénz-logisztikai cégek (a 2 szektor együtt: 39,7%-ot), míg a fennmaradó 4,1%-on a jegybank és az állam osztozik.

A 19. (seigniorage nélkül összeállított) táblázat kifejezésre juttatja, hogy mindenki számára ráfizetéses a készpénz, hiszen a nettó privát költség minden szektor esetében pozitív számot mutat, azaz a ráfordítások meghaladják a bevételeket (a fizetési mód előállításának, ill. igénybevételének szempontjából). A készpénz-logisztikai cégek a szigorúan vett készpénzes műveleteknél közel nullszaldósak. (A fizetési módokénti társadalmi költség számításához nemcsak a költségeiket, hanem a kapott díjaikat is allokálni kellett.) A seigniorage nélkül összesített privát költségek 26,3%-át teszik ki a díjak, ezért érdemes külön is megnézni, hogy honnan hová és milyen értékben történik díjfizetés.

21. táblázat

A készpénzes műveletekkel kapcsolatos díjak (seigniorage nélkül) 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

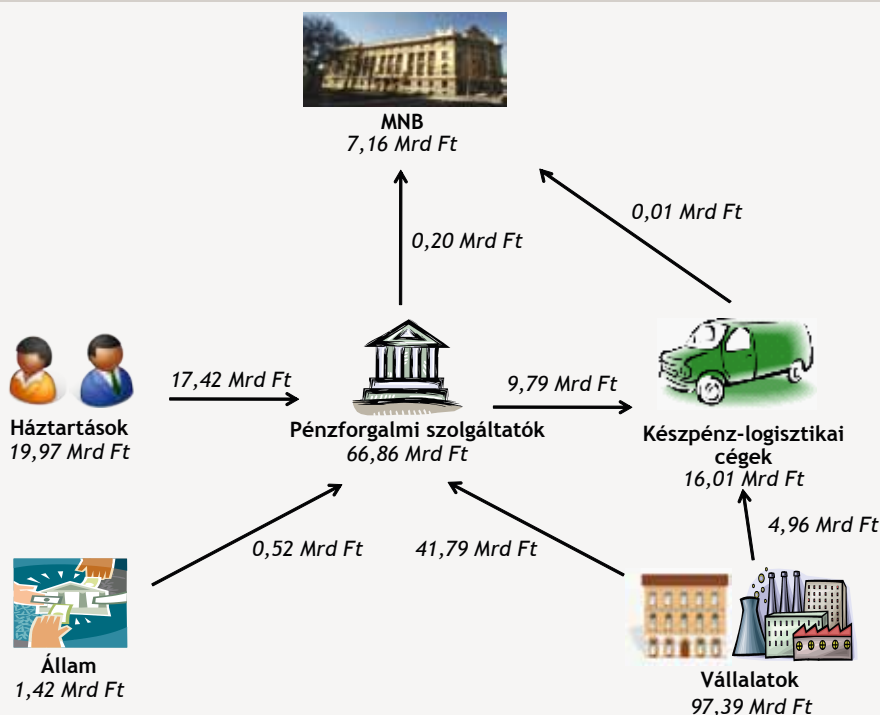
	MNB-nek	Készpénz-logisztikai cégeknek	Pénzforgalmi szolgáltatóknak	Vállalatoknak	Háztartásoknak	Államnak	Összesen
MNB-től	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Készpénz-logisztikai cégektől	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01
Pénzforgalmi szolgáltatóktól	0,20	9,79	0,00	0,00	0,00	0,00	9,98
Vállalatoktól	0,00	4,96	41,79	0,00	0,00	0,00	46,75
Háztartásoktól	0,00	0,00	17,42	0,00	0,00	0,00	17,42
Államtól	0,00	0,00	0,52	0,00	0,00	0,00	0,52
Összesen	0,21	14,74	59,72	0,00	0,00	0,00	74,67

Forrás: MNB.

A készpénzes műveletekkel kapcsolatos ráfordításokat és díjáramlásokat az összérték és az egy tranzakcióra jutó érték oldaláról mutatjuk be a 6. és 7. ábrában. Az egyes szektoroknál a saját privát, azaz a társadalmi költséget tüntetjük fel,

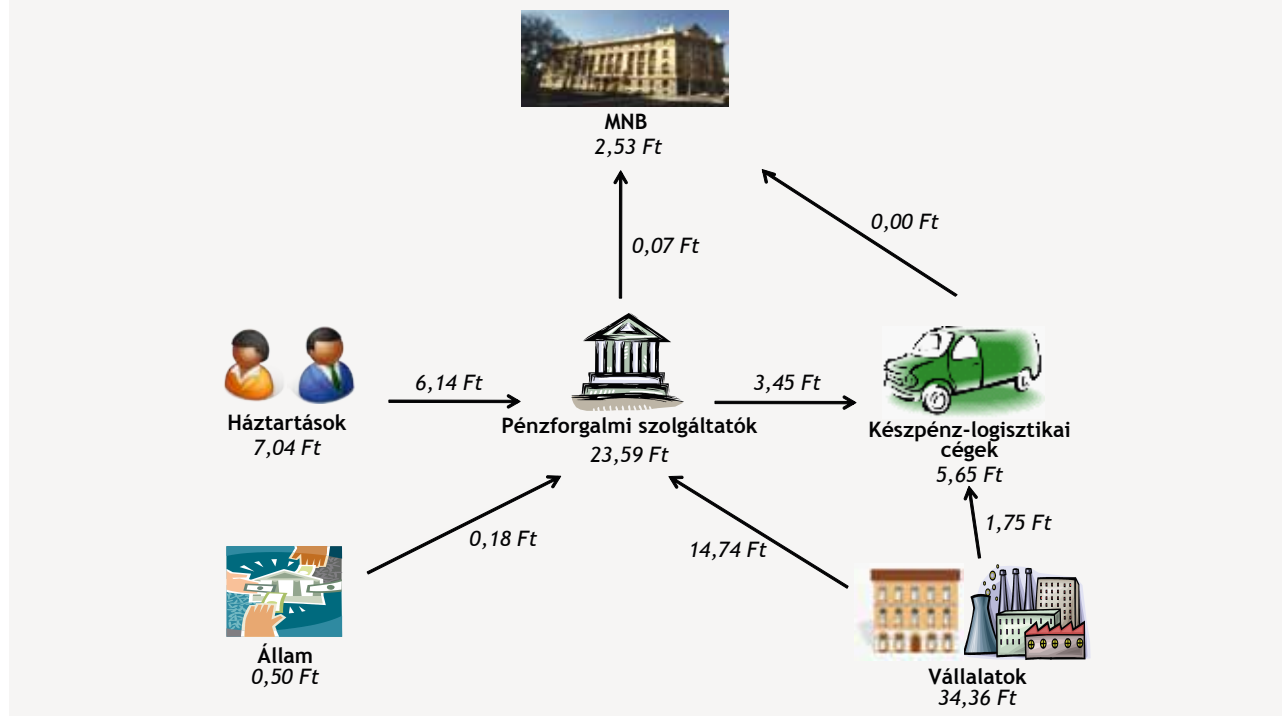
6. ábra

A készpénzes műveletekkel kapcsolatos összes ráfordítás, díjáramlás 2009-ben

7. ábra

A készpénzes műveletekkel kapcsolatos fajlagos ráfordítás, díjáramlás 2009-ben

a nyilak mentén pedig a díjáramlást, a nyilak iránya azt jelzi, hogy ki kinek fizeti az adott díjat. (A díjak mértéke sem készpénztartáson elszenvedett kamatvesztéset, sem a seigniorage-t nem tartalmazza.)

Az egy készpénzes műveletre eső társadalmi költség 73,66 Ft volt 2009-ben. Az egy tranzakcióra jutó szektoronkénti társadalmi ráfordítást és az egy művelethez kapcsolódó díjáramlást mutatja a 7. ábra.

4.2. A BANKKÁRTYA (BETÉTI ÉS HITELKÁRTYA)

Jelen tanulmányban a bankkártyát és annak költségeit csak a vásárlási műveletekkel összefüggésben vizsgáljuk, és figyelmen kívül hagyjuk a bankkártyával végzett egyéb (pl. készpénzfelvételi és átutalási) műveleteket, mivel azokat a vonatkozó fizetési módok költségei között szerepeltetjük. A bankkártyát gyűjtőnévként használjuk, amely lefedi a különféle betéti és hitelkártyákat is.

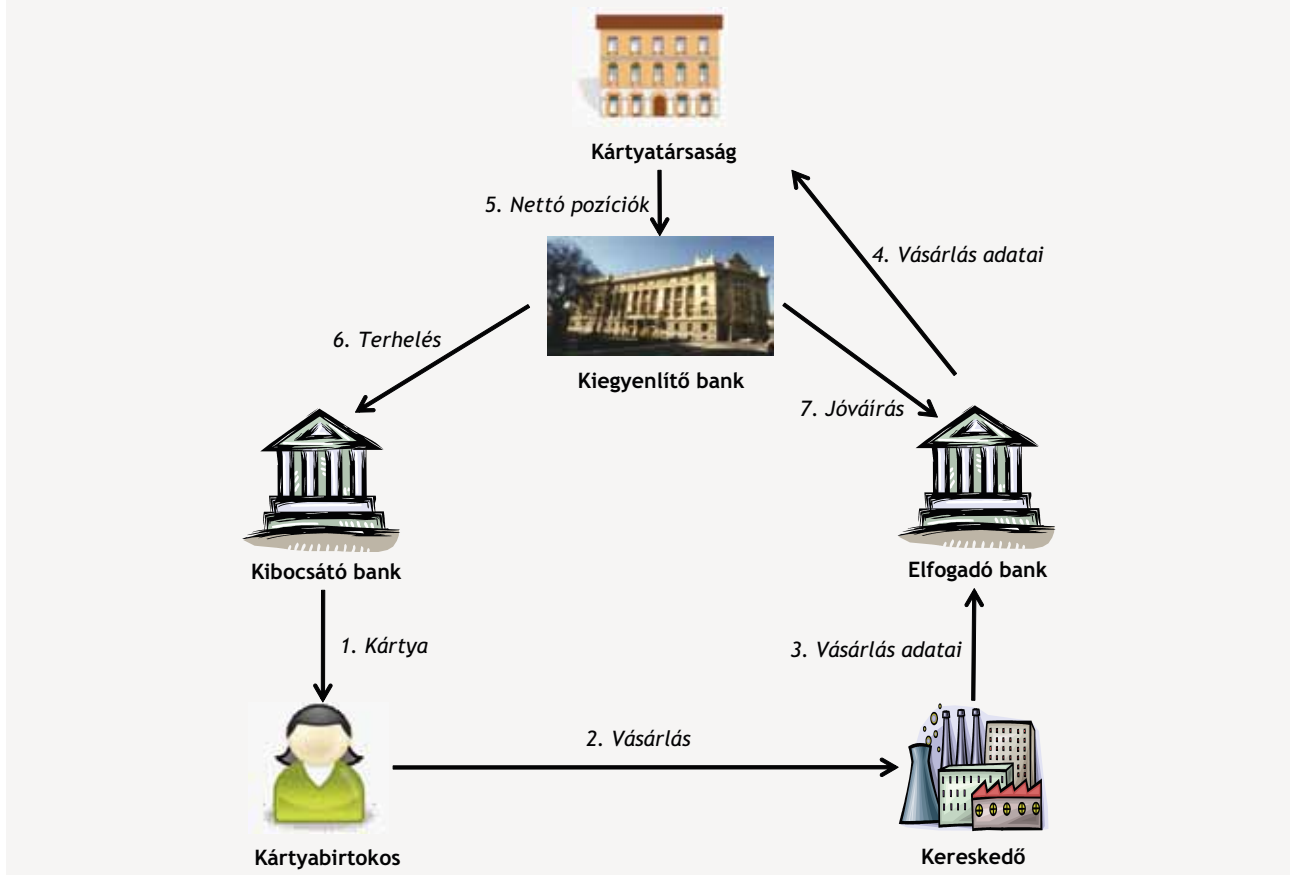
4.2.1. A fizetési lánc és folyamat a bankkártyás fizetéseknél

A fizetési folyamat elindulásának feltétele, hogy legyen kártyabirtokos, bankkártya és elfogadóhely (POS-terminál). A kártyabirtokos a banktól kapja meg a bankkártyáját, aminek segítségével a kereskedőnél vagy más elfogadóhelynél (pl. vendéglátás, önkormányzat stb.; a továbbiakban együtt: a kereskedő) vásárlást/fizetési műveletet kezdeményez. Ennek során vagy ő, vagy a kereskedő lehúzza a bankkártyát a POS-terminálon. A kereskedőtől egy automatikus felhatalmazás-kérési üzenet indul a vásárlás összegének és a kártyabirtokos adatainak a feltüntetésével az elfogadó bankon keresztül a kártyatársasághoz, amely továbbítja azt a kibocsátó bankhoz. A kibocsátó (vagy az általa megbízott szolgáltató) ellenőrzi, hogy van-e elegendő fedezet a bankkártya mögött álló fizetési számlán, és ugyanezen az úton visszaküldi a kereskedőnek a művelet engedélyezését (vagy tiltását).

Általában a nap végén a kereskedő a nála lebonyolított összes bankkártyás művelet adatait elküldi a bankjának (elfogadó banknak), amely azokat a kártyatársaságok (például MasterCard, Visa) által üzemeltetett elszámolási és kiegyenlítési rendszerekbe továbbítja. A kártyatársaságok kiszámítják az egyes kibocsátó és elfogadó bankok nettó pozícióit (a bank nettó tartozását vagy követelését) beleértve az interchange díjat és egyéb kártyatársasági díjakat. A kártyatársaságok

8. ábra

A bankkártyás fizetésekhez kapcsolódó fizetési lánc és folyamat a négy szereplős kártyarendszer alapján

által előállított banki nettó pozíciók bankközi kiegyenlítése a kiegyenlítő banknál vezetett számlákon történik.³⁸ Függetlenül attól, hogy a kérdéses vásárlási/fizetési művelet során azonos-e vagy különböző-e a kibocsátó és az elfogadó bank, beszélhetünk három- vagy négy szereplős kártyarendszerről. A 8. ábra a négy szereplős kártyarendszerben lebonyolított fizetés folyamatát mutatja be, tehát amikor 2 bank, 1 kártyabirtokos és 1 kereskedő van.

4.2.2. A betéti és a hitelkártyás fizetések forgalmi adatai

2009-ben Magyarországon összesen 150,2 millió db betéti és 24,6 millió db hitelkártyás fizetés valósult meg 1050,4 Mrd Ft, illetve 200,4 Mrd Ft értékben (az adatok a hazai kibocsátású bankkártyákkal lebonyolított forgalomra vonatkoznak). Ezek mögött 7,3 millió db betéti és 1,5 millió db hitelkártya, valamint közel 60 ezer POS-terminál³⁹ áll.

Bár a tanulmány a 2009-es évben lebonyolított forgalom költségeit méri fel, a hazai üzletág fejlődési potenciálja szempontjából hasznosnak tartjuk egyrészt a megelőző öt évre vonatkozó hazai fizetési forgalom alakulását bemutatni, másrészt európai összehasonlítást is alkalmazni.

³⁸ Magyarországon a MasterCard esetében az MNB révén a valós idejű bruttó elszámolási rendszerben (VIBER) történik a kiegyenlítés, a Visa kiegyenlítő bankja pedig az MKB Bank. A MasterCard esetében a VIBER-ben számlaátvezetéssel könyvelik a tartozik és követel pozíciókat. A Visa esetében minden tartozik pozícióban lévő bank Giro-átutalással indítja a tartozásának összegét, és az MKB Bank a követel pozícióban lévő bankok részére a jóváírandó összegeket Giro-átutalással hajtja végre.

³⁹ EFTPOS- (Electronic Funds Transfer at Point of Sales) terminálok mellett ideértve a mechanikus berendezéseket is, amelyeket jellemzően a kis formájú üzletekbe telepítenek, vagy tartalék megoldásként használnak üzemzavar esetén. (A mechanikus berendezések száma mindössze 714.) Az adat a kereskedőknél és más szervezeteknél (pl. vendéglátás, önkormányzat) lévő berendezéseket tartalmazza, de nincs benne a hitelintézeti és a postai POS-terminálok száma.

22. táblázat

A bankkártya üzletág jellemző adatai 2009-ben

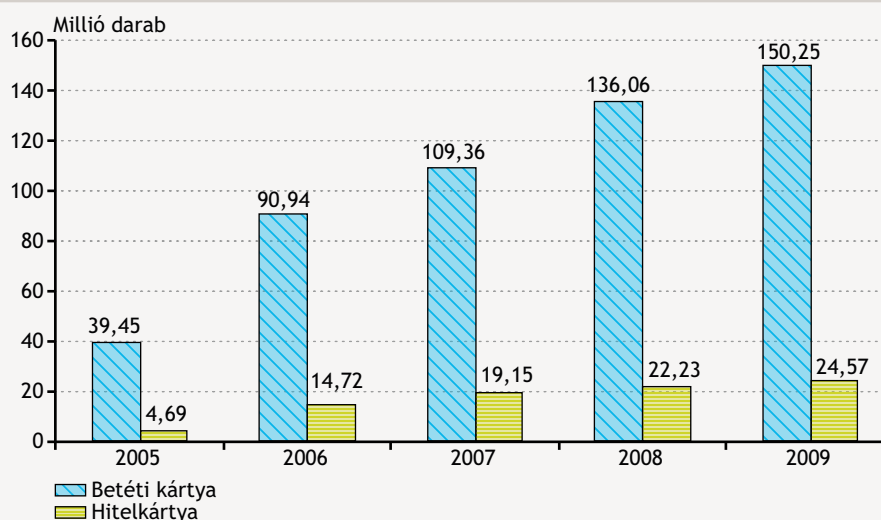
	Kártyák darabszáma (millió darab)	Fizetési forgalom	
		millió darab	milliárd forint
Betéti kártya	7,27	150,25	1050,35
Hitelkártya	1,52	24,57	200,42
Kereskedői elfogadóhelyeken üzemelő POS-berendezések száma (darab)	59 115		

Forrás: MNB.

9. ábra

Belföldi fizetési forgalom darabszáma

(2005–2009)

Forrás: MNB.

A 9. ábra a hazai üzletág folyamatos fejlődését mutatja, de nemzetközi összehasonlításban még mindig jelentős elmaradásban vagyunk.

23. táblázat

A bankkártya üzletág hazai és nemzetközi jellemző adatainak összevetése

(2009)

	Európai Unió	Euroövezet	Magyarország
Egy főre jutó, fizetési funkcióval rendelkező bankkártyák száma (darab)	1,45	1,45	0,88
Egymillió főre jutó POS-terminálok száma (ezer darab)	17,1	19,53	7,08
Egy bankkártyára jutó fizetési műveletek száma (darab)	41,21	38,12	20,38

Megjegyzés: Magyarország esetében a postahivatalokban és bankfiókokban felszerelt POS-berendezések is beleértendőek az adatba.

Forrás: EKB.

4.2.3. A bankkártyás fizetések költségfelmérésének sajátossága

Egyedül a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban és ezen belül kizárólag a kibocsátói oldalon tudtuk külön a betéti és a hitelkártyákra gyűjteni a költségeket/ráfordításokat. Ebből következően a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban az elfogadói oldalon, valamint a vállalati és a háztartási szektor egészében a bankkártyás fizetésekhez kapcsolódó, szektor szintre összesített költséget a belföldi fizetési forgalom mennyiségbeni megoszlása szerint osztottuk meg a betéti és a hitelkártyák között. (Összhangban a 22. táblázatban szereplő adatokkal 85,95% a betéti és 14,05% a hitelkártyákra jutott.) Az arányszám alkalmazásánál abból – a jelentősebb elfogadó bankok által is megerősített – feltételezésből indultunk ki, hogy az elfogadás költségeit illetően nincs különbség a betéti és a hitelkártyás tranzakciók között.

4.2.4. A bankkártyás fizetésekhez kapcsolódó költségek a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban

Az előző pontban foglaltaknak megfelelően a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban kibocsátói és elfogadói oldalról külön mértük fel a költségeket. Miután a pénzforgalmi szolgáltatók nem fizetnek semmilyen díjat a fizetési láncban részt vevő másik két szektor – vállalati és háztartási szektor – részére, ezért a pénzforgalmi szolgáltatói szektor esetében a privát és a társadalmi költségek azonosak.

4.2.4.1. A betéti kártyás fizetésekhez kapcsolódó költségek a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban a kibocsátói oldalon

A pénzforgalmi szolgáltatói szektorban a betéti kártyás fizetésekhez kapcsolódó 2009. évi költségeket 16,64 Mrd Ft-ra becsültük a kibocsátói oldalon. A mintában részt vevő pénzforgalmi szolgáltatók betéti kártyáival lebonyolított hazai fizetések darabszáma az országos forgalom 97%-át tette ki 2009-ben, így ezen aránnyal szoroztuk fel a minta hitelintézetek által adott költségeket.

24. táblázat

A betéti kártyás fizetésekhez kapcsolódó költségek a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban a kibocsátói oldalon

Tevékenységek		Privát/társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány, %)
1.	Ügyfélszerzés és szolgáltatási szerződés	1,80	10,82
2.	Kockázatelemzés	0,11	0,67
3.	Kártyakibocsátás	2,27	13,64
4.	Nem fizetési jellegű műveletek feldolgozása (autorizáció)	2,50	15,05
5.	Belföldi bankközi elszámolás és kiegyenlítés költsége	1,12	6,72
6.	Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése a vásárlási (POS-) műveleteknél	0,39	2,37
7.	Az ügyfeleknek nyújtott kiegészítő szolgáltatások költségei	1,35	8,09
8.	Visa/MasterCard/Amex tagsági (licenc-) díj és egyéb, máshol fel nem tüntetett díjak	1,75	10,50
9.	Ügyfélszolgálat	1,04	6,22
10.	Irányítási és ellenőrzési tevékenység	1,95	11,7
11.	Reklám és marketing	0,27	1,63
12.	Dokumentumkezelés és archiválás	0,20	1,18
13.	Pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés	0,08	0,46
14.	Egyéb tevékenységek	1,82	10,95
Mindösszesen (1–14)		16,64	100,00

Forrás: MNB.

A fenti összköltségen belül a nem fizetési jellegű műveletek feldolgozásának (az autorizációnak), a kártyakibocsátásnak, az ügyfélszerzésnek és a szolgáltatási szerződések megkötésének van meghatározó súlya (közel 40%-kal). Az egy betéti kártyás fizetésre jutó kibocsátói oldali költség 110,74 Ft.

4.2.4.2. A hitelkártyás fizetésekhez kapcsolódó költségek a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban a kibocsátói oldalon

A pénzforgalmi szolgáltatói szektorban a kibocsátói oldalon a hitelkártyás fizetésekhez kapcsolódó 2009. évi költségeket 17,35 Mrd Ft-ra becsültük. A mintában részt vevő pénzforgalmi szolgáltatók hitelkártyáival lebonyolított hazai fizetések darabszáma az országos forgalom 91%-át tette ki 2009-ben, így ezen aránnyal szoroztuk fel a minta hitelintézetek által adott költségeket.

25. táblázat**A hitelkártyás fizetésekhez kapcsolódó költségek a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban a kibocsátói oldalon**

Tevékenységek		Privát/társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Ügyfélszerzés és szolgáltatási szerződés	3,83	22,08%
2.	Hitelkockázat-elemzés	1,01	5,81%
3.	Kártyakibocsátás	0,65	3,77%
4.	Nem fizetési jellegű műveletek feldolgozása (autorizáció)	0,58	3,36%
5.	Belföldi bankközi elszámolás és kiegyenlítés költsége	0,21	1,20%
6.	Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése a vásárlási (POS-) műveleteknél	0,38	2,16%
7.	Az ügyfeleknek nyújtott kiegészítő szolgáltatások költségei	1,48	8,55%
8.	Visa/MasterCard/Amex tagsági (licenc-) díj és egyéb, máshol fel nem tüntetett díjak	1,48	8,55%
9.	Ügyfélszolgálat	0,96	5,53%
10.	Irányítási és ellenőrzési tevékenység	3,39	19,56%
11.	Reklám és marketing	0,44	2,55%
12.	Dokumentumkezelés és archiválás	0,29	1,65%
13.	Pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés	0,04	0,26%
14.	Egyéb tevékenységek	2,60	14,97%
Mindösszesen (1–14)		17,35	100,00%

Forrás: MNB.

Az összköltségen belül az ügyfélszerzésnek és az ügyfeleknek nyújtott kiegészítő szolgáltatásoknak van meghatározó súlya (együttesen több, mint 30%-kal). Az egy tranzakcióra jutó kibocsátó oldali költség 706,15 Ft.

4.2.4.3. A betéti- és a hitelkártyás fizetésekhez kapcsolódó kibocsátó oldali fajlagos költségek összehasonlítása

Tekintettel arra, hogy a hitelkártyás műveletek kibocsátó oldali fajlagos költsége több mint hatszorosa a betéti kártyás műveletekének, ezért összehasonlítottuk az egyes tevékenységekhez kapcsolódó fajlagos költségeket.

26. táblázat**Egy betéti- és egy hitelkártya-művelet fajlagos költségelemei a kibocsátó banknál**

Tevékenységek		Betéti kártya (Ft)	Hitelkártya (Ft)
1.	Ügyfélszerzés és szolgáltatási szerződés	11,98	155,94
2.	Hitelkockázat-elemzés	0,74	41,00
3.	Kártyakibocsátás	15,10	26,61
4.	Nem fizetési jellegű műveletek feldolgozása (autorizáció)	16,67	23,74
5.	Belföldi bankközi elszámolás és kiegyenlítés költsége	7,44	8,47
6.	Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése a vásárlási (POS-) műveleteknél	2,62	15,28
7.	Az ügyfeleknek nyújtott kiegészítő szolgáltatások költségei	8,95	60,36
8.	Visa/MasterCard/Amex tagsági (licenc-) díj és egyéb, máshol fel nem tüntetett díjak	11,63	60,34
9.	Ügyfélszolgálat	6,89	39,08
10.	Irányítási és ellenőrzési tevékenység	12,97	138,14
11.	Reklám és marketing	1,80	18,04
12.	Dokumentumkezelés és archiválás	1,30	11,62
13.	Pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés	0,51	1,83
14.	Egyéb tevékenységek	12,13	105,70
Mindösszesen (1–14)		110,73	706,15

Forrás: MNB.

A 26. táblázatból látható, hogy valamennyi tevékenység esetében magasabb a fajlagos költség a hitelkártyáknál, mint a betéti kártyáknál. Ebben szerepet játszik méretgazdaságossági tényező (7,27 millió betéti kártya és 1,52 millió hitelkártya), ami miatt például a kártyakibocsátásnál a kísérőlapok nyomtatása miatt az egy plasztikra jutó fajlagos költség magasabb. A legnagyobb eltéréseket és azok okát a következőkben mutatjuk be.

- Az ügyfélszerzés költségeit jelentősen megemeli a potenciális hitelkártya-birtokosok oktatása kifejezetten a hitelkártya-termékekhez kapcsolódó ismeretekre.
- A hitelkockázat-elemzés jóval alaposabb, mint a betéti kártyák esetében szokásos kockázatelemzés.
- Az ügyfeleknek nyújtott több szolgáltatás miatt a költségek is lényegesen magasabbak a hitelkártyáknál, mint a betéti kártyáknál.
- A kártyatársasági díjak is magasabbak a hiteltermékek kibocsátása esetén (például hitelkártya modul licenc).
- Az ügyfélszolgálat költségeit megemeli a hitel törlesztésével kapcsolatos tudnivalókról adott felvilágosítás (mennyi a tartozás, mennyit kell visszafizetni stb.).
- Az irányítás és az ellenőrzés költségeit megemeli például a hitel és a behajtás monitorozása.
- A kibocsátó bankok többet fordítanak a hitelkártyák reklámozására, mint a betéti kártyákéra, mivel a hitelkártya-kibocsátás jóval nyereségesebb, mint a betéti kártyáké.⁴⁰

4.2.4.4. A bankkártyás fizetésekhez kapcsolódó költségek a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban az elfogadói oldalon

27. táblázat

A betéti és a hitelkártyás fizetésekhez kapcsolódó költségek a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban az elfogadói oldalon

Tevékenységek		Privát/társadalmi költség (Mrd Ft)		A társadalmi költségen belüli arány	
		Betéti kártya	Hitelkártya	Betéti kártya	Hitelkártya
1.	Ügyfélszerzés és szolgáltatási szerződés	0,50	0,08	6,30%	6,32%
2.	Kockázatelemzés (kereskedők)	0,06	0,01	0,77%	0,77%
3.	Nem fizetési jellegű műveletek feldolgozása (autorizáció)	0,39	0,06	4,89%	4,90%
4.	Belföldi bankközi elszámolás és kiegyenlítés költsége	1,08	0,18	13,59%	13,62%
5.	Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése a vásárlási (POS-) műveleteknél	0,20	0,03	2,57%	2,57%
6.	Az ügyfeleknek nyújtott kiegészítő szolgáltatások költségei	0,08	0,01	0,96%	0,96%
7.	Visa/MasterCard/Amex tagsági (licenc-) díj és egyéb, máshol fel nem tüntetett díjak	1,13	0,18	14,17%	14,20%
8.	Ügyfélszolgálat	0,16	0,03	2,06%	2,06%
9.	Irányítási és ellenőrzési tevékenység	1,03	0,17	12,93%	12,96%
10.	Reklám és marketing	0,01	0,00	0,14%	0,14%
11.	Vásárlási műveletek menedzselése (interchange+ Takarékbanknak fizetett takarékszövetkezeti díjak nélkül)	0,44	0,07	5,53%	5,34%
12.	POS-menedzsment	2,26	0,37	28,44%	28,49%
13.	Dokumentumkezelés és archiválás	0,10	0,02	1,21%	1,21%
14.	Pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés	0,05	0,01	0,65%	0,65%
15.	Egyéb tevékenységek	0,46	0,08	5,80%	5,81%
Bankkártya-elfogadás privát és társadalmi költsége		7,94	1,30	100,00%	100,00%

Forrás: MNB.

⁴⁰ Még akkor is így van, ha figyelembe vesszük, hogy a pénzforgalmi szolgáltatóknak a hitelkártyák esetében a hitelezési költségeit (céltartalékképzés, nettó hitelezési veszteség, behajtás költsége, tőkeköltség) is viselniük kell.

A bankkártyás fizetésekhez kapcsolódó 2009. évi költségeket a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban az elfogadói oldalon 9,24 Mrd Ft-ra becsültük. Ebben az esetben nem volt szükség extrapolációra, mert a mintába bevont hitelintézetek teljes egészében lefedik a hazai elfogadói üzletágot. Elvégeztük viszont a költségek megosztását hitel- és betéti termékkörre, amit a 4.2.3. pontban foglaltaknak megfelelően tranzakció-arányosan (85,95%–14,05%) hajtottunk végre.

Elfogadói oldalon a legnagyobb költségtételek a POS-menedzsment (28,4%, illetve 28,5%),⁴¹ a kártyatársaságoknak fizetett díj (14,2%-kal), valamint a belföldi bankközi elszámolás és kiegyenlítés költsége (13,6%-kal). Egy művelet fajlagos költsége az elfogadó bank számára mind a betéti mind pedig a hiteltermékek esetén 52,80 Ft.

4.2.4.5. A betéti és hitelkártyás fizetésekhez kapcsolódó összes költség a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban

A kibocsátói és az elfogadói oldalon felmerülő költségeket összegezve megállapítható, hogy a bankkártyás fizetésekkel kapcsolatban a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban összesen 43,23 Mrd Ft költség merült fel, melynek közel 57%-a a betéti kártyákhoz köthető.

28. táblázat

A betéti és a hitelkártyás fizetésekhez kapcsolódó költségek a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban a kibocsátói és az elfogadó oldalon összesen

Tevékenységek		Privát/társadalmi költség (Mrd Ft)		A társadalmi költségen belüli arány (%)	
		Betéti kártya	Hitelkártya	Betéti kártya	Hitelkártya
1.	A bankkártya-kibocsátáshoz kapcsolódó költségek a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban	16,64	17,35	67,70	93,03
2.	A bankkártya-elfogadáshoz kapcsolódó költségek a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban	7,94	1,30	32,30	6,97
A pénzforgalmi szolgáltatói szektorban felmerülő összes, bankkártyákkal kapcsolatos költség		24,58	18,65	100,00	100,00

Forrás: MNB.

4.2.5. A bankkártya elfogadásának a költségei a vállalati szektorban

A hazai kibocsátású kártyával belföldön lebonyolított vásárlási műveleteket a kereskedő szempontjából bejövő fizetesként – vagyis a kereskedők által fogadott fizetesként – vettük figyelembe. Elenyésző volta miatt nem számoltunk azzal, hogy ezeknek a műveleteknek a 2%-a – az alkalmazottak business kártyás fizetései okán – kimenő fizetesként is megjelenik a vállalati szektorban. (A kimenő oldali fizetések, azaz a business kártya birtokosánál felmerülő költségek a 4.2.6. pontban tárgyalt, háztartások költségei között jelennek meg.)

A vállalatoknál a bankkártyás fizetések elfogadásának 2009. évi privát költségét 20,66 Mrd Ft-ra becsültük, amiből – a 4.2.3. pontban foglaltaknak megfelelően tranzakció-arányosan (86%–14%) végrehajtott felosztásnak megfelelően – 17,76 Mrd Ft a betéti és 2,90 Mrd Ft a hitelkártyára jut. A vállalatok esetében jelentős különbség van a privát és a társadalmi költség között, mert kereskedői jutalék és egyéb címen díjat fizetnek a hitelintézeteknek. Ennek megfelelően vállalati oldalról a társadalmi költség a betéti kártyáknál 3,85 Mrd Ft, míg a hitelkártyáknál 0,63 Mrd Ft.

A 29. táblázatot soronként nézve az első tétel a saját tulajdonú POS-terminálokhoz kapcsolódó költségek, amelyeket 0,7 Mrd Ft-ra becsültünk. Itt azt vettük figyelembe, hogy az országban működő POS-terminálok 5%-a (azaz 2955 db) lehet vállalati tulajdonban (a bankkártya-elfogadói üzletágban vezető 2 hazai banktól származó becslés szerint).

A kereskedői jutalék és egyéb címen fizetett díjakat a hitelintézeti adatszolgáltatásból származó elfogadói oldali bevétel adat alapján becsültük meg. Abból indultunk ki ugyanis, hogy az elfogadó banknak az érintett üzletágban kizárólag a kereskedőktől származhat bevétele (a betéti és a hitelkártyára összesen 16,18 Mrd Ft).

⁴¹ A kis eltérés a kerekítésből adódik.

29. táblázat

A bankkártyás fizetés elfogadásának a vállalati szektorban felmerülő költségei

Tevékenységek		Betéti kártya	Hitelkártya	Betéti kártya	Hitelkártya	A társadalmi költségen belüli arány (%)
		Privát költségek (Mrd Ft)		Társadalmi költségek (Mrd Ft)		
1.	A cég tulajdonában lévő POS esetén: ezek könyv szerinti értéke	0,06	0,01	0,06	0,01	1,65
2.	Kereskedői jutalék és egyéb címen kifizetett díjak (beleértve a bérelt POS-szal kapcsolatos költségeket)	13,91	2,27			
3.	A cég tulajdonában lévő POS esetén: karbantartás, szervizelés díja	0,01	0,00	0,01	0,00	0,24
4.	Kártyás fizetés idő(tartam) költsége	0,63	0,10	0,63	0,10	16,27
5.	POS-berendezések papírtekercsének cseréjére fordított idő és a papírtekercs költsége	0,10	0,02	0,10	0,02	2,63
6.	Bankkártyás bizonylatok és a pénztárgép adatainak összevetése	0,31	0,05	0,31	0,05	8,11
7.	Bankkártyás fizetéseket tartalmazó összesítő lista kinyomtatása	0,05	0,01	0,05	0,01	1,39
8.	Bankkártyás visszaélésekből eredő veszteségek leírása	0,07	0,01	0,07	0,01	1,84
9.	Pénztárgépek könyv szerinti értéke	0,88	0,14	0,88	0,14	22,83
10.	Pénztárgépek előkészítése	0,24	0,04	0,24	0,04	6,28
11.	Pénztárgépek papírtekercsének cseréje	0,15	0,02	0,15	0,02	3,87
12.	Pénztárgépek karbantartási, szervizelési szerződésének díja	1,34	0,22	1,34	0,22	34,68
13.	Pénztárgépek karbantartására, szervizelésére fordított idő díja	0,01	0,00	0,01	0,00	0,21
Mindösszesen (1–13)		17,76	2,90	3,85	0,63	100,00

Forrás: MNB.

A vállalati tulajdonban lévő POS-berendezés karbantartásának és szervizelésének díját 0,01 Mrd Ft-ra becsültük, amihez kiinduló elemként a vállalati felmérésből származó havi átlagos 300 Ft/db díjat használtuk.

A bankkártyás fizetés időtartamára eső költséget 0,73 Mrd Ft-ra becsültük. Saját méréseink szerint – 17 bankkártyás vásárlás átlagaként – 35 mp, azaz 0,58 perc adódik egy fizetési műveletre attól kezdve, hogy a pénztáros közli a vevővel a fizetendő összeget addig az időpontig, amikor a pénztáros a bankkártyát a vevőnek visszaadja, és átadja neki a vásárlási bizonylatot. Ezen értéket forintosítottuk a tranzakciószám és az átlagbér alapján.

A POS-berendezések papírtekercsének cseréjére fordított időt és a papírtekercs költségét összesen 0,12 Mrd Ft-ra becsültük. A vállalati felmérésből származó információk szerint egy POS esetében naponta átlagosan 0,06 percet vesz igénybe a papírcsere, így az összes POS-berendezés papírcseréjével 2009-ben eltöltött idő költsége 8,40 millió Ft-ra tehető a kereskedőknél. A bankoktól beszerezett információ alapján a felhasznált papír árát összesen 109,26 millió Ft-ra becsültük (figyelemmel a bizonylat átlagos méretére, a tranzakció számára és a papír egységárára).

A bankkártyás bizonylatok és a pénztárgép adatainak az összevetésére fordított idő költségét – a vállalati felmérésekből származó időbecslés alapján – 0,36 Mrd Ft-ra becsültük, míg a bankkártyás fizetéseket tartalmazó összesítő lista kinyomtatására fordított időét – ugyanezen forrás alapján – 0,06 Mrd Ft-ra (az értékadatok a betéti és hitelkártyákra összegezettek).

A bankkártyás visszaélésekből eredő veszteség kereskedőkre terhelt hányadát 0,08 Mrd Ft-ra becsültük a kártyastatisztikához adott banki adatszolgáltatás alapján.

A pénztárgépekhez kapcsolódó költségeket (pénztárgépek értékcsökkenése, pénztárgépek előkészítése, pénztárgépek papírtekercsének a cseréje, karbantartási és szervizelési díj, illetve időráfordítás) – a 4.1.6. pontban részletezettek szerint

– osztottuk meg a bankkártyás és készpénzes fizetések között. A pénztári összes költség 7,7%-a, azaz 3,04 Mrd Ft terheli a bankkártyás fizetéseket.

4.2.6. A bankkártyás fizetésekhez kapcsolódó költségek a háztartási szektorban

A magyar kártyabirtokosok 2009. évi, belföldi bankkártyás fizetéseire kapcsolódó privát költségeket 78,15 Mrd Ft-ra (ezen belül betéti kártyánál 16,27 Mrd Ft-ra, míg hitelkártyánál 61,89 Mrd Ft-ra) becsültük. Magyarországon a kereskedők nem számítanak fel külön díjat a kártyabirtokos részére a bankkártyás fizetés során. A privát költségek tehát egyrészt a kártyát kibocsátó bank által felszámított díjakból, másrészt a fizetésre fordított idő forintosításából, harmadrészt pedig a visszaélésekből eredő veszteségek ügyfelekre terhelte hányadából tevődnek össze. A vállalati szektorhoz hasonlóan tehát a háztartási szektor esetében is jelentős különbség van a privát és a társadalmi költség között. Ennek megfelelően a háztartási szektor részéről a társadalmi költség a betéti kártya esetében 1,79 Mrd Ft-ra, míg a hitelkártya esetében 0,29 Mrd Ft-ra tehető.

30. táblázat

A bankkártyás fizetésekhez kapcsolódó költségek a háztartási szektorban

Tevékenységek		Betéti kártya	Hitelkártya	Betéti kártya	Hitelkártya	A társadalmi költségen belüli arány (%)
		Privát költségek (Mrd Ft)		Társadalmi költségek (Mrd Ft)		
1.	Bankkártyás fizetés lebonyolítására fordított idő költsége	0,63	0,10	0,63	0,10	35,03
2.	Bankkártyás visszaélésekből adódó veszteség	0,05	0,01	0,05	0,01	2,61
3.	Bankkártyás fizetéshez kapcsolódó díjak	14,48	61,59			
4.	Bankszámlakivonat ellenőrzésére fordított idő költsége – bankkártyás fizetésre eső hányad	1,12	0,18	1,12	0,18	62,36
Mindösszesen (1–4)		16,27	61,89	1,79	0,29	100,00

Forrás: MNB.

A bankkártyás fizetés lebonyolítására fordított idő költségét összesen 0,73 Mrd Ft-ra becsültük, ami a saját mérésünkből eredő 35 mp-es átlagos lebonyolítási idő, a kereskedőknek és más szervezeteknek történő bankkártyás tranzakciók számának (150, illetve 24 millió db) és a nettó átlagjövedelemnek a szorzata.

A bankkártyás visszaélésekből eredő veszteség kártyabirtokosokra – a bankkártyás fizetések miatt – terhelte hányadát összesen 0,06 Mrd Ft-ra becsültük. A veszteség⁴² kiszámításánál a kártyastatisztikához adott banki adatszolgáltatásból indultunk ki. A bankok 2009-ben összesen 100,56 millió forint veszteséget terheltek kártyabirtokos ügyfelekre⁴³ a bankkártyás visszaélések miatt, ezt az összeget osztottuk fel a felmerült összes kárérték⁴⁴ alapján a készpénz (45,55%) és a bankkártya (54,45%) között.

A bankkártyás fizetésekhez kapcsolódó díjakat összesen 76,07 Mrd Ft-ra (ezen belül betéti kártyánál 14,48 és a hitelkártyánál 61,59 Mrd Ft-ra) becsültük. A becslésnél a pénzforgalmi szolgáltatói kérdőív bevétel adataiból indultunk ki. A kártyát kibocsátó banknak két forrásból származhat bevétele a bankkártyás fizetésekhez kapcsolódóan: a kártyabirtokosoktól szedett díjak, valamint a vásárlási műveletek után az elfogadó bank által fizetett interchange díj (bankközi jutalék). A hivatkozott kérdőíven külön soron kértük a betéti kártya kibocsátásából származó bevételeket és külön a hitelkártya kibocsátásából származókat. A betéti kártyák esetében a bevétel interchange díjjal csökkentett értéke 14,48 Mrd Ft volt 2009-ben, a hitelkártyánál pedig 61,59 Mrd Ft. Ez utóbbi tétel magában foglalja a hitelezéshez kapcsolódó különféle díjakat, kamatokat és büntető kamatokat is.⁴⁵

⁴² Veszteség: a 2009-es év során, valamint a megelőző évről áthúzódó káresemények (azaz a felmerült kár) kivizsgálását követően, a kártyaüzletág valamely szereplőjére (jelen esetben a kártyabirtokosra) terhelte összeg.

⁴³ Az összeg magában foglalja a business kártyákhoz kapcsolódó visszaélések miatt leírt veszteséget is.

⁴⁴ Felmerült kár: a 2009-es év során keletkezett visszaélésekből (pl. bankkártya ellopása, hamisítása, a kártya adataival való visszaélés interneten stb.) eredő kár.

⁴⁵ Ez nemcsak a háztartási költségeket, hanem értelemszerűen a pénzforgalmi szolgáltatói bevételeket is torzíthatja. Mivel ezek a tételek kiegyenlítődnek, a hitelkamatok kiszűrésének hiánya nem befolyásolja az össztársadalmi költséget.

A bankszámlakivonat ellenőrzésére fordított időt lakossági megkérdezés alapján határoztuk meg, és a bankszámlához kapcsolódó műveletek arányában (41,28%-kal) terheltük a bankkártyás vásárlásokra.

4.2.7. A bankkártyás fizetések lebonyolításának társadalmi költsége

Az eddigieket összegezve, a fizetési lánc szereplői között a következő táblázatban foglaltak szerint oszlik meg a betéti és a hitelkártyás fizetésekhez kapcsolódó költség- és díjtétel.

31. táblázat

A bankkártyás fizetésekhez kapcsolódó költségek és díjak 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

Szereplők (termék neve)		Privát költségek	Fizetett díjak	Saját privát költségek	Kapott díjak	Nettó privát költségek
		(1)	(2)	(3)=(1)-(2)	(4)	(5)=(1)-(4)
Betéti kártya						
1.	Pénzforgalmi szolgáltatók	24,58	0,00	24,58	28,39	-3,81
2.	Vállalatok	17,76	13,91	3,85	0,00	17,76
3.	Háztartások	16,27	14,48	1,79	0,00	16,27
Betéti kártya összesen		58,61	28,39	30,22	28,39	30,22
Hitelkártya						
1.	Pénzforgalmi szolgáltatók	18,64	0,00	18,64	63,87	-45,23
2.	Vállalatok	2,90	2,27	0,63	0,00	2,90
3.	Háztartások	61,89	61,59	0,29	0,00	61,89
Hitelkártya összesen		83,43	63,87	19,56	63,87	19,56

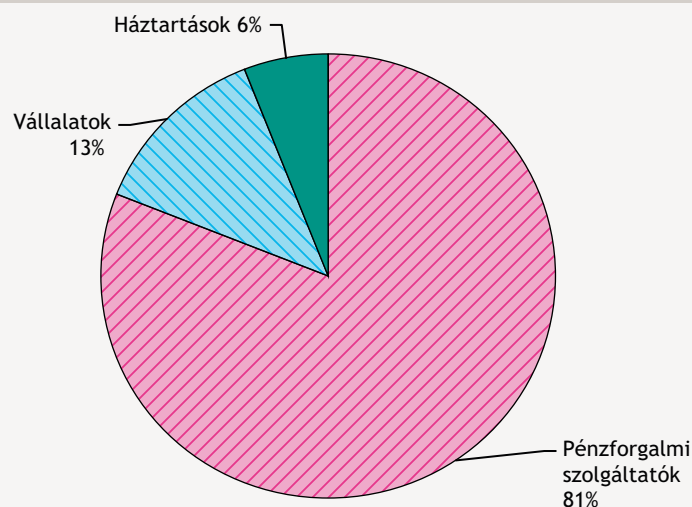
Forrás: MNB.

A saját privát költségek, vagyis a társadalmi költségek [(3) oszlop] összesen értéke mutatja, hogy társadalmi szinten a betéti kártyával végrehajtott 150 millió db fizetés 30,22 Mrd forintba került, míg a hitelkártyával lebonyolított közel 25 millió db fizetés 19,56 Mrd forintba. A bankkártyás fizetések tehát összesen 49,78 Mrd forintban kerültek 2009-ben, amely az éves GDP 0,19%-a.

A betéti és hitelkártyák társadalmi költségeinek szektoronkénti százalékos megoszlását mutatja a következő két ábra.

10. ábra

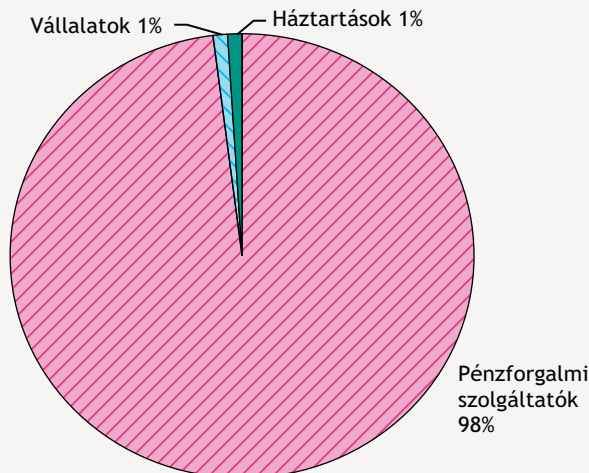
A betéti kártyák társadalmi költségeinek szektoronkénti megoszlása

Forrás: MNB.

11. ábra

A hitelkártyák társadalmi költségeinek szektoronkénti megoszlása

Forrás: MNB.

Mindkét ábrából látható, hogy a társadalmi költségek jelentős része a pénzforgalmi szolgáltatóknál merül fel, azonban ha a nettó privát költségeket nézzük [31. táblázat (5) oszlop], akkor a szektor bevételei mind a betéti, mind a hitelkártyáknál meghaladják a költségeket. A különbség lényegesen nagyobb a hitelkártyák esetében, mint a betéti kártyák esetében, mivel a pénzforgalmi szolgáltatók bevételeihez hozzájárul a hitelkamat, esetleg büntetőkamat is.

A hitel- és betéti kártyás fizetés fajlagos társadalmi költségei közötti jelentős különbséget, illetve számításaink megalapozottságát alátámasztják hasonló nemzetközi felmérések eredményei (6.1.3. pont), például: a belga költségfelmérés szerint egy betéti kártyás tranzakció fajlagos költsége 0,55 EUR, míg egy hitelkártyásé 2,62 EUR. Ugyanez a holland felmérés szerint betéti kártyás műveletnél 0,49 EUR, hitelkártyásnál pedig 3,59 EUR. Ez a jelentős különbség akkor is fennáll, ha a pénzforgalmi szolgáltatói szektorban nem vesszük figyelembe a hitelkártyákhoz kapcsolódó hitelezés költségeit, mert még ebben az esetben is számos olyan – a 4.2.4.3. részben részletezett – többletköltség merül fel a betéti kártyákhoz képest, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ezek a költségek nem közvetlenül a fizetési művelet lebonyolításával, hanem a kártya kibocsátásával és annak birtoklásával kapcsolatosak, a bankkártyás fizetések költségeinek felmérésekor viszont ezeket a költségelemeket sem szabad figyelmen kívül hagyni, hiszen a bankkártyás fizetések lebonyolításához elengedhetetlen a kártya megléte.

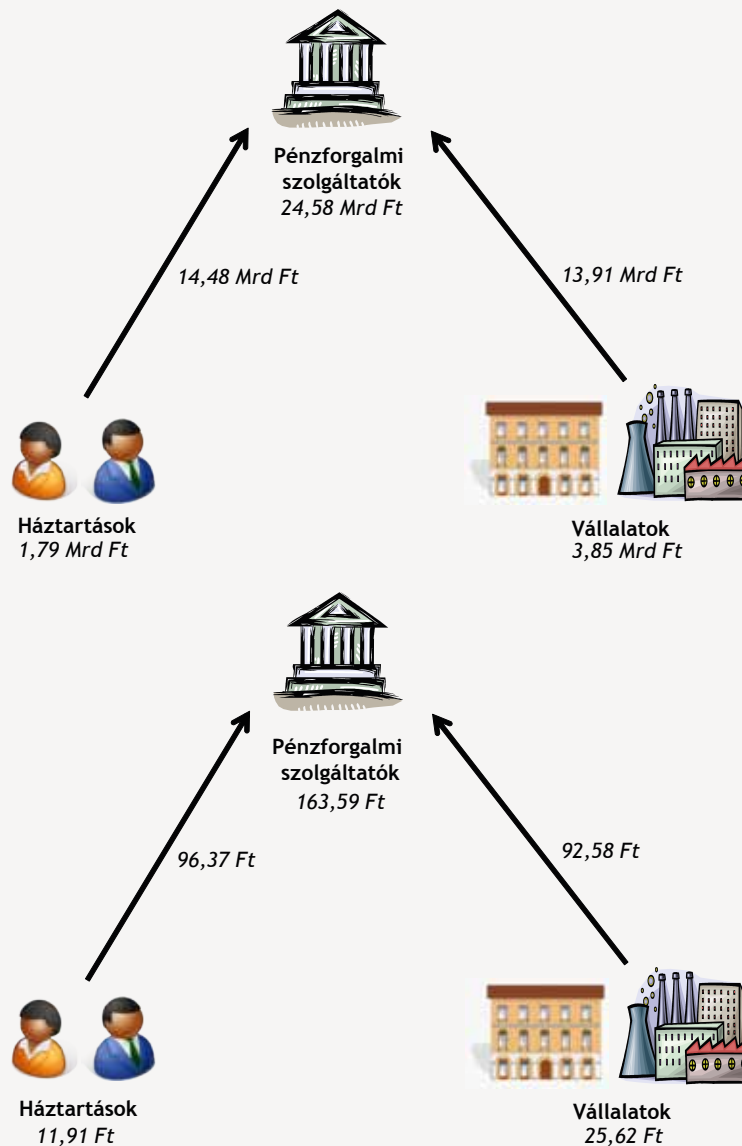
A nettó privát költségek az egyes szektorok privát költségeinek és az általuk kapott díjak különbözetéből adódnak. A pénzforgalmi szolgáltatói szektor egésze részére mind a betéti, mind a hitelkártya⁴⁶ üzletág összességében nyereséges, a hitelkártya esetében kimutatott azonban erőteljesen eltűzött⁴⁷. A háztartási és a vállalati szektor viszont különféle címeken (kártya éves díj, illetve kereskedői jutalék) díjat fizet azért a szolgáltatásért, hogy bankkártyával egyenlíthesse ki vásárlásai ellenértékét, illetve, hogy elfogadhassa a bankkártyát mint fizetési eszközt. A hitelkártyák esetében bemutatott háztartási költségek azonban eltűzöttak, mert tartalmazzák a hitelek költségeit is.

⁴⁶ A hitelezés bevételeit is tartalmazza, miközben a hitelezés költségét nem veszi figyelembe,

⁴⁷ A hitelkártya nyereségének mértékét nagyban torzítja az, hogy a hitelezés bevételeit számba vettük (de a költségét nem).

12-13. ábra

A betéti kártyás műveletekkel kapcsolatos összes ráfordítás és díjáramlás összesen és egy tranzakcióra vonatkozóan

Forrás: MNB.

4.3. AZ ÁTUTALÁS

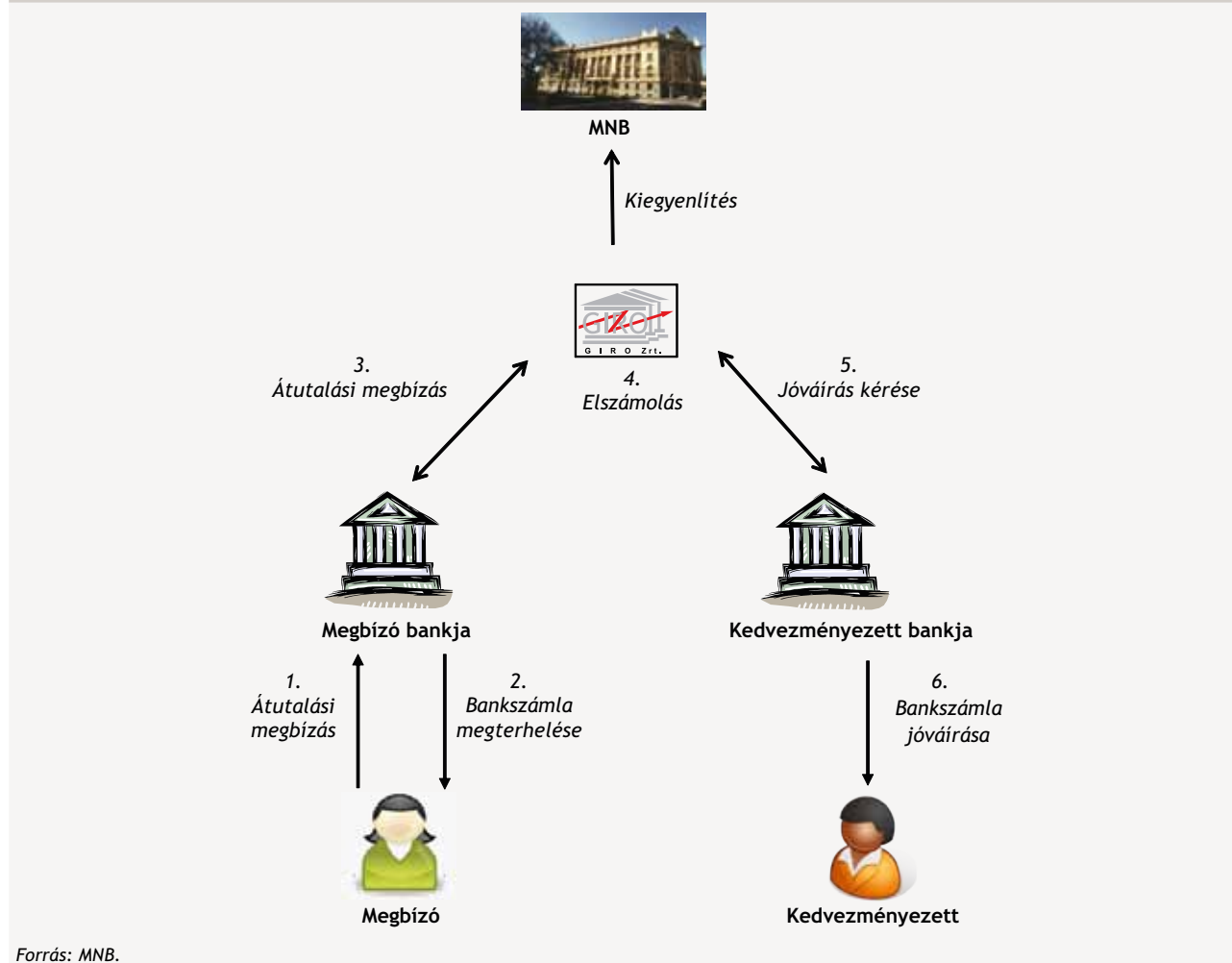
4.3.1. A fizetési lánc és folyamat az átutalásoknál

Az átutalás esetében fizetési számlák közötti pénzmozgás történik. Az átutalás során a megbízó papíron vagy elektronikus úton megadja az átutalási megbízást a bankjának, amely a megbízó számlájának megterhelését követően továbbítja azt az elszámolóháznak (Giro Zrt.-nek). Az elszámolóház a megbízó bankjától és a többi banktól beérkezett megbízásokat figyelembe véve az elszámolási folyamat során megállapítja az egyes bankok tartozik és követel pozícióját, amelyet átad az MNB-nek, valamint értesíti a kedvezményezettek bankjait a megbízásról. Az MNB elvégzi a bankok számláin az elszámolási pozíciókból fakadó könyveléseket, azaz megtörténik az elszámolási folyamat eredményeképpen előálló pozíciók kiegyenlítése. A kedvezményezettek bankjai jóváírják az átutalási megbízásokban foglalt összegeket a kedvezményezettek számláin. A folyamat egyszerűsödik, ha mind a megbízó, mind a kedvezményezett bankszámláját ugyanazon bank vezeti, mert ebben az esetben nincs szükség sem a Giro Zrt. sem az MNB bekapcsolására.

A csoportos átutalás esetében a folyamat a fentiektől főképpen abban különbözik, hogy a megbízó több átutalási megbírást ad be köteget formában a bankjába, amelyek különböző kedvezményezetteknek való jóváírásra vonatkoznak. A csoportos átutalást jellemzően tömeges kifizetésre (pl. munkabérek kifizetésére) használják döntően a gazdálkodó szervezet megbízók.

14. ábra

Az átutalásokhoz kapcsolódó fizetési lánc és folyamat

Sajátos az átutalás és a csoportos átutalás folyamata a Giro Zrt. által működtetett Bankközi Klíring Rendszerhez (BKR) a Magyar Takarékszövetkezeti Bankon (MTB) keresztül kapcsolódó takarékszövetkezeti szektor esetében. Ebben az esetben a megbízó/kedvezményezett bankja és a Giro Zrt. közé még egy szint, az MTB is beékelődik, amely a hozzá kapcsolódó takarékszövetkezetek átutalási megbízásait továbbítja az elszámoló rendszerbe és a kedvezményezett takarékszövetkezetekhez, vagy ha az átutalási megbízás esetében a célszámlát is az MTB-hez tartozó takarékszövetkezet vezeti, akkor a célszámlát vezető takarékszövetkezethez, így a megbízás nem kerül a BKR-hez elszámolásra. A folyamatban az MTB hitelintézetként is és elszámolási infrastruktúráként is jelen van.

4.3.2. Az átutalás, csoportos átutalási műveletek számának és értékének a becslése

A készpénz nélküli fizetési módok közül a leggyakrabban használt átutalás/csoportos átutalás számáról és értékéről csak részben álltak rendelkezésünkre pontos adatok. A társadalmi költségek megbecsléséhez azonban szükségünk volt a tranzakciós darabszámokra is. A darabszámok becslése során – a BKR-ből származó forgalmi statisztikák mellett – felhasználtuk a hitelintézetektől rendszeresen és a projekt céljára külön bekért forgalmi adatokat.

A felhasznált források segítségével 277,23 millió db átutalási tranzakciót becsültünk a belföldi, nem időkritikus forintátutalásokra. A papíron és az elektronikusan benyújtott átutalási megbízások darabszámának megbecsléséhez korábbi elemzéseinkből (a hitelintézetek által rendszeresen beküldött adatszolgáltatások felhasználásával) rendelkezésre álló 17%-83%-os arányszámot használtuk. Az arányszám arra vonatkozik, hogy a fizetési megbízások 17%-a papíron, míg 83%-a elektronikusan (interneten, office banking szolgáltatáson, mobiltelefonon stb.) kerül benyújtásra a pénzforgalmi szolgáltatókhoz. Így a papíralapú átutalási megbízásokra összesen országos szinten 47,13 millió db, míg az elektronikusan benyújtott átutalási megbízásokra 230,1 millió db-os tranzakciószámot becsültünk. A háztartási és a vállalati felmérések extrapolálásához szükségünk volt még az átutalási tranzakciószámok szektorszintű és azon belül benyújtási csatorna szerinti megbontására is. Így becsléseink alapján a vállalati szektor összességében 227,23 millió darab tranzakciót bonyolított le, amelyből 207,23 millió db-ot elektronikusan, 20 millió darabot papíron nyújtottak be a hitelintézetekhez a vállalatok. A háztartási szektor becsléseink szerint 50 millió darab átutalási megbízást nyújtott be a hitelintézetekhez, ebből 27,13 millió darabot papíralapon, 22,87 millió darabot elektronikus úton.⁴⁸ A háztartási papíralapú, elektronikus átutalások megbontásánál azzal a feltételezéssel éltünk, hogy a háztartások nagyobb arányban használják a papíron történő benyújtást, mint a vállalatok.

32. táblázat

A becsült átutalási tranzakciók száma 2009-ben

(millió db)

	Vállalatok	Háztartások	Összesen
Papíralapú átutalás	20,00	27,13	47,13
Elektronikus átutalás	207,23	22,87	230,10
Összesen	227,23	50,00	277,23

Forrás: MNB.

Az átutalások/csoportos átutalások összértékét a hitelintézetek rendszeres adatszolgáltatásából próbáltuk megbecsülni, így 362 772,29 Mrd Ft-ot kaptunk, amelyet tranzakció-arányosan osztottunk szét a papíralapú és az elektronikus átutalások között.⁴⁹

A tanulmányban az átutalás és csoportos átutalás költségeit együtt becsültük meg, ezért az átutalás, csoportos átutalás fogalmat leegyszerűsítve átutalásként használjuk.

4.3.3. Az átutalás költségei a jegybanknál

Az MNB átutalással kapcsolatos költségei 2009-ben 0,016 Mrd Ft-ot tettek ki. Ez az összeg az MNB azon díjbevételeit tükrözi, ami a BKR-ben kiszámolt bankközi tartozik és követel pozíciók (valójában a BKR pozíció mátrix) a bankok számláin való lekönyveléséből fakad. Tekintettel arra, hogy az MNB árazása költségalapú, azaz az MNB költségeinek teljes megtérítésére törekszik, ezért a jegybanki költségek és a bankok által a kiegyenlítésért fizetett díjak megegyeznek. A bankok által az MNB-nek a BKR pozíció mátrix lekönyveléséért fizetett díjak 2009-ben összesen sem érték el a 0,019 Mrd Ft-ot.

33. táblázat

Az MNB-nek fizetett díjak (költségek) felosztása

	BKR-tranzakciók száma	Megoszlása	Díjfelosztás
Átutalás	199 446 553	86,23%	16 063 471
Csoportos beszedés	31 131 826	13,46%	2 507 364
Felhatalmazói levélen alapuló beszedés	709 713	0,31%	57 160
Összesen	231 288 092	100%	18 627 996

Forrás: MNB.

⁴⁸ BKR-statisztikából becsültük.

⁴⁹ Megjegyezzük, hogy a minta szektor szintre való extrapolálása során az értékadatokra nem volt szükségünk, mert tranzakció-arányos becslést alkalmaztunk.

Ezt az összeget a BKR-tranzakciók arányában osztottuk fel az átutalás, a csoportos beszedés és a felhatalmazói levélen alapuló beszedés között.

4.3.4. Az átutalás költségei a pénzforgalmi szolgáltatóknál

A pénzforgalmi szolgáltatók átutalással kapcsolatos privát költségei 2009-ben 42,27 Mrd Ft-ot tettek ki. A privát költségeket azzal a feltételezéssel kaptuk meg, hogy a megkérdezett bankok és takarékszövetkezet privát költség/ráfordítás szintje és szerkezete a szektor többi részére is kivetíthető. A banki körből származó költség/ráfordítás adatokat a BKR-tranzakciók arányában extrapoláltuk szektor szintre (a mintában szereplő 11 hitelintézet a szektor 70,34%-át fedte le), míg a takarékszövetkezeti szektorból származó adatokat annak alapján, hogy a megkérdezett takarékszövet milyen arányban részesedik a Takarékbank átutalási forgalmából, figyelembe véve azt is, hogy a Takarékbanknak saját átutalási forgalma is van. Természetesen ide számítottuk a Giro Zrt. átutalásra jutó költségeit/ráfordításait is.

A pénzforgalmi szolgáltatók esetében nincs jelentős különbség a privát és a saját privát, azaz a társadalmi költségek között, amely 2009-ben 42,25 Mrd Ft-ot tett ki, mert az érintett szolgáltatók együttevén mindössze az MNB-nek (a bankközi elszámolási pozíciók banki számlákon történő lekönyveléséért) fizettek elhanyagolható mértékű díjat.

34. táblázat

A pénzforgalmi szolgáltatók átutalási műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Szolgáltatási szerződések	3,19	3,19	7,54%
2.	Átutalási megbízás átvétele	6,49	6,49	15,37%
a)	ebből papíron benyújtott	4,00	4,00	9,47%
b)	ebből elektronikusan benyújtott	2,49	2,49	5,90%
3.	Átutalás feldolgozása	11,06	11,05	26,15%
a)	ebből papíron benyújtott	7,56	7,55	17,88%
b)	ebből elektronikusan benyújtott	3,50	3,49	8,26%
4.	Átutalási megbízás visszaküldése	0,31	0,31	0,73%
5.	Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése	0,81	0,81	1,91%
6.	Dokumentumkezelés és archiválás	1,55	1,55	3,67%
7.	Pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés	0,82	0,82	1,93%
8.	Ügyfélszolgálat	4,13	4,13	9,78%
9.	Reklám és marketing	0,32	0,32	0,75%
10.	Irányítási és ellenőrzési tevékenység	7,60	7,60	17,98%
11.	Egyéb tevékenységek	6,00	6,00	14,19%
Mindösszesen		42,27	42,25	100,00%
Forrás: MNB.				

Tekintettel arra, hogy a papíralapon és az elektronikusan benyújtott átutalás költségei között jelentős különbség van, amely általában a banki díjakban is megmutatkozik, ezért szétosztottuk az átutalási költségeket a papíron és az elektronikus úton benyújtott átutalásra. A hitelintézetekhez benyújtott átutalási megbízások volumenben 17%-a papíron került benyújtásra, míg 83%-a elektronikus megoldások (pl. interneten, telefonon, office banking alkalmazások stb.) segítségével. Ezt figyelembe véve különösen szembeűnő, hogy a kétféle benyújtási csatorna összes költsége nem ilyen arány szerint alakul. A papíron benyújtott megbízások egy átutalásra jutó fajlagos költsége már a pénzforgalmi szolgáltatók szintjén is meghaladja az elektronikusan benyújtott megbízásokét.

35. táblázat

A pénzforgalmi szolgáltatók papíralapú átutalási műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

	Tevékenységek	Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Szolgáltatási szerződések	0,54	0,54	3,44%
2.	Átutalási megbízás átvétele	4,00	4,00	25,39%
a)	ebből papíron benyújtott	4,00	4,00	25,39%
3.	Átutalás feldolgozása	7,56	7,55	47,95%
a)	ebből papíron benyújtott	7,56	7,55	47,95%
4.	Átutalási megbízás visszaküldése	0,05	0,05	0,33%
5.	Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése	0,14	0,14	0,87%
6.	Dokumentumkezelés és archiválás	0,26	0,26	1,67%
7.	Pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés	0,14	0,14	0,88%
8.	Ügyfélszolgálat	0,70	0,70	4,46%
9.	Reklám és marketing	0,05	0,05	0,34%
10.	Irányítási és ellenőrzési tevékenység	1,29	1,29	8,20%
11.	Egyéb tevékenységek	1,02	1,02	6,47%
Mindösszesen		15,76	15,76	100,00%

Forrás: MNB.

A papíron benyújtott átutalási megbízások privát költsége a pénzforgalmi szolgáltatóknál 15,76 Mrd Ft volt, míg társadalmi költsége szintén 15,76 Mrd Ft. Az elektronikusan benyújtott megbízások privát költsége a pénzforgalmi szolgáltatóknál 26,51 Mrd Ft-ot, míg társadalmi költsége 26,49 Mrd Ft-ot tett ki. (Becslésünk szerint a papíron benyújtott átutalási megbízások darabszáma 2009-ben 47,1 millió db volt, míg az elektronikusan benyújtott megbízásoké 230,1 millió db volt.)

36. táblázat

A pénzforgalmi szolgáltatók elektronikus átutalási műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

	Tevékenységek	Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Szolgáltatási szerződések	2,65	2,65	9,99%
2.	Átutalási megbízás átvétele	2,49	2,49	9,41%
b)	ebből elektronikusan benyújtott	2,49	2,49	9,41%
3.	Átutalás feldolgozása	3,50	3,49	13,18%
b)	ebből elektronikusan benyújtott	3,50	3,49	13,18%
4.	Átutalási megbízás visszaküldése	0,26	0,26	0,97%
5.	Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése	0,67	0,67	2,52%
6.	Dokumentumkezelés és archiválás	1,29	1,29	4,86%
7.	Pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés	0,68	0,68	2,56%
8.	Ügyfélszolgálat	3,43	3,43	12,94%
9.	Reklám és marketing	0,26	0,26	0,99%
10.	Irányítási és ellenőrzési tevékenység	6,31	6,31	23,80%
11.	Egyéb tevékenységek	4,98	4,98	18,79%
Mindösszesen		26,51	26,49	100,00%

Forrás: MNB.

4.3.5. Az átutalás költségei a vállalati szektorban

Az átutalások privát költségei a vállalati szektorban becsléseink szerint 67,58 Mrd Ft-ot, társadalmi költsége 18,31 Mrd Ft-ot tett ki 2009-ben. Az adatokat az átutalások esetében is a megkérdezett 15 vállalat költség/ráfordítás szintjének felhasználásával számítottuk (kivéve a banki átutalás kezelési díjat) azzal a feltételezéssel, hogy a megkérdezett vállalatok költség/ráfordítás szintje és szerkezete a szektor egészéhez hasonló és így kivetíthető. Az adatokat általában bruttó árbevétel arányában extrapoláltuk a szektor egészére, a kivétel itt is a banki átutalás kezelési díja.

37. táblázat
A vállalatok átutalási műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

	Tevékenységek	Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Az átutalás adminisztrációjának kiszervezéséért fizetett díj	0,00	0,00	0,00%
2.	Az átutalási forgalom adminisztrációjának lebonyolításával összefüggő saját ráfordítások	14,12	14,12	77,09%
3.	Banki átutalás kezelési díj (bejövő átutalásoknál és kimenő átutalásoknál)	48,99	0,00	0,00%
4.	Az átutalással nem jogosan érkezett pénz visszautalása	0,22	0,22	1,19%
5.	Árengedmény az átutalással lebonyolított fizetésre	0,28	0,00	0,00%
6.	Papíralapon beadott megbízások időráfordítása (bankba menés, kitöltés ideje)	3,98	3,98	21,72%
Mindösszesen		67,58	18,31	100,00%

Forrás: MNB.

A vállalatok esetében jelentős a különbség a privát és a társadalmi költség/ráfordítás között, mert a privát költségek döntő többségét a pénzforgalmi szolgáltatóknak fizetett díjak teszik ki (48,99 Mrd Ft), amelyek a társadalmi költségben már nem szerepelnek.

A 37. táblázatot soronként vizsgálva az első tétel az átutalási forgalom adminisztrációjának (átutalások indítása és fogadása) kiszervezéséért fizetett díj. A mintánkban szereplő vállalatok az átutalási forgalom adminisztrációját saját maguk végzik, ezért erre a tételre szektor szinten is 0-át becsültünk. Azért sem tettünk további erőfeszítéseket az első tétel szektor szintű megbecslésére, mert az átutalási forgalom adminisztrációjával összefüggő költség/ráfordítás a kiszervezés miatt, vagy a tevékenység vállalat által való elvégzése miatt mindenképpen felmerül (ez a táblázatban a második tétel). Így az átutalási forgalom adminisztrációja összvállalati szinten mindenképpen beépülhet a költségbecslésbe, sőt mint látható, éppen ez a tétel jelenti a vállalatoknál jelentkező társadalmi költség túlnyomó részét.

38. táblázat
A vállalatok papíralapú átutalási műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

	Tevékenységek	Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Az átutalás adminisztrációjának kiszervezéséért fizetett díj	0,00	0,00	0,00%
2.	Az átutalási forgalom adminisztrációjának lebonyolításával összefüggő saját ráfordítások	1,24	1,24	23,71%
3.	Banki átutalás kezelési díj (bejövő átutalásoknál és kimenő átutalásoknál)	8,62	0,00	0,00%
4.	Az átutalással nem jogosan érkezett pénz visszautalása	0,02	0,02	0,36%
5.	Árengedmény az átutalással lebonyolított fizetésre	0,03	0,00	0,00%
6.	Papíralapon beadott megbízások időráfordítása (bankba menés, kitöltés ideje)	3,98	3,98	75,92%
Mindösszesen		13,89	5,24	100,00%

Forrás: MNB.

A banki átutalás kezelési díját az átutaláshoz kapcsolódó banki bevételek segítségével tranzakció-arányosan extrapoláltuk szektor szintre (70,64%), de figyelembe vettük azt is, hogy az összes átutalási tranzakcióból a vállalatok milyen arányban részesednek.

A vállalatok az átutalással lebonyolított fizetésekre árengedményt adtak a háztartásoknak, és szektoron belül a vállalatoknak. A szektoron belül adott árengedmény összege, amely becsléseink szerint 0,28 Mrd Ft volt, a privát költségek között nem szerepel.

A papíralapon beadott átutalási megbízások időráfordítását úgy becsültük meg, hogy a különféle módokon történő (tömegközlekedéssel, gyalog, autóval) bankfiókba való eljutás költségeit számoltuk ki, figyelembe véve természetesen az átlagos bankfiókhoz való távolságot (3,7 km)⁵⁰, ezt a költséget a papíralapú vállalati megbízások számával extrapoláltuk szektor szintre. Továbbá hozzáadtuk azt a költséget, amely abból származik, hogy az ügyfél a bankban várakozik/sorban áll. Ez utóbbi adatot néhány bank által elvégzett felmérés átlagából kaptuk, amely a várakozás időigénye (3 p 31 mp) és az egy percre jutó átlagbér szorzata. Egy papíron beadott átutalási megbízásra vonatkozó időráfordítási és közlekedési költség 497,1 Ft-ot tett ki.

39. táblázat

A vállalatok elektronikus átutalási műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Az átutalás adminisztrációjának kiszervezéséért fizetett díj	0,00	0,00	0,00%
2.	Az átutalási forgalom adminisztrációjának lebonyolításával összefüggő saját ráfordítások	12,87	12,87	98,49%
3.	Banki átutalás kezelési díj (bejövő átutalásoknál és kimenő átutalásoknál)	40,37	0,00	0,00%
4.	Az átutalással nem jogosan érkezett pénz visszautalása	0,20	0,20	1,51%
5.	Árengedmény az átutalással lebonyolított fizetésre	0,26	0,00	0,00%
Mindösszesen		53,70	13,07	100,00%
Forrás: MNB.				

A papíralapú és az elektronikus átutalási megbízások költségeit a vállalati költségadatokból tranzakció-arányosan számítottuk ki, de a banki átutalás kezelési díjnal azt is számításba vettük, hogy a papíralapú megbízásokra nagyobb költségek révén a bankok is magasabb díjat számíthatnak fel.

A papíralapú átutalási megbízások és elektronikus átutalási megbízások vállalati költségtabláit összehasonlítva kitűnik, hogy a papíralapú megbízások esetében a megbízások időráfordítása főként a „cipőtalp költségek” révén (bankba menés, várakozás, kitöltés ideje) generál jelentős költséget.

4.3.6. Az átutalás költségei a háztartási szektorban

A háztartások átutalással kapcsolatos privát költségei 25,29 Mrd Ft-ot, míg társadalmi költségei 14,51 Mrd Ft-ot tettek ki. A háztartások esetében is jelentős a különbség a privát és társadalmi költség között, mert a háztartások is jelentős díjat fizetnek a pénzforgalmi szolgáltatóknak az átutalási megbízások lebonyolításáért.

A 40. táblázatot soronként vizsgálva és a főbb tételeket kiemelve szembevetve, hogy a háztartások esetében jelentős a személyes átutalás ideje, amely teljes egészében a papíron benyújtott átutalásokat terheli. Ezt a költséget a vállalati becsléshez hasonló módon a bankfiókba való eljutás költségeivel és az ottani várakozás idejével becsültük, az extrapolálásnál felhasználva a becsült papíralapú háztartási átutalási tranzakciószámokat.

⁵⁰ Helmeczi (2010).

40. táblázat

A háztartások átutalási műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Személyes átutalás ideje (oda-vissza úttal együtt)	13,81	13,81	95,20%
2.	Nem személyes átutalás ideje	0,33	0,33	2,24%
3.	Átutalás díja	10,78	0,00	0,00%
4.	Bankszámla ellenőrzésére fordított idő	0,37	0,37	2,56%
Mindösszesen		25,29	14,51	100,00%
Forrás: MNB.				

Az átutalás díját a vállalati becsléshez hasonlóan a pénzforgalmi szolgáltatók bevételi adataiból nyertük a háztartási tranzakciószámok segítségével.

A bankszámla/fizetési számla ellenőrzésére fordított időt a háztartási megkérdezés alapján határoztuk meg, és a bank-számlákhoz kapcsolódó műveletek arányában (11,81%) terheltük az átutalásra.

A telefon és internet beszerzési költségeitől, valamint használati díjától eltekintettünk, mert úgy gondoltuk, hogy ez a költség elhanyagolható, hiszen a telefon és internet beszerzésének nem az az elsődleges célja, hogy azon banki tranzakciókat lehessen lebonyolítani.

41. táblázat

A háztartások papíralapú átutalási műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Személyes átutalás ideje (oda-vissza úttal együtt)	13,81	13,81	98,56%
2.	Átutalás díja	5,85	0,00	0,00%
3.	Bankszámla ellenőrzésére fordított idő	0,20	0,20	1,44%
Mindösszesen		19,86	14,01	100,00%
Forrás: MNB.				

A nem személyes átutalás esetében a telefonon adott megbízások bankok által mért átlagos idejéből (2 p 48 mp) és az internetes megbízások megadásának általunk becsült idejéből indultunk ki (2 perc), figyelembe véve az ezeken a csatornákon beadott megbízások számát. Ezt az időt szoroztuk az időegységre jutó átlagbérrel. Ez a költség teljes mértékben az elektronikusan beadott átutalásokat terheli.

42. táblázat

A háztartások elektronikus átutalási műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Nem személyes átutalás ideje	0,33	0,33	65,72%
2.	Átutalás díja	4,93	0,00	0,00%
3.	Bankszámla ellenőrzésére fordított idő	0,17	0,17	34,28%
Mindösszesen		5,43	0,49	100,00%
Forrás: MNB.				

A háztartások papíralapú és elektronikus átutalási költségeit megvizsgálva szembetűnő, hogy a papíralapú megbízások társadalmi költsége kissé magasabb papíralapú tranzakciószám mellett nagyon jelentősen meghaladja az elektronikusan benyújtott megbízások költségeit, a különbség döntő többségében a személyes benyújtás közlekedési és várakozási költségével/ráfordításával magyarázható.

4.3.7. Az átutalások lebonyolításának teljes társadalmi költsége, az átutalások egy tranzakcióra jutó társadalmi költsége

Az eddigieket összegezve a fizetési lánc szereplői szerint mutatjuk be az átutalási műveletekhez kapcsolódó költségeket/ráfordításokat és díjakat. Az átutalási műveletek lebonyolítása társadalmi szinten 75,08 Mrd Ft-ot, azaz az éves GDP 0,29%-át tette ki.

43. táblázat

Az összes átutalási művelethez kapcsolódó költségek/ráfordítások, díjak 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

Szereplők		Privát költségek	Fizetett díjak	Saját privát költségek	Kapott díjak	Nettó privát költségek
		(1)	(2)	(3)=(1)-(2)	(4)	(5)=(1)-(4)
1.	MNB	0,016	0,000	0,016	0,016	0,000
2.	Pénzforgalmi szolgáltatók	42,27	0,02	42,25	59,77	-17,50
3.	Vállalatok	67,58	49,27	18,31	0,00	67,58
4.	Háztartások	25,29	10,78	14,51	0,28	25,00
Összesen		135,15	60,07	75,08	60,07	75,08

Forrás: MNB.

Az átutalási megbízások egy tranzakcióra jutó fajlagos költsége 270,84 Ft-ot, ebből a papíralapú megbízásoké 742,88 Ft-ot, az elektronikusan benyújtottaké 174,15 Ft-ot tett ki 2009-ben. A kétféle csatorna közötti jelentős eltérés jó része a papíron benyújtott megbízások hitelintézetekbe való személyes eljuttatásának költségeivel magyarázható.

44. táblázat

A papíralapú átutalási műveletekhez kapcsolódó költségek/ráfordítások, díjak 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

Szereplők		Privát költségek	Fizetett díjak	Saját privát költségek	Kapott díjak	Nettó privát költségek
		(1)	(2)	(3)=(1)-(2)	(4)	(5)=(1)-(4)
1.	MNB	0,003	0,000	0,003	0,003	0,000
2.	Pénzforgalmi szolgáltatók	15,76	0,00	15,76	14,47	1,29
3.	Vállalatok	13,89	8,65	5,24	0,00	13,89
4.	Háztartások	19,86	5,85	14,01	0,03	19,84
Összesen		49,51	14,50	35,01	14,50	35,01

Forrás: MNB.

45. táblázat

Az elektronikus átutalási műveletekhez kapcsolódó költségek/ráfordítások, díjak 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

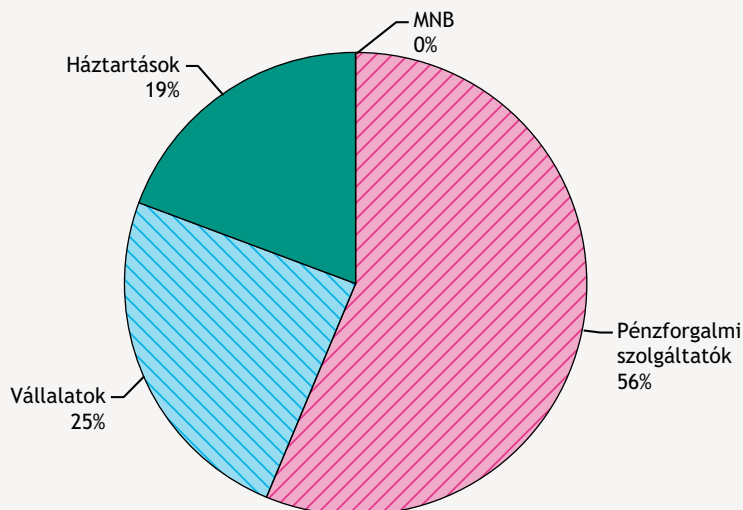
Szereplők		Privát költségek	Fizetett díjak	Saját privát költségek	Kapott díjak	Nettó privát költségek
		(1)	(2)	(3)=(1)-(2)	(4)	(5)=(1)-(4)
1.	MNB	0,013	0,000	0,013	0,013	0,000
2.	Pénzforgalmi szolgáltatók	26,51	0,01	26,49	45,30	-18,79
3.	Vállalatok	53,70	40,63	13,07	0,00	53,70
4.	Háztartások	5,43	4,93	0,49	0,26	5,17
Összesen		85,64	45,57	40,07	45,57	40,07

Forrás: MNB.

A társadalmi költségek/ráfordítások meghatározó részét, 56%-át a pénzforgalmi szolgáltatók, valamint a vállalatok és a háztartások (együtt 44%-ot) viselik.

15. ábra

Az átutalás társadalmi költségének megoszlása a fizetési láncban 2009-ben

Forrás: MNB.

Az összesített privát költségek 46%-át a díjak teszik ki, ezért fontosnak tartjuk külön is megvizsgálni, hogy honnan hová és milyen mértékben történik díjfizetés. A táblázatból jól látható, hogy elsősorban a pénzforgalmi szolgáltatóknak történik a díjfizetés 59,77 Mrd Ft értékében, amelyet túlnyomó többségében a vállalatok, kisebb részben a háztartások fizettek.

46. táblázat

Az átutalási műveletekkel kapcsolatos díjak 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

	MNB-nek	Pénzforgalmi szolgáltatóknak	Vállalatoknak	Háztartásoknak	Összesen
MNB	-	-	-	-	-
Pénzforgalmi szolgáltatók	0,02	-	-	-	0,02
Vállalatok	-	48,99	-	0,28	49,27
Háztartások	-	10,78	-	-	10,78
Összesen	0,02	59,77	0,00	0,28	60,07

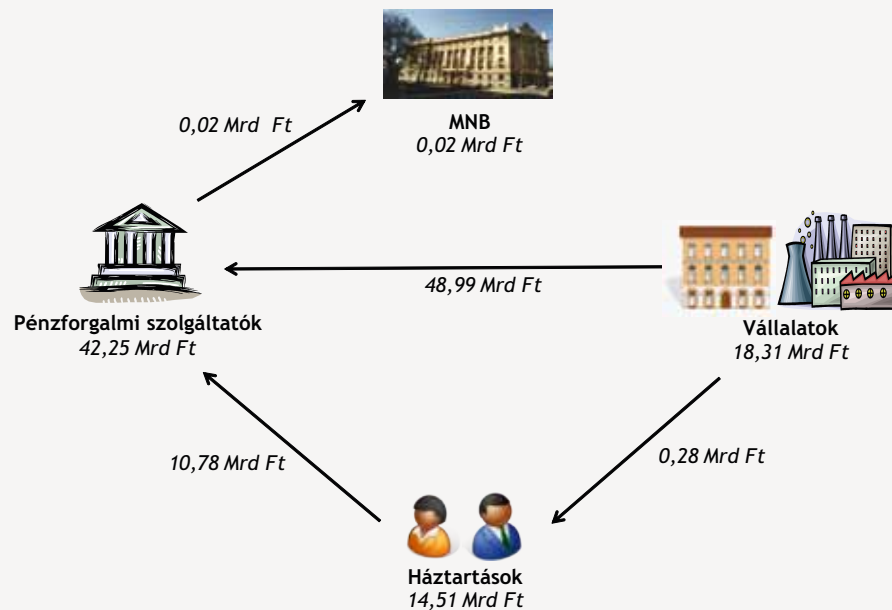
Forrás: MNB.

Az átutalási műveletekkel kapcsolatos ráfordításokat és díjáramlásokat az összérték és az egy tranzakcióra jutó érték oldaláról mutatjuk be a következő két ábrában, az egyes szektoroknál a saját privát, azaz a társadalmi költséget tüntetjük fel, míg a nyilak mentén a díjáramlást, a nyilak iránya pedig jelzi, hogy ki kinek fizeti az adott díjat.

Az egy átutalási műveletre eső társadalmi költség 270,84 Ft volt 2009-ben. Az egy tranzakcióra jutó szektoronkénti társadalmi ráfordítást és az egy művelethez kapcsolódó díjáramlást mutatja a 17. ábra.

16. ábra

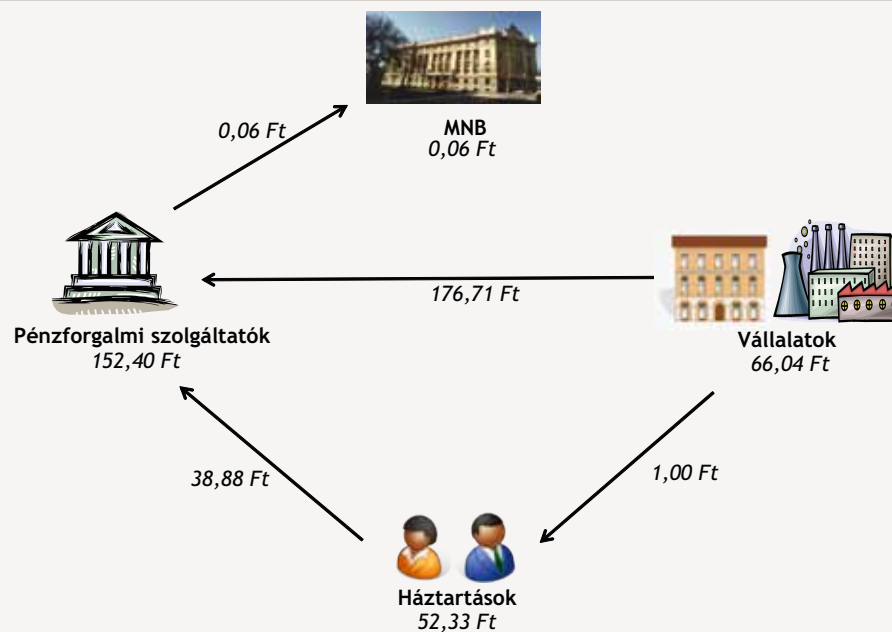
Az átutalási műveletekhez kapcsolódó összes ráfordítás, díj 2009-ben

Forrás: MNB.

17. ábra

Az átutalási műveletekhez kapcsolódó fajlagos ráfordítás, díj 2009-ben

Forrás: MNB.

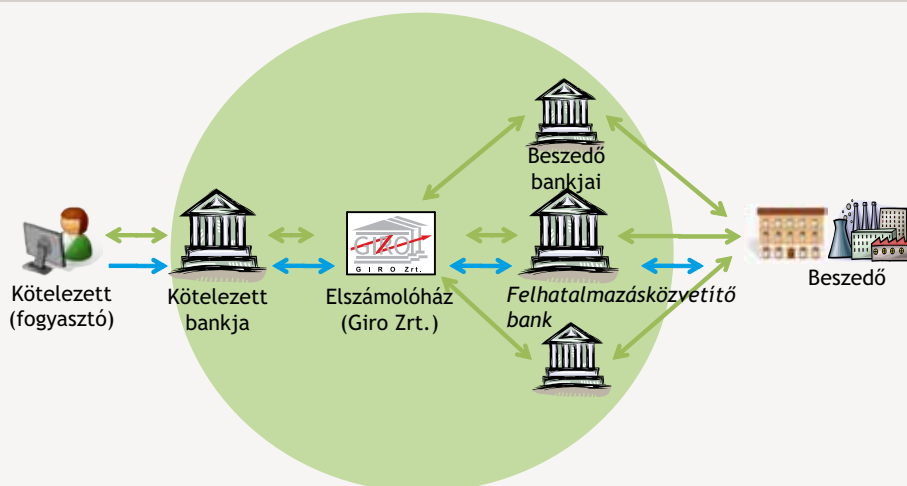
4.4. A CSOPORTOS BESZEDÉS

4.4.1. A fizetési lánc és folyamat a csoportos beszédéseknél

A csoportos beszédés során a megbízó (vállalat) azzal bízta meg a bankját, hogy a kötelezettek bankszámlái terhére a megbízó bankszámlája javára bizonyos összegeket szedjen be. A csoportos beszédés tipikusan rendszeres jellegű követelések beszédésére alkalmas, ennek megfelelően túlnyomó többségben használják a közműszolgáltató vállalatok, biztosítók, amelyeknek a háztartások időről időre fizetik a közüzemi szolgáltatási, biztosítási díjakat. A beszédési folyamatot megelőzi egy felhatalmazási folyamat. A potenciális kötelezettek beszédésre való felhatalmazást juttatnak el a bankjuknak, erről a bankok értesítik a beszédő vállalatot, amely sikeres felhatalmazás esetében a továbbiakban csoportos beszédéssel kíséri meg ügyfelétől beszédni a követeléseit. A csoportos beszédés folyamatának egyszerűsített ábráját tartalmazza a 18. ábra. A vállalatok több bank szolgáltatását is igénybe vehetik, ezért az ábra a beszédő oldaláról több bankot is tartalmaz (a fogyasztónak azonban egy konkrét számlát kell megjelölnie a felhatalmazáson, így nála csak egy bankot tüntettünk fel). A beszédő bármelyik bankján keresztül benyújthatja a beszédését, jellemzően azonban csak egy bankot vesz igénybe, a többi bankot pedig csak az adott bankon belüli beszédések tekintetében használja. A folyamatban fontos szereplő még az elszámolóház, amely részt vesz a bankok közötti fizetési megbízások elszámolásában, valamint a felhatalmazások továbbításában is.

18. ábra

A csoportos beszédésekhez kapcsolódó fizetési lánc és folyamat

Megjegyzés: Az ábrán a kék nyíl a felhatalmazási, zöld nyíl a beszédési folyamatot jelöli.
Forrás: MNB.

A fizetési láncba bekapcsolódik még az MNB kiegyenlítő bankként, a hitelintézetek számlavezetőjeként, mert az elszámolásból eredő pozíciók kiegyenlítése a jegybanki számlákon keresztül történik. Továbbá az átutalási folyamathoz hasonlóan meg kell említenünk a Takarékbankot mint infrastruktúrát, amely a BKR-hez rajta keresztül csatlakozó takarékszövetkezetek csoportos beszédési megbízásainak lebonyolításában vesz részt.

4.4.2. A csoportos beszédési műveletek számának és értékének a becslése

A csoportos beszédés számáról és értékéről is csak részben álltak rendelkezésünkre pontos adatok. A társadalmi költségek becsléséhez azonban a tranzakciós darabszámokra szükségünk volt. A darabszámok becslése során a BKR-ből származó forgalmi statisztikák mellett felhasználtuk a hitelintézetektől rendszeresen és külön a projekt céljára bekért forgalmi adatokat.

Mindezek figyelembevételével 77 milliós össztranzakciós darabszámot becsültünk a csoportos beszédésekre. Szükségesnek tartjuk azonban megjegyezni, hogy tranzakciós becslésünk tartalmazza a visszautasított tételeket is, mert a költségfel-

mérés erre is vonatkozott, hiszen a visszautasított tételek is okoznak költségeket/ráfordításokat. A visszautasított tételek aránya csoportos beszédés esetében relative magas.

A forgalmi értéket⁵¹ a 2009-es évre a bankok rendszeres adatszolgáltatásából becsültük meg, így 639,97 Mrd Ft-ot kaptunk.

4.4.3. A csoportos beszédés költségei a jegybanknál

Az MNB csoportos beszédéssel kapcsolatos felosztott költségei 2009-ben 0,003 Mrd Ft-ot tettek ki. A költségekre és annak felosztására vonatkozó táblázatot és magyarázatot lásd az átutalásra vonatkozó 4.3.3. részben.

4.4.4. A csoportos beszédés költségei a pénzforgalmi szolgáltatóknál

A pénzforgalmi szolgáltatók csoportos beszédéssel kapcsolatos privát költségei 2009-ben 6,39 Mrd Ft-ot tettek ki. A privát költségeket azzal a feltételezéssel kaptuk meg, hogy a mintában szereplő bankok (10 bank) és a takarékszövetkezet privát költség/ráfordítás szintje és szerkezete a szektor többi részére is kivetíthető. A banki körből származó költség/ráfordítás adatokat az általunk becsült összes csoportos beszédési tranzakció arányában extrapoláltuk szektor szintre (89,1%), míg a takarékszövetkezeti szektorból származó adatokat annak alapján, hogy a megkérdezett takarékszövetkezet milyen arányban részesedik a Takarékbank csoportos beszédési forgalmából. Természetesen ide számítottuk a Giro Zrt. csoportos beszédésre jutó költségeit/ráfordításait is.

A pénzforgalmi szolgáltatók esetében nincs jelentős különbség a privát és saját privát, azaz a társadalmi költség esetében, amely 2009-ben 6,38 Mrd Ft-ot tett ki, mert a pénzforgalmi szolgáltatók mindössze az MNB-nek fizetnek elhanyagolható díjat bankközi elszámolási pozíciók banki számlákon történő lekönyveléséért.

47. táblázat

A pénzforgalmi szolgáltatók csoportos beszédési műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Szolgáltatási szerződések megkötése	1,04	1,04	16,32%
2.	Beszédésre való felhatalmazás (jogosultak és kötelezettek)	0,68	0,68	10,72%
3.	Dokumentumkezelés és archiválás	0,25	0,25	3,86%
4.	Beszédési eljárások és a fizetés folyamata	0,78	0,78	12,19%
a)	a jogosult szemszögéből	0,37	0,37	5,73%
b)	a kötelezett szemszögéből	0,41	0,41	6,46%
5.	Pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés	0,00	0,00	0,06%
6.	Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése	0,11	0,11	1,70%
7.	Ügyfélszolgálat	0,15	0,15	2,39%
8.	Reklám és marketing	0,03	0,03	0,42%
9.	Irányítási és ellenőrzési tevékenységek	2,90	2,90	45,44%
10.	Egyéb tevékenységek	0,44	0,44	6,91%
Mindösszesen		6,39	6,38	100,00%

Forrás: MNB.

4.4.5. A csoportos beszédés költségei a vállalati szektorban

A csoportos beszédések privát költségei a vállalati szektorban becsléseink szerint 4,66 Mrd Ft-ot, társadalmi költsége 0,4 Mrd Ft-ot tett ki 2009-ben. Az adatokat a csoportos beszédések esetében a megkérdezett 15 vállalat költség/ráfordítás szintjének felhasználásával számítottuk (kivéve a banki csoportos beszédés kezelési díjat) azzal a feltételezéssel, hogy a

⁵¹ Megjegyezzük, hogy a minta szektor szintre való extrapolálása során az értékadatokra nem volt szükségünk, mert tranzakció-arányos becslést alkalmaztunk.

megkérdezett vállalatok költség/ráfordítás szintje és szerkezete a szektor egészéhez hasonló és így kivetíthető. Az adatokat általában bruttó árbevétel arányában extrapoláltuk a szektor egészére, a kivétel itt is a banki csoportos beszédés kezelési díj.

48. táblázat

A vállalatok csoportos beszédési műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	A beszédés adminisztrációjának kiszervezéséért fizetett díj	0,00	0,00	0,00%
2.	A beszédési forgalom adminisztrációjának lebonyolításával összefüggő saját ráfordítások	0,40	0,40	99,98%
3.	Banki beszédés kezelési díj (bejövő és kimenő)	2,50	0,00	0,00%
4.	A beszédéssel nem jogosan érkezett pénz visszautalása	0,00	0,00	0,02%
5.	Árengedmény a beszédéssel lebonyolított fizetésre	1,76	0,00	0,00%
Mindösszesen		4,66	0,40	100,00%
Forrás: MNB.				

A vállalatok esetében jelentős a különbség a privát és a társadalmi költség/ráfordítás között, mert a privát költségek döntő többségét a pénzforgalmi szolgáltatóknak fizetett díjak (2,5 Mrd Ft), valamint a csoportos beszédéssel kapcsolatos árengedmény (1,76 Mrd Ft) teszik ki, amelyek a társadalmi költségben már nem szerepelnek.

A 48. táblázatot soronként vizsgálva az első tétel a csoportos beszédési forgalom adminisztrációjának (csoportos beszédések fogadása és indítása) kiszervezéséért fizetett díj. A mintánkban szereplő vállalatok a csoportos beszédési forgalom adminisztrációját saját maguk végzik, ezért erre a tételre szektor szinten is nullát kaptunk. Azért sem tettünk külön erőfeszítéseket az első tétel szektor szintű megbecslésére, mert a csoportos beszédési forgalom adminisztrációjával összefüggő költség vagy a kiszervezés miatt, vagy a tevékenység vállalat által való elvégzése miatt mindenképpen felmerül (ez a táblázatban a második tétel), így a csoportos beszédési forgalom adminisztrációja összvállalati szinten mindenképpen beépülhet a költségbecslésbe, sőt mint látható, éppen ez a tétel jelenti a vállalatoknál jelentkező társadalmi költség túlnyomó részét.

A csoportos beszédés kezelési díjat, a csoportos beszédéshez kapcsolódó banki bevételek segítségével tranzakció-arányosan extrapoláltuk szektor szintre (89,1%), és ezt fele-fele arányban osztottuk meg a vállalatok és a háztartások között.

4.4.6. A csoportos beszédés költségei a háztartási szektorban

A háztartások csoportos beszédéssel kapcsolatos privát költségei 3,45 Mrd Ft-ot, míg társadalmi költségei 0,94 Mrd Ft-ot tettek ki. A háztartások esetében is jelentős a különbség a privát és társadalmi költség között, mert a háztartások is jelentős mértékű díjat fizetnek a pénzforgalmi szolgáltatóknak a csoportos beszédési megbízások lebonyolításáért.

A 49. táblázatot soronként vizsgálva elmondható, hogy a háztartások esetében a csoportos beszédés díja mellett még két tétel van. Az egyik a bankszámla/fizetési számla ellenőrzésére fordított idő költsége, míg a másik a csoportos beszédésre való felhatalmazás költsége. Ez utóbbit a személyesen beadott felhatalmazások esetében a bankfiókba való eljutás költségei és az ottani várakozás ideje alapján becsültük meg úgy, hogy azt feltételeztük, hogy 2009-ben kb. 700 ezer felhatalmazást személyesen adtak meg. Az elektronikusan beadott felhatalmazások esetében is megbecsültük az elektronikusan beadott felhatalmazások volumenét (kb. 585 ezer db), és azt az elektronikusan beadott átutalási megbízások időköltségével szorozva kaptuk meg a háztartások elektronikusan beadott felhatalmazásainak költségét 2009-re vonatkozóan.

A csoportos beszédés háztartások által fizetett díját a vállalati becsléshez hasonlóan a pénzforgalmi szolgáltatók bevételi adatainak szektor szintre való extrapolálásából nyertük ki úgy, hogy azt fele-fele arányban osztottuk meg a vállalatok és a háztartások között.

49. táblázat

A háztartások csoportos beszédési műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

	Tevékenységek	Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Csoportos beszédre való felhatalmazás, limitmódosítás ideje (oda-vissza úttal együtt, ha személyesen történik)	0,37	0,37	39,45%
2.	Csoportos beszéd díja	2,50	0,00	0,00%
3.	Bankszámla ellenőrzésére fordított idő	0,57	0,57	60,54%
4.	Telefon, internet használati díja	0,00	0,00	0,01%
5.	Telefon internet beszerzésének költsége	0,00	0,00	0,00%
Mindösszesen		3,45	0,94	100,00%

Forrás: MNB.

A bankszámla/fizetési számla ellenőrzésre fordított időt a háztartási megkérdezés alapján határoztuk meg, és a bank-számlákhoz kapcsolódó műveletek arányában (amely felölelte a készpénzfelvételi, a bankkártyás vásárlási, az átutalási és csoportos beszédési tranzakciókat) terheltek a csoportos beszédre. A csoportos beszédre terhelte részarány 18,18%-ot tett ki.

A telefon és internet beszerzési költségeitől, valamint használati díjától eltekintettünk, mert ez a költség egyrészt nem jelentős, másrészt nem a csoportos beszéd lebonyolítása motiválja a telefon- és az internethasználatot.

4.4.7. A csoportos beszédések lebonyolításának teljes társadalmi költsége, a csoportos beszédések egy tranzakcióra jutó társadalmi költsége

Az eddigieket összegezve a fizetési lánc szereplői szerint mutatjuk be a csoportos beszédési műveletekhez kapcsolódó költségeket/ráfordításokat és díjakat. A csoportos beszédési műveletek lebonyolítása társadalmi szinten 7,73 Mrd Ft-ot, azaz az éves GDP 0,03%-át tette ki. A csoportos beszédési megbízások egy tranzakcióra jutó fajlagos költsége 100,39 Ft-ot tett ki 2009-ben.

50. táblázat

A csoportos beszédési műveletekhez kapcsolódó költségek/ráfordítások, díjak 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

Szereplők		Privát költségek	Fizetett díjak	Saját privát költségek	Kapott díjak	Nettó privát költségek
		(1)	(2)	(3)=(1)-(2)	(4)	(5)=(1)-(4)
1.	MNB	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.	Pénzforgalmi szolgáltatók	6,39	0,00	6,38	5,00	1,38
3.	Vállalatok	4,66	4,26	0,40	0,00	4,66
4.	Háztartások	3,45	2,50	0,94	1,76	1,69
Összesen		14,50	6,77	7,73	6,77	7,73

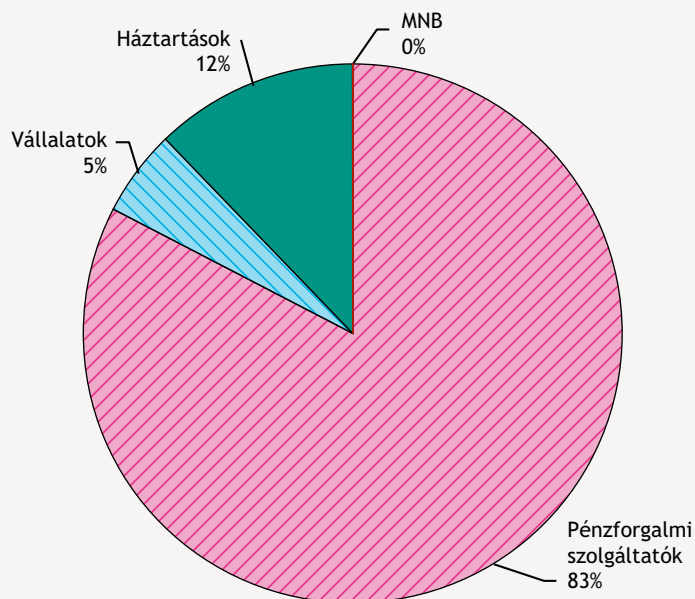
Forrás: MNB.

A társadalmi költségek/ráfordítások meghatározó részét, 83%-át a pénzforgalmi szolgáltatók, valamint a vállalatok és a lakosság viselik (együtt 17%), a jegybank részaránya elhanyagolható mértékű.

Az összesített privát költségek 47%-át a díjak teszik ki, ezért fontosnak tartjuk külön is megvizsgálni, hogy honnan hová és milyen mértékben történik díjfizetés. A táblázatból jól látható, hogy elsősorban a pénzforgalmi szolgáltatóknak történik a díjfizetés, mintegy 5 Mrd Ft, amelyet közel azonos mértékben fizettek a vállalatok és a háztartások. Ezenkívül a vállalatok 1,76 Mrd Ft értékű kedvezményt adtak a lakosságnak a csoportos beszédessel történő fizetésért.

19. ábra

A társadalmi költségek megoszlása a fizetési láncban 2009-ben

Forrás: MNB.

51. táblázat

A csoportos beszedési műveletekkel kapcsolatos díjak 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

	MNB-nek	Pénzforgalmi szolgáltatóknak	Vállalatoknak	Háztartásoknak	Összesen
MNB	-	-	-	-	-
Pénzforgalmi szolgáltatók	0,003	-	-	-	0,003
Vállalatok	-	2,50	-	1,76	4,26
Háztartások	-	2,50	-	-	2,50
Összesen	0,003	5,00	0,00	1,76	6,77

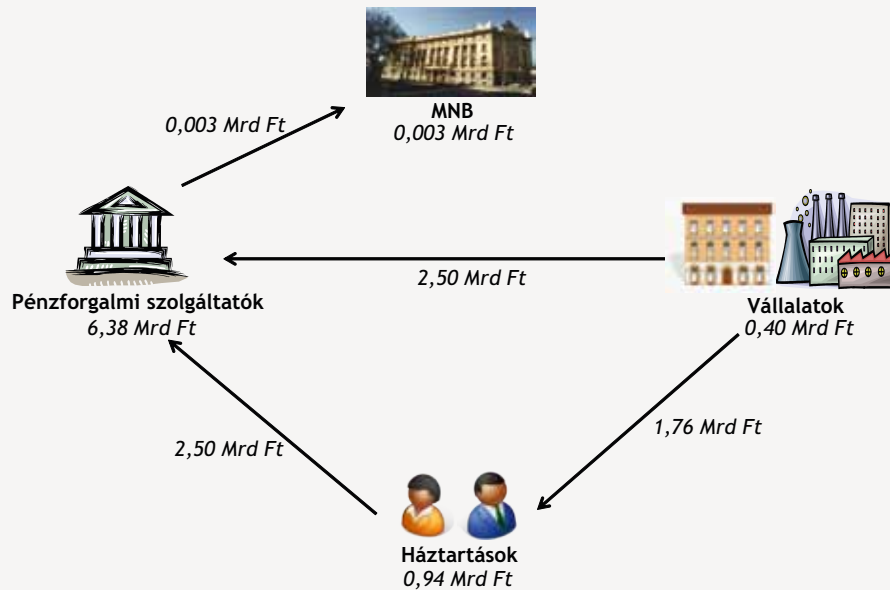
Forrás: MNB.

A csoportos beszedési műveletekkel kapcsolatos ráfordításokat és díjáramlásokat az összérték és az egy tranzakcióra jutó érték oldaláról mutatjuk be a következő két ábrában, az egyes szektoroknál a saját privát, azaz a társadalmi költséget tüntetjük fel, míg a nyilak mentén a díjáramlást, a nyilak iránya pedig jelzi, hogy ki kinek fizeti az adott díjat.

Az egy csoportos beszedési műveletre eső társadalmi költség 100,39 Ft volt 2009-ben. Az egy tranzakcióra jutó szektoronkénti társadalmi ráfordítást és az egy művelethez kapcsolódó díjáramlást mutatja a 21. ábra.

20. ábra

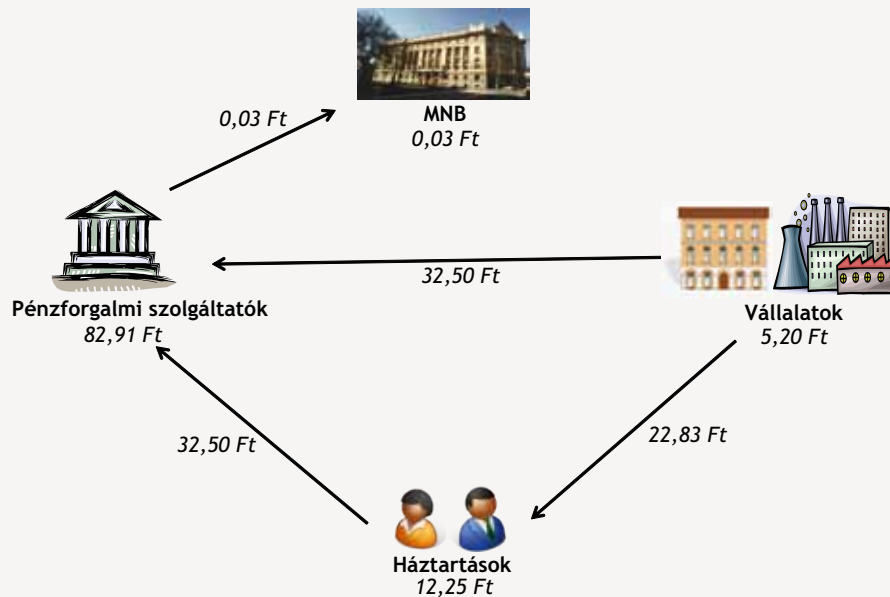
A csoportos beszédési műveletekhez kapcsolódó összes ráfordítás, díj 2009-ben

Forrás: MNB.

21. ábra

A csoportos beszédési műveletekhez kapcsolódó fajlagos ráfordítás, díj 2009-ben

Forrás: MNB.

4.5. A FELHATALMAZÓI LEVÉLEN ALAPULÓ BESZEDÉS

4.5.1. A fizetési lánc és folyamat a felhatalmazói levélen alapuló beszédéseknél

A felhatalmazói levélen alapuló beszédés során a megbízó (vállalat) azzal bízta meg a bankját, hogy a kötelezett bankszámlája terhére, a megbízó bankszámlája javára bizonyos összeget szedjen be. A beszédési folyamatot a csoportos beszédéshez hasonlóan megelőzi egy felhatalmazási folyamat. A potenciális kötelezett beszédésre való felhatalmazó levelet juttat el a bankjának, amely a felhatalmazó levél birtokában a kötelezettől érkező beszédést egyéb feltételek

fennállása esetén (pl. fedezet megléte) egyszerű átutalás formájában teljesítheti. A felhatalmazói beszédés 2009 novemberéig az azonnali beszédés egy fajtájaként létezett. Tekintettel arra, hogy felmérésünk a 2009-es évet célozta, ezért azt kértük a bankoktól, hogy a felhatalmazói levélen alapuló beszédésre az azonnali beszédés ezen válfajára adott adatokat adják meg, 2009 novemberétől pedig a felhatalmazói levélen alapuló beszédésre vonatkozó adatokat.

A fizetési láncba a megbízó és a kötelezett, valamint bankjaikon kívül még az MNB is bekapcsolódik kiegyenlítő bankként, a hitelintézetek számlavezetőjeként, mert az elszámolásból eredő pozíciók kiegyenlítése a jegybanki számlákon keresztül történik. A beszédés kérését követő pénzösszeg átutalásának elszámolásában részt vesz a Giro Zrt. A fizetési láncban a háztartási szektor nem vesz részt, mert a felhatalmazói levélen alapuló beszédés jellemzően a vállalati szektorhoz kötődik.

4.5.2. A felhatalmazói levélen alapuló beszédési műveletek számának és értékének a becslése

A felhatalmazói levélen alapuló beszédés darabszámának és értékének becsléséhez felhasználtuk a bankok rendszeres adatszolgáltatását az azonnali beszédésekre vonatkozóan, a mintában szereplő bankoktól bekért adatokat, valamint a BKR-forgalmi adatokat az azonnali beszédési tranzakciókra vonatkozóan. Nehézséget okozott, hogy az önálló felhatalmazói levélen alapuló beszédés jogszabályváltozás folytán mindössze 2009 őszétől létezik.

Mindezek alapján 860 225 össztranzakciós volumenszámot becsültünk a felhatalmazói levélen alapuló beszédésekre. A forgalmi értékeket⁵² a bankok rendszeres adatszolgáltatásából becsültük meg 507,43 Mrd Ft-ra.

4.5.3. A felhatalmazói levélen alapuló beszédés költségei a jegybanknál

Az MNB felhatalmazói levélen alapuló beszédéssel kapcsolatos felosztott költségei 2009-ben elhanyagolható összeget tettek ki (57 160 Ft). A költségekre és annak felosztására vonatkozó táblázatot és magyarázatot lásd az átutalásra vonatkozó 4.3.3. részben.

4.5.4. A felhatalmazói levélen alapuló beszédés költségei a pénzforgalmi szolgáltatóknál

A pénzforgalmi szolgáltatók felhatalmazói levélen alapuló beszédéssel kapcsolatos privát költségei 2009-ben 0,79 Mrd Ft-ot tettek ki. A privát költségeket azzal a feltételezéssel kaptuk meg, hogy a mintában szereplő 9 bank privát költség/ráfordítás szintje és szerkezete a szektor többi részére is kivetíthető. A banki körből származó költség/ráfordítás adatokat a hitelintézeti felmérésből a mintában szereplő 9 bank és az általunk becsült összes felhatalmazói levélen alapuló beszédési tranzakció arányában extrapoláltuk szektor szintre (61,2%), ehhez számítottuk hozzá az elszámolási infrastruktúra felosztott költségeit. Az így együtt kezelt pénzforgalmi szolgáltatók esetében nincs jelentős különbség a privát és saját privát, azaz a társadalmi költség esetében, amely 2009-ben 0,78 Mrd Ft-ot tett ki.

⁵² Megjegyezzük, hogy a minta szektor szintre való extrapolálása során az értékatadatokra nem volt szükségünk, mert tranzakció-arányos becslést alkalmaztunk.

52. táblázat

A pénzforgalmi szolgáltatók felhatalmazói levélen alapuló beszédési műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Szolgáltatási szerződések megkötése	0,02	0,02	2,32%
2.	Beszédésre való felhatalmazás (jogosultak és kötelezettek)	0,25	0,25	32,13%
3.	Dokumentumkezelés és archiválás	0,01	0,01	1,18%
4.	Beszédési eljárások és a fizetés folyamata	0,21	0,21	26,70%
a)	a jogosult szemszögéből	0,04	0,04	5,47%
b)	a kötelezett szemszögéből	0,17	0,17	21,23%
5.	Pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés	0,00	0,00	0,29%
6.	Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése	0,01	0,01	1,03%
7.	Ügyfélszolgálat	0,04	0,04	5,04%
8.	Reklám és marketing	0,01	0,01	1,51%
9.	Irányítási és ellenőrzési tevékenységek	0,15	0,15	19,44%
10.	Egyéb tevékenységek	0,08	0,08	10,35%
Mindösszesen		0,79	0,78	100,00%

Forrás: MNB.

4.5.5. A felhatalmazói levélen alapuló beszédés költségei a vállalati szektorban

A felhatalmazói levélen alapuló beszédések privát költségei a vállalati szektorban becsléseink szerint 1,261 Mrd Ft-ot, társadalmi költsége 0,005 Mrd Ft-ot tett ki 2009-ben. Az adatokat a felhatalmazói levélen alapuló beszédések esetében a megkérdezett 15 vállalat költség/ráfordítás szintjének felhasználásával számítottuk (kivéve a banki felhatalmazói levélen alapuló beszédés kezelési díjat) azzal a feltételezéssel, hogy a megkérdezett vállalatok költség/ráfordítás szintje és szerkezete a szektor egészéhez hasonló és így kivetíthető. Az adatokat általában bruttó árbevétel arányában extrapoláltuk a szektor egészére, a kivételt itt is a banki felhatalmazói levélen alapuló beszédés kezelési díj képezi.

53. táblázat

A vállalatok felhatalmazói levélen alapuló beszédési műveletekhez tartozó költségei/ráfordításai 2009-ben

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	A beszédés adminisztrációjának kiszervezéséért fizetett díj	0,000	0,000	0,00%
2.	A beszédési forgalom adminisztrációjának lebonyolításával összefüggő saját ráfordítások	0,004	0,004	98,01%
3.	Banki beszédés kezelési díj (bejövő és kimenő)	1,256	0,000	0,00%
4.	A beszédéssel nem jogosan érkezett pénz visszautalása	0,000	0,000	1,99%
5.	Árengedmény a beszédéssel lebonyolított fizetésre	0,000	0,000	0,00%
Mindösszesen		1,261	0,005	100,00%

Forrás: MNB.

A vállalatok esetében jelentős a különbség a privát és a társadalmi költség/ráfordítás között, mert privát költségek döntő többségét a pénzforgalmi szolgáltatóknak fizetett díjak (1,256 Mrd Ft) teszik ki, amelyek a társadalmi költségben már nem szerepelnek.

A táblázatot soronként vizsgálva az első tétel a felhatalmazói levélen alapuló beszédési forgalom adminisztrációjának (beszédések fogadása és indítása) kiszervezéséért fizetett díj. A mintánkban szereplő vállalatok a csoportos beszédési forgalom adminisztrációját saját maguk végzik, ezért erre a tételre szektor szinten is 0-t becsültünk. A felhatalmazói

levélen alapuló beszédési forgalom adminisztrációjának lebonyolításával összefüggő saját ráfordítások jelentik a vállalatoknál jelentkező társadalmi költség túlnyomó részét.

A felhatalmazói levélen alapuló beszédés kezelési díjat, a mintában szereplő banki bevételek segítségével tranzakció-arányosan extrapoláltuk szektor szintre.

A táblázatból ugyan nem látszik, mivel a privát költségek között nem szerepel, de a vállalatok a szektoron belül árengedményt adtak a felhatalmazói levélen alapuló beszédéssel történő fizetésre, amelynek összege 2009-ben becsléseink szerint 0,02 Mrd Ft volt.

4.5.6. A felhatalmazói levélen alapuló beszédések lebonyolításának teljes társadalmi költsége, a felhatalmazói levélen alapuló beszédések egy tranzakcióra jutó társadalmi költsége

Az eddigieket összegezve a fizetési lánc szereplői szerint mutatjuk be a felhatalmazói levélen alapuló beszédési műveletekhez kapcsolódó költségeket, ráfordításokat, díjakat. A felhatalmazói levélen alapuló beszédési műveletek lebonyolítása társadalmi szinten 0,79 Mrd Ft-ot, azaz az éves GDP 0,00003%-át tette ki. A társadalmi költségek/ráfordítások túlnyomó részét (99,4%-át) a pénzforgalmi szolgáltatók viselik, a maradékon a vállalatok (0,57%-ot) és elhanyagolható mértékben a jegybank osztozik.

A felhatalmazói levélen alapuló beszédési megbízások egy tranzakcióra jutó fajlagos költsége 918,75 Ft-ot tett ki 2009-ben. Az összesített privát költségek közel 62%-át a díjak teszik ki.

54. táblázat

A felhatalmazói levélen alapuló beszédési műveletekhez kapcsolódó költségek/ráfordítások, díjak 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

Szereplők		Privát költségek	Fizetett díjak	Saját privát költségek	Kapott díjak	Nettó privát költségek
		(1)	(2)	(3)=(1)-(2)	(4)	(5)=(1)-(4)
1.	MNB	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.	Pénzforgalmi szolgáltatók	0,79	0,00	0,79	1,26	-0,47
3.	Vállalatok	1,26	1,26	0,00	0,00	1,26
Összesen		2,05	1,26	0,79	1,26	0,79

Forrás: MNB.

55. táblázat

A felhatalmazói levélen alapuló beszédési műveletekkel kapcsolatos díjak 2009-ben

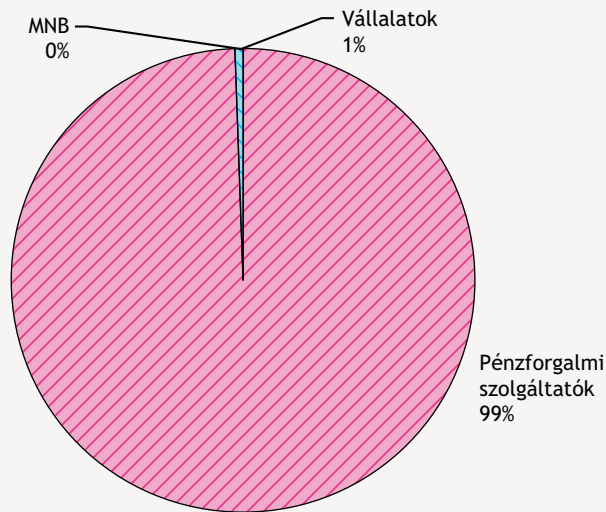
(Mrd Ft-ban)

	MNB-nek	Pénzforgalmi szolgáltatóknak	Vállalatoknak	Összesen
MNB	-	-	-	-
Pénzforgalmi szolgáltatók	0,00	-	-	0,00
Vállalatok	-	1,26	-	1,26
Összesen	0,00	1,26	0,00	1,26

Forrás: MNB.

22. ábra

A társadalmi költségek megoszlása a fizetési láncban 2009-ben

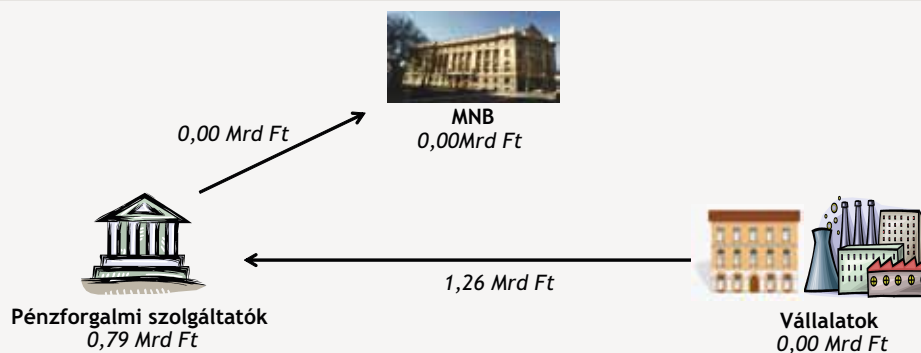
Forrás: MNB.

Az összesített privát költségek 61%-át a díjak teszik ki, ezért fontosnak tartjuk külön is megvizsgálni, hogy honnan hová és milyen mértékben történik díjfizetés. Az 55. táblázatból jól látható, hogy elsősorban a pénzforgalmi szolgáltatóknak történik díjfizetés, mintegy 1,26 Mrd Ft.

A felhatalmazói levélen alapuló beszedési műveletekkel kapcsolatos ráfordításokat és díjáramlásokat az összérték és az egy tranzakcióra jutó érték oldaláról mutatjuk be a következő két ábrában, az egyes szektoroknál a saját privát, azaz a társadalmi költséget tüntetjük fel, míg a nyilak mentén a díjáramlást, a nyilak iránya pedig jelzi, hogy ki kinek fizeti az adott díjat.

23. ábra

A felhatalmazói levélen alapuló beszedési műveletekhez kapcsolódó összes ráfordítás, díj 2009-ben

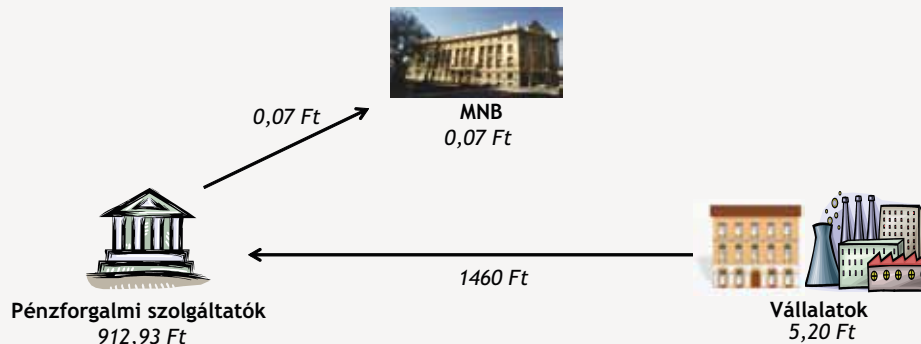

Forrás: MNB.

Az egy felhatalmazói levélen alapuló beszedési műveletre eső társadalmi költség 918,75 Ft volt 2009-ben. Az egy tranzakcióra jutó szektoronkénti társadalmi ráfordítást és az egy művelethez kapcsolódó díjáramlást mutatja a 24. ábra.

24. ábra

A felhatalmazói levélen alapuló beszedési műveletekhez kapcsolódó fajlagos ráfordítás, díj 2009-ben

Forrás: MNB.

4.6. A KÉSZPÉNZ-ÁTUTALÁSI MEGBÍZÁS

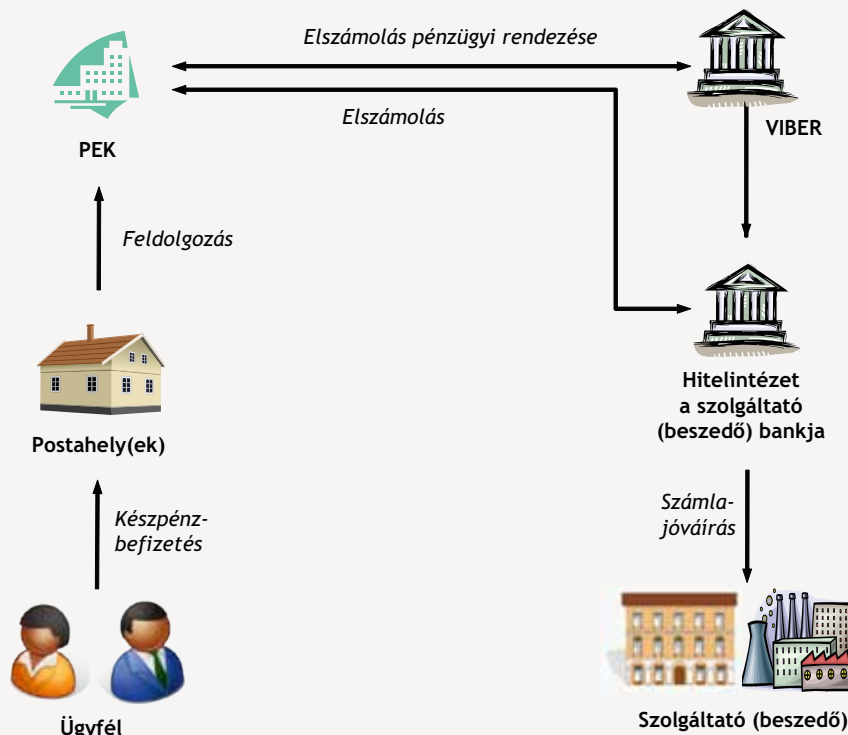
Készpénz-átutalási megbízás keretében a Magyar Posta Zrt. bankszámla/fizetési számla javára történő készpénzbefizetést fogad el, és számol el a hitelintézetekkel (az érintett szolgáltatók/beszedők bankjával).

4.6.1. A fizetési lánc és folyamat a készpénz-átutalási megbízásoknál

Az alábbi ábra mutatja a fizetési folyamatot.

25. ábra

A készpénz-átutalási megbízáshoz kapcsolódó fizetési lánc és folyamat

Forrás: MNB.

A folyamat azzal indul, hogy az ügyfél a postahelyen⁵³ feladja a készpénz-átutalási megbízást (befizeti ott a készpénzt, és ennek fejében visszakapja az érvényesített feladóvévényt). A postahelyekről a teljesítésre átvett (és így befizetett) készpénz-átutalási megbízás bizonylata feldolgozásra átkerül a posta feldolgozási központjába (a Postai Elszámoló Központba, a PEK-be), ahol a posta hitelintézeteként naponta elszámolja a készpénz-átutalási megbízással befizetett összeget az adott hitelintézettel lebonyolított teljes pénzforgalom keretében. A Magyar Posta Zrt. és a hitelintézet a teljes forgalom egyenlegét rendezi: a tartozásban lévő fél átutalja a nettó napi egyenleget a VIBER-en keresztül, végül a szolgáltató bankja jóváírja a szolgáltató pénzforgalmi bankszámláját/fizetési számláját.⁵⁴

A kimenő oldalon az ügyfelek lehetnek lakosságiak és vállalatiak, míg a bejövő oldalon a vállalatok mellett az állam, az önkormányzatok, sőt a hitelintézetek is megjelennek, miközben az egész folyamatban a Magyar Posta Zrt. mellett a hitelintézetek is részt vesznek. Mint a folyamat leírásából látható, lényeges különbség van a kétfajta pénzforgalmi szolgáltató szerepköre között, hiszen a Posta a készpénzbefizetést fogadja el a fizető ügyfelektől és számolja azt el hitelintézeteként, míg a hitelintézetek a számlapénzben beérkezett összegeket – megfelelő feldolgozás után – jóváírják a kedvezményezettek számláin.⁵⁵

A fizetési lánc oldaláról a jegybankot, a készpénz-logisztikai cégeket, a Magyar Posta Zrt.-t, a hitelintézeteket, a fizető és a kedvezményezett ügyfeleket (fizető félként a háztartásokat és a vállalatokat, kedvezményezett félként a vállalatokat, az államot és a hitelintézeteket) vizsgáltuk.

4.6.2. A forgalmi adatok

A Magyar Posta Zrt.-től kapott adatok szerint 2009-ben összesen 271,48 millió darab készpénz-átutalási megbízást adtak fel 2990,43 Mrd Ft értékben. A feladások túlnyomó többsége az ún. normál, 2 munkanap alatt teljesülő konstrukcióban valósult meg, míg a fennmaradó rész, az ún. expressz – magasabb díjazás ellenében – 1 munkanap alatt.

A kimenő és a bejövő oldal szektoronkénti megoszlását a kétkörös háztartási és vállalati megkérdezés alapján becsültük meg, de felhasználtuk az állami fizetési projekt keretében gyűjtött információkat is. Az első háztartási felmérésből az látszott, hogy a 921 háztartás 2 hét alatt 1548 készpénz-átutalási megbízást adott fel, míg a második felmérésből 300 háztartás 1 nap alatt 37 darabot. Ezen tranzakciószámok éves szinten a teljes lakosságra vetítve 166,9 millió, illetve 129,2 millió darabot eredményeznek (az első értéket fogadtuk el kiindulópontként). Az első vállalati megkérdezésből 13 500, míg a második megkérdezésből eredő 1585 darabos feladás 4,3, illetve 0,2 millió darabot eredményezett (árbevétel-arányosan) a teljes gazdaságra vetítve. Mivel a kimenő készpénz-átutalási megbízás inkább a kisebb vállalatok jellem-

56. táblázat

A készpénz-átutalási megbízások száma és értéke 2009-ben fajtánkénti szektoronkénti bontásban

	Mennyiség (millió db)	Érték (Mrd Ft)
Országos tény, ebből	271,48	2990,43
Normál	271,21	2969,11
Expressz	0,27	21,32
Kimenő oldal		
Háztartási	264,64	2885,26
Vállalati	6,84	105,16
Bejövő oldal		
Vállalati	233,27	2507,29
Hitelintézeti	10,86	119,62
Állami	27,35	363,52

Forrás: Magyar Posta Zrt., MNB-becslés.

⁵³ Csak 2010-ben indult el az ATM-en keresztüli feladás.

⁵⁴ 2009-ben még ez a helyzet állt fenn, 2010-től kezdődően azonban bruttó elszámolás érvényesül.

⁵⁵ Az egyedi adatokra tekintettel a költségeknél összevontan szerepeltetjük a kétfajta szolgáltatót.

zője, mint a nagyobbaké, ezért inkább az első megkérdezésből eredő darabszámot fogadtuk el kiindulópontként, lévén, abban sokkal több kisebb vállalat szerepelt. Tehát mind a háztartási, mind a vállalati oldalról a nagyobb darabszámot használtuk fel, de még így is adódott egy 100,2 milliós hiány, amit úgy hidaltunk át, hogy a hiányt a kiindulópontként vett adatok arányában, tehát 97,5–2,5% osztottuk fel a két szektor között. A bejövő oldalon ezzel szemben a vállalati megkérdezésből eredő 8,1, illetve 9,4 millió darabos mennyiség többletet eredményezett volna, ezért azt maradékelven számoltuk ki úgy, hogy az ismert állami mennyiség mellett 4%-ot számoltunk a hitelintézetekre (összhangban egy korábbi MNB-tanulmánnyal)⁵⁶. Az értékadatot hasonló elvek mentén rendeltük hozzá a darabszámokhoz.

4.6.3. A készpénz-átutalási megbízással kapcsolatos költségek/ráfordítások a jegybanknál

Mint a 4.1.3. pontban említettük, az MNB készpénzzel kapcsolatos összes költsége/ráfordítása 7,85 Mrd Ft-ot tett ki 2009-ben, és az ott kifejtett felosztási mód szerint az említett összeg 5,3%-a 0,42 Mrd Ft terheli a készpénz-átutalási megbízást.

57. táblázat

A készpénz-átutalási megbízáshoz kapcsolódó jegybanki költségek/ráfordítások 2009-ben

Tevékenységek		Összeg (Mrd Ft)	Arány
1.	Bankjegykutatás, -fejlesztés, gyártástechnológiai ellenőrzés	0,00	0,33%
2.	Bankjegyek beszerzése	0,27	64,18%
3.	Érmék beszerzése	0,13	31,86%
4.	Pénztári műveletek, készpénz tárolása, feldolgozása és megsemmisítése	0,01	3,58%
5.	Készpénzhamisítás elleni védelem	0,00	0,04%
6.	A készpénzszolgáltatások kiszervezése	0,00	0,00%
Összesen		0,42	100,00%

Forrás: MNB.

4.6.4. A készpénz-átutalási megbízással kapcsolatos költségek/ráfordítások a készpénz-logisztikai cégeknél

Mint a 4.1.4. pontban említettük, a készpénz-logisztikai cégek készpénzzel kapcsolatos összes költségei/ráfordításai 17,57 Mrd Ft-ot tettek ki 2009-ben, és – az MNB-hez hasonlóan – ezen összeg 5,3%-a, 0,93 Mrd Ft terheli a készpénz-átutalási megbízást. A készpénz-logisztikai cégek esetében van némi különbség a privát és a (saját privát, azaz a) társadalmi költség között, de ez az 58. táblázatban használt nagyságrend miatt nem látható.

⁵⁶ Forrás: Turján (2009).

58. táblázat

A készpénz-logisztikai cégek készpénz-átutalási megbízáshoz kapcsolódó privát és társadalmi költsége 2009-ben

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Szerződéskötés	0,01	0,01	0,6%
2.	Begyűjtés/szállítás	0,46	0,46	49,4%
3.	Készpénz kezelése, feldolgozása, váltása	0,23	0,23	24,9%
4.	Készpénz őrzése és tárolása	0,01	0,01	1,4%
5.	ATM-ek és készpénz-befizető automaták üzemeltetése, működtetése és karbantartása, valamint a hálózati felügyelet	0,08	0,08	8,6%
6.	Kártyaelőállítás	–	–	0,0%
7.	Elszámolás és kiegyenlítés	0,00	0,00	0,4%
8.	Visszaélések megelőzése és a visszaélésekből eredő károk	0,08	0,08	8,3%
9.	Irányítási és ellenőrzési tevékenységek	0,05	0,05	4,9%
10.	Egyéb tevékenységek	0,01	0,01	1,5%
Összesen		0,93	0,93	100,0%

Forrás: MNB.

4.6.5. A készpénz-átutalási megbízással kapcsolatos költségek/ráfordítások a pénzforgalmi szolgáltatóknál

A készpénz-átutalási megbízások teljesítésénél kétfajta pénzforgalmi szolgáltató is részt vesz ugyan, de ezek költségét – a postai adatok védelmére tekintettel – összevontan mutatjuk be.

Mivel a posta egyetlen szereplőként fogadja a befizetéseket, az ő költségadatai, illetve -becslései extrapoláció nélkül beépültek a pénzforgalmi szolgáltatói szektor egészére összesített adatokba. A hitelintézetek esetében szükség volt extrapolációra, hiszen a mintába választott bankok a teljes postai mennyiség 85,33%-át fedték le. Ezt követően szükség volt a takarékszövetkezeti integráció egésze költségének megbecslésére abból kiindulva, hogy a mintába választott takarékszövetkezet a teljes takarékszövetkezeti mennyiség mekkora részét adta. A mennyiségek összevetésén alapuló kétlépcsős extrapolációval jutottunk el tehát a mintába választott hitelintézetek összesített költségeitől a hitelintézeti szektoron átmenő készpénz-átutalási megbízások teljes költségéhez. Ehhez azonban még hozzá kellett tenni a hitelintézetekhez mint végső kedvezményezetthez befolyó készpénz-átutalási megbízások kezelésének költségét. Ennek becsléséhez a következő pontban kifejtett bejövő vállalati készpénz-átutalási megbízások kezelésének költségeit vettük alapul. Végül pedig ki kellett szűrni a hitelintézetek által a postának fizetett díjakat, hiszen azok pénzforgalmi szolgáltatói szektoron belüli díjfizetésnek minősülnek.

A pénzforgalmi szolgáltatói szektor fentiek szerint számított privát költsége a készpénz-tartáson elszenvedett veszteség nélkül 26,10 Mrd Ft volt, míg a társadalmi költségek 24,10 Mrd Ft-ot tettek ki.

A két legnagyobb költségvetél a készpénz-átutalási megbízások ügyfelektől való átvétele (33,32%-kal) és a készpénz-átutalási megbízások feldolgozása (23,88%-kal) (az arányokat a társadalmi költség oldaláról számszerűsítettük).

59. táblázat

A pénzforgalmi szolgáltatók készpénz-átutalási megbízáshoz kapcsolódó privát és társadalmi költsége 2009-ben

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Szolgáltatási szerződések megkötése	0,05	0,05	0,19%
2.	A legyártott készpénz-átutalási megbízások ellenőrzése, megbízások beszerzése	0,06	0,06	0,23%
3.	Készpénz-átutalási megbízások ügyfelektől való átvétele	8,03	8,03	33,32%
4.	Pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés	0,01	0,01	0,03%
5.	A készpénz kezelése és konvertálása	5,26	3,26	13,52%
6.	Készpénz-átutalási megbízások feldolgozása	5,76	5,76	23,88%
7.	Pénzügyi elszámolás	0,43	0,43	1,76%
8.	Kivételkezelés	0,01	0,01	0,04%
9.	A készpénz-átutalási (KM-) díjak megállapítása, számlázása, kiegyenlítése	0,02	0,02	0,08%
10.	Készpénz-átutalási (KM-) díjak	0,00	0,00	0,00%
11.	Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése	0,03	0,03	0,11%
12.	Ügyfélszolgálat, reklamációkezelés	0,17	0,17	0,68%
13.	Reklám, marketing	0,14	0,14	0,57%
14.	Dokumentumkezelés és archiválás	0,26	0,26	1,06%
15.	Irányítás és ellenőrzési tevékenység	5,36	5,36	22,24%
16.	Egyéb tevékenységek	0,55	0,55	2,30%
17.	Készpénztartás vesztesége	0,91	0,00	0,00%
Mindösszesen (1–17)		27,02	24,10	100,00%
Mindösszesen (1–16)		26,10	24,10	100,00%

Forrás: MNB.

4.6.6. A készpénz-átutalási megbízással kapcsolatos költségek/ráfordítások a vállalatoknál

A 4.6.1 és a 4.6.2. pontban bemutatottak szerint látható, hogy a vállalatok részben kedvezményezettként, részben fizető félként használják a készpénz-átutalási megbízást. Az extrapolációt a darabszám alapján végeztük el. A bejövő fizetések esetében a nagyobb vállalatokra kiterjedő 15-ös minta költségadatait használtuk fel, itt a minta a bejövő vállalati mennyiség 4,05%-át fedi le. A kimenő fizetések esetében a kisebb vállalatokra kiterjedő 300-as minta költségadatait használtuk fel, ahol a minta a kimenő vállalati mennyiség 0,2%-át fedi le. A teljes vállalati privát költség (a készpénztartáson elszennvedett veszteség nélkül) 34,32 Mrd Ft, míg a saját privát, azaz a társadalmi költség 4,79 Mrd Ft volt.

Soranként nézve a 60. táblázatot, a következőket érdemes kiemelni. Nem volt a mintában olyan vállalat, amely akár a bejövő, akár a kimenő oldalon kiszervezte volna a készpénz-átutalási megbízásokkal kapcsolatos adminisztrációt. A bejövő és kimenő forgalom adminisztrációjával és lebonyolításával kapcsolatos saját ráfordítások összege 3,59 Mrd Ft, ami a vállalati mintákból eredő és a szektor szintre összesített munkaerő-ráfordítások nettó átlagbér alapján történő forintosítás eredménye. (A tétel a társadalmi költség oldaláról 74,87%-ot jelent.)

A banki és postai kezelési díjak összegét 29,53 Mrd Ft-ra becsültük, amit a Magyar Posta Zrt. 2009-re érvényes pénzforgalmi szolgáltatási díjakra vonatkozó hirdetménye és néhány⁵⁷ hitelintézet hirdetménye alapján számoltunk ki. Ismert volt az, hogy a posta értékarányos és tételdíjat számít fel mind a normál, mind az expressz készpénz-átutalási megbízásra. Az értékarányos díj egységesen 0,3%, míg a tételdíj a „normál” készpénz-átutalási megbízás esetén – az adatátadás tartal-

⁵⁷ OTP, K&H, Budapest Bank, Unicredit, Raiffeisen, ING, CITI.

60. táblázat

A vállalatok készpénz-átutalási megbízáshoz kapcsolódó privát és társadalmi költsége 2009-ben

	Tevékenységek	Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	A készpénz-átutalási megbízások adminisztrációjának kiszervezéséért fizetett díj	0,00	0,00	0,00%
2.	Saját ráfordítások a bejövő és a kimenő forgalom adminisztrációjával és lebonyolításával kapcsolatban	3,59	3,59	74,87%
3.	A készpénz-átutalási megbízások postai és banki kezelési díja	29,53	0,00	0,00%
4.	A készpénz-átutalási megbízások előállítása	0,00	0,00	0,00%
5.	A készpénz-átutalási megbízások beszerzési költsége	1,17	1,17	24,36%
6.	A készpénz-átutalási megbízásokkal nem jogosan érkezett pénz visszautalása	0,04	0,04	0,78%
7.	Árengedmény a készpénz-átutalási megbízásokkal történő fizetésre	0,00	0,00	0,00%
8.	Készpénzfelvétel és -tartás költsége	0,02	0,00	0,00%
Mindösszesen (1-8)		34,35	4,79	100,00%
Mindösszesen (1-7)		34,32	4,79	100,00%

Forrás: MNB.

mától és módjától függően – 74–87 Ft között volt⁵⁸, az expressz készpénz-átutalási megbízás esetén pedig 210 Ft. A normál és az expressz készpénz-átutalási megbízás vállalati arányára azt a megoszlást vetítettük ki, ami az országos adatokból látható (a normálra mennyiségi alapon 99,90%, míg értékalapon 99,29%). A bankok díjai minden esetben a postának ténylegesen fizetett díjakhoz kapcsolódnak, és ahhoz bankonként eltérő összegek járulnak hozzá, amit a forgalom zömét lebonyolító bankok díja alapján, értékre vetítve 0,10%-kal közelítettünk. Ezen számítási mód eredményeként született a 29,53 Mrd Ft-os összeg a postai és banki kezelési díjra.

Mivel a mintában nem fordult elő olyan vállalat, amely maga állította volna elő a készpénz-átutalási megbízást, így alsó értékhatárként a Magyar Posta Zrt. 2009. január 1-jétől június 30-ig érvényesülő legalacsonyabb darabonkénti díjtételét (5 Ft-ot) használtuk, ami a minimum 10 001 db megrendelésére vonatkozott.⁵⁹

A készpénzfelvétel és -tartás költségét alsó értékhatárként a vállalatok által befizetett készpénz-átutalási megbízások összesített értékének 1 napra eső kamatvesztésével közelítettük (a jegybanki átlagos alapkamat szerint).

4.6.7. A készpénz-átutalási megbízással kapcsolatos állami költségek/ráfordítások

A Magyar Államkincstár (MÁK) és az önkormányzatok is nemritkán kedvezményezettjei a készpénz-átutalási megbízásoknak. Mint a 4.6.2. pontban bemutattuk, becslésünk szerint ez 2009-ben 27,35 millió db esetben fordult elő. A 4.6.6. pontban leírtak szerint számolva 2009-ben az állam ilyen irányú privát költsége⁶⁰ 3,65 Mrd Ft volt, ami a társadalmi költségek oldaláról 0,14 Mrd Ft-tal terheli a készpénz-átutalási megbízást.

⁵⁸ A posta a „normál” készpénz-átutalási megbízás lebonyolításához kapcsolódó tétel- és értékdíj együttes összegére 95 Ft-os minimális értéket is alkalmaz, ennek azonban számításunkban nem volt jelentősége, mert mi a „normál” készpénz-átutalási megbízás átlagos értékével (11 015,18 Ft-tal) dolgoztunk, ami esetében a tétel- és az értékdíj együttes alkalmazása a minimális értéknél magasabb díjat eredményez.

⁵⁹ 2009. július 1-jétől ugyanez a díj 5,21 Ft-ra emelkedett.

⁶⁰ Ez esetben banki díjjal csak az önkormányzat részére történő befizetéseknél számoltunk.

61. táblázat**Az állam privát és társadalmi költsége 2009-ben a készpénz-átutalási megbízásokhoz kapcsolódóan**

Tevékenységek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	A készpénz-átutalási megbízások adminisztrációjának kiszervezéséért fizetett díj	–	–	0,0%
2.	Saját ráfordítások a bejövő forgalom adminisztrációjával és lebonyolításával kapcsolatban	0,00	0,00	0,3%
3.	A készpénz-átutalási megbízások banki és postai kezelésének díja	3,51	–	0,0%
4.	A készpénz-átutalási megbízások előállítása	–	–	0,0%
5.	A készpénz-átutalási megbízások beszerzési költsége	0,14	0,14	99,7%
6.	A készpénz-átutalási megbízásokkal nem jogosan érkezett pénz visszautalása	0,00	0,00	0,0%
7.	Árengedmény a készpénz-átutalási megbízásokkal lebonyolított fizetésre	–	–	0,0%
Mindösszesen		3,65	0,14	100,0%

Forrás: MNB.

4.6.8. A készpénz-átutalási megbízással kapcsolatos háztartási költségek, ráfordítások

A magyar háztartások készpénz-átutalási megbízásokkal kapcsolatos privát költségei/ráfordításai (a készpénztartáson elszenvedett veszteség nélkül) 2009-ben becslésünk szerint 8,58 Mrd Ft-ot tettek ki, ami a társadalmi költségek oldaláról 8,58 Mrd Ft-tal terheli a készpénz-átutalási megbízást.

62. táblázat**A háztartások privát és társadalmi költsége 2009-ben a készpénz-átutalási megbízásokhoz kapcsolódóan**

Tételek		Privát költség (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	A társadalmi költség alapján (arány)
1.	Készpénz-átutalási megbízás feladása (oda-vissza úttal együtt)	8,58	8,58	100,00%
2.	Készpénztartás vesztesége	0,68	0,00	0,00%
Mindösszesen (1–2)		9,27	8,58	100,00%
Mindösszesen készpénztartás vesztesége nélkül (1)		8,58	8,58	1,00

Forrás: MNB.

A táblázatot soronként nézve, meghatározó jelentőségű a készpénz-átutalási megbízások feladásával eltöltött idő (abba beleértve az oda-vissza utat is). Az időtartamot az első körös egyszeri háztartási megkérdezés alapján becsültük meg, de az adatokat egybevetettük azzal a statisztikával, amit 2 banktól kaptunk az átlagos készpénzes ügyletekhez kapcsolódó várakozási és kiszolgálási időre vonatkozóan. Ezt az adatot (8,89 percet) minimumértékként használtuk a banki készpénzes műveletekkel összefüggésben felmerülő háztartási költségek és ráfordítások becslésénél is. A posta szempontjából is alkalmazhatónak tartottuk ezt az értéket, mert a postai szolgáltatások ellátásáról és minőségi követelményeiről szóló 79/2004 (IV. 19.) kormányrendelet a posta alaptevékenységéhez, az ún. egyetemes szolgáltatáshoz kapcsolódóan – a legforgalmasabb órákban is – teljesítendő követelményként írja elő a legfeljebb 15 perces várakozást.⁶¹ Ügyeltünk arra, hogy amennyiben a naplóban azonos napon több csekkfeladás volt, akkor azokra csak egyszer számoljuk fel a kérdéses minimum időtartamot. Az időtartamot az 1 percre és az egy főre jutó nettó háztartási jövedelemmel forintosítottuk.

A készpénzfelvétel és -tartás költségét alsó értékhatárként – a vállalatokhoz hasonlóan a háztartásoknál is – a befizetett készpénz-átutalási megbízások összesített értékének 1 napra eső kamatvesztésével közelítettük (a jegybanki átlagos alapkamat szerint).

⁶¹ A követelmény betartásáról rendelkezésünkre álló legfrissebb jelentés szerint a megvizsgált 152 posta közül 46 posta egyes munkahelyein nem volt képes betartani ezt az előírást. Forrás: Nemzeti Hírközlési Hatóság (2007), 4.3 pont.

4.6.9. A készpénz-átutalási megbízás lebonyolításának társadalmi összköltsége

Az eddigieket összegezve, a fizetési lánc szereplői szerint a következőkben mutatjuk be a készpénz-átutalási megbízáshoz kapcsolódó költségeket/ráfordításokat és díjakat. (Külön keretes írásba foglaltuk a seigniorage figyelembevételével számított privát költségeket és díjakat, amiből jól látható, hogy a seigniorage-nak nincs jelentősége sem a szektoronként számított saját privát költségek szempontjából, sem az össztársadalmi költség szempontjából.)

63. táblázat

A készpénz-átutalási megbízáshoz kapcsolódó költségek, ráfordítások, díjak (seigniorage nélkül) 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

Szereplők		Privát költségek	Fizetett díjak	Saját privát költségek	Kapott díjak	Nettó privát költségek
		(1)	(2)	(3)=(1)-(2)	(4)	(5)=(1)-(4)
1.	MNB	0,42	0,00	0,42	0,02	0,40
2.	Készpénz-logisztikai cégek	0,93	0,00	0,93	1,98	-1,05
3.	Pénzforgalmi szolgáltatók	26,10	2,00	24,10	33,05	-6,95
4.	Vállalatok	34,32	29,53	4,79	0,00	34,32
5.	Állam és önkormányzat kedvezményezettként	3,65	3,51	0,14	0,00	3,65
6.	Háztartások	8,58	0,00	8,58	0,00	8,58
Összesen		74,01	35,05	38,96	35,05	38,96

Forrás: MNB.

4. keretes írás

A készpénz-átutalási megbízáshoz kapcsolódó költségek, ráfordítások, díjak (seigniorage-zsal együtt)

Az EKB módszertanához igazodva a készpénz-átutalási megbízáshoz kapcsolódó privát költségeket és díjakat seigniorage-zsal és a készpénz-tartáson elszendvedett kamatvesztéssel együtt is bemutatjuk. A következő táblázatból látható, hogy a készpénz-tartáson elszendvedett kamatvesztés kismértékben megnöveli a pénzforgalmi szolgáltatók, a vállalatok és a háztartások privát költségeit, következésképpen a díjjellegű tételek összege némileg magasabb, mint az előző táblázatban. A nettó privát költség oldaláról nézve egyedül az MNB helyzete változik meg, mert a seigniorage révén az MNB természetesen bevételhez jut. A saját privát költség (a társadalmi költség) definíció szerint megegyezik a két táblázatban.

64. táblázat

A készpénz-átutalási megbízáshoz kapcsolódó költségek, ráfordítások, díjak (seigniorage-zsal együtt) 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

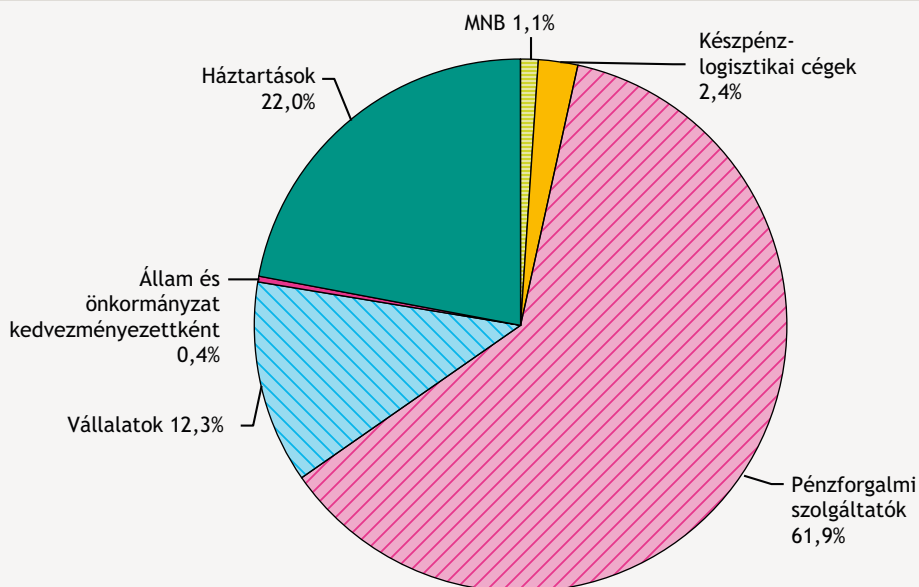
Szereplők		Privát költségek	Fizetett díjak	Saját privát költségek	Kapott díjak	Nettó privát költségek
		(1)	(2)	(3)=(1)-(2)	(4)	(5)=(1)-(4)
1.	MNB	0,42	0,00	0,42	1,64	-1,22
2.	Készpénz-logisztikai cégek	0,93	0,00	0,93	1,98	-1,05
3.	Pénzforgalmi szolgáltatók	27,02	2,91	24,10	33,05	-6,03
4.	Vállalatok	34,35	29,56	4,79	0,00	34,35
5.	Állam és önkormányzat kedvezményezettként	3,65	3,51	0,14	0,00	3,65
6.	Háztartások	9,27	0,68	8,58	0,00	9,27
Összesen		75,63	36,67	38,96	36,67	38,96

Forrás: MNB.

A díjak nélkül számított ún. összesített saját privát költség jelenti a társadalmi költséget, tehát a készpénz-átutalási megbízási műveletek lebonyolítása társadalmi szinten 38,96 Mrd Ft-ot, azaz az éves GDP 0,15%-át emésztette fel 2009-ben. A társadalmi költségek/ráfordítások meghatározó részét viselik a pénzforgalmi szolgáltatók (61,9%-ot), valamint a háztartások és a vállalatok (a 2 szektor együtt: 34,3%), míg a fennmaradó 3,8%-on a jegybank, a készpénz-logisztikai cégek és az állam osztozik.

26. ábra

A készpénz-átutalási műveletekkel kapcsolatos társadalmi költség szektoronkénti megoszlása 2009-ben

Forrás: MNB.

A 63. (seigniorage nélkül összeállított) táblázat kifejezésre juttatja, hogy a készpénz-logisztikai cégek és a pénzforgalmi szolgáltatók egyaránt „nyernek” a készpénz-átutalási megbízáson, hiszen esetükben a nettó privát költség negatív számot mutat, azaz a bevételeik meghaladják a ráfordításaikat. A seigniorage nélkül számított összesített privát költség 47,4%-át teszik ki a díjak, ezért érdemes külön is megnézni, hogy honnan hová és milyen értékben történik díjfizetés.

65. táblázat

A készpénz-átutalási megbízási műveletekkel kapcsolatos díjak (seigniorage nélkül) 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

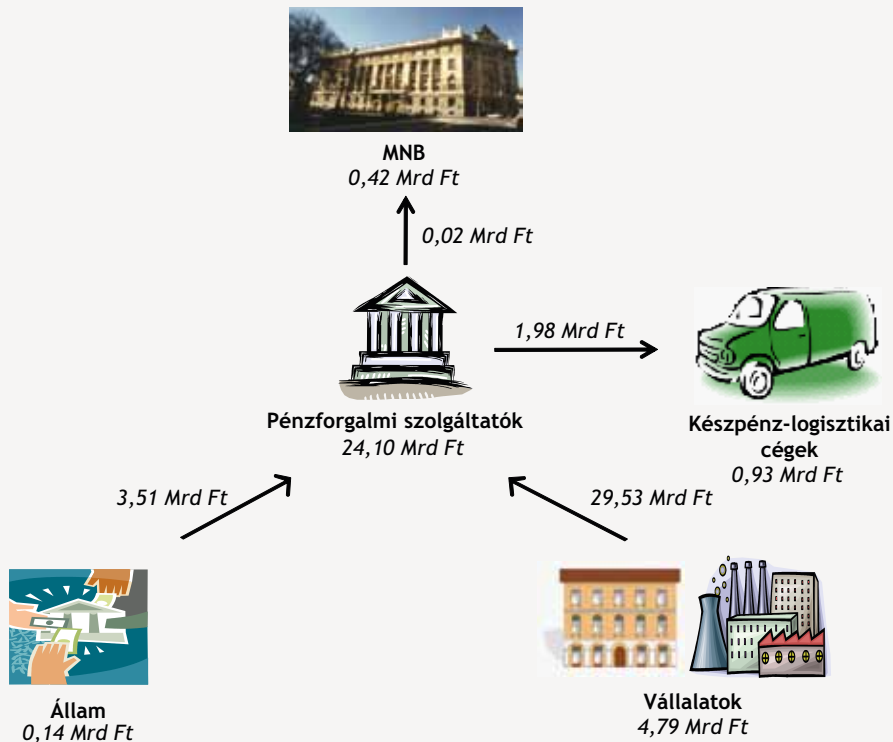
	MNB-nek	Készpénz-logisztikai cégeknek	Pénzforgalmi szolgáltatóknak	Vállalatoknak	Államnak	Háztartásoknak	Összesen
MNB-től	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Készpénz-logisztikai cégektől	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Pénzforgalmi szolgáltatóktól	0,02	1,98	0,00	0,00	0,00	0,00	2,00
Vállalatoktól	0,00	0,00	29,53	0,00	0,00	0,00	29,53
Államtól	0,00	0,00	3,51	0,00	0,00	0,00	3,51
Háztartásoktól	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Összesen	0,02	1,98	33,05	0,00	0,00	0,00	35,05

Forrás: MNB.

A készpénz-átutalási műveletekkel kapcsolatos ráfordításokat és díjáramlásokat az összérték és az egy tranzakcióra jutó érték oldaláról mutatjuk be a következő két ábrában, az egyes szektoroknál a saját privát, azaz a társadalmi költséget tüntetjük fel, míg a nyilak mentén a díjáramlást, a nyilak iránya pedig jelzi, hogy ki kinek fizeti az adott díjat.

27. ábra

A készpénz-átutalási műveletekkel kapcsolatos összes ráfordítás, díjáramlás 2009-ben

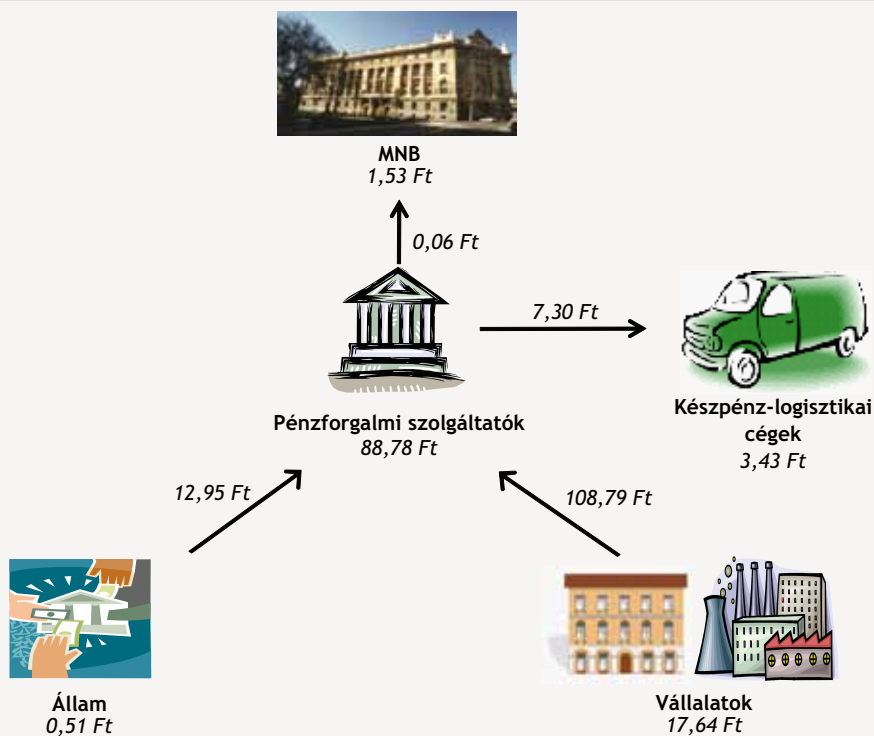

Forrás: MNB.

Az egy készpénz-átutalási műveletre eső társadalmi költség 143,52 Ft volt 2009-ben. Az egy tranzakcióra jutó szektoronkénti társadalmi ráfordítást és az egy művelethez kapcsolódó díjáramlást mutatja a 28. ábra.

28. ábra

A készpénz-átutalási műveletekkel kapcsolatos fajlagos ráfordítás, díjáramlás 2009-ben

Forrás: MNB.

4.7. A NYUGELLÁTÁSI UTALVÁNYOK POSTAI KIFIZETÉSE

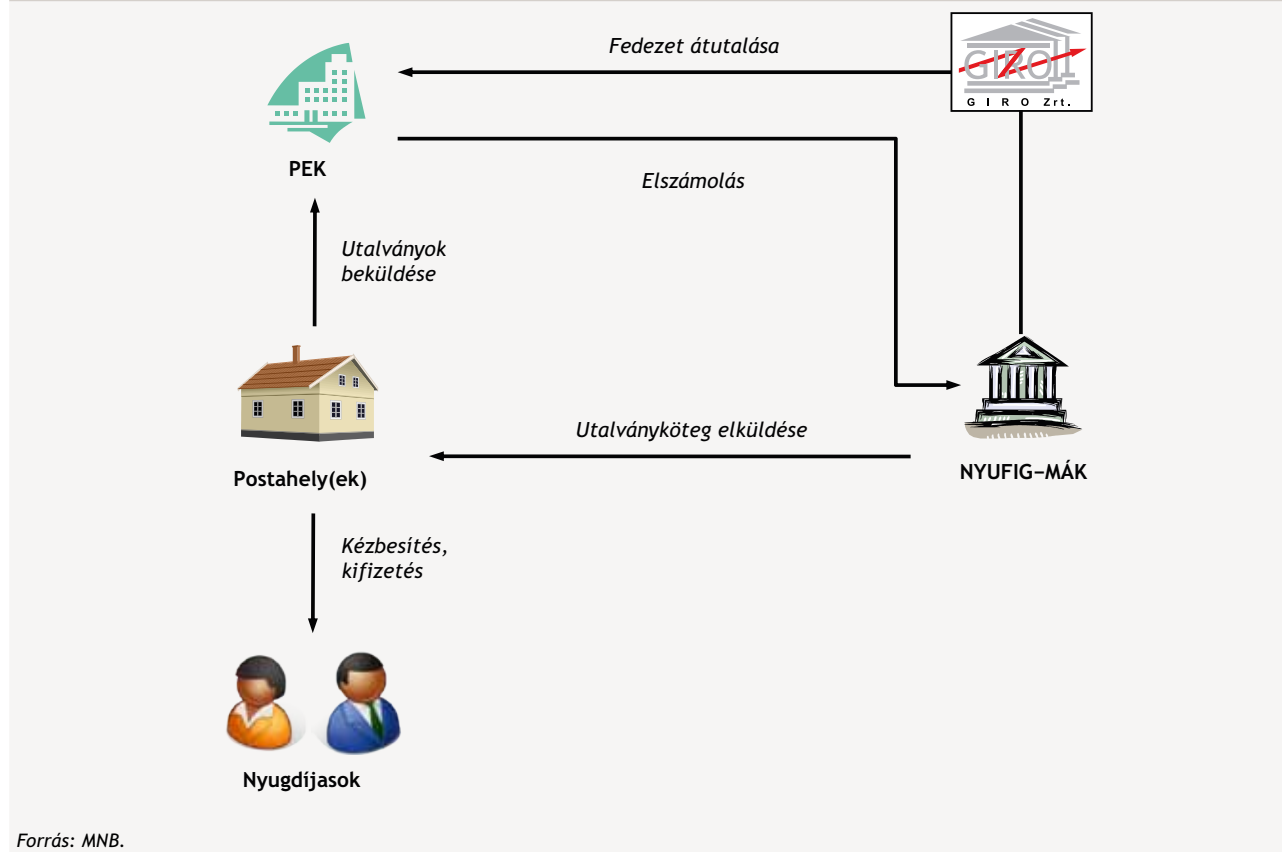
A nyugellátási utalványok postai kifizetése az a fizetési mód, amelyik keretében a Magyar Posta Zrt. – a nyugdíjfolyósító szervek megbízása szerint az általuk előre biztosított fedezet alapján – készpénzben fizet.

4.7.1. A fizetési lánc és folyamat a nyugellátási utalványok postai kifizetésénél

A fizetési folyamat azzal kezdődik, hogy a Magyar Államkincstár (MÁK) a Bankközi Klíring Rendszeren keresztül átutalja a Magyar Posta Zrt.-nek a kifizetendő nyugellátás fedezetét, majd az Országos Nyugdíjfolyósító Igazgatóság (a NYUFIG) megküldi a Magyar Posta Zrt.-nek a kifizetendő utalványokat. A következő lépésben megtörténik az utalványok szétosztása a kifizető postahelyek között és a kifizetés teljesítéséhez szükséges készpénz megrendelése. Ezt követően kerül sor a kifizetésre, majd a postahelyek a Magyar Posta Zrt. feldolgozási központjába (a Postai Elszámoló Központba, a PEK-be) feldolgozás céljából beküldik a kifizetett és a kifizetetlen utalványokat. A PEK számol el a MÁK-kal és a NYUFIG-gal, szükség szerint visszautalva a MÁK-nak a kifizetetlen utalványok fedezetét.

29. ábra

A nyugellátási utalványok postai kifizetéséhez kapcsolódó fizetési lánc és folyamat

Fentiekből következően a fizetési láncban a Magyar Posta Zrt., a magyar állam, az érintett kedvezményezettek vesznek alapvetően részt, de a készpénz, illetve az elszámolás miatt a fizetési lánc résztvevője az MNB, a készpénz-logisztikai cégek és a Giro Zrt. is.

4.7.2. A forgalmi adat

2009-ben összesen 22 millió (egész pontosan 21 997 860) nyugellátási utalvány postai kifizetésére került sor összesen 1541,93 Mrd Ft értékben.

4.7.3. A költségfelmérés sajátossága és eredménye

A költségfelmérést részben a nagyságrendekre, részben az érintettek tekintetével az MNB-re, a készpénz-logisztikai cégekre és a Magyar Posta Zrt.-re fókuszáltan végeztük el. Nem láttuk ugyanis járható útnak, hogy a MÁK-tól és NYUFIG-tól költségfelmérést kérjünk, és úgy gondoljuk, hogy a készpénzes kifizetést választó nyugdíjasok esetében sem lett volna indokolt azzal az időráfordítással számolni, amit a kézbesítő postásra való várakozással töltenek.

A feni megközelítésből adódóan a Magyar Posta Zrt. a fő költségviselő, ezért az egyedi adatainak védelme érdekében nem mutatjuk be a szektoronként részletezett adatokat, hanem csak egy összegben közöljük a végeredményt. 2009-ben a társadalom szempontjából a nyugellátási utalványok postai kifizetése (az állami kiadások nélkül) 6,65 Mrd Ft-ba került, ami a GDP 0,03%-ának felel meg. Egy havi utalvány kifizetése 302,39 Ft volt.

4.8. A VIZSGÁLT FIZETÉSI MÓDOK BECSÜLT TÁRSADALMI KÖLTSÉGÉNEK ÖSSZEGZÉSE

A következő táblázat összegzi a költségoldalról is megvizsgált nyolc fizetési módra vonatkozó adatokat, becsléseket bemutattva a fizetési műveletek számát és értékét,⁶² valamint a kapcsolódó társadalmi költséget.

66. táblázat

A megvizsgált főbb nem időkritikus fizetések mennyisége, értéke, társadalmi költsége

Fizetési módok	Mennyiség (millió db)	Érték (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	Fajlagos társadalmi költség (Ft)		Arány (%)		
				1 db fizetési műveletre	100 Ft-os fizetési értékre	mennyiség alapján	érték alapján	társadalmi költség alapján
1. Készpénzes műveletek	2 834,82	51 454,18	208,82	73,66	0,41	77,49%	12,22%	53,84%
2. Betéti kártyás műveletek	150,25	1 050,35	30,22	201,13	2,88	4,11%	0,25%	7,79%
3. Hitelkártyás műveletek	24,57	200,42	19,56	796,18	9,76	0,67%	0,05%	5,04%
4. Átutalások, ebből	277,23	362 772,29	75,08	270,84	0,02	7,58%	86,14%	19,36%
a) papíralapon	47,13	61 671,29	35,01	742,88	0,06	1,29%	14,64%	9,03%
b) elektronikus alapon	230,10	301 101,00	40,07	174,15	0,01	6,29%	71,49%	10,33%
5. Felhatalmazói levélen alapuló beszédések	0,86	507,43	0,79	918,75	0,16	0,02%	0,12%	0,20%
6. Csoportos beszédések	77,00	639,97	7,73	100,39	1,21	2,10%	0,15%	1,99%
7. Készpénz-átutalási megbízások	271,48	2 990,43	38,96	143,52	1,30	7,42%	0,71%	10,05%
8. Nyugellátási utalványok postai kifizetése*	22,00	1 541,93	6,65	302,39	0,43	0,60%	0,37%	1,72%
Összesen	3 658,20	421 157,00	387,81	106,01	0,09	100,00%	100,00%	100,00%
Társadalmi költség a GDP %-ában			1,49%					

* Nem teljes körű társadalmi költség, mert csak az MNB, a posta és a készpénz-logisztikai cégek költsége van benne.

Forrás: MNB.

A táblázat kifejezésre juttatja, hogy 2009-ben a 3,7 Mrd darab hazai fizetési művelet lebonyolítása becslésünk szerint 387,81 Mrd Ft-ba került, ami a GDP 1,49%-ának felel meg.

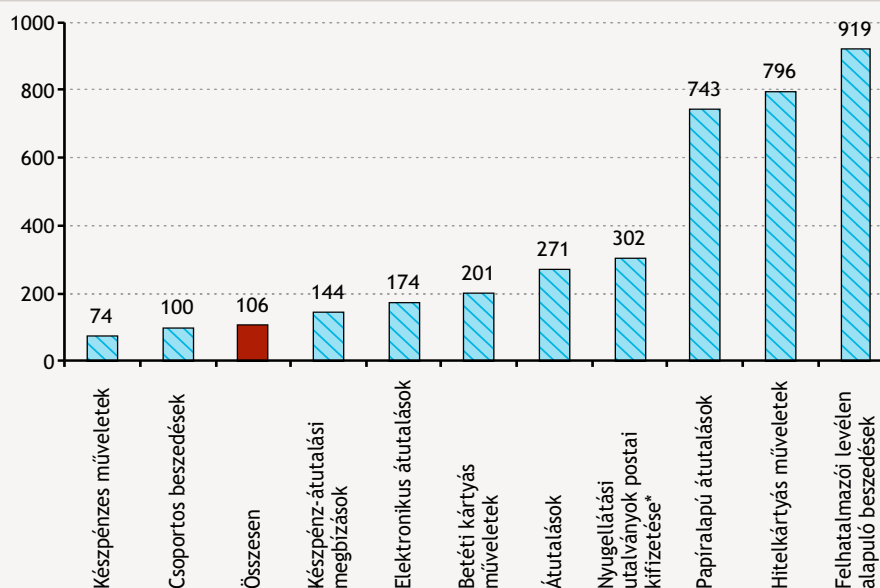
A hazai fajlagos társadalmi költség 1 fizetési műveletre (mennyiségre) 106,01 Ft volt, illetve 100 Ft-os fizetési értékre vetítve 0,09 Ft. A fajlagos társadalmi költségek oldaláról nézve mennyiségi alapon – a magas tranzakciószámok miatt – messze a készpénz a legalacsonyabb 73,66 Ft-tal, míg a felhatalmazói levélen alapuló beszédések a legdrágábbak 918,75 Ft-tal (a 30. ábra a fajlagos költségek növekvő sorrendjében tartalmazza az egyes fizetési módokat, ezen belül az összes fizetési műveletre jutó fajlagos költséget más színnel jelöltük). A hitelkártyás műveletek fajlagos költsége közel négysze-

⁶² Ebből következően a forgalmi adatokra vonatkozó arányok eltérnek a 2. fejezetben szereplő 2. táblázatban bemutatottaktól.

30. ábra

1 db fizetési műveletre jutó társadalmi költség Magyarországon 2009-ben

(Ft-ban)

* Nem teljes körű társadalmi költség, mert csak az MNB, a posta és a készpénz-logisztikai cégek költsége van benne.

Forrás: MNB.

rese a betéti kártyáénak. A készpénz-átutalási megbízás költségesebb, mint a csoportos beszedési megbízás, de a jelenlegi tranzakciószámok mellett hatékonyabb, mint az (elektronikus) átutalás.

A nemzetközi összehasonlítás az eltérő megközelítési módok miatt kissé nehézkes, ugyanis – mint a 6.1. pontban bemutatjuk – a svéd, a belga, a holland, a portugál jegybank a tranzakciók sokkal kisebb körét⁶³ lefedve a GDP 0,4–0,77%-át hozta ki, míg a norvég jegybank lényegében a mi megközelítésünkhöz nagyban hasonlóan a GDP 0,49%-át. Tehát a megközelítés oldaláról leginkább igazolható összehasonlítás a norvég eredménnyel végezhető el, az ő eredményük több, mint háromszor jobb, mint a mienk, aminek egyik összetevője a fizetésmód-választásban rejlő különbség (az ennek változása révén elérhető megtakarításról egy külön fejezetben szólunk).

A fizetési módokénti fajlagos költségek egybevetéséhez szükség volt arra, hogy a mi feldolgozási módszerünknek megfelelően a készpénzes műveleteknél a költségek oldaláról a teljes társadalmi költséget figyelembe vegyünk, de a fizetési tranzakciók mennyiségénél csak a vásárlási műveletek számával dolgozunk.⁶⁴ Norvégiában a jegybank többféle metszetben készítette és publikálta az eredményeket: külön foglalkozott a készpénzfelvevételekkel és -befizetésekkel, de a betéti és a hitelkártyás műveleteket a társadalom egészében nem bontotta szét. A norvég jegybank a papír- és az elektronikus alapú szétválasztást csak az ún. giro⁶⁵ műveletek egészére végezte el, ami a Magyarországon használt fizetési módokkal összehasonlítva az átutalásokon túlmenően lefedi a csoportos beszedést és a felhatalmazói levélen alapuló beszedést. A könnyebb kezelhetőség és az összehasonlíthatóság érdekében az átutalás soron szerepeltetjük a giro adatokat. A fentieknek megfelelően finomítottuk a nemzeti költségfelmérésben szereplő adatokat, és az eurótól eltérő nemzeti pénznemben kifejezett adatokat az EKB által az adott évre közzétett átlagos spotárfolyammal számoltuk át euróra.

Nemzetközi összehasonlításban a fajlagos költségeket nézve az látható, hogy Magyarországhoz hasonlóan Belgiumban és Hollandiában is a készpénzes műveletek a legolcsóbbak. A pénzforgalmi szempontból fejlettebb svéd és norvég gazdaságban azonban már a vizsgált évben sem a készpénzes műveletek voltak a legolcsóbbak, hanem az elektronikus átutalás, illetve a kártyás műveletek.

⁶³ Nemcsak a fizetési módok számát tekintve, hanem a kiválasztott fizetési módokon belül is, hiszen ők elsősorban a POS-tranzakciókra koncentráltak, mi pedig igyekeztünk a gazdaság egészében lezajló fizetési műveleteket megragadni.

⁶⁴ Portugáliát figyelmen kívül hagytuk, mert a portugálok a fizetési módokénti tényleges költségfelmérést csak a hitelintézetek körében végezték el.

⁶⁵ Giro szolgáltatások lényegében a közüzemi, a távközlési és az egyéb számlák kiegyenlítésére szolgáló fizetési megbízások.

Magyarországhoz hasonlóan Belgiumban és Hollandiában is jelentős különbség van a betéti és a hitelkártyás műveletek fajlagos költsége között (Norvégiában nem készült ilyen belső bontás), sőt ez a különbség a két Benelux államban sokkal nagyobb volt (4,8-szeres illetve 7,4-szeres), mint Magyarországon (4-szeres). Ebben feltehetően meghatározó szerepe van a hitelkártyás műveletek viszonylag alacsony számának. (Az egy évben egy főre jutó hitelkártyás vásárlási tranzakciószám Magyarországon 2,45, míg Hollandiában 2,85 és Belgiumban 3,57 volt a vizsgált évben.)⁶⁶ Összességében a hitelkártyás műveletek fajlagos költsége Magyarországon 8%-kal magasabb, mint Belgiumban, de olcsóbb, mint Hollandiában. A betéti kártyás műveletek fajlagos költsége azonban nemcsak Svédországban, de mindkét érintett Benelux államban is alacsonyabb, mint nálunk. Ebben feltehetően meghatározó szerepe van a tranzakciószámokban meglévő nagy különbségnek. (Az egy évben egy főre jutó betéti kártyás vásárlási tranzakciószám Magyarországon 15, míg Hollandiában 66 és Belgiumban 52 volt a vizsgált évben.)⁶⁷

Az átutalások tekintetében Norvégiával lehet durva⁶⁸ összehasonlítást tenni, és az látható, hogy a papíralapú átutalás esetében a lemaradásunk mindössze 24%, de az elektronikus alapúnál 55%, összességében azonban 71%, mivel Norvégiában az elektronikus giro tételek aránya meghaladja a 90%-ot, nálunk pedig 83%.

Az elektronikus pénztárca költségét csak a belgák és a hollandok mérték fel.

67. táblázat

Az egyes fizetési módok mennyiségi alapon számított fajlagos társadalmi költsége

(euróban)

Fizetési módok		Magyarország 2009		Norvégia 2007		Svédország 2002		Hollandia 2002		Belgium 2003	
		darab-szám (millió)	fajlagos költség (euro)	darab-szám (millió)	fajlagos költség (euro)	darab-szám (millió)	fajlagos költség (euro)	darab-szám (millió)	fajlagos költség (euro)	darab-szám (millió)	fajlagos költség (euro)
1.	Kézpénzes műveletek	2 834,82	0,26	285,00	1,53	1 424,00	0,50	7 066,00	0,30	2 970,00	0,53
2.	Betéti kártyás műveletek	150,25	0,72	902,40	0,74	509,00	0,33	1 069,00	0,49	539,00	0,55
3.	Hitelkártyás műveletek	24,57	2,84			80,00	0,48	46,00	3,59	37,00	2,62
4.	Átutalások*, ebből	277,23	0,97	510,70	0,56						
a)	papíralapon	47,13	2,65	48,40	2,13						
b)	elektronikus alapon	230,10	0,62	462,30	0,40						
5.	Felhatalmazói levélen alapuló beszédések	0,86	3,28								
6.	Csoportos beszédések	77,00	0,36								
7.	Kézpénz-átutalási megbízások	271,48	0,51								
8.	Nyugellátási utalványok postai kifizetése	22,00	1,08								
9.	Elektronikus pénztárca							87,00	0,93	107,00	0,54
Memo tételek:											
Társasadalmi költség/GDP (%)		1,49		0,49		0,40		0,65		0,75	
Felmért fizetési módok száma		8		29		3		4		4	
Lakosság (millió fő)		10,02		4,69		8,93		16,15		10,37	
* Hasonló, de nem azonos tranzakciós kör.											
Forrás: MNB-számítás a nemzeti költségfelmérések alapján.											

⁶⁶ Svédországban ezzel szemben 8,96 volt.

⁶⁷ Svédországban ezzel szemben 57 volt.

⁶⁸ Nem teljesen vág egybe a tranzakciók köre.

4.9. A SEKTORONKÉNTI NETTÓ PRIVÁT KÖLTSÉG ÖSSZEGZÉSE

Összhangban a 3.2 pontban foglaltakkal, a nettó privát költség azt fejezi ki, hogy az adott szektor kérdéses fizetési módhoz kapcsolódóan felhasznált erőforrásait (ráfordításait/költségeit) mennyiben fedezik a szóban forgó fizetési módhoz kapcsolódó bevételei. A nettó privát költséget úgy számoljuk ki, hogy a szektoronként számított privát költségből levonjuk az adott szektor által kapott díjakat. Amennyiben a nettó privát költség negatív értéket mutat, akkor a fizetési mód (vagy azok összessége) nyereséges az adott szolgáltató számára. A fizetési lánc összes szereplőjét mutatja a 68. táblázat, de a vállalati, a háztartási és az állami⁶⁹ szereplőknél a jelen esetben mindig pozitív számot lehet látni, mert azoknak nem a pénzforgalomból, hanem alaptevékenységükből van bevételük, ez a mérték azonban a fizetési mód megválasztásától függően lehet kisebb vagy nagyobb.

68. táblázat

Az egyes fizetési módok nettó privát költsége (seigniorage nélkül) 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

	Készpénzes műveletek	Betéti kártyás műveletek	Átutalások együtt	Papíralapú átutalások	Elektronikus átutalások	Felhatalmazói levélen alapuló beszédések	Csoportos beszédések	Készpénz-átutalási megbízások	Összesen
MNB	6,95		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,40	7,36
Készpénz-logisztikai cégek	1,28							-1,05	0,23
Pénzforgalmi szolgáltatók*, **	17,12	-3,81	-17,50	1,29	-18,79	-0,47	1,38	-6,95	-10,23
Vállalatok*, **	144,14	17,76	67,58	13,89	53,70	1,26	4,66	34,32	269,73
Háztartások*	37,39	16,27	25,00	19,84	5,17		1,69	8,58	88,93
Állam**	1,94							3,65	5,59
Összesen	208,82	30,22	75,08	35,01	40,07	0,79	7,73	38,96	361,60

* Az összesen adat nem tartalmazza a hitelkártyás műveletekhez kapcsolódó nettó privát költséget.

** Csak a készpénzes műveleteknél és a készpénz-átutalási megbízásoknál van megbontva a vállalatok és az állam nettó privát költsége, a többi fizetési módnál a vállalatoknál jelenik meg az állam nettó privát költsége is.

Forrás: MNB.

A táblázat rávilágít arra, hogy az MNB seigniorage nélkül veszít a fizetési módokon. A készpénz-logisztikai cégeknek – két fizetési módra leszűkítve – minimális veszteségük van, de az ő szemszögükből lényegesebb az összes készpénzigényes⁷⁰ fizetési módhoz, tehát a teljes készpénzüzletághoz kapcsolódó költségek/ráfordítások és bevételek összevetése. A teljes üzletág szintjén a bevételek már meghaladják a költségeket.

Egy külön táblázatba emeltük ki a pénzforgalmi szolgáltatókat, ahol a nettó privát költségek mellett a költségmegtérülési rátát (a kapott díjak és a privát költség hányadosaként) is feltüntetjük. A 69. táblázatból jól látható, hogy a pénzforgalmi szolgáltatók erőteljes keresztfinanszírozással összességében nyernek a fizetési módokon (a készpénzes műveletek, a papíralapú átutalások és a csoportos beszédések lebonyolítása keresztfinanszírozott, míg a betéti az elektronikus átutalások és bizonyos mértékig a készpénz-átutalási megbízások végrehajtása keresztfinanszírozó). Ez azonban nem specifikus magyar jelenség, mert általános, hogy a pénzforgalmi szolgáltatók alkalmaznak keresztfinanszírozást, még a költségalapú árazást alkalmazó Norvégiában is csak mérsékelni tudták készpénzes műveletek keresztfinanszírozottsági mértékét. A táblázat abszolút és relatív értelemben is számszerűsíti a magyar pénzforgalmi szolgáltatók által jelenleg alkalmazott keresztfinanszírozást.

⁶⁹ Az állami szereplők nettó privát költségeinek elkülönítése csak két fizetési mód esetében történt meg, a többi fizetési módnál az állami tranzakciók és azok hatása a vállalati szektornál került figyelembevételre.

⁷⁰ A tisztán készpénzes műveleteken és a táblázatban szereplő készpénz-átutalási megbízásokon túlmenően a nyugellátási és kifizetési utalványok kifizetése. A 4.1.4. pontban bemutattuk a készpénz-logisztikai cégek készpénzhez kapcsolódó összes költségét/ráfordítását, és az adatszolgáltatásból ismert volt az összes bevételük. A költségeket/ráfordításokat a 11. táblázat szerinti arányban osztottuk fel fizetési módokként, míg a bevételek felosztásánál figyelembe vettük a pénzforgalmi szolgáltatók adatközlését, hiszen a készpénz-logisztikai cégek díjbevételei alapvetően ebből a szektorból származik.

69. táblázat

A pénzforgalmi kiadások abszolút és relatív megtérülése a pénzforgalmi szolgáltatóknál (seigniorage nélkül) 2009-ben

Megnevezés	Készpénzes műveletek	Betéti kártyás műveletek	Átutalások együtt	Papíralapú átutalások	Elektronikus átutalások	Felhatalmazói levélen alapuló beszédések	Csoportos beszédések	Készpénz-átutalási megbízások	Összesen
Nettó privát költségek (Mrd Ft)	17,12	-3,81	-17,50	1,29	-18,79	-0,47	1,38	-6,95	-10,23
Költségmegtérülési ráta (%)	78%	115%	141%	92%	171%	160%	78%	127%	105%

Forrás: MNB.

Ugyancsak külön táblázatban mutatjuk be a vállalatok és a háztartások szemszögéből a nettó privát költséget, de itt az egy tranzakcióra eső mértéket szerepeltetjük, mert a gazdasági szereplők fizetési műveletenként hozhatnak döntést a fizetési mód megválasztásáról.

70. táblázat

A fajlagos nettó privát költség alakulása fizetési módonként a vállalatok és a háztartások szemszögéből (seigniorage nélkül) 2009-ben

Fizetési módok	Fajlagos nettó privát költség (Ft)		Szektorra vonatkozó mennyiség (millió db)		Nettó privát költség (Mrd Ft)	
	Vállalatok	Háztartások	Vállalatok	Háztartások	Vállalatok	Háztartások
Készpénzes műveletek	52,07	14,18	2768,29	2636,32	144,14	37,39
Betéti kártyás műveletek	118,19	108,28	150,25	150,25	17,76	16,27
Papíralapú átutalások	694,27	731,22	20,00	27,13	13,89	19,84
Elektronikus átutalások	259,12	225,90	207,23	22,87	53,70	5,17
Csoportos beszédések	60,53	21,92	77,00	77,00	4,66	1,69
Felhatalmazói levélen alapuló beszédések	1465,81	n. a.	0,86	n. a.	1,26	n. a.
Készpénz-átutalási megbízások	147,13	32,44	233,27	264,64	34,32	8,58

Forrás: MNB.

A táblázat a nettó privát költségből indul ki, figyelemmel arra, hogy a háztartások az átutalások és a csoportos beszédések használatánál árengedményt kapnak a vállalatoktól, így az adott fizetési mód használatához kapcsolódó háztartási erőforrás-felhasználást indokolt mérsékelni a kapott árengedménnyel. A nettó privát költség így nettó módon tartalmazza az adott szereplők összes erőforrás-felhasználását, ideértve a fizetési mód használatához kötődő munka- vagy szabadidő felhasználás forintosítását is.

A nettó privát költségben benne szerepelnek a pénzforgalmi szolgáltatóknak fizetett díjak, de ezek fizetési módonként és szektoronként igen eltérő arányt⁷¹ képviselnek. Ez az arány 70% felett van egyfelől a felhatalmazói levélen alapuló beszédéseknél, a készpénz-átutalási megbízásoknál (mindkét fizetési mód esetében kizárólag a vállalatok esetében), illetve a csoportos beszédéseknél (a háztartások esetében), másfelől a betéti kártyás műveleteknél és az elektronikus átutalásoknál (mind a vállalatok, mind a háztartások esetében). A nettó privát költséghez viszonyított pénzforgalmi szolgáltatói arány ugyanakkor egyik szektorban sem éri el a 30%-ot a készpénzes műveleteknél, és a háztartási szektor esetében ez 0% a készpénz-átutalási megbízásoknál. Így ebben a vonatkozásban a pénzforgalmi szolgáltatók finanszírozottsági mértékének a tükörképét láthatjuk.

A fajlagos nettó privát költség kiszámításánál fizetési módonként differenciáltan: vagy az adott fizetési mód használatára vonatkozó országos darabszámokat, vagy az adott fizetési módhoz kapcsolódó szektorszerű tranzakciószámokat vettük figyelembe. Az országos darabszámok szerepelnek a betéti kártyás műveleteknél, a csoportos beszédéseknél és a felhatalmazói levélen alapuló beszédéseknél, hiszen az előbbi két fizetési módnál (elhanyagolható kivételektől eltekintve)

⁷¹ A pénzforgalmi szolgáltatóknak fizetett díjak és díjjellegű tételek a nettó privát költséghez viszonyítva szektoronként és fizetési módonként.

teljes egészében a háztartások jelentik a fizető felet, míg a vállalatok⁷² jelentik a kedvezményezett felet; a felhatalmazói levélen alapuló beszédések pedig tipikusan vállalatok közötti fizetések.

A készpénzes műveleteknél a 10. táblázat adatait használtuk fel úgy, hogy a háztartásoknál a háztartások által kezdeményezett tranzakciószámot vettük figyelembe, míg a vállalatoknál a vállalatokhoz beérkező tranzakciószámot. Az átutalási műveleteknél a 32. táblázat adatait használtuk fel az országos tranzakciószám háztartási és vállalati szektor közötti megbontására. A készpénz-átutalási műveleteknél az 56. táblázat adatait használtuk fel úgy, hogy a vállalatoknál a beérkező tranzakciószámot vettük figyelembe (hiszen az a kimenő forgalommal szemben jellemzőbb tranzakciós forma), a háztartásoknál pedig a kimenő tranzakciószámot.

Az egy db fizetési műveletre jutó társadalmi költséghez hasonlóan jelenleg mind a vállalatoktól, mind a háztartásoktól a készpénzes műveletek és a csoportos beszédések igényelnek a legkisebb erőforrást. A harmadik és a negyedik helyen a betéti kártyás műveletek és a készpénz-átutalási megbízások vannak úgy, hogy a vállalatoknál az előbbiek, míg a háztartásoknál az utóbbiak állnak előrébb. Ezeket mind a vállalatoknál, mind a háztartásoknál az elektronikus és a papíralapú átutalás követi. Az egy fizetési műveletre jutó társadalmi költséghez hasonlóan az ügyfelek szempontjából is a felhatalmazói levélen alapuló beszédések igénylik a legtöbb erőforrást. A szektorok közötti sorrendbeli hasonlóság mellett is feltűnő, hogy igen nagy különbség van a vállalati és a háztartási fajlagos nettó privát költségek között a készpénz-átutalási megbízásoknál, a csoportos beszédéseknél és a készpénzes műveleteknél. Ez a különbség abból is ered, hogy a vállalatokat terheli a készpénz-átutalási megbízások díja és az a számottevő adminisztráció, ami más-más formában, de a készpénzes és a beszédési forgalomhoz is egyaránt kapcsolódik (pl. készpénz-bevétel feladásának és rendelkezésének előkészítése, készpénztárolás biztosítása, a készpénz-átutalási megbízások vagy csoportos beszédési megbízások révén megvalósuló beszédésekkel kapcsolatos adminisztráció). A többi fizetési mód tekintetében nincs számottevő különbség a két szektor között az egy fizetési műveletre jutó költségek között.

⁷² Az összesen adat nem tartalmazza a hitelkártyás műveletekhez kapcsolódó nettó privát költséget.

5. keretes írás

Az egyes fizetési módok nettó privát költsége (seigniorage-zsal és készpénztartáson elszenvedett kamatveszteséggel együtt Mrd Ft-ban) 2009-ben

Az EKB módszertanának megfelelően seigniorage-zsal és a készpénztartáson elszenvedett kamatveszteséggel együtt is bemutatjuk a nettó privát költség 2009. évi alakulását.

71. táblázat

Az egyes fizetési módok nettó privát költsége (seigniorage-zsal és készpénztartáson elszenvedett kamatveszteséggel együtt) 2009-ben

(Mrd Ft-ban)

	Készpénzes műveletek	Betéti kártyás műveletek	Átutalások együtt	Papír-alapú átutalások	Elektronikus átutalások	Felhatalmazói levélen alapuló beszédések	Csoportos beszédések	Készpénz-átutalási megbízások	Összesen
MNB	-183,93		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-1,22	-185,15
Készpénz-logisztikai cégek	1,28							-1,05	0,23
Pénzforgalmi szolgáltatók*, **	29,94	-3,81	-17,50	1,29	-18,79	-0,47	1,38	-6,03	3,51
Vállalatok*, **	170,45	17,76	67,58	13,89	53,70	1,26	4,66	34,35	296,06
Háztartások*	188,89	16,27	25,00	19,84	5,17		1,69	9,27	241,12
Állam**	2,18							3,65	5,83
Összesen	208,82	30,22	75,08	35,01	40,07	0,79	7,73	38,96	

* Az összesen adat nem tartalmazza a hitelkártyás műveletekhez kapcsolódó nettó privát költséget.

** Csak a készpénzes műveleteknél és a készpénz-átutalási megbízásoknál van megbontva a vállalatok és az állam nettó privát költsége, a többi fizetési módnál a vállalatoknál jelenik meg az állam nettó privát költsége is.

Forrás: MNB.

A táblázatból az látható, hogy a seigniorage figyelembevételével az MNB és a pénzforgalmi szolgáltatók pozíciója is megváltozik. Az MNB a készpénzen élvezett jelentős seigniorage miatt „nyer”, a pénzforgalmi szolgáltatók viszont akkora többletköltséget viselnek el a készpénztartáson elszenvedett kamatveszteség miatt, hogy önmagában a pénzforgalmi szolgáltatásokon már nem képesek bevétel-többletet elérni. A többi szektor esetében nincs pozícióváltás attól eltekintve, hogy a készpénztartáson elszenvedett kamatveszteség megnöveli a gazdasági szereplők költségét.

5. A hatékonyabb fizetésimód-választáson elérhető potenciális társadalmi megtakarítás (hatékonyságjavulás)

Ahogy az előzőekből látható, az egyes fizetési módok összes és fajlagos társadalmi költsége lényegesen eltér egymástól. A jelenlegi költségek azt mutatják, hogy fajlagosan (egy tranzakcióra vetítve) a készpénz a legolcsóbb fizetési mód, ezt követi a csoportos beszedés, a készpénz-átutalási megbízás, az elektronikus átutalás, majd a betéti kártyás fizetés. A jelenlegi költségek és tranzakciószámok alapján egy tranzakcióra vetítve a nyugdíjfizetési utalvány, a papíralapú átutalás, valamint a hitelkártya a legdrágább fizetési módok.

Első ránézésre azt gondolhatnánk, hogy készen vagyunk, hiszen a fajlagos tranzakciós költségek mutatják a hatékonysági sorrendet. Ez azonban tévedés, tekintve, hogy a fajlagos költségeket az összköltség mellett a jelenlegi tranzakciószámok határozzák meg leginkább, amiben a fizetési módok nagyon különböznek egymástól. Mivel Magyarország – még a formális (fehér) gazdaságot figyelembe véve is – nagyon erősen készpénzhasználó országnak számít, ezért a készpénz tranzakciószáma egy nagyságrenddel nagyobb, mint a többi fizetési módé. A készpénz alacsony fajlagos költségét tehát nem az alacsony összköltsége vagy hatékonysága okozza, hanem a jelenlegi nagy tranzakciószáma. Ez az eredmény konzisztens a belga és a holland (a 4.8. pontban összegzett és a 6.1. pontban részletesebben is bemutatott) gazdaságra készült költségfelmérés eredményével is, ahol a felmérés időpontjára vonatkozó költséghelyzet alapján szintén a készpénz volt fajlagosan a legolcsóbb fizetési mód. (A pénzforgalmi szempontból fejlettebb svéd és norvég gazdaságban azonban már több évvel ezelőtt is fajlagosan olcsóbbak voltak a kártyás műveletek, mint a készpénzes műveletek.)

A potenciális társadalmi hatékonyságjavulás vizsgálatánál figyelembe kell venni az egyes fizetési módok költségszerkezetét is, hiszen a fix és a változó költségek aránya jelentősen eltér az egyes fizetési módoknál. Ez azt jelenti, hogy egy fizetési mód teljes társadalmi költsége felbontható olyan elemekre, amelyek egyáltalán nem függenek a fizetési mód tranzakciószámától, vagy a fizetési módon keresztül lebonyolított értékcsere nagyságától (fix költségek). Tehát ezek a költségek változatlanok maradnak, ha az adott fizetési művelet használata bővül vagy szűkül. Ezek a költségek jellemzően az infrastrukturális beruházásokhoz köthetők, de ugyancsak ide tartoznak a közvetett költségek kategóriájába sorolt és lényegében minden fizetési módnál jelen lévő tételek (pénzforgalmi szolgáltatók és ügyfelek közötti szerződéskötés, reklám, marketing, irányítás, ellenőrzés stb.). További példaként említhetjük a bankjegykutatás és fejlesztés vagy a készpénzhamisítás elleni védelem költségét, a pénztárgépek értékcsökkenését, vagy a bankok számlavezetési rendszerének költségét is.

A fix költségek mellett természetesen léteznek tranzakciószámtól, illetve a fizetett értéktől függően változó költségek is, amelyek mértéke attól függően változik, hogy a társadalom ténylegesen mennyire használja az adott fizetési módot. Ezen költségek közé tartozik pl. az egyes fizetési tranzakciók lebonyolítására – a gazdasági szereplők részéről – fordított munka vagy szabad idő, a fizetési móddal kapcsolatos visszaélési kockázatok kezelése, a pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés, készpénztárolás, -feldolgozás, ügyfélszolgálat, dokumentumkezelés, valamint kisebb mértékben ugyan, de a nagyobb forgalom miatt szükséges „front office” és „back office” jellegű emberi erőforrás-ráfordítások is.

Mindezt azért nagyon fontos figyelembe venni, mert a változó költségek eltérő aránya a fizetési módok esetében azt jelenti, hogy amennyiben más tranzakciószám-eloszlást feltételezünk a gazdaságban az egyes fizetési módok között (tehát más fizetési szokásokat tételezünk fel a gazdasági szereplőkről), akkor a fajlagos költség nagyon nagy mértékben változhat a jelenlegi helyzethez képest. A fizetési módok közötti használat átrendeződése során ugyanis a változó költségek lesznek a mérvadók az összköltség alakulása szempontjából.

Az MNB felmérése alapján a jelen elemzés keretében felmért hazai fizetési módok társadalmi költsége a következőknek megfelelően oszlik meg a költségfajta szerint:

72. táblázat

Az egyes fizetési módokra jutó társadalmi költségek megoszlása fix, érték szerint változó, valamint tranzakció-darabszám szerint változó költségekre

Költségfajta	Készpénz	Betéti kártya	Elektronikus átutalás	Csoportos beszedés	Készpénz-átutalási megbízás (KM, sárga csekk)	Papíralapú átutalás	Nyugellátási utalvány	Hitelkártya	Összes fizetési mód
1. Fix	33,5%	62,3%	52,5%	63,2%	17,0%	8,6%	23,0%	73,9%	32,9%
2. Érték szerint egyenes arányban változó	8,8%	0,4%	1,5%	12,6%	4,2%	0,4%	0,0%	0,1%	9,0%
3. Érték szerint kisebb mértékben változó	8,8%	2,0%	0,0%	0,0%	0,4%	0,0%	1,0%	2,0%	10,0%
4. Tranzakciószám szerint egyenes arányban változó	19,5%	5,0%	0,0%	0,0%	62,3%	83,7%	41,9%	5,9%	23,3%
5. Tranzakciószám szerint kisebb mértékben változó	29,4%	30,4%	46,0%	24,2%	16,1%	7,4%	34,2%	18,1%	24,7%
6. Összes társadalmi költség (Mrd Ft)	208,82	30,22	40,07	7,73	38,96	35,01	6,65	19,56	387,02

Forrás: MNB.

A 72. táblázatba foglalt eredményeket úgy kaptuk, hogy tevékenységtípusonként valamelyik költségkategóriába besoroltuk a fizetési módok során becsült társadalmi költségeket. Szemben az eddig megjelent költségfelmérésekkel, egy alkategóriát is létrehoztunk annak érdekében, hogy meg tudjuk különböztetni az érték- vagy tranzakciószám-módosulásra egyenes arányban vagy annál kisebb arányban változó költségeket. (Egyenes arányú változásként értelmezve tehát azt, ha az érték vagy tranzakciószám 10%-kal nő, akkor a költség is 10%-kal emelkedik, míg az egyenes arányúnál kisebb mértékű változásként azt, ha a volumen vagy az érték 10%-kal nagyobb lesz, akkor a költségek 5%-kal, illetve 1%-kal növekednek.) A besorolások során – az adatszolgáltatók által adott jelzéseken túlmenően (a költségfelmérő kérdőíveknek része volt az erre vonatkozó kérdés) – a saját szakértői megfontolásainkra is támaszkodtunk. A degresszíven változó költségeknél – részben a kapott, részben a saját szakértői információk alapján – a 0,5-es és a 0,1-es költségrugalmasságot jelenítjük meg, azaz azokat az eseteket, amikor a volumen, ill. az érték 10%-os változásakor a költségek 5%-kal (0,5-es költségrugalmasságnál) vagy 1%-kal (0,1-es költségrugalmasságnál) változnak.

Az egyes fizetési módok társadalmi költségének állandó és változó költségek közötti megoszlását tevékenységenként az 5. mellékletben mutatjuk be.

A költségstruktúrára vonatkozó becslésünk nagy vonalakban hasonlít a belga, holland, valamint svéd költségfelmérésekben használtakhoz. Mindenütt látható, hogy az elektronikus fizetési módok esetében a fix költségek⁷³ aránya jóval nagyobb, mint a készpénz, illetve a papíralapú fizetési módok esetében.

Ha egy ilyen költséghelyzetben áthelyettesítést végzünk az egyes fizetési módok tranzakciószámai között (azaz megvizsgáljuk, hogy mi lenne, ha valamely fizetési mód helyett inkább egy másikat használnánk), akkor kiszámítható a költségek változása. Azon fizetési mód esetében, amit többször használnánk, az összköltség is növekedne, míg azé, amit kevesebbszer, az összköltség is csökkenne. Társadalmi hatékonyságjavulás akkor érhető el, ha a költség-növekedés kisebb lesz annál a fizetési módnál, aminek a használata nő, mint a költségcsökkenés annál a fizetési módnál, aminek a használata csökken. Ez esetben ugyanis alacsonyabb lesz egy pótlólagos fizetési művelet költsége, mint amennyibe került volna a kiváltott – látszólag alacsony fajlagos költségű fizetési módhoz kapcsolódó – tranzakció. Ez tehát azt jelzi nekünk, hogy a kisebb

⁷³ Ezen jegybankok globálisan kezelték a változó költségeket.

fixköltség-arányú papíralapú fizetési módok felől az elektronikus fizetési módok felé történő átrendeződés azért jelenthet a társadalomnak hatékonyságnövekedést, mert az előbbiek esetében elérhető társadalmi megtakarítás lényegesen nagyobb lehet, mint az utóbbiak esetében érzékelt költségnövekedés.

Az alábbiakban megvizsgáljuk a fizetési helyzeteként elképzelhető állapotok elérésével realizálható megtakarításokat, majd ezek egybeolvasztásával megbecsüljük, hogy mekkora potenciál van közép-, illetve hosszú távon a hatékonyabb fizetési mód használata felé való elmozdulásból adódóan a magyar gazdaság számára.

5.1. A KÉSZPÉNZES TRANZAKCIÓK BETÉTI KÁRTYÁS TRANZAKCIÓKKAL VALÓ NAGYARÁNYÚ KIVÁLTÁSA A KISKERESKEDELEMBEN

Ahogy a 2. fejezetben (2. táblázatban) és a 4.8. pontban (66. táblázatban) bemutatuk, jelenleg évente mindössze 175 millió darab bankkártyával történő fizetés áll szemben 2,8 milliárd darab készpénzes tranzakcióval. Ez az arány kifejezetten rossznak tekinthető, összehasonlítva a fejlettebb gazdaságok jellemzőivel. Amennyiben csak a kiskereskedelmi fizetési műveleteket vesszük, úgy a bankkártyahasználat aránya hazánkban az MNB háztartási felmérései szerint 7-8% közé tehető, szemben a készpénz 90%-ot meghaladó arányával. Bár viszonylag kevés fejlett ország készpénzes tranzakció-számairól áll rendelkezésünkre adat, de néhányat a 6.1. pontban bemutatott költségfelmérési tanulmányok alapján az alábbiak szerint foglalunk össze. Az adatokat az ún. POS-típusú tranzakciókra (a tágabb értelemben vett kiskereskedelemre)⁷⁴ vonatkozóan adjuk meg.

73. táblázat

POS-típusú tranzakciók megoszlása fizetési módok szerint mennyiségi alapon

Ország	Év	Készpénz	Bankkártya	E-pénztárca
Belgium	2003	81,3%	15,8%	2,9%
Hollandia	2002	85,5%	13,5%	1,1%
Norvégia	2007	24,0%	76,0%	
Svédország	2002	70,7%	29,3%	

Forrás: MNB-számitás, a nemzeti költségfelmérések alapján.

Belgiumban, Hollandiában és Svédországban az évtized elején még 80%, illetve 70% felett volt a készpénzes tranzakciók aránya, de azóta erőteljesen növekedett a bankkártyás vásárlások száma (a holland adatok tekintetében lásd a 74. táblázatot).⁷⁵ Norvégiában pedig 2007-ben már 25% alatt volt a készpénzes vásárlások aránya.

74. táblázat

POS-típusú tranzakciók megoszlása 2007-ben Hollandiában

(fizetési módok szerint mennyiségi alapon)

	Minimum	Maximum
Betéti kártyás	25,6%	38,0%
Készpénzes	62,0%	74,4%

Forrás: MNB-számitás, Jonker-Kosse (2009) alapján.

⁷⁴ „Tágabb értelemben vett kiskereskedelem” alatt értünk minden áru- vagy szolgáltatásforgalmat, amit háztartások vásárolnak vállalatoktól, kereskedőktől „point-of-sale” típusú tranzakciókon, tehát fizikai kapcsolatot jelentő tranzakciókon keresztül.

⁷⁵ Minimum-maximum értékeket tüntetünk fel a táblában, mert az adatokat egy olyan tanulmány alapján állítottuk elő, amely a különböző megkérdezési technikák eredményeit hasonlítja össze. A vonatkozó nemzeti költségfelmérés óta egyedül Hollandiában készült újabb becslés a készpénzes műveletek számáról.

Amennyiben azt feltételezzük, hogy Magyarország eléri a skandináv államokban jelenleg látható szint felét, és a tágabb értelemben vett kiskereskedelmi forgalomban a bankkártyás vásárlások száma a jelenlegi évenkénti 150 millió darabról 1 milliárd darabra nő (azaz tranzakció-arányosan a jelenlegi 7-8%-ról 38%-ra emelkedik a bankkártyás vásárlások aránya), úgy a jelenlegi költségszerkezet alapján évente társadalmi szinten 11,35 milliárd Ft-tal lehetne csökkenteni a fizetések lebonyolításának költségét.

75. táblázat

A betéti kártyás vásárlások növelésével elérhető társadalmi megtakarítás

	Kézpénz	Betéti kártya
1. Összes társadalmi költség (Mrd Ft)	209	30
2. Összes tranzakciószám (millió darab)	2 835	150
3. Összes lebonyolított forgalom értéke (Mrd Ft)	51 454	1 050
4. Feltételezett változás millió darab tranzakcióban	-850	+850
5. Feltételezett változás lebonyolított értékben (Mrd Ft)	-10 000	+10 000
6. Feltételezett új összes tranzakciószám (millió darab)	1 985	1 000
7. Feltételezett új összes lebonyolított forgalom értéke (Mrd Ft)	41 454	11 050
8. Összes költség a feltételezett forgatókönyvben (Mrd Ft)	182	46
9. Összes társadalmi megtakarítás (Mrd Ft)	11,35	

Ezen változás hatására össztársadalmi szinten évente 11,35 Mrd Ft megtakarítást lehet elérni a fizetések lebonyolításának költségein (erőforrásigényén). Ez egy viszonylag kis szám a hazai GDP-hez viszonyítva, ugyanakkor jelentősnek mondható a hazai fizetési infrastruktúra és iparág méreteihez képest. Ez a megtakarítás elsősorban abból adódik, hogy a készpénzes tranzakciók darabszámának csökkenése nagyobb mértékben csökkenti a készpénzes fizetés változó (tranzakció-darabszámtól és lebonyolított értéktől függő) költségeit, mint amilyen mértékben növeli a bankkártyás vásárlások változó költségeit, hiszen a bankkártyás vásárlások fixköltség-aránya (pl. banki infrastruktúra, eljárások) lényegesen magasabb, mint a készpénzes vásárlásokhoz kötődő fix költségeké.

5.2. A TÁVOLLÉVŐK KÖZÖTTI PAPÍRALAPÚ FIZETÉSI MÓDOK, MEGBÍZÁSOK ÁTTERELÉSE AZ ELEKTRONIKUS CSATORNÁKRA A PRIVÁT SZFÉRÁBAN

A másik szegmens, ahol a magyar gazdaság a fizetési műveletek lebonyolítása során jelentős lemaradásban van, a papíralapú tranzakciók használatának viszonylag nagy aránya. A készpénzt leszámítva a hazai pénzforgalmi infrastruktúra már csak egyes fizetési megbízások esetében használ papírt a megbízások benyújtásához, míg a feldolgozáshoz, a háttér-lebonyolításokhoz és az elszámolásokhoz általában már egyáltalán nem. Ugyanakkor ezen papíralapú és jellemzően személyes bankfióki vagy postahelyi megjelenést jelentő tranzakciók nagy erőforrásigénnyel járnak a megbízás benyújtásához kapcsolódó „cipőtalp” költségek vagy a készpénzes jellegük miatt.

A jelen tanulmány két ilyen, a privát szféra által használt fizetési módot azonosított, amelyek részbeni vagy teljes kiváltása, elektronizálása igen nagy hatékonyságjavulási potenciállal járna. Az egyik a papíralapú átutalás, míg a másik a készpénz-átutalási megbízás (mindkettő lényegében papíralapú megbízással kezdeményezett átutalás), ráadásul a készpénz-átutalási megbízás a készpénz után a második⁷⁶ legnagyobb tranzakciószámú hazai kis értékű fizetési mód. Mindkét említett fizetési módot a háztartások, illetve a vállalatok használják ad hoc vagy rendszeres módon a távollévők közötti fizetésekre, tehát jellemzően nem a kiskereskedelmi forgalomban fordulnak elő. A két fizetési mód tranzakciószámának összege meglepő módon nagyobb, mint az alternatívájukat jelentő bankszámlákat érintő elektronikus fizetési módok tranzakciószámának összege, ami az elektronikus csatornán kezdeményezett átutalás és a csoportos beszédést jelenti.

⁷⁶ Külön kezeljük a papíralapú és az elektronikus átutalásokat.

Költségfelmérésünk alapján ezért azt vizsgáltuk meg, hogy mennyiben változtatná meg a társadalmi költségeket, ha egyrész a papíralapú átutalások teljes egészében elektronikus átutalásokká válnának, másrészt, ha a sárga csekkes tranzakciók úgy lennének teljes egészében kiváltva, hogy azokból nagyjából fele-fele arányban lesznek elektronikus átutalások és csoportos beszedések. Továbbá azt feltételeztük, hogy a vállalatok által kezdeményezett készpénzfizetések mennyisége 100 millió darabbal csökken úgy, hogy azokból elektronikus átutalás lesz. (Mint a 4.1.2.3. pontban bemutattuk, becsléseink szerint a vállalatok 2009-ben összesen 177 millió darab készpénzfizetést hajtottak végre, ami részben a vállalkozói fizetésekből, részben a bérkifizetésből adódik.)

76. táblázat

A papíralapú fizetési tranzakciók elektronikus fizetési módok felé tereléséből fakadó potenciális társadalmi megtakarítás

	Készpénz	Elektronikus átutalás	Csoportos beszedés	Sárga csekk (KM)	Papíralapú átutalás
1. Összes társadalmi költség (Mrd Ft)	209	40	8	39	35
2. Összes tranzakciószám (millió darab)	2 835	230	77	271	47
3. Összes lebonyolított forgalom értéke (Mrd Ft-ban)	51 454	301 101	640	2 990	61 671
4. Feltételezett változás millió darab tranzakcióban	-100	+278	+140	-271	-47
5. Feltételezett változás lebonyolított értékben (Mrd Ft)	-26 000	+89 000	+1 661	-2 990	-61 671
6. Feltételezett új összes tranzakciószám (millió darab)	2 735	508	217	0	0
7. Feltételezett új összes lebonyolított forgalom értéke (Mrd Ft)	25 454	390 101	2 301	0	0
8. Összes költség a feltételezett forgatókönyvben (Mrd Ft)	192	42	11	0	0
9. Összes társadalmi megtakarítás (Mrd Ft)	85,16				

Az említett tranzakciók áttelérésével össztársadalmi szinten évente 70 Mrd Ft takarítható meg a változó költségek csökkentésén keresztül. Ha ehhez még hozzávesszük az így feltételezett „megszűnő” fizetési módok fix költségeinek (infrastruktúrák, volumentől független eljárások stb.) megtakarítását is, akkor ehhez további 15 Mrd Ft társul. Így a papíralapú megbízások teljes kivezetése éves szinten kb. 85 Mrd Ft-nak megfelelő erőforrás-megtakarítást jelentene a magyar társadalom számára.

5.3. A NYUGDÍJKIFIZETÉSEK BANKSZÁMLÁKRA TERELÉSE

Az állam által kezdeményezett nyugdíjkifizetések ma még kb. 50%-os arányban nem átutalással, hanem postai úton, készpénzben valósulnak meg (a nyugellátási utalvány postai kifizetése formájában). Ez éves szinten 22 millió darab ilyen tranzakciót jelent (tehát ennyiszor kézbesít a postás nyugdíjat készpénzben Magyarországon egy évben). E fizetési módnak a teljesen nyilvánvaló alternatívája az elektronikus átutalás lehet. Amennyiben a bankszámlára/fizetési számlára való utalás teljes mértékben felváltaná a nyugdíj készpénz formájában való kifizetését, úgy a társadalom kb. 6,5 Mrd Ft-nak megfelelő erőforrás-ráfordítást takarítana meg évente. (3,8 Mrd Ft-ot a változó költségeken és további 2,7 Mrd Ft-ot a fizetési módhoz tartozó fix költségek megtakarításával, ami a teljes megszűnés feltételezéséből fakad. Ezen erőforrás-megtakarítás főként a fizetési műveleteket kezdeményező államnál, valamint a Magyar Postánál jelentkezne.)

77. táblázat

A nyugdíjak készpénzes kézbesítésének elektronikus átutalásokkal való kiváltásán elérhető összes társadalmi megtakarítás

	Elektronikus átutalás	Nyugdíjuttalvány
1. Összes társadalmi költség (Mrd Ft)	40	6,7
2. Összes tranzakciószám (millió darab)	230	22
3. Összes lebonyolított forgalom értéke (Mrd Ft-ban)	301 101	1 542
4. Feltételezett változás millió darab tranzakcióban	+22	-22
5. Feltételezett változás lebonyolított értékben (Mrd Ft)	+1 542	-1 542
6. Feltételezett új összes tranzakciószám (millió darab)	252	0
7. Feltételezett új összes lebonyolított forgalom értéke (Mrd Ft)	302 643	0
8. Összes költség a feltételezett forgatókönyvben (Mrd Ft)	40,3	0
9. Összes társadalmi megtakarítás (Mrd Ft)	6,5	

5.4. A FIZETÉSI FORGALOM MODERNIZÁLÁSÁN ELÉRHETŐ ÖSSZES MEGTAKARÍTÁS BECSLÉSE

A fenti, egymástól függetlenül is kezelhető „forgatókönyv”-ekből fakadó megtakarításokat összegezve elmondható, hogy a potenciálisan elérhető megtakarítások kb. 103 Mrd Ft-ot jelentenének évente, tehát ennyivel kevesebb erőforrás felhasználásával bonyolódhatna le a hazai pénzforgalom, ha a fenti változások megvalósulnának.

78. táblázat

A fizetési forgalom modernizálásán elérhető összes társadalmi megtakarítás

	Készpénz	Betéti kártya	Elektronikus átutalás	Csoportos beszedés	Sárga csekk (KM)	Papíralapú átutalás	Nyugdíjuttalvány
1. Összes társadalmi költség (Mrd Ft)	209	30	40	8	39	35	6,7
2. Összes tranzakciószám (millió darab)	2 835	150	230	77	271	47	22
3. Összes lebonyolított forgalom értéke (Mrd Ft-ban)	51 454	1 050	301 101	640	2 990	61 671	1 542
4. Feltételezett változás millió darab tranzakcióban	-950	+850	+300	+140	-271	-47	-22
5. Feltételezett változás lebonyolított értékben (Mrd Ft)	-36 132	+10 000	+90 845	+1 661	-2 990	-61 671	-1 542
6. Feltételezett új összes tranzakciószám (millió darab)	1 885	1 000	530	217	0	0	0
7. Feltételezett új összes lebonyolított forgalom értéke (Mrd Ft)	15 322	11 050	391 946	2 130	0	0	0
8. Összes költség a feltételezett forgatókönyvben (Mrd Ft)	166	46	43	10	0	0	0
9. Összes társadalmi megtakarítás (Mrd Ft)	103						

A 103 Mrd Ft-nyi megtakarítás csak a pénzforgalom lebonyolításának alacsonyabb társadalmi költségéből fakad. Ebben az jut kifejezésre, hogy a készpénzes és a papíralapú, illetve a postai fizetési módok változó költsége olyan nagyarányú, hogy ezek elektronikus tranzakcióval való kiváltása jellemzően társadalmi megtakarítást eredményez (hiszen a készpénzes műveletek összköltsége jobban csökken, mint ahogy emelkedik a pótlólagos elektronikus tranzakciók által okozott költ-

ség), ezért az általunk feltételezett készpénzmentes, elektronikus irányba való elmozdulással a magyar társadalom megtakarítást tud elérni.

Bár az előbbieken feltételezett változtatások igen nagy ívűek és rövid távon, egy lépéssel természetesen nem kivitelezhetőek, semmiképpen sem gondoljuk, hogy elérhetetlenek lennének. A készpénz és a (betéti) bankkártya versenyében feltételezett nagyarányú változás (a bankkártyás vásárlások 40%-ra való növekedése az összes tranzakcióban) olyan arány, amelyhez a Magyarországnál jelentősen fejlettebb európai országok közül több is már közel van. Jelenleg hazánkban is érvényesül az a globális tendencia, hogy a betéti kártyás vásárlások száma dinamikus növekszik a készpénzes fizetések rovására, sajnos a betéti kártyás műveletek jelenlegi száma annyira alacsony, hogy még ezzel a dinamikus növekedéssel is 15 évig tartana, amíg a fent feltételezett állapotot elérnénk.

A távollévők közötti fizetések esetében a sárga csekk elektronikus átutalásra vagy csoportos beszedésre (illetve innováció esetén azokhoz nagyon hasonló elektronikus lebonyolításra) való migrációja sem rövid távú kihívás, ugyanakkor közép- vagy hosszabb távon egyáltalán nem elérhetetlen. A legtöbb európai országban érdemben nem használnak postai készpénz-átutalási megbízást a rendszeres távollévők közötti fizetések teljesítésére, mert a termék vagy egyszerűen nem létezik, vagy a fizető félnek kell kifizetnie az indítását. Ez utóbbiból következően nem is különösebben népszerű. Hasonlóképpen Nyugat-Európában is folyamatosan csökken a papíralapú átutalások darabszáma az elektronikus csatornákon indítottakéhoz képest.

Ugyanígy a nyugdíjak kifizetése tekintetében is több országban elérték már Európában, hogy a nyugdíjak kizárólag bank-számlára érkezzenek, és ne készpénzben legyenek kézbesítve, tehát ez a feltételezés sem alaptalan.

Összességében tehát a hazai pénzforgalom elektronizálásában és modernizálásában tekintetében jelentős potenciál van, és bár a trendek folyamatosan ebbe az irányba mutatnak, önmagában a teljes migráció ezen trendek intenzitását figyelembe véve még távol van. Ez azt jelenti, hogy a fenti megtakarítások minél gyorsabb realizálását a politikai döntéshozóknak, illetve a hatóságoknak a megfelelő közpolitikai intézkedések meghozatalával érdemes lehet segíteniük, hiszen minden alap megvan ahhoz, hogy kimondhassuk: a készpénzhasználat és a papíralapú fizetési módok visszaszorítása társadalmi érdek, aminek előmozdítására a piaci folyamatokba való beavatkozás is indokolt.

5.5. TOVÁBBI NEM SZÁMSZERŰSÍTETT HATÉKONYSÁGJAVULÁSOK

A társadalmi megtakarításra vonatkozó előbbi becslés alsó becslésnek tekinthető. Ezen túl vélhetően további megtakarítások érhetők el, amiket az e tanulmányban alkalmazott módszertannal nem lehet számszerűsíteni. Az alábbiakban röviden számba vesszük ezen tényezőket.

5.5.1. A készpénzes tranzakciók endogenitása

A készpénzhasználat tekintetében a készpénzre támaszkodó fizetési módok természetesen összefüggnek egymással. Az, aki készpénzben kapja munkabérét, nyugdíját vagy egyéb jövedelmét, sokkal nagyobb valószínűséggel költi is azt el készpénzben, ideértve azt is, hogy a készpénzből ad hoc indítható postai készpénz-átutalási megbízást használja. Ezért a készpénzhez kötődő bármelyik fenti fizetési mód használatának visszaszorítása csökkentőleg hat a többi készpénz-igényes tranzakció számára is.

5.5.2. Rejtett gazdaság

A fizetési módok költségére vonatkozó felmérés alapvetően a fehér- (formális, legális stb.) gazdaságot és az abban lezajló gazdasági tevékenységeket tudta számba venni. Tisztában vagyunk ugyanakkor azzal, hogy Magyarországon jelentős méretű a rejtett gazdaság (vagy más néven feketegazdaság, informális gazdaság stb.). A tranzakciószám- és költségbecslésünk alapvetően a fehérgazdaságra vonatkozik, ezért a rejtett gazdasághoz kötődő tranzakciók miatt vélhetően még nagyobb lehet a készpénzes tranzakciók száma a teljes gazdaságban. A rejtett gazdaságban jellemzően olyan eljárásokat, köztük olyan fizetési módokat használnak, aminek nincs nyoma, és ez természetesen azt eredményezi, hogy ott leginkább a készpénzt használják. Azon túl, hogy a társadalmi költségekbe így nem került be a rejtett gazdaságban végzett tevékenységek készpénzzel kapcsolatos erőforrásigénye, sokkal jelentősebb az a tény, hogy a rejtett gazdaság léte önmagában

jelentős hatékonyságvesztést, költségeket okoz a társadalom számára. A készpénzhasználat elleni küzdelem éppen ezért nemcsak a fenti 103 Mrd Ft-os megtakarítás miatt fontos, hanem azért is, mert az elektronizálás hatására a fizetési módok nyomom követhetőségének fokozásával további jelentős hatékonyságnövelést lehet elérni. Ezért tehát a készpénzes tranzakciószámok csökkenése az előbbieken becsülnél sokkal nagyobb hatékonyságjavulást hozhat a társadalomnak a fehéredésen keresztül, amit közvetve nagy mértékben elősegít.

5.5.3. A készpénzzel kapcsolatos egyes kényelmi költségelemek figyelmen kívül hagyása

Bár a háztartásokra és a vállalatokra vonatkozó költségbecsléseknél az eddig a témában született nyugat-európai tanulmányok többségénél a jelen elemzés továbbment, és megkísérelte teljes egészében lefedni az időráfordításokat és az egyéb „cipőtalp” jellegű költségeket, a kép még sajnos így sem teljes. A készpénzes tranzakciók esetében két költség-elemet – kellő adatok, illetve nemzetközi példa hiányában – nem tudtunk megbecsülni.

Az első és a fontosabb ezek közül a készpénz fix címletstruktúrájából fakadó váltási költség, valamint annak a kényelmi (idő, energia stb.) költsége, hogy a fizető félnél lévő címletek nem biztos, hogy kiadják a fizetendő összeget, és előfordulhat, hogy a készpénzt elfogadó fél sem tud megfelelően visszaadni. Az így elmaradt vagy meghíúsult, vagy a kényszerű váltás miatt elhalasztódott tranzakcióknak, illetve az általuk generált újabb váltási tranzakcióknak jelentős költsége van a készpénzes fizetések esetében, míg egy bankkártyás fizetésnél vagy átutalásnál ez a probléma a fix címletstruktúra hiányából adódóan természetesen nem merül fel.⁷⁷

A második figyelmen kívül hagyott (bár az elsőnél lényegesen kisebb jelentőségű) költségelem a készpénz, elsősorban az érmék háztartások általi tárolása, kezelése okozta kényelmetlenség, avagy a „vastag pénztárca” effektus⁷⁸, amelyet szintén nem tudtunk számszerűsíteni.

5.6. A HIPOTETIKUS KÖLTSÉGHELYZET

Az eddig elmondottakat összegezve a forgalmi szerkezet oldaláról az alábbi változásokat feltételeztük:

- a készpénzes műveletek száma a jelenlegi 2835 millió darabról 950 millió darabbal 1885 millió darabra csökken úgy, hogy ekközben a betéti kártyás fizetések száma 850 millió darabbal, míg az elektronikus átutalások száma 100 millió darabbal nő;
- a papíralapú átutalások, a készpénz-átutalási megbízások és a postai úton kifizetett nyugellátási utalványok száma 0 darabra csökken úgy, hogy ennek eredményeként az elektronikus átutalások száma – a fent említett 100 millió darabon felül további 200 millió darabbal – 230 millió darabról 530 millió darabra nő, a csoportos beszedések száma 77 millió darabról 140 millió darabbal 217 millió darabra nő;
- a betéti kártyás fizetések száma – a készpénzes műveletek számának csökkenése következtében – a jelenlegi 150 millió darabról 1 milliárd darabra nő.

A hipotetikusan feltételezhető forgalmi szerkezetből kiindulván az állandó és a változó költségek fizetési módokként drasztikusan eltérő arányából fakadóan gyökeresen megváltoznak az egyedi fajlagos költségek és ezek eredőjeként az összes fizetési műveletre jutó fajlagos költség. Szemben a 4.8. pontban bemutatott jelenlegi képpel, a 31. ábra tehát a hipotetikus helyzetre vonatkozó fajlagos költséget tartalmazza (a fajlagos költségek növekvő sorrendjében azokat a fizetési módokat, amelyeknél forgalmi változást feltételeztünk). A hipotetikus helyzetben társadalmilag a betéti kártyás műveletek, a csoportos beszedési és az elektronikus átutalási műveletek lesznek a legolcsóbbak, és az összes fizetési műveletre jutó fajlagos költség 106 Ft-ról 78 Ft-ra csökken le.

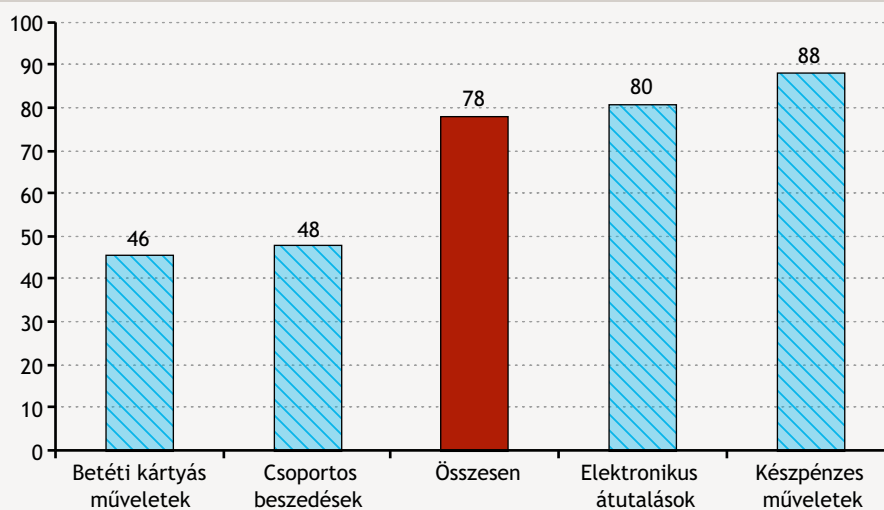
⁷⁷ Az ilyen jellegű problémák illusztrálására a MasterCard és a Bankkártya.hu által 2010 májusában végzett felmérés („Sok boltban okoz gondot a húszeszes”, 2010. május 25.) a húszeszes forintbankjegyek elfogadására vonatkozóan megdöbbentő eredményt hozott: a felkeresett budapesti üzletek 40%-ában meghíúsult a 3000 Ft alatti értékű áru vásárlása, mert a bolt nem volt hajlandó felváltani a húszeszes bankjegyet.

⁷⁸ Pl. pénztárcák gyorsabb kopása, zsebek kiszakadása stb.

31. ábra

A hipotetikus helyzetben megváltozó fajlagos költségek

(Ft)

Forrás: MNB.

Ha ezt a forgalmi szerkezetet és költségszerkezetet már 2009-ben elértük volna, akkor fizetési módokként az alábbi helyzet alakulhatott volna ki.

79. táblázat

A felmért fizetési módok becsült hipotetikus volumenének és a hozzájuk tartozó becsült hipotetikus társadalmi költségek összefoglalása

Fizetési módok		Mennyiség (millió db)	Érték (Mrd Ft)	Társadalmi költség (Mrd Ft)	Fajlagos társadalmi költség (Ft)		Arány (%)		
					1 db fizetési műveletre	100 Ft-os fizetési értékre	mennyiség alapján	érték alapján	társadalmi költség alapján
1.	Készpénzes műveletek	1 885	15 322	166	87,81	1,08	51,5%	3,6%	58,2%
2.	Betéti kártyás műveletek	1 000	11 050	46	45,63	0,41	27,3%	2,6%	16,0%
3.	Hitelkártyás műveletek	25	200	20	796,18	9,76	0,7%	0,0%	6,9%
4.	Átutalások, ebből	530	391 946	43	80,47	0,01	14,5%	93,1%	15,0%
a)	papíralapon	0	0	0	n. a.	n. a.	0,0%	0,0%	0,0%
b)	elektronikus alapon	530	391 946	43	80,47	0,01	14,5%	93,1%	15,0%
5.	Felhatalmazói levélen alapuló beszédések	1	507	1	918,75	0,16	0,0%	0,1%	0,3%
6.	Csoportos beszédések	217	2 130	10	47,66	0,49	5,9%	0,5%	3,6%
7.	Készpénz-átutalási megbízások	0	0	0	n. a.	n. a.	0,0%	0,0%	0,0%
8.	Nyugellátási utalványok postai kifizetése	0	0	0	n. a.	n. a.	0,0%	0,0%	0,0%
Összesen		3 658	421 156	285	77,78	0,07	100,0%	100,0%	100,0%
Társadalmi költség a GDP %-ában				1,09%					

Forrás: MNB.

80. táblázat

A főbb hazai fizetési módok jelenlegi és hipotetikus társadalmi költsége, valamint az elérhető társadalmi megtakarítás

	Jelen helyzetben	Hipotetikus helyzetben	Abszolút megtakarítás*	Relatív megtakarítás* %
Társadalmi költség (Mrd Ft)	387,81	284,50	-103,31	-27%
Társadalmi költség/GDP (%)	1,49%	1,09%	-0,40%	n. a.
Fajlagos költségek fizetési módonként (Ft)				
Készpénzes műveletek	73,66	87,81	14,15	19%
Betéti kártyás műveletek	201,13	45,63	-155,49	-77%
Elektronikus átutalások	174,15	80,47	-93,68	-54%
Csoportos beszédések	100,39	47,66	-52,74	-53%
Összesen	106,01	77,78	-28,23	-27%

* – előjellel: költségcsökkenés, előjel nélkül: költségnövekedés.

Forrás: MNB.

A jelenlegi és a hipotetikus helyzet összevetését mutatja a 80. táblázat. Jól látható, hogy a fajlagos költségeknél abszolút és relatív értemben is a legnagyobb társadalmi megtakarítás a betéti kártyás műveleteknél várható.

6. Nemzetközi tapasztalatok összefoglalása

6.1. A KÜLFÖLDI TÁRSADALMI KÖLTSÉGFELMÉRÉSEK EREDMÉNYEI

Több jegybank (a norvég, a svéd, a belga, a holland és a portugál) készített Európában költségfelmérést, amelyeket a módszer, az eredmények és a következtetések összefoglalásával az alábbiakban mutatunk be.

6.1.1. A norvég tanulmány⁷⁹

6.1.1.1. A módszer

A norvég jegybank a készpénzes, a bankkártyás és az ún. giro⁸⁰ műveletek csoportjának és azok elemeinek társadalmi költségét becsülte meg a közelmúltban, frissítve és kiegészítve ezzel a már (kisebb részben) 1988-ra, illetve (nagyobb részben) 1994-re és 2001-re elvégzett számításait. A módszertan az idők során módosult, mert a legutóbbi felmérésüket a készpénzes szolgáltatásokra is kiterjesztették, és az európai jegybankok (svéd, a belga, a holland és a portugál jegybank) 2002–2007 közötti költségfelméréseinek tapasztalatait is figyelembe vették.

A norvég jegybank szakértői a gazdaság egészére vonatkozó aktuális átlagköltségeket kívánták meghatározni, és egyértelműen azon a véleményen voltak, hogy a költségszámítást az összes költség/ráfordítás figyelembevételére kell alapozni. Ebből következően a rezsiköltséget is vagy más megközelítésben a közvetlen és a közvetett költségeket/ráfordításokat is megpróbálták számszerűsíteni a banki szektorban, és ebben a szektorban sem igényelték a költségek/ráfordítások állandó és változó elemekre való megbontását. Fedezeti pont számítást nem végeztek, mert véleményük szerint

- a marginális költségszámításhoz nagyon sok feltételezést kellett volna tenni, ami eleve korlátozta volna a fedezetipont-számítás hasznosságát;
- a fedezetipont-számítás az állandó költségeket már lefutottnak tekinti, miközben az infrastruktúrát ki kell építeni, és az semmiképpen sem ingyenes;
- a költségek és a tranzakciók között valószínűsíthetően nem lineáris összefüggés áll fenn annak ellenére, hogy a legtöbb fizetési módra érvényesül a méretgazdaságosság;
- a különböző iparágakban nagyon eltérő a fizetésekkel kapcsolatos költség szint és szerkezet, ráadásul a kártya, a készpénz és a giro fizetési mód is többféle szolgáltatási formát fed le;
- nem válik láthatóvá, hogy a fizetésimód-váltásból a társadalomnak – a megtakarításon túlmenően – milyen előnye származik.

Minden fizetési módra szektoronként (fizetési lánc szereplőiként) határozták meg a privát költségeket, a fizetett és a kapott díjakat, valamint – a privát költséget a fizetett, illetve a kapott díjakkal korrigálva – a saját, illetve a nettó privát költséget.

⁷⁹ Gresvik-Haare (2009a).

⁸⁰ Elsősorban a közüzemi, a távközlési és az egyéb számlák kiegyenlítésére szolgáló fizetési megbízások, amelyek túlnyomó részét ma már elektronikusan adják meg.

A banki felmérés 35 pénzforgalmi szolgáltatásra irányult, lényegében lebonyolítási módokként, ill. benyújtási csatornáként kérték megbecsülni az egyes pénzforgalmi szolgáltatásokkal összefüggően meghatározott tevékenységekre vonatkozó közvetlen és közvetett költségeket/ráfordításokat, a közvetettekben belül megkülönböztetve a munkaerő ráfordításától függő és az attól független összegeket. (Az adatkérés természetesen kiterjedt a 35 pénzforgalmi szolgáltatásra vonatkozó tranzakciószámra és értékre is.) A kereskedők esetében az adatkérés a készpénzzel, a belföldi (ún. BankAxept) és a nemzetközi védjeggyel ellátott kártyákkal kapcsolatos forgalmi adatokra, díjfizetésekre és munkaerő-ráfordításokra vonatkozott, ez utóbbit egy szűkebb körben külön is vizsgálták. A lakossági felmérés a készpénz felvételére és befizetésére, valamint a napi vásárlásokra, azok kiegyenlítési módjára és a fizetésimód-választás indokaira terjedt ki. (A felkérésre 12 bank, 147 kereskedő, illetve 696 üzlet válaszolt, és 8 üzletben időfelmérés is lezajlott.)

A feldolgozás során az eredetileg megcélzott 35 pénzforgalmi szolgáltatásból 26-ra végezték el a számítást, 9 azért esett ki, mert vagy nem sikerült a megfelelő adatminőséget biztosítani vagy a forgalmi volumen olyan alacsony volt, hogy nem érte meg elvégezni a számítást. A költségszámítás módszertanilag azon alapult, hogy az egyes fizetési módokra megbecsült fajlagos előállítási, illetve igénybevételi költséget a vonatkozó tranzakciószámokkal megszorozták. (A kártyás és a girós tranzakciók számát a jegybanki statisztikai forrásokból gyűjtötték ki, míg a készpénzes fizetések számát egyrészt a lakossági felmérésből származó információk, másrészt a lakossági fogyasztásra vonatkozó nemzetgazdasági statisztika felhasználásával becsülték meg.)

A tanulmányban ismertetett néhány további érdekesebb módszertani jellegű álláspont:

- Az összes költség felmérésére irányuló megközelítés ellenére azon infrastruktúrák költségeit figyelmen kívül hagyták, amik nem elsősorban a pénzforgalmi műveleteket szolgálják (pl. lakossági személyi számítógépek, utak, hidak stb.), és ugyanígy figyelmen kívül hagyták a közüzemi, a távközlési és hasonló számlák kibocsátásának költségét is.
- A bankok bevételeinél nem vették számításba azt a kamatkülönbséget, amit a bankok azon keresztül takarítanak meg, hogy alacsonyabb kamatot fizetnek a folyószámlákra, mint a lekötött számlákra (esetenként akár 0% kamatot adva a folyószámlákra).
- A fizetések időtartamának azt az időtartamot tekintették, ami a fizetendő összeg közlésétől a blokk átadásáig tart. (Az időfelmérés eredménye szerint Norvégiában 16, 17, illetve 57 mp-et vesz igénybe egy fizetés, ha azt készpénzzel, BankAxept, illetve nemzetközi védjeggyel ellátott kártyával bonyolítják le.)
- Sem a háztartásoknál tartott készpénz, sem a seigniorage egésze nem része a társadalmi költségnek. A háztartások privát költségeiként vették figyelembe az ATM-es készpénzfelvételek idejét (az oda-vissza úttal együtt), a bankfiókokban történő készpénzfelvétel és -befizetés idejét, az üzletekben a fizetéssel eltöltött időt és a pénzforgalmi szolgáltatásokért fizetett díjakat.

6.1.1.2. Eredmények

A 11,16 Mrd NOK-ot kitevő társadalmi költség a GDP 0,49%-ának felel meg.

- A készpénzes tranzakciók esetében a nagyobb értékre vonatkozó, alapvetően vállalati befizetési tranzakciók lényegesen drágábbak, mint a készpénzfelvételek, mert azok egyelőre még sokkal kevésbé automatizáltak.
- A kártyás fizetések és a giro fizetések nagy része teljesen automatizált környezetben zajlik, és a giro fizetések átlagértéke nagyobb, mint a kártyás fizetéseké.
- A nemzetközi védjeggyel ellátott kártyák esetében lényegesen hosszabb a fizetési folyamat, mint a belföldi védjeggyel ellátott kártyák esetében (mert a nemzetközi védjeggyel ellátott kártyák alapvetően az aláíráson, míg a belföldi kártyák a PIN-kód-azonosításon alapulnak).
- A belföldi védjeggyel ellátott kártyák azért is olcsóbbak a kereskedők számára, mert a fizetendő kereskedői jutalék – a nemzetközi védjeggyel ellátott kártyákkal szemben – nem nő a tranzakciós érték emelkedésével együtt.

80. táblázat

A fizetési módok összes és fajlagos társadalmi költsége Norvégiában 2007-ben

	Társadalmi költség (millió NOK)	Tranzakció-szám (millió db)	Tranzakciós érték (Mrd NOK)	Fajlagos társadalmi költség (NOK/db)	Fajlagos társadalmi költség (ø/NOK)
Készpénz, összesen	3 493,3	494,7	209,3	7,06	1,67
Készpénzes fizetés (bruttó módon)	3 493,3	285,0	62,1	12,26	5,63
Készpénzes fizetés (nettó módon)	514,3	285,0	62,1	1,80	0,83
ATM-es készpénzfelvétel	1 296,8	98,5	119,1	13,17	1,09
Készpénz befizetése és banki felvétele	1 682,1	33,5		50,21	
Kereskedőnél való készpénzfelvétel (ún. BankAxept Cash back)	0,0	77,7	28,1	0,00	0,00
Kártya összesen	5 355,9	902,4	359,1	5,93	1,49
Belföldi (BankAxept) védjegyű kártyák	3 326,8	805,3	298,1	4,13	1,12
Nemzetközi védjegyű kártyák	2 029,1	97,1	61,0	20,90	3,33
Betéti kártya (csak a bankoké)	2 355,4				
Hitelkártya (csak a bankoké)	965,7				
Ún. giro, összesen (a+b, vagy c+d+e)	2 308,5	510,7	10 428,8	4,52	0,02
Elektronikus giro (a)	1 481,6	462,3	10 212,2	3,20	0,01
Papíralapú giro (b)	826,9	48,4	216,6	17,08	0,38
Csoportos beszedés (c)	130,1	49,6	219,7	2,62	0,06
Átutalás (d)	2 113,9	453,5	10 149,4	4,66	0,02
Egyéb átutalás (e)	64,5	33,8		1,91	
Internetes bankolás (az elektronikus giro része)	1 032,4	318,8	6 496,3	3,24	0,02
Társadalom összesen	11 157,8	1 830,1	10 969,1	6,10	0,10
Értékesítési pont (POS) összesen (készpénz és kártya)	8 849,2	1 319,4	540,3	6,71	1,64

Megjegyzés: az ø (øre) a norvég korona váltópénze, egy korona századrésze.

Forrás: Norges Bank.

6.1.1.3. Következtetések

A szerzők az alábbi főbb következtetéseket vonták le:

- A bankok növelték a hatékonyságot: több tranzakciót és alacsonyabb költségek mellett hajtanak végre, mint korábban.
- A nagy volumenű elektronikus szolgáltatásoknak van a legalacsonyabb fajlagos költsége, az elektronikus fizetések részaránya hosszú évek óta növekszik részben a bankok árazási politikájának eredményeként. A pénzforgalmi szolgáltatások ára tükrözi a költségekben meglévő relatív különbségeket.
- A költségfelmérés módszertanát illetően úgy látták, hogy a jövőben jobb lenne kutatói csapatra bízni a kereskedői felmérést, mivel a kereskedők körében alacsony volt a válaszadási hajlandóság, és esetenként a válaszok minősége is gyenge volt. A lakosság esetében jobbnak látnák a naplózást, mint a telefonos megkérdezést, bár ez utóbbi minőségével is elégedettek. A bankok esetében jól bevált az ABC módszer.

6.1.2. A svéd tanulmány⁸¹

6.1.2.1. A módszer

A svéd jegybank a készpénzes és a bankkártyás fizetések privát és társadalmi költségét becsülte meg. Kiindulópont a privát költség volt, amihez szektoronként (a fizetési lánc szereplői szerint) megbecsülték a költségeket, majd levonták az egymásnak fizetett díjakat. A tanulmány nem írja le részletesen az adatgyűjtés módját, de azt tartalmazza, hogy a készpénz-logisztikai cégek esetében csak a 3 legnagyobb cég publikus éves jelentésére támaszkodtak, a kereskedők esetében a svéd kamara költségfelmérését használták fel, míg a lakosság körében két hétig tartó telefonos megkérdezést bonyolítottak le a vásárlásokról és annak kiegyenlítési módjáról (57%-os válaszadási hajlandósággal).

A készpénz esetében a jegybanknál a készpénz-előállítás és -forgalmazási költséget becsülték meg. A bankoknál és a postánál együtt a készpénz-forgalmazási költségeket (az iroda, a munkaerő és az ATM-terminálok használatához kapcsolódó – alapvetően állandó költségelemként tekintett – költségeken, valamint a terminálok feltöltésének – alapvetően változó költségelemként tekintett – költségén keresztül), továbbá a készpénz tárolásának, feldolgozásának és szállításának költségét, végül ezekhez hozzáadták a bankoknál tartott készpénzre jutó seigniorage-t. (Az interchange díjat csak az adott bank szempontjából tekintették költségnek, hiszen az a szektor egészét tekintve csak a bankok közötti transzfer). A lakosság költségein belül figyelembe vették a bankkártya éves díjának a készpénzfelvételre (tranzakciószám alapján) felosztható részét, a készpénztartás miatt elszenvedett kamatvesztéseket (az átlagos ATM-es készpénzfelvétel értékének 50%-ára vetítve), az ATM-es kiszolgálás idejét és az ATM-hez való eljutás idejét, valamint a készpénzes vásárlásokhoz kapcsolódó pénztári időt. Az ATM-es kiszolgálás idejét 50 másodpercben becsülték meg, míg a várakozási és az odajutási időt együtt 1 percben. (Az időt az adózás után maradó órábér alapján fejezték ki költségként.) A svéd kamara időfelméréséből adódó pénztári időt az adózás utáni és adózás előtti órábér átlaga alapján számszerűsítették. A kiskereskedők esetében a készpénz-logisztikai cégeknek fizetett díjakat, a készpénz kezeléséhez kapcsolódó többletmunkát és a készpénzes értékesítéshez kapcsolódó pénztári időt számszerűsítették. A fentiekben túlmenően figyelembe vették a készpénz-logisztikai cégek költségét és az ATM-es készpénzfelvetelekhez kapcsolódó autorizáció költségét.

A bankkártyás fizetések esetében a bankoknál az autorizáció, az elszámolás, a kiegyenlítés, az adminisztrációs és a kártya beszerzésének költségét vették figyelembe. A lakosság szempontjából a költségek a bankkártya éves díjának kártyás vásárlásra felosztható részéből és a bankkártyás vásárlásokhoz kapcsolódó pénztári időből származtak. A kereskedők oldaláról a POS-terminálokhoz kapcsolódó költségeket, a tranzakciós díjakat (kereskedői jutalékot) és a bankkártyás értékesítéshez kapcsolódó pénztári időt vették alapul.

A készpénz- és a bankkártyahamisítást a privát költség részeként fogták fel, mivel az megítélésük szerint monetáris transzfer a hamisító és a hamisítás áldozata között. Ez szerintük csak abban az esetben része a társadalmi költségnek, ha az módosítja a piaci szereplők viselkedését, azaz a hamisítás elleni védelemre van szükség.

6.1.2.2. Eredmények

A becslések és a számítások eredményét a 82. táblázat foglalja össze.⁸²

Az így számított társadalmi költség a GDP 0,4%-ának felel meg.

A bankkártyás fizetések teljes költségét állandónak tekintették abban az értelemben, hogy a költségek függetlenek a tranzakciók értékétől. A készpénzes fizetések esetében szektoronként adtak durva becslést az állandó és a változó költségek arányára, ami összességében 40%-ot, illetve 60%-ot eredményezett. Ebből következően a 83. táblázat két egyenlete megoldásával határozták meg azt az összeget, aminél a készpénzes és a bankkártyás fizetés társadalmi költsége azonos.

⁸¹ Bergman et al. (2007).

⁸² A mennyiségi adatok összegzése nagyobb értéket ad, mint az összesen, de a fajlagos költségek jók.

82. táblázat

A fizetési módok összes és fajlagos társadalmi költsége Svédországban 2002-ben

	Társadalmi költség (Mrd SEK)	Mennyiség (Millió db)	Érték (Mrd SEK)	Fajlagos költség (SEK)
Késpénz	6,56	1424	235	4,6
Bankkártya együtt	1,91	589	365	3,2
Betéti kártya	1,56	509	297	3,1
Hitelkártya	0,35	80	68	4,4
Összes POS	8,47	1989	600	

Forrás: Sveriges Riksbank.

83. táblázat

A társadalmi fedezeti pont meghatározási módja Svédországban 2002-ben

$$\begin{aligned} \text{A bankkártyás fizetés társadalmi költsége} &= \frac{\text{az összes bankkártyás társadalmi költség}}{\text{bankkártyás fizetések száma}} \\ \text{A készpénzes fizetés társadalmi költsége} &= \frac{0,4 \cdot \text{az összes készpénzes társadalmi költség}}{\text{készpénzes fizetések száma}} + \frac{0,6 \cdot \text{az összes készpénzes társadalmi költség} \cdot \text{költési érték}}{\text{készpénzes fizetések értéke}} \end{aligned}$$

Forrás: Sveriges Riksbank.

A kapott eredmény 82 SEK, amit aztán nem részletezett feltételezések és adatok felhasználásával külön betéti és hitelkártyás vásárlásokra bontottak meg. Így végül a betéti kártyánál 71 SEK-re (8 EUR), a hitelkártyánál 157 SEK-re (18 EUR) becsülték azt az összeget, ami felett társadalmilag olcsóbb az adott készpénzkímélő eszköz használata.

6.1.2.3. Következtetések

A szektoronkénti privát költségeket fizetési módonként a társadalmi költségekkel összehasonlítva megállapítják, hogy a fogyasztók arra ösztönöztek, hogy a készpénzzel szemben túlzottan használják a hitelkártyát, míg alulösztönöztek a betéti kártya használatában. A kereskedők ezzel szemben ellenkező irányban ösztönöztek, a bankok a kártyás vásárlásokból származó nyereségükből finanszírozzák a készpénzt (így keresztfinanszírozást valósítanak meg). A helyzet javítására a szerzők a következő kombinált javaslatot tették:

- az ATM-es készpénzfelvételre díjfelszámítás bevezetése;
- az interchange díj csökkentése, ami mérsékelné az elfogadó bankok költségét, és ez utóbbi elősegíthetné a kereskedői jutalék csökkentését;
- a felárfelszámítás lehetővé tétele a kereskedők számára, ha valaki drágább formájú kártyával fizet.

6.1.3. A belga⁸³ és a holland⁸⁴ tanulmány

6.1.3.1. A holland költségfelmérés eredményei

A holland jegybank 2005-ben jelentette meg a fizetési módok társadalmi költségéről szóló tanulmányát. A tanulmány tárgya 4 fizetési mód volt: készpénz, betéti kártya, hitelkártya, valamint az (offline) csipen tárolt elektronikus pénz. A tanulmány szerzői a fizetési lánc tekintetében csak a holland jegybankot, illetve királyi pénzverdét, a bankszektort, valamint a kiskereskedői szektort vették górcső alá. Az egyéb vállalatok, valamint a háztartások költségeit („cipőtalp-költségek”, valamint háztartási díjak) egyáltalán nem becsülték meg. Ennek megfelelően a tanulmány kizárólag a kiske-

⁸³ National Bank of Belgium (2006).

⁸⁴ Brits-Winder (2005).

84. táblázat

A holland költségfelmérés eredményei a 2002-es költségekről

	Készpénz	Betéti kártya	Hitelkártya	Elektronikus pénztárca
Tranzakciók száma (millió db)	7 066	1 069	46	87
Forgalom értékben (millió EUR)	66 263	47 177	5 300	236
Átlagos tranzakció érték (EUR)	9,38	44,13	115,22	2,71
Az adott fizetési mód becsült teljes társadalmi költsége (millió EUR)	2 122	520	165	81
Az adott fizetési mód egy tranzakcióra jutó társadalmi költsége (EUR)	0,30	0,49	3,59	0,93
A fix költségek aránya	41%	60%	70%	96%
A tranzakciószám szerint változó költségek aránya	37%	39%	22%	4%
Az érték szerint változó költségek aránya	21%	1%	8%	0%

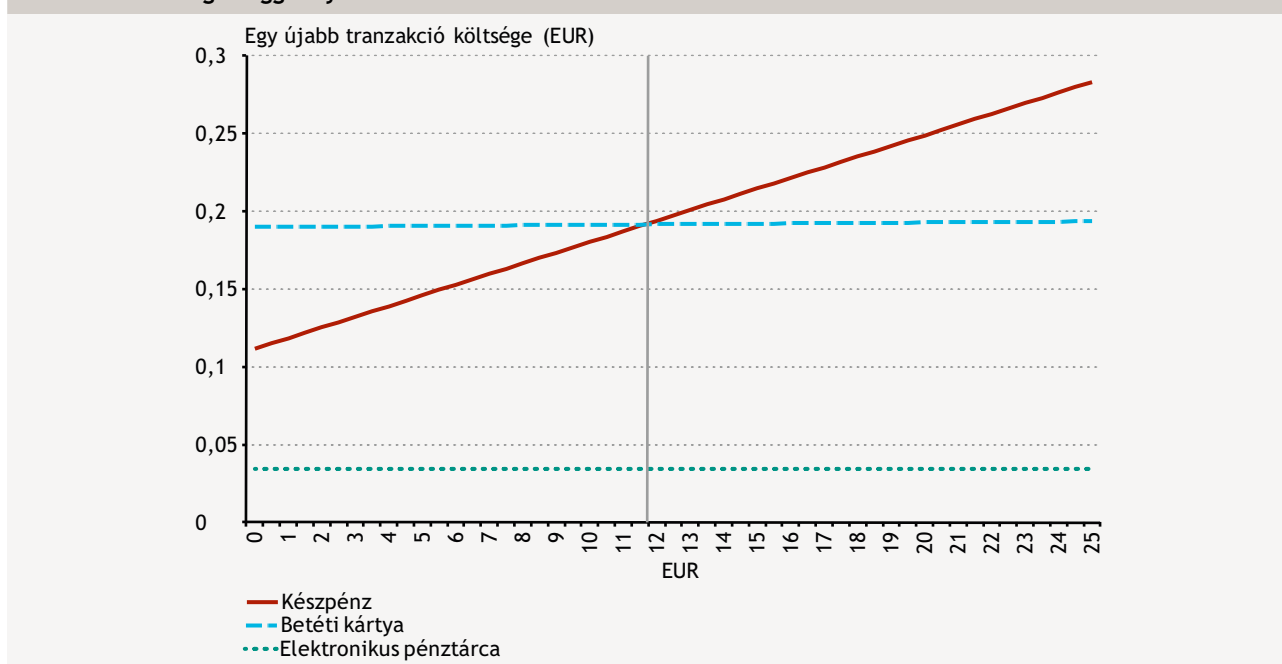
reskedelemben történő fizetési műveletekre és fizetési módokra koncentrált. A tanulmány tényszámai, illetve becslései 2002-re vonatkoztak (84. táblázat).

A fenti számok alapján a felmért fizetési tranzakciók lebonyolításának összköltsége társadalmi szinten az éves holland GDP 0,65%-át adta, a kiskereskedelmi forgalomra vetítve pedig annak 2,4%-át. Egy holland háztartásra így átlagosan több mint 400 EUR csak a fizetések lebonyolítására fordított éves erőforrás-mennyiség jut.

A fenti számítások alapján a holland jegybank tanulmányának szerzői (elosztva a tranzakciószám szerint változó költségeket a tranzakciószámmal, valamint az érték szerint változó költségeket az értékben kifejezett forgalommal) felrajzolták, hogy egy addicionális tranzakció esetében a társadalmi költségek szempontjából hol van az a határpont (break even) a készpénzes, valamint a betéti kártya és az elektronikus pénztárca között, amelynél a készpénznél olcsóbb a bankkártyás fizetés. A fenti számok alapján a következő eredményre jutottak.

32. ábra

A holland költségfelmérés becslése az egyes fizetési módok addicionális (változó) költségének alakulásáról a tranzakció összege függvényében

A holland szerzők becslése alapján tehát a tranzakció értéke szerint 11,36 EUR feletti összegű tranzakciók esetében már társadalmilag a betéti kártya választása az optimális a készpénzzel szemben, valamint az elektronikus pénztárca minden tranzakciós érték esetén hatékonyabb mind a készpénzes fizetésnél, mind a betéti kártyánál (a hitelkártya költségei a tranz-

akciószámhoz mérten nagyon magasak lettek, így a szerzők nem is foglalkoztak tovább a hitelkártyával). A fentiekből a szerzők azt a következtetést vonták le, hogy társadalmi megtakarítás érhető el, ha az alacsony (11 EUR-nál kisebb) összegű tranzakciók esetében az elektronikus pénztárca, míg afelett a betéti kártyás fizetés váltja fel a készpénzes tranzakciókat.

Mivel a szerzők a készpénz teljes kiváltását belátható időtávon esélytelennek (utópiának) tartották, ezért életszerűbb forgatókönyvet feltételezve megvizsgálták, hogy mi történne, amennyiben 1,5 milliárd darab készpénzes fizetést a hollandok 1 Mrd darab betéti kártyás, valamint 500 ezer darab elektronikus pénztárcás fizetéssel váltanának ki. (Ezáltal a 84. táblázat számait alapul véve: 5,5 milliárd db készpénzes tranzakció, kicsivel több, mint 2 milliárd darab bankkártyás tranzakció és 587 millió darab elektronikus pénzt használó tranzakció történne). Az eredmény a változó és fix költségek figyelembevételével az, hogy a készpénzes tranzakciók nagyobb változó költség-aránya miatt a készpénzes tranzakciókon elért költségcsökkenés meghaladja a betéti kártyán, valamint az elektronikus pénzen elért költségnövekedést, és a holland társadalom évente kb. 100 millió EUR-nak megfelelő erőforrást takarítana meg.

6.1.3.2. A belga költségfelmérés eredményei

Belgiumban a fizetési módok társadalmi költségének felmérését egy társadalmi méreteket öltő vita robbantotta ki 2004-ben, ami a legnagyobb belga lakossági bank által az ATM-es készpénzfelvételek után felszámítandó díj bevezetése miatt tört ki. Ennek hatására a belga jegybank elkészítette költségfelmérését nagyban merítve az akkor már készülő holland és svéd tanulmányok módszertanából. A belga tanulmány – hasonlóan a hollandhoz és a svédhez – kizárólag a kiskereskedelmi tranzakciók költségeit mérte fel és kizárólag a készpénz, a betéti és a hitelkártya, valamint az elektronikus pénztárca vonatkozásában. A belga elemzés az alábbi eredményeket hozta (85. táblázat):

85. táblázat				
A belga költségfelmérés eredményei a 2003-as költségekről				
	Készpénz	Betéti kártya	Hitelkártya	Elektronikus pénztárca
Tranzakciók száma (millió db)	2 970	539	37	107
Forgalom értékben (millió EUR)	52 185	26 836	3 656	553
Átlagos tranzakciók érték (EUR)	17,57	49,79	98,81	5,17
Az adott fizetési mód becsült teljes társadalmi költsége (millió EUR)	1 574	296	97	58
Az adott fizetési mód egy tranzakcióra jutó társadalmi költsége (EUR)	0,53	0,55	2,62	0,54
A fix költségek aránya	49%	61%	75%	82%
A tranzakciószám szerint változó költségek aránya	25%	39%	21%	15%
Az érték szerint változó költségek aránya	26%	0%	3%	2%

A belga szerzők becslése szerint a felmért fizetési módokra fordított társadalmi összes erőforrás a belga GDP 0,75%-ára tehető.

A becslés alapján a belga szerzők is felrajzolták a holland módszertannak megfelelően ugyanazon addicionális tranzakció értéke szerinti határpontokat (33. ábra).

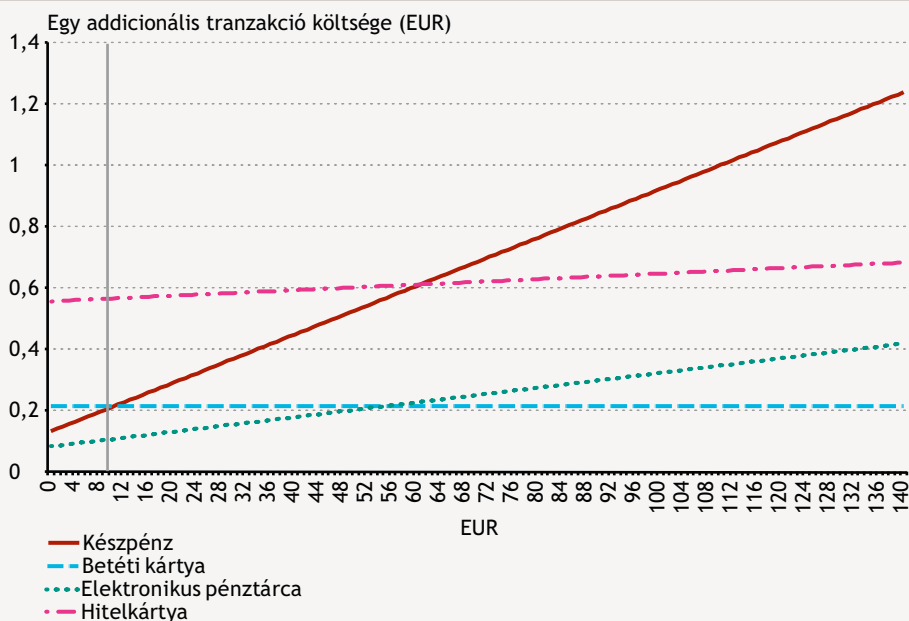
A belga szerzők becslése szerint tehát 10,24 EUR-nál van az a küszöb, amely felett a készpénzzel szemben a betéti kártyával lebonyolított tranzakció költségei kisebbek társadalmi szempontból.

A belga szerzők hasonló ésszerű szimulációt végeztek azzal a feltételezéssel, hogy 750 millió darab készpénzes tranzakció helyét 500 millió darab betéti kártyás és 250 millió darab elektronikus pénzt tranzakció váltaná fel a gazdaságban. Egy ilyen forgatókönyv esetében a belga társadalom összes megtakarított erőforrása éves szinten kb. 58 millió EUR-ra rúgna (ez a belga GDP 0,02%-a).

A belga felmérés nagyon hasonló eredményeket hozott a hollandhoz viszonyítva a készpénz és a bankkártya közötti optimális váltási pont tekintetében, valamint a felmért fizetési módok társadalmi erőforrás-igényének becslésében (a GDP 0,75%, illetve 0,65%-a). Ugyanakkor a fix és a változó költségek aránya szignifikánsan eltért a két becslés esetében, de úgy, hogy mindegyik tanulmányban a készpénzes fizetés rendelkezett arányaiban a legtöbb változó költséggel.

33. ábra

A belga költségfelmérés becslése az egyes fizetési módok addicionális (változó) költségének alakulásáról a tranzakció összege függvényében

6.1.4. A portugál tanulmány⁸⁵

6.1.4.1. A módszer

A portugál jegybank a készpénzes, a csoportos beszedés, a csekkes, valamint a hitel- és a betéti kártyás műveletek privát költségét becsülte meg. A bankszektorban a költségszámítás ABC módszerrel, míg a kereskedők esetében a fizetésekhez kapcsolódó költségek és munkaidő-ráfordítások összegyűjtésével valósult meg. (Mindössze 7 nagyobb kereskedő adott érvényes választ a költségekről.) A fogyasztók esetében a cél az volt, hogy felmérjék a fizetési szokásokat és azt, hogy az egyes fizetési módok költsége mennyire ismert az érintettek előtt.

6.1.4.2. Az eredmények

86. táblázat

Egyes fizetési módok költsége/ráfordítása, ill. bevétele Portugáliában 2005-ben

		1. Banki összköltség	2. Banki összbevétel	3. Banki fedezeti arány (2/1)	4. Banki fajlagos költség	5. Banki fajlagos bevétel	6. Kereskedői fajlagos költség	
1.	Mértékegység	millió euro	millió euro	%	euro/db	euro/db	cent/db	cent/euro
2.	Összesen	1138,70	722,00	63,4			18,9	1,2
3.	Késspénz	196,30	8,30	4,3	1,85	0,08		
4.	Csoportos beszedés	14,00	22,30	159,5	0,09	0,15		
5.	Csekk	327,30	129,10	39,4	1,45	0,57		
6.	Átutalás	26,10	24,20	92,7	0,28	0,26		
7.	Hitelkártya	266,90	286,90	107,5	2,44	2,62		
8.	Betéti kártya	308,10	251,10	81,5	0,23	0,18		

Forrás: Banco de Portugal.

⁸⁵ Banco de Portugal (2007).

A hat vizsgált fizetési mód összes (privát) banki költsége a GDP 0,77%-át emészt fel, míg a bankok bevétele a GDP 0,49%-át éri el. A hat vizsgált fizetési mód közül csak kettő (a hitelkártya és a csoportos beszedés) esetében haladják meg a banki bevételek a banki költségeket.

6.1.4.3. A következtetések

A szerzők az alábbi főbb következtetéseket vonták le:

- 8 euro alatt hatékonyabb készpénzzel fizetni, míg 8 euro felett a betéti kártyás fizetés költségmegtakarítást jelent.
- Az elektronikus fizetések a biztonság, az egyszerű használat, a kényelem, az időmegtakarítás (az utazási, a várakozási és a feldolgozási idő csökkentésével) révén társadalmi hasznot eredményeznek, és növelik a társadalmi jólétet. Bankok erőforrás-felhasználása is csökken az elektronikus fizetések révén.
- A fogyasztók és a kisebb kereskedők alig ismerik a fizetési módok használati költségét, ami akadályozza a társadalmilag hatékonyabb fizetési módok szélesebb körű használatát.

6.2. NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÓI KEZDEMÉNYEZÉSEK ÉS KUTATÁSOK A FIZETÉSIMÓD-VÁLASZTÁS HATÉKONYSÁGÁNAK NÖVELÉSE ÉRDEKÉBEN

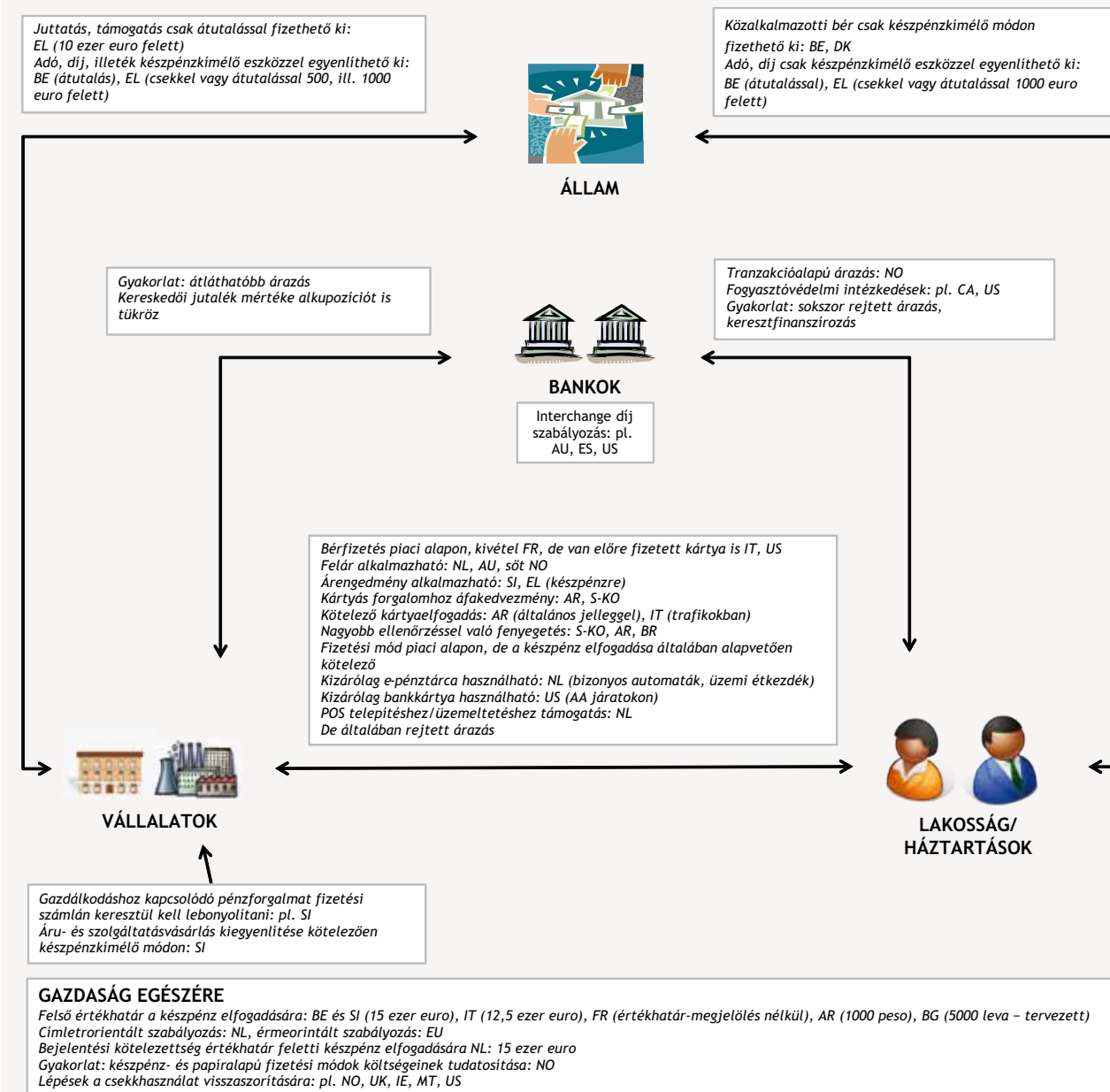
A kisösszegű fizetésekkel foglalkozó nemzetközi szakirodalom áttekintése a nemzetközi szabályozói kezdeményezésekre és a főbb kutatási témákra is rávilágít. Ebben a pontban mindkét megközelítésre kitérünk.

6.2.1. A nemzetközi szabályozói kezdeményezések

A nemzetközi szakirodalom bizonyos korlátok között lehetőséget ad a szabályozói kezdeményezések megismerésére. A feldolgozás során törekedtünk arra, hogy ne csak fejlett európai országokat, hanem olyan feltörekvő országokat is bemutassunk, amelyek valamilyen oknál fogva a nemzetközi figyelem középpontjába kerültek. Az összefoglalónk csak néhány esetben terjed ki a hatásvizsgálatra, mert ezek viszonylag ritkán kerültek nyilvánosságra, a statisztikai adatokban rejlő változások részben szerves fejlődés eredményeként, részben több tényező együttes hatására következnek/következtek be, sőt egyes országok nem, vagy alig hoznak nyilvánosságra pénzforgalmi statisztikai adatokat. A 34. ábra a fizetési lánc szereplői közötti kapcsolatrendszerben, illetve a gazdaság egészére vonatkoztatva mutatja be a beazonosított/beazonosítható főbb szabályozói kezdeményezéseket.

34. ábra

A nemzetközi szabályozói kezdeményezések, illetve gyakorlat összefoglalása

Forrás: MNB az irodalomjegyzékben megjelölt szakirodalom alapján, különös tekintettel az Európai Bizottság (2010a) kommunikációjára.

6.2.1.1. Állami fizetésekhez kapcsolódóan

Feltételezhetően a legtöbb fejlett országban érvényesül az, hogy a közalkalmazotti bér csak készpénzkimélő módon fizethető ki. Konkrétan Belgium esetében bukkantunk erre a megerősítésre az Európai Bizottság euroövezeti országokra kiterjedő 2010. évi publikációjában⁸⁶ (a kifizetés átutalással történik). A béreken túlmenően az is látható a Bizottság hivatkozott publikációjából, hogy az állami juttatások, támogatások is készpénzkimélő módon kerülnek kifizetésre. Így van ez pl. Görögországban általában 10 ezer euro felett, de akár 1500 euro felett is, ha az adott kifizetőhelynek nincs elég készpénze. Az adók, az illetékek és a díjak beszedése is készpénzkimélő módon történik (pl. Belgiumban csak átutalással fizethető adó, díj, Görögországban pedig csekkkel vagy átutalással cégek esetén 500, míg a természetes és egyéb jogi személyek esetén 1000 euro felett).

⁸⁶ Forrás: Európai Bizottság (2010a).

6.2.1.2. Bankok ügyféltranzakcióihoz kapcsolódóan

A bankok és az ügyfelek tekintetében nem találtunk arra utaló jelet, hogy jelenleg közvetlen állami beavatkozás lenne a felszámítandó díjakba. Norvégiában azonban a jegybank 1973-ban, kritizálva az ingyenes pénzforgalmi fizetési szolgáltatásokat, széles körű és hosszú ideig tartó kommunikációt és közös gondolkodást követően a papíralapú fizetési módokra (csekkre, „sárga csekk”-ekre, papíralapú átutalásokra) alkalmazott magasabb díjak elfogadtatásával megalapozta a norvég pénzforgalmi piac átalakítását. Az 1980-as évek közepétől 2008-ig valamennyi fizetési módra tranzakcióalapú árazás érvényesült, aminek következtében megemelkedett a banki pénzforgalmi költségek közvetlen finanszírozottsága az 1988. évi 26%-ról 2007-re 71%-ra, termékenként azonban még mindig nagyon jelentősek az eltérések (készpénznél mindössze 27%, fizetési kártyánál 61%, míg a giro szolgáltatásoknál⁸⁷ 140%).⁸⁸

6. keretes írás

A tranzakcióalapú árazás bevezetésének előkészítése és folyamata Norvégiában

A folyamatot az indította el, hogy 1960. január 1-jétől a fizetéseket bankszámlára utalták, aminek következtében nőtt a bankhasználat.⁸⁹ A munkaadók és a szakszervezetek kérésére a bankok 1966-ban vállalták, hogy átmenetileg díjmentesen nyújtják ezt a szolgáltatást a munkaadók, a munkavállalók és a szakszervezetek részére. 1974-ben a díjmentességet további négy évre csekk használatához kötötték azzal, hogy bármely további módosítás a megállapodás más elemeinek újratárgyalását is jelenti.

1973-ban a Bankszövetség kampányt folytatott a 100 NOK-nál kisebb értékű csekkek használatának csökkentése érdekében. A jegybank elnöke 1973-ban kritizálta először nyilvánosan az érintett pénzforgalmi szolgáltatások díjmentességét. Az 1973-ra elfogadott norvég költségvetéshez kapcsolódó jelentésben is kifejtették, hogy a csekkforgalom jelentős költséget okoz a bankoknak, és amennyiben a bankok díjat számíthatnának fel a csekkforgalom lebonyolításáért, mérséklődhetne a banki hitelkamatlábak emelése, és közgazdasági szempontból egyértelműbb helyzet alakulna ki.

A pénzügyminisztérium, a bankok és más érintettek részvételével különböző bizottságokban 1972-től folyt szakmai munka, aminek egyik eredményeként 1979-re elkészültek a becslések a banki egységköltségekről, összköltségekről. A többségi bizottsági vélemény a díjazás bevezetését támogatta az erőforrások ésszerűbb felhasználásának elősegítése érdekében. A bankok eleinte azt tervezték, hogy ügyfelenként havonta négy díjmentes tranzakciót biztosítsanak (ideértve a csekkforgalom lebonyolítását és a készpénz kifizetését), majd 1978-tól negyedévente összesen 15 csekk forgalmát vállalták volna el díjmentesen, de a növekvő infláció megfékezésére – az árak befagyasztására – 1978-ban kiadott királyi rendelet miatt nem fogadták el a díjfizetés bevezetését.

1981-től az árak befagyasztására vonatkozó rendeletet hatályon kívül helyezték, és a nagybankok attól kezdve a kis értékű (150 NOK-nál alacsonyabb értékű) csekkre díjat számítottak fel. A hatósági támogatás újabb jeleként az 1983-ra vonatkozó költségvetés tartalmazta, hogy a bankoknak olyan árak/díjak kialakítására kell törekedniük, amik fedezik a különböző szolgáltatásaik valós költségeit. A bankok egységes díjat akartak bevezetni a pénzforgalmi szolgáltatásokra, de a versenyhivatal 1984-ben elutasította az ilyen irányú kérelmüket. A legnagyobb bank azonban egyoldalúan bevezette a díjfelszámítást a pénzforgalmi szolgáltatásaira, és a többi bank is követte ezt, tehát törvényi szabályozás nélkül került bevezetésre a (tranzakcióalapú) díjak felszámítása.

Az 1990 körül lezajlott bankválság hatására a pénzügyminisztérium, a jegybank és a bankfelügyelet 1992-ben egybehangzóan amellett érvelt, hogy a bankoknak növelniük kellene díjbevételeiket, ideértve a pénzforgalomból származó díjbevételeiket. Ugyanebben az évben javaslat született a banki és a postai pénzforgalmi szolgáltatások összehangolásáról abban az értelemben, hogy növelni kell a direkt árazáson keresztüli költségfedezeti arányt, és tükröztetni kell a különböző szolgáltatások eltérő költségeit. Végül a postai pénzforgalmi szolgáltatások díjtételei 1996-ig lassabb ütemben emelkedtek, mint a banki pénzforgalmi szolgáltatásoké. A papíralapú pénzforgalmi szolgáltatások díjai 1990-től folyamatosan emelkedtek, míg az elektronikus alapúak nem nőttek. 1999-ben megszületett a törvényi szabályozás a kamatszámítás módjáról (a float kizárásával).⁹⁰

⁸⁷ A giro szolgáltatások lényegében a közüzemi, a távközlési és az egyéb számlák kiegyenlítésére szolgáló fizetési megbízások.

⁸⁸ Forrás: Norges Bank (2009).

⁸⁹ Forrás: Enge-Øwre (2006).

⁹⁰ Forrás: Kredittilsynet Norway (2000), 27. cikk.

87. táblázat

A norvég giroforgalom átalakulása 1998–2009 közt

(millió darab)

Év	Elektronikus giro	Papíralapú giro	Papír alapú giróból „sárga csekk”
1988	35,0	233,7	
1990	53,2	229,2	
1995	101,7	222,9	62,5
2000	221,0	149,3	20,4
2005	411,8	68,6	
2009	503,5	38,3	5,0

Forrás: MNB, kiegészítés a Norges Bank pénzforgalmi jelentéseiből (2000, 2001, 2010).

A papíralapú fizetési mód használatáról az elektronikus fizetési mód használatára való tömeges áttérés fokozatosan valósult meg az 1990-es évek folyamán, de a folyamat még ma sem fejeződött be teljesen. A 87. táblázat ad áttekintést az áttérés fokozatosságáról.

A táblázatban „sárga csekk” névvel egy olyan eszközt jelöltünk meg, ami hasonlít a magyar készpénz-átutalási megbízáshoz, mivel azt is be lehet a postai/banki pultnál készpénzben fizetni. A változás elsődleges oka a bankok ár- és díjpolitikája volt, de hatott az is, hogy felhasználóbarát giro szolgáltatások fejlődtek ki, a banki közösség és a lakosság egyaránt úgy találta, hogy az elektronikus szolgáltatások gyorsabbak, egyszerűbben használhatóak és kevésbé költségesek, mint a papíralapúak.

Kanadában a kormány magatartási kódexet adott ki a hitel- és a betétikártya-iparágnak, ami azt kívánja elősegíteni, hogy a kereskedők és a fogyasztók jobban értsék a bankkártyával kapcsolatos költségeket és hasznokat.⁹¹

A fogyasztóvédelem terén figyelemre méltó az USA-ban 2009-ben elfogadott törvény. Mivel az amerikai családok 80%-ának van hitelkártyája és 44%-ának van hitelkártya-tartozása, a kormány reformot indított a következő célok érdekében:

- a fogyasztók erős és megbízható védelme;
- érthető, áttekinthető formanyomtatványok biztosítása a fogyasztóknak a kártyatársaságok által;
- annak biztosítása, hogy a kihasználtságtól való félelemtől mentesen használhassák a hitelkártyát;
- nagyobb elszámoltathatóság és felelősségre vonhatóság biztosítása az olyan szereplők esetében, akik a családokat és a fogyasztókat sértő és őket becsapó gyakorlatot folytatnak.

A törvény főbb elemei a következők:

- a kamatemelés és egyéb lényeges változások előzetes bejelentése (hatálybalépés előtt 45 nappal), a számla lezárásához kapcsolódó hiteltörlesztés feltételeinek szigorítására vonatkozó tilalom;
- a kamat- és díjemelés korlátozása (a szerződéses feltételek változatlanul tartása az első évben, a késedelmi kamat felszámításának rendje);
- a fiatalok védelme: 21 év alatt a hitelkártyát csak társaláíróval együtt lehet igényelni;
- a méltánytalan díjcsapda tilalma: postázástól számított min. 21 napos határidő a számla fizetésére;
- a kamatszámítás méltányosságának megerősítése: a túlfizetéssel a legmagasabb kamatozású tétel csökkentendő;
- a feltételek érthető és áttekinthető közlése a számlanyitás előtt;
- információk a hiteldöntések pénzügyi következményeiről.

A különböző tanulmányok arra utalnak, hogy a vállalatok jobban szembesülnek a banki szolgáltatások díjaival, míg a lakosági ügyfelek sokszor rejtve fizetik meg a banki díjakat.

⁹¹ Forrás: Tumpel-Gugerell (2010).

7. keretes írás

A holland banki díjpolitika

Hollandiában⁹² a kiskereskedők által a bankoknak fizetett díjak közvetlenül kapcsolódnak a használt fizetési módokhoz, de ez a közvetlen kapcsolódás egy számlavezetési csomagon, explicit díjakon és a fizetési tranzakciók számától függő díjakon keresztül valósul meg. Az elektronikus fizetésekre vonatkozó díjak nem függenek a tranzakciók értékétől, ugyanakkor a készpénzes tranzakciók díja az értéktől függ. A PIN-kód használatán alapuló betéti kártya esetén az elfogadó bank minden bejövő fizetésre kb. 4-5 eurocentet számít fel a kiskereskedőknek, de a (nagyon) nagy kiskereskedők általában ennél kevesebbet fizetnek. A fogyasztók az értékesítés helyszínén alig szembesülnek a fizetési döntéseik költségével, a fizetési eszközök számukra lényegében ingyenesnek tűnnek. A bankok általában egy meghatározott időszakra állapítanak meg díjat (átlagosan évi 35 eurós összegben) a fogyasztóknak a bankszámla és a fizetési kártya használatáért, de a fogyasztók a rejtett költségeken (nem kamatozó folyószámlán, értéknapizáson) keresztül viselik a költségeket.

6.2.1.3. Az interchange (bankközi) díj szabályozásához kapcsolódóan

Az ausztrál jegybank 2003-tól vezette be az interchange díjszabályozást.⁹³ A szabályozás főbb elemei a következők: költségápolon maximálták az interchange díjat, eltörölték a felár felszámításának tilalmát (no-surcharge rule), valamint megszüntették a minden kártya elfogadására való kötelezettséget (honour-all-cards rule). Egy átmeneti időszak után 2005-től mind a MasterCard, mind a Visa hitelkártyák esetében az átlagos maximális interchange díj a tranzakciós érték 0,5%-a lett (a 2003. évi szabályozás előtti átlagos mérték fele). 2006-tól kezdődően pedig átlagosan maximum 12 (ausztrál) cent lehet a bankközi jutalék a MasterCard és Visa védjeggyel ellátott betéti kártyák esetében (a MasterCard önként csatlakozott a szabályozás ez utóbbi eleméhez). A szabályozás bevezetése előtt mindkét rendszerben lényegesen magasabbak voltak a díjak, továbbá azok egymástól is eltértek annak ellenére, hogy mindkét rendszer azonos célú tranzakciót hajt végre. A belföldi védjeggyel ellátott EFTPOS betétikártya-rendszerben pedig 4-5 cent között lett megszabva az interchange díj.

A felár felszámítási tilalmának eltörlése kötelező érvénnyel a MasterCard és Visa esetében érvényesült, az American Express és a Diners Club pedig önként csatlakozott ehhez az igényhez. (A belföldi EFTPOS-rendszerben korábban sem volt ilyen korlátozás.) Az ausztrál jegybank úgy véli, hogy a felár felszámításának lehetősége elég ahhoz, hogy a kereskedő kivédhesse a kereskedői jutalék (túlzott) növelését. Nincs korlátozás a kereskedő által felszámítható felár, csak annyi előírás van, hogy a kereskedőnek a tranzakció előtt tájékoztatnia kell a vevőt a felár felszámíthatóságáról, és nem szabad abban a hitben tartani a vevőt, hogy a kereskedő csak a kártyaelfogadási költséget terheli felárként a vevőre, ha annál magasabb összeget számítana fel.

A minden kártya elfogadására való kötelezettség eltörlése azt a szabadságot adta meg a kereskedőnek, hogy eldöntse: akar-e vagy sem hitel- és betéti kártyát egyaránt elfogadni az adott kártyatársaságtól – ez egyben javította a kereskedő ártárgyalási pozícióját. (A MasterCardnak és Visának ugyanakkor gondoskodnia kellett arról is, hogy a kereskedő rátekin- tésre megállapíthassa, hogy betéti vagy hitelkártyáról van szó.)

A szabályozás további eleme volt az, hogy a MasterCardnak és a Visának 2003-tól kezdődően nyilvánosságra kellett hoznia az interchange díjakat, és az engedéllyel rendelkező betétgyűjtő intézeteken (authorised deposit-taking institutions) túlmenően bővítenie kellett a partneri körét, amely tagjai az ausztrál felügyelet ellenőrzése alá kerültek.

⁹² Forrás: Bolt et al. (2008).

⁹³ Forrás: Bullock (2010).

8. keretes írás

Az ausztrál interchange díjszabályozás hatása

A szabályozás hatására megváltoztak az árak. A hitelkártyát használók többet fizetnek a kártya használatáért, mint a betéti kártyák használói, ezzel szemben a kereskedőknél mérséklődött a hitelkártya-elfogadás költsége, míg valamelyest nőtt a betéti kártyák elfogadási költsége. Az interchange díj csökkenése arra ösztönözte a hitelintézeteket, hogy növeljék a hitelkártya-birtokosoknak felszámított díjakat (és a juttatásokat is mérsékeljék), míg a betéti kártyák esetében mérséklődtek a kártyabirtokosok költségei.

2010. júniusi felmérés szerint a nagyobb kereskedők 40%-a, míg a kisebb kereskedők 20%-a számol fel felárat a kártyás vásárlásokra. A felárak mértéke különböző, de az átlag a tranzakciós érték 1,7%-a (MasterCard és Visa esetében), illetve 2,7%-a (American Express és Diners Club esetében). A jegybank becslése szerint a kártyabirtokosok szempontjából közel azonos jelenleg a hitel- és betéti kártya nettó költsége, figyelemmel a hitelkártyákhoz kapcsolódó juttatási programokra is, feltéve, hogy a hitelkártya-birtokosok időben rendezik tartozásukat. A kereskedők szempontjából a szabályozás éves szinten kb. 1 milliárd dollárnyi költségmegtakarítást jelent.

A spanyol interchange díjszabályozás⁹⁴ első lépéseként 1999-ben a spanyol gazdasági minisztérium határozta meg az interchange díj fokozatos csökkentését (az 1999. évi kb. 3,5%-ról a 2002. júliusi 2,75%-ra), majd 2005-ben döntött arról, hogy költségalapra helyezik az interchange díj szabályozását. A betéti kártyás műveleteknél a díj fix összegű, míg a hitelkártyás műveleteknél továbbra is százalékos alapon meghatározott.

9. keretes írás

A spanyol interchange díjszabályozás hatása

Carbó-Valverde és szerzőtársai⁹⁵ azt állapították meg, hogy a kereskedői jutalék (merchant fee) erőteljes pozitív korrelációban van az interchange díj csökkenésével. Azt tapasztalták, hogy a kereskedői elfogadás növekedett az interchange díj csökkenésének hatására. Különösen erőteljes ez a hatás az olyan országokban, ahol még messze nem kellő mértékű a kártyaelfogadás. Empirikus vizsgálatuk arra utalt, hogy az ilyen piacokon az interchange díj csökkenése következtében emelkedett a kártyahasználat. Következésképpen a banki jövedelmek sem csökkentek.

Az USA-ban a kereskedők érdekvédelmi szervei az elmúlt években az amerikai kongresszus elé is többször eljuttatták az interchange díjakkal és a kártyatársaságok hálózati működési szabályaival kapcsolatos vitákat. A bírósági perek és a kongresszusi meghallgatások hatására az USA-ban egyre inkább teret nyert az a nézet, amely szerint szabályozás útján kell megoldást találni a problémák egy részére. A 2010. július 21-én elfogadott „Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act” értelmében a Federal Reserve Bank (Fed) hatáskörébe került a betéti kártyákra vonatkozó interchange díjak szabályozása.⁹⁶ Ennek értelmében a Fed maximálja az interchange díjakat, valamint lehetővé teszi a kereskedők számára az egyes fizetési módok megkülönböztetését a fogyasztói árakon keresztül. A hivatkozott törvény szerint az elektronikus betéti kártyákkal lebonyolított műveletek esetén felszámítható bankközi jutalék mértéke arányos kell, hogy legyen a kibocsátó banknál a tranzakcióval kapcsolatban felmerülő költségekkel. A Board (kormányzótanács) a törvény kihirdetésétől kezdődően kilenc hónapon belül el kell készítse a vonatkozó szabályozást.

6.2.1.4. A vállalatok és a lakosság/háztartások közötti pénzforgalomhoz kötődő szabályozás, támogatás

A munkabér fizetésére vonatkozóan csak Franciaország esetében találtunk szabályozást, miszerint bizonyos értékhatár felett a bér csak átutalással vagy keresztezett csekkel fizethető ki, feltéve, ha a kedvezményezettnek van bank- vagy fizetési számlája.⁹⁷ Ez azt valószínűsíti, hogy a legtöbb országban az adott munkáltató döntésén alapul a fizetési mód

⁹⁴ Forrás: Carbó-Valverde et al. (2009).

⁹⁵ Forrás: Carbó-Valverde et al. (2009).

⁹⁶ Forrás: Keszy Harmath et al. (2010).

⁹⁷ Európai Bizottság (2010a).

megválasztása. Az átutalással történő fizetés azonban még a legfejlettebb országokban sem általános, egy MasterCard-prezentáció⁹⁸ utal arra, hogy az USA-ban számos kisebb és nagyobb vállalat is csekkel fizet munkabért, míg Olaszországban számos vállalat ugyanezt előre fizetett (payroll) kártyával teszi. (A MasterCard payroll fantázianévvel kifejezetten ilyen célú kártyát fejlesztett ki.)

A belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló 2007/64/EK parlamenti és tanácsi irányelv 52. cikk. (3) bekezdése tagállami hatáskörbe utalta annak esetleges megtiltását vagy korlátozását, hogy a kedvezményezett díjat számítson fel egy adott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz használatáért.⁹⁹

Megvizsgáltuk, hogy az EU-tagállamok mennyiben élnek a tiltás/korlátozás alkalmazásával.¹⁰⁰ Úgy látjuk, hogy a tagállamok egy része él a tiltás/korlátozás lehetőségével (Ausztria, Bulgária, Ciprus, Dánia, Franciaország, Görögország, Litvánia, Luxemburg, Lettország, Portugália, Románia, Svédország és Szlovákia), míg másik része – a korábbi hagyományoknak megfelelően – jelenleg sem alkalmazza (Belgium, Németország, Észtország, Spanyolország, Finnország, Írország, Málta, Hollandia, Szlovénia). Az európai országok tehát megosztott gyakorlatot követnek, és úgy látjuk, hogy négy szempont között próbálnak egyensúlyt találni. E négy szempont: a hatékonyság (a kártyás fizetés a társadalmi optimum felett mindenképpen hatékonyabb, mint a készpénzes), a fogyasztóvédelem (a fogyasztó ne érezze becsapva magát), az átláthatóság (legyen látható a fizetés költsége) és a verseny (a fizetési módok is versenyezzenek).

A tiltást/korlátozást alkalmazókat elsősorban az vezette, hogy elkerüljék a társadalmilag hatékony kártyás fizetések és a társadalmilag nem hatékony készpénzes fizetések közötti torzítást. (A döntéshez egyes országokban az is hozzájárult, hogy a kereskedőket meg akarták kímélni egy bonyolult rendszertől.) A tiltás/korlátozás általában minden ágazatra és bármely kártyára vonatkozik az érintett országokban, kivétel Dánia: ahol az online vásárlásoknál és a külföldi kártyákkal való fizetéseknel bárhol megengedett a felár felszámítása. A tiltás/korlátozás nem gyakorolt különösebb negatív hatást, de Ausztriában és Svédországban előfordultak olyan esetek, hogy kisebb kereskedők egyáltalán nem voltak hajlandók elfogadni bankkártyát, vagy csak bizonyos értékhatár felett tették ezt meg. Svédországban és Dániában pedig olyan vélekedés van, miszerint a kártyás fizetés ára rejtve bekerül a kereskedő által az áruért/szolgáltatásért felszámított árba.

A tiltást/korlátozást mellőzőket elsősorban az vezette, hogy a felár felszámítása ritka, és nem kívánták a vevők elől elrejtetni a fizetés költségét, és beavatkozni sem akartak a vevők és az eladók közötti jogviszonyba. A gyakorlati alkalmazás során a felár jellemzően néhány ágazatra vagy a kisebb üzletekre terjed ki. A finn kereskedők a rossz sajtóvisszhangtól félve tartózkodnak a felár gyakorlati alkalmazásától. A holland gyakorlati tapasztalatokat a következő keretes írás összegzi.

10. keretes írás

A kiskereskedői felár alkalmazása Hollandiában

A kiskereskedők szabadon dönthetnek a felár alkalmazásáról, ideérve azt is, hogy a felár mely fizetési módhoz, milyen tranzakciós értékhez kapcsolódik, és milyen mértékű. A kiskereskedők egy része csak az általuk meghatározott küszöbérték alatti betéti kártyás vásárlások esetén számít fel felárat. A betéti kártyát elfogadó kiskereskedők mindössze 20%-a számít fel felárat, a küszöbérték átlagosan 10 euro. (A kiskereskedők 20%-a maximum 7,50 eurós, 60%-a 8–12,50 euró közötti, míg a fennmaradó 20% ennél magasabb küszöbértéket alkalmaz). Az átlagosan alkalmazott felár 23 eurocent (a felár általában 10 és 50 eurocent között alakult).

Az érintett jegybanki szakértők véleménye szerint a felárrendszer kialakítása eleinte növelte a POS-rendszer hatékonyságát. A kiskereskedők által alkalmazott küszöbérték ugyanis egybevágott a társadalmi optimummal, de a technológiai fejlődés és a tranzakciószámok növekedése miatt a társadalmi optimum lecsökkent, és ezt a csökkenést alig követte a küszöbérték változása. A felár hatására a holland fogyasztók nagy része (69%-a) más fizetési eszközt (készpénzt, illetve kisebb részben e-pénztárcát) választ, vagy más üzletbe

⁹⁸ Forrás: MasterCard (2010b).

⁹⁹ Forrás: Európai Parlament (2007).

¹⁰⁰ Európai Bizottság (2010b).

megy át. Az érzékenységi kortól, nemtől, jövedelem- és képzettségi szintektől függően eltérő (a 35 év alattiak, a nők, a nagyobb jövedelműek és a magasabban képzettebbek az érzékenyebbek).¹⁰¹

Norvégia az EK-irányelv átültetéséhez kapcsolódóan 2009. november 1-jétől tette lehetővé, hogy a kereskedők felárat számítsanak fel a hazai védjeggyel (BankAxept) ellátott kártyáknál jóval költségesebb, nemzetközi védjeggyel ellátott kártyák elfogadására.¹⁰² A jegybank megítélése szerint ez a változás nemcsak a kereskedőknek kedvező, hanem összességében is növeli a pénzforgalmi szolgáltatások költséghatékonyságát. A kereskedők ugyanis jelenleg a BankAxept kártya elfogadása után – tranzakciós értéktől függetlenül – 0,12–0,20 NOK (kb. 1-2 eurocent) díjat fizetnek, míg nemzetközi kártyák esetében a vásárlási értékre vetítve 1–4%-ot. (Mivel Norvégiában a vásárlások zöme az alacsonyabb költségű és díjú BankAxept kártyával bonyolódik, így összességében a kereskedők Norvégiában kevesebbet fizetnek a fizetési kártyák elfogadásáért, mint más országokban.)

Mint a 6.2.1.3. pontban említettük, Ausztráliában is felszámíthatnak a kereskedők felárat a kártyás vásárlásokra.

Argentínában jogszabály¹⁰³ kötelezi a végfelhasználóknak ingatlanokat, illetve bizonyos fogyasztói szolgáltatásokat értékesítő adófizetőket arra, hogy elfogadják a betéti kártyás kiegyenlítést, de ennek a költségét a befizetendő áfa terhére visszaigényelhetik. Ezen árukért és szolgáltatásokért betéti kártyával fizető magánszemélyek is jogosultak voltak átmeneti ideig (2001-től 2007-ig) áfa-visszaigénylésre (termékenként differenciált mértékben, de maximum a tranzakciós érték 5%-áig), ugyanakkor egy végrehajtási rendelet a lakossági áfa-visszaigénylést korlátozza (maximum 1000 pesónyi tranzakciós értékhez kötve és kizárva a gáz-, a villany- és a vízellátást). Az áfaregiszterben szereplő adófizetők kötelesek betéti kártyás fizetést elfogadni, kivéve, ha a fizetési helyszín nem bolt vagy áruház, az értékesítés 5000-nél nem kisebb lakossági településen történik, és a fizetési tranzakció értéke nem kisebb, mint 10 peso. Ezek az adófizetők havonta jogosultak a betétikártya-feldolgozási költségeket visszaigényelni (havonta és POS-terminálonként maximum 30 pesóig).¹⁰⁴

Jogi szabályozás útján történő hatósági beavatkozásra néhány egyéb példát is találtunk.

- Olaszországban a trafikokban kötelező POS-terminált felállítani.¹⁰⁵
- Dél-Koreában bizonyos értékhatár felett az utazási és szórakozási kiadásoknál kötelező hitelkártyát használni. Ugyancsak Dél-Koreában a kiskereskedők kevesebb áfát fizethetnek be, ha kártyát elfogadnak, és ennek egy részét a vásárlóknak is át kell engedniük.¹⁰⁶ Feltételezések szerint összességében az adóbevételek sem csökkentek, miközben a készpénzes fizetések aránya négy év alatt 50%-ról 25%-ra esett vissza.¹⁰⁷

A feltörekvő országokra vonatkozóan egy MasterCard-prezentációban¹⁰⁸ nagyobb ellenőrzéssel való fenyegetést is találtunk az eladók által kínált fizetési módok befolyásolására.

- Adóellenőrzéssel való fenyegetés azoknál, akiknél szokatlanul alacsony az elektronikus fizetésekből származó bevétel (Dél-Korea).

¹⁰¹ Forrás: Bolt et al. (2008b).

¹⁰² Forrás Norges Bank (2010).

¹⁰³ Forrás: Argentín szabályozás angol fordítása.

¹⁰⁴ A jogi szabályozás hatásáról semmi érdemleges információt nem találtunk.

¹⁰⁵ Forrás: Visa (2009).

¹⁰⁶ Tehát a gyakorlatban egy áfával együtt 120 won árú termék esetében a 20 wonnak megfelelő áfából az állam elengedett a kereskedőnek 5 wont, amennyiben bankkártyával történt a vásárlás. Egyúttal előírta, hogy ebből az 5 wonból 2 wont a vásárlónak kell megkapnia alacsonyabb ár formájában. A vásárló tehát 118 wont fizetett, ha bankkártyával fizetett (míg ha készpénzzel, akkor a teljes 120 wont kellett megfizetnie), a kereskedőnek pedig csak 15 wont kellett áfaként megfizetnie. Így a nála maradt 3 wonnal együtt összesen 103 wont tartott meg az áru ellenértékéből, szemben a készpénzes fizetés esetével, amikor csak 100 won maradt nála.

¹⁰⁷ Forrás: Visa (2009).

¹⁰⁸ Forrás: MasterCard (2010a).

- Fekete dobozok felszerelése az ATM-ekre, amelyek az adóhivatalokhoz kapcsolódnak (Argentína).
- A POS-műveletekre vonatkozó adóbehajtási rendszer kiépítésének előírása az elfogadóknál (Brazília).

A hatósági beavatkozásokon túlmenően érdemes külön is áttekinteni azt a sokoldalú megközelítést, amit Hollandia alkalmaz a betéti kártyás tranzakciók arányának további növelése érdekében.

11. keretes írás

A betéti kártyás tranzakciók arányának növelésére tett holland intézkedések

A távközlési szolgáltatók és a terminálszállítók (a bankokkal együttműködve vagy önállóan) kedvezőbb csomagot kínálnak a kis- és a középméretű vállalatoknak a POS terminálok használatára és üzemeltetésére.¹⁰⁹

2007-ben – a bankok és a kiskereskedők részvételével működő – ún. Hatékony fizetések előmozdítására szolgáló alapítvány (Stichting Bevoornden Efficiënt Betalen/SBEB) kampányt indított a kis- és a középméretű vállalatok körében a betétkártya-elfogadás ösztönzése érdekében. Külön csomagot fejlesztettek ki a számukra, amelyhez csatlakozó első 10 ezer kiskereskedő egyszeri 100 eurós támogatást kapott, és valamennyi csatlakozó egyszerűsített ügymenettel intézheti ügyeit. (Nem kell különböző partnerekkel szerződni, elegendő egyszeri havi díjat fizetni, aminek fejében jogosult maximált vagy korlátlan számú betéti kártyás fizetést fogadni minden további költség nélkül.)¹¹⁰

2007-ben kísérletként olyan program indult, amelyben a különösen veszélyeztetett (nagyobb támadásnak, rablásnak kitett, pl. késő éjszakáig nyitva tartó) üzletek díjmentesen bonyolíthatnak le betéti kártyás fizetés elfogadást.¹¹¹

2008-ban a Currence (a holland betéti kártyarendszer tulajdonosa) irányításával kampány folyt annak érdekében, hogy a fogyasztók kisebb fizetésekre is használják a betéti kártyájukat („Klein bedrag? PINnen mag!” = Small amount? Please pay debit!). 2008-ban sok kiskereskedő törölte el a kisebb összegű betéti kártyás tranzakciókra korábban alkalmazott felárat, és – 2007-tel összehasonlítva – 2008-ban 10%-kal növekedett a betéti kártyás műveletek száma, 6%-kal nőtt az elfogadóhelyek száma. Az elfogadóhelyek száma a tömegközlekedésben és a parkolásban emelkedett az átlag felett, míg az utcai kereskedelemben éppen az átlagos mértékben.¹¹²

A MOB¹¹³ (a holland fizetési fórum) ösztönzésére a holland jegybank 2007-ben külön honlapot indított a fizetési módok használatával összefüggő kérdésekben (www.allesoverbetalen.nl).¹¹⁴ A honlap csak holland nyelvű, de feltehetően mindazok az információk és tervek megjelennek rajta, amelyek a fogyasztókat a társadalmilag hatékony fizetési módok használatára ösztönözhetik. A forrásmunkaként használt MOB-jelentésből kiviláglik, hogy a kevésbé hatékony eszköznek tartott hitelkártya-tranzakciók és a papíralapú átutalások esetében indokoltnak tartanak a magasabb díjazást, de a magasabb díjazás alól kivonnák a nem specifikált hátrányos helyzetűeket (vulnerable groups).

A MOB 2007-ben irányelvet fogadott el a POS-terminálhasználat megkönnyítésére, hogy azok az idősebb és/vagy látássérült személyek, akiknek korábban gondot okozott a kártyás fizetés, könnyebben tudják ezt a fizetési módot használni.¹¹⁵ 2008-ban felmérték a POS-terminálok használatának ergonómiai vonatkozását (a kijelző és a slip olvashatóságát, a klaviatúra könnyű kezelhetőségét, a szöveges és hangjelzéses instrukciók egyértelműségét, a terminál megközelíthetőségét, megvilágítását, zajkörnyezetét).¹¹⁶ Az eredményeket Kártyás fizetés mindenkinek címmel („Pinnen voor iedereen” = Card payment for everyone) hozták nyilvánosságra.

2008-ban felmérték a látássérültek bankolási helyzetét, és 2009-ben összeállították az ő helyzetükre alkalmazható helyes gyakorlatot.

¹⁰⁹ Forrás: Netherlands. National Forum on the Payment System (2007).

¹¹⁰ Forrás: Netherlands. National Forum on the Payment System (2008).

¹¹¹ Forrás: Netherlands. National Forum on the Payment System (2008).

¹¹² Forrás: Netherlands. National Forum on the Payment System (2009).

¹¹³ Maatschappelijk Overleg Betalingsverkeer (MOB) = National Forum on the Payment System.

¹¹⁴ Forrás: Netherlands. National Forum on the Payment System (2008).

¹¹⁵ Forrás: Netherlands. National Forum on the Payment System (2008).

¹¹⁶ Forrás: Netherlands. National Forum on the Payment System (2009).

Az előzőeken túlmenően gyakorlati vagy üzleti megfontolásból is vannak példák a készpénzes fizetés visszaszorítására.

Hollandiában bizonyos (parkolójegy- és vonatjegy-árusító) automatáknál, üzemi étkezdékben és büfékben kötelező az e-pénztárca használata.¹¹⁷ Az eurokészpénz 2002. januári bevezetését követően számos város és kereskedő nem euróra állította át automatáját, hanem az e-pénztárca használatára. 2004-től a holland vasút automatái is csak e-pénztárcát fogadnak el, a pénztárakon keresztül más fizetési eszköz ellenében is lehet venni jegyet (50 eurocentes felár mellett, ami nyilvánvalóan a személyes kiszolgálás költségét is fedezi).

2009 júniusától kezdődően egyes amerikai légitársaságoknál (pl. American Airlines) csak bankkártyával lehet fizetni a belföldi járatokon.¹¹⁸

Külön megvizsgáltuk a közüzemi számlák fizetési gyakorlatát, vizsgálatunk eredményét a következő keretes írás összegzi.

12. keretes írás

A közüzemiszámla-fizetés nemzetközi gyakorlatáról

Közüzemi számlák kifizetésére a fejlett országokban többféle módszer is használatos, amelyek között megtalálhatók az átutalások, a beszedések, az ATM-en keresztüli átutalások, sőt több országban a postai fizetési megoldások is. A rendelkezésre álló források¹¹⁹ szerint Belgiumban, Olaszországban, Hollandiában, Portugáliában, Franciaországban, Cipruson, Lettországon, Nagy-Britanniában a csoportos beszedést jellemzően közüzemi számlák kifizetésére használják. Hollandiában átutalással is fizetik a közüzemi számlákat, valamint EBPP-hez¹²⁰ hasonló megoldások is léteznek. Több európai ország (Portugália, Finnország, Írország, Bulgária) teszi lehetővé az ATM-nél történő számlafizetést (bankkártyával, átutalással).

Norvégiában a közüzemi, a távközlési és az egyéb számlákat a postán keresztül papíron vagy az internetbankba közvetlenül elektronikus úton küldik.¹²¹ 2009-ben az elektronikus számlázásra vonatkozó megállapodások száma meredeken emelkedett. Kb. 650 cég küldött elektronikus számlákat lakossági ügyfeleinek, 24 millió elektronikus számlát bocsátottak ki a Norvég Bankok Klíring és Fizetési Központján (BSS) keresztül, szemben a 2008. évi 18 millió darabbal. Ez a lakossági internetes banki vagy csoportos beszedési műveletek kb. 10%-át jelenti. A csoportos beszedési műveletek (AvtaleGiro) teljesítéséhez mind a beszedőnek, mind a fizető félnek rendelkeznie kell banki megállapodással. Az AvtaleGiro az elektronikus számlázással kombinált fizetési megoldás. 2009 végén (az előző évhez képest 7%-kal több) összesen 12 ezer cég kötött összességében 11 millió megállapodást ügyfeleivel az ilyen típusú fizetések lebonyolítására, ami az ügyfelek szempontjából egy év alatt 12%-os növekedést jelentett. Norvégiában arra is van példa, hogy az ügyfelek elektronikusan küldött számláik jóváhagyásával mobiltelefon segítségével (SMS-sel) fizetik ki számláikat. Néhány bank lehetővé teszi az internet-banki számlafizetést is mobiltelefonon keresztül.

Ausztráliában a posta évente több mint 150 millió számlafizetést teljesít, és már a számla kifizetése utáni munkanapon átutal a kedvezményezett számlájára.¹²² A napi tranzakciókat és az elszámolási jelentést e-mailben küldi el a kedvezményezett félnek mindhárom igénybe vehető benyújtási csatornáról. A fizetési szolgáltatás háromféle benyújtási csatornán vehető igénybe: egyrészt személyesen: 3800 postahivatalban készpénzben, csekken, ausztrál belföldi védjegyű bankkártyával és néhány nemzetközi védjegyű hitelkártya és betéti kártya segítségével; másrészt telefonon kártya használatával (24 órában a hét minden napján); harmadrészt pedig interneten bankkártya használatával (szintén 24 órában a hét minden napján).

Írországon az ír posta a BillPay.ie keretében nyújt számlafizetési szolgáltatást ügyfeleinek.¹²³ 2007-ben az így kiegyenlített számlák száma 24,8 millió darab volt (ami egy főre vetítve 6,2 darabot jelentett szemben a magyarországi 27,6 darabbal)¹²⁴. A fizetési szolgáltatás igénybevétele úgy történik, hogy az ügyfél a honlapon lévő számláján regisztrál egy bankszámlaszámot, amely lézergravírozott

¹¹⁷ Forrás: Jonker-Kettenis (2007).

¹¹⁸ Forrás: Carbó-Valverde et al. (2009).

¹¹⁹ Forrás: Európai Központi Bank (2007.)

¹²⁰ Elektronikus számlabemutató és fizetés.

¹²¹ Forrás: Norges Bank (2009).

¹²² Forrás: Ausztrál posta honlapja: <http://auspost.com.au/index.html>.

¹²³ Forrás: billpay.ie

¹²⁴ Forrás: Turján (2009).

kártyával vagy csoportos beszedéssel címezhető. Érvényes fizetési megbízás birtokában a posta lehívja a pénzt a bankszámláról, vagy megkéri a bankot, hogy az összeget fizesse meg részére (az üzletszabályzat ezt a folyamatot lehívásnak „withdrawal”-nek nevezi). Ezt követően a lehívott összeg a szolgáltatónál lévő „ügyfélszámlára” kerül, ezzel megtörténik a fizetés.

6.2.1.5. A vállalati pénzforgalomhoz kötődő szabályozás

Feltehetően széles körben érvényesül az az előírás, hogy a gazdálkodáshoz kapcsolódó pénzforgalmat bankszámlán/fizetési számlán keresztül kell lebonyolítani, de erre való konkrét utalást csak Szlovénia esetében találtunk. Kis tételek vagy olyan esetek kivételével, amikor garantált a megfelelő nyilvántartás, a jogi személyek és olyan más szervezetek, amelyek üzletszerű tevékenységet folytatnak, minden áru- és szolgáltatásvásárlást készpénzkímélő eszközökkel kell, hogy lebonyolítsanak (adózas rendjéről szóló jogszabály 36. cikke). Szlovéniában a kereskedőknek 15 ezer euro felett sem ügyfeleiktől, sem harmadik féltől nem kell készpénzt elfogadni termékeik eladásánál (ez a korlát a kapcsolt ügyletekre is vonatkozik) (pénzmosási törvény 37. cikke).¹²⁵

6.2.1.6. A gazdaság egészéhez kapcsolódó szabályozás

Több országban van érvényben olyan szabály, amely meghatározott vagy bármely fizetési kötelezettség esetében felső értékhatárt szab a készpénz elfogadására vagy más hasonló korlátozást valósít meg.¹²⁶

- Belgiumban semmilyen olyan áru vagy vagyontárgy vételára nem egyenlíthető ki készpénzben, aminek vételára eléri vagy meghaladja a 15 ezer eurót (a pénzmosásról szóló belga törvény).
- Franciaországban bizonyos értékhatár felett tartozás nem fizethető ki készpénzben (ez a szabály nem vonatkozik a magánszemélyek egymás közötti fizetéseire és az állami kifizetésekre).
- Olaszországban a szabályozás egyetemleges, és a felső értékhatár: 12,5 ezer euro.
- Hollandiában a pénzmosásról szóló törvény alapján érvényesülő bejelentési kötelezettség a gyakorlatban teljesen leszűkíti a készpénz elfogadását a 15 ezer euro feletti fizetési kötelezettségek esetében (az arany esetében ez az értékhatár nem 15 ezer, hanem 25 ezer euro).
- Argentínában 1000 peso vagy annak megfelelő valutaérték felett nem lehet készpénzben fizetni.¹²⁷

Fentiekén túlmenően a bolgár Pénzügyminisztérium olyan törvénytervezetet szándékozik beterjeszteni,¹²⁸ amely a rejtett gazdaság visszaszorítása érdekében 5000 levában (kb. 2557 euróban) határozná meg azt az összeget, amelynél vagy amely felett csak fizetési számláról lehet fizetést eszközölni. (A tervezett szabályozás az 5000 levának megfelelő valutára is vonatkozik.)¹²⁹

A készpénz elfogadására vonatkozó felső értékhatár mellett Hollandiában címlatorientált szabályozás is érvényben van, míg az EU egészében érvényesül az érmehasználat mennyiségére vonatkozó korlát.

- Hollandiában a méltányosság és az ésszerűség elve alapján az ésszerűtlennek tekinthető fizetések (pl. nagybankjegy-címletek és a kisérme-címletek) is visszautasíthatóak (Polgári Törvénykönyv 6:2 cikke).¹³⁰

¹²⁵ Forrás: Európai Bizottság (2010a).

¹²⁶ Forrás: az érintett euroövezeti országokra egységesen az Európai Bizottság (2010a).

¹²⁷ Forrás: Argentín szabályozás.

¹²⁸ 2010. év végi állapot.

¹²⁹ Forrás: Európai Központi Bank (2010).

¹³⁰ Forrás: Európai Bizottság (2010a).

- Az euro bevezetéséről szóló tanácsi rendelet alapján az EU-ban senki sem kötelezhető arra, hogy 50 darabnál több érmét fogadjon el egy kifizetés alkalmával. (A szabályozás a kibocsátó hatóságokra és azon szervezetekre nem vonatkozik, amelyeket a nemzeti jogszabályok kijelölnek.)¹³¹

Néhány euroövezeti tagállam (Írország, Németország, Finnország, Hollandia) azon a véleményen volt, hogy a szerződéses szabadság lehetőséget ad a készpénzfogadás korlátozására.¹³² Az USA-ban és Ausztráliában is úgy ítélik meg, hogy a törvényes fizetőeszköz fogalma mellett sem jogszerűtlen a készpénzes fizetés visszautasítása. Az USA-ban annak ellenére, hogy az amerikai bankjegyek és érmék mindenfajta fizetési kötelezettség teljesítésére szolgálnak, nincs szövetségi törvényi kötelezettség arra vonatkozóan, hogy bárki (szervezet vagy magánszemély) köteles legyen azt elfogadni, pl. egy közlekedési vállalat megtilthatja a viteldíj készpénzben való fizetését, vagy bármely üzlet elzárkozhat a nagyobb címletű (20 dollár feletti) bankjegyek átvétele előtt, ha előzetesen jelzi, hogy ilyen címleteket nem fogad el.¹³³ Ausztráliában a jegybank értelmezése szerint az áru vagy a szolgáltatás eladója szabadon határozhatja meg a jogviszony létrejötte előtt a kereskedelmi feltételeket, fizetési formát, így például az út-, parkolási- és egyéb díjbeszedők nem kötelesek kiscímletű érméket elfogadni, ha ezt előre jelzik.¹³⁴

A készpénz mellett több ország igyekszik a csekkforgalmat is mérsékelni. Norvégia ezt a célt a tranzakcióalapú árazás és a felhasználóbarát elektronikus szolgáltatások bevezetésével oldotta meg. (Az éves csekkmennyiség a rendelkezésünkre álló legkorábbi, 1988. évi 72,2 millió darabról 1998-ra csökkent 10 millió db alá, majd 2005-ben 1 millió darab alá, míg 2009-ben 0,3 millió darab volt.)¹³⁵ USA, Nagy Britannia, Írország, Málta egyaránt tovább kívánja mérsékelni a csekkhasználatot. Nagy Britanniában 2018-ra tervezik a piacról kivezetni a csekket, és a MasterCard a csekk pótlására az előre fizetett (allpay) kártyákat ajánlja társadalmi juttatások kifizetésére.¹³⁶ Egy másik, már korábban idézett MasterCard-prezentáció¹³⁷ utalt arra, hogy az előre fizetett (payroll) kártyával egyszerűen tudnák az amerikai és más vállalatok mérsékelni a csekkek útján történő bérfizetést, csökkentve ezáltal saját költségeiket és növelve a munkavállalók szabad idejét.

Írországban banki körökben olyan javaslat született,¹³⁸ hogy 2012 októberétől az állami szervek ne fogadjanak el és ne bocsássanak ki csekket, és egyben azt javasolták a kormánynak, hogy ezt az időszakot a pénzforgalom reformjaként E-napként jelölje ki. A javaslatok között egyebek mellett az is szerepel, hogy a kormány a társadalmi költség szintjére növelje a csekkek díját, és azt egyenlő arányban ossza meg a fizető és a kedvezményezett fél között (jelenleg ugyanis csak a fizető fél tartozik a csekkért fizetni). A készpénzhasználatot a következő eszközökkel kívánják mérsékelni a nagy összegű készpénz felvételénél: az ATM képernyőjén jelenjen meg tájékoztatás a készpénz alternatíváiról; a kereskedők adjanak jutalompontokat a kártyás vásárlások után; a kereskedők állítsanak fel olyan pénztárakat, ahol csak kártyával lehet fizetni; a bankok termékfejlesztésük eredményeként kínáljanak olyan új innovatív termékeket, amelyek elősegítik a készpénz helyettesítését.

6.2.2. A nemzetközi kutatások főbb irányai, megállapításai

A nemzetközi kutatások a kisértékű fizetések terén elsősorban a „point-of-sale” típusú tranzakciókra, tehát a fizikai kapcsolatot jelentő tranzakciókra koncentrálnak.

A szakirodalom egyik fontos témája tehát a tranzakció-/költségalapú árazás, sokan tartanak ezt ideálisnak, hiszen a fogyasztók reagálnak az árösztönzőkre, és csak a valós költségek alapján tudnak társadalmilag is helyes döntéseket hozni.

- Enge és Øwre¹³⁹ szerint az ingyenes pénzforgalmi szolgáltatások nem adnak tiszta jelzést a fizetési módok költségeiről, de a negatív következmény akkor kisebb, ha a leghatékonyabb szolgáltatás az ingyenes.

¹³¹ Forrás: Tanács (1998).

¹³² Forrás: Európai Bizottság (2010a).

¹³³ Forrás: the Federal Reserve Board.

¹³⁴ Forrás: Reserve Bank of Australia.

¹³⁵ Forrás: Norges Bank (2000); Norges Bank (2010).

¹³⁶ Forrás: Peplow-Roberts (2010).

¹³⁷ Forrás: MasterCard (2010b).

¹³⁸ Forrás: National Irish Bank (2010).

¹³⁹ Forrás: Enge-Øwre (2006).

- Leinonen¹⁴⁰ szerint a fizetések terén érvényesülő keresztfinanszírozás/dotálás növeli a támogatott szolgáltatások/fizetési módok iránti keresletet. Ha a támogatott szolgáltatás/fizetési mód nem hatékony, akkor ez a támogatás nem hatékony fizetési szerkezetet eredményez, és lelassítja a pénzforgalom fejlődését. Alapvetően a szabályozóktól függ az átláthatóbb árazás megkövetelése, ami politikai támogatást és fogyasztói beleegyezést egyaránt igényel.
- Bolt és szerzőtársai¹⁴¹ szerint a bankok tudatában vannak annak, hogy a tranzakció-alapú árazás felgyorsítja az elektronikus fizetések használatának terjedését, de a forrásszerzési lehetőségeik beszűkülésétől tartva vonakodnak attól, hogy elsőként térjenek át a tranzakció-alapú árazásra. Ez a probléma kiküszöbölhető vagy csökkenthető, ha minden bank (vagy a bankok többsége) áttér a tranzakció-alapú árazásra. A versenyhivatalok elfogadhatják a bevezetés időzítésére vonatkozó konzultációt, hiszen az elektronikus fizetések társadalmi haszna elég jelentős.
- Van Hove¹⁴² szerint a költségalapú árazást nem egyszerű a fogyasztóknak megmagyarázni, a költségek ugyanis nagyon jól láthatóak, de az érvelésben bemutatandó előnyök (az alacsonyabb alapárú termékek/szolgáltatások, a kisebb kamatkülönbségek) nagyon kevésbé. Ezért az a fő kérdés, hogy kinek van meg a bátorsága „eladni” a lakosságnak a kísértékű fizetések (készpénzt is beleértve) költségalapú árazását.

Az interchange díjjal kapcsolatban az álláspontok meglehetősen eltérőek.

- Bedre-Defolie és Calvano¹⁴³ szerint az interchange díj maximálására irányuló szabályozás növeli a társadalmi jólétet, és világos gazdaságpolitikai üzenetet közvetít.
- Bolt és szerzőtársai¹⁴⁴ szerint az a kérdés, hogy a piaci sajátosságok figyelembevételével a központi beavatkozás képes-e növelni a gazdasági jólétet.

Úgy tűnik, hogy a szakirodalomban megértően kezelik a fogyasztók és a kereskedők közötti keresztfinanszírozást a bankkártyás fizetések esetében.

Bedre-Defolie és Calvano¹⁴⁵ szerint a vásárló és az eladó között érdekkonfliktus áll fenn, mert mindkettő azt akarja, hogy a másik fél viselje a kártyás tranzakció költségének a nagyobb részét.

- Bolt és szerzőtársai¹⁴⁶ szerint kétoldalú piacon lehet a kereskedők és a fogyasztók között keresztfinanszírozást alkalmazni a kereslet ösztönzése érdekében.
- Enge és Øwre¹⁴⁷ szerint is szükséges lehet dotálni azt az oldalt, amelynek a bővülése a teljes forgalom növelése szempontjából lényegesebb.
- Arango és Taylor¹⁴⁸ szerint mivel a két oldal költségérzékenysége nem azonos, ezért a hálózat gyakran dotálja az egyik oldalt a másik oldal terhére. Különösen a hitelkártya-üzletágban fordul elő, hogy a fogyasztókat dotálják a kereskedők terhére, mert a fogyasztók egyrészt fontosabbak a hálózat bővülése szempontjából, másrészt érzékenyebbek a költségek tekintetében, mint a kereskedők.

¹⁴⁰ Forrás: Leinonen (2009).

¹⁴¹ Forrás: Bolt et al. (2008a).

¹⁴² Forrás: Van Hove (2007).

¹⁴³ Forrás: Bedre-Defolie–Calvano (2009).

¹⁴⁴ Forrás: Bolt et al. (2008a).

¹⁴⁵ Forrás: Bedre-Defolie–Calvano (2009).

¹⁴⁶ Forrás: Bolt et al. (2008a).

¹⁴⁷ Forrás: Enge–Øwre (2006).

¹⁴⁸ Forrás: Arango–Taylor (2008); Arango–Taylor (2009).

A kereskedők oldaláról nézve az alábbiakat érdemes kiemelni:

- Carbó-Valverde és szerzőtársai¹⁴⁹ szerint az interchange díj csökkenésének hatására növekszik a kereskedői elfogadás. Különösen erőteljes ez a hatás az olyan országokban, ahol még messze nem kellő mértékű a kártyaelfogadás.
- A szakirodalomban talált példák azt sugallják, hogy a kereskedői jutalék a betéti kártyák esetében sokkal inkább abszolút összegben, mint százalékban van meghatározva, és meglehetősen gyakori, hogy nagyobb kiskereskedők kedvezőbb díjat fizethetnek, mint a kisebbek.
- Bolt és Chakravorti¹⁵⁰ szerint a felár felszámításának lehetősége – még akkor is, ha azzal a kereskedők általában nem élnek – javíthatja a kereskedők bankokkal szembeni díjakra vonatkozó alkupozícióját. Lényeges, hogy a kereskedők által fizetett díjak a valódi költséget tükrözzék, és a fizetési lánc valamely tagjánál érzékelhető költségmegtakarításból a többi szereplőnek is részesedni kellene. A felárnak és a küszöbértéknek azonban illeszkednie kell a társadalmi fedezeti ponthoz.

A fogyasztók nem annyira az ár, hanem a kényelem, a biztonsági szempontok és a terminálok növekvő száma miatt váltanak át a bankkártyás készpénzfelvételről a bankkártyás vásárlásokra. Az átváltási folyamatot azonban felgyorsíthatja, ha a terminálok számának növekedését ársztönzőkkel is összekapcsolják.¹⁵¹ Carbó-Valverde és Liñares-Zegarra (2009) szerint a kártyakibocsátó szemszögéből a kártyahasználat ösztönzésének stratégiai eszköze a bankkártyához kapcsolódó juttatási program.

Végül egy MasterCard-prezentáció¹⁵² alapján egy érdekes kísérletről adunk hírt. 2010 áprilisában összesen 19 fiatal (17–30 év közötti férfi és nő) 6 európai országban (Hollandia, Németország, Svédország, Nagy Britannia, Olaszország és Lengyelország) vállalkozott arra, hogy egy hétig ne használjon készpénzt. A vállalkozás mindenütt sikeres volt, de szükség volt kreativitásra is.

6.2.3. A nemzetközi szabályozói kezdeményezések összefoglalása

A csekk, a papíralapú átutalás visszaszorítása – kommunikációs kampányon túlmenően – alapvetően áreszközökkel történt/történik (pl. Norvégia, Írország).

Bankkártya-elfogadás/-használat fokozása érdekében több országban hajtottak/hajtanak végre hatósági beavatkozással interchange díjszabályozást (Spanyolország, Ausztrália, USA). Van arra is példa, hogy pályázati úton elnyerhető anyagi eszközökkel vagy egyszerűsített ügyintézési eljárással segítik a kiskereskedőket abban, hogy bevezessék a bankkártya-elfogadást (Hollandia). Bankkártyahasználat fokozása érdekében akár a kereskedőknél, akár a vásárlóknál is alkalmaznak/alkalmaztak áfakedvezményt (Dél-Korea, Argentína).

Az európai országok megosztottak abban a tekintetben, hogy a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló 2007/64/EK parlamenti és tanácsi irányelv adta mozgástérben megtiltsák/korlátozzák-e, vagy sem azt, hogy a kedvezményezett díjat számítsa fel egy adott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz használatára. Négy szempont között próbálnak egyensúlyt találni. E négy szempont: a hatékonyság (a kártyás fizetés a társadalmi optimum felett mindenképpen hatékonyabb, mint a készpénzes), a fogyasztóvédelem (a fogyasztó ne érezze becsapva magát), az átláthatóság (legyen látható a fizetés költsége) és a verseny (a fizetési módok is versengjenek).

Viszonylag széles körben (pl. Belgium, Hollandia, Olaszország) – részben a pénzmosás elleni küzdelemhez kapcsolódóan – adminisztratív eszközzel korlátozzák egy meghatározott értékhatár (12,5-15 ezer euro) felett a készpénz elfogadását, de ennek tényleges hatásáról nincs információnk. Feltehetően ott működik jobban, ahol a rejtett gazdaság aránya kisebb, és a nagyobb összegű fizetéseket a döntő többség amúgy is készpénzkímélő eszközökkel hajtja végre.

¹⁴⁹ Forrás: Carbó-Valverde et al. (2009).

¹⁵⁰ Forrás: Bolt–Chakravorti (2008a); Bolt–Chakravorti (2008b).

¹⁵¹ Forrás: Bolt et al. (2008a).

¹⁵² Forrás: Zanghi (2010).

Az állami fizetések esetében gyakori a készpénzkímélő eszközök használatára irányuló jogi szabályozás, és ennek a legnagyobb hozadéka az, hogy az állami fizetések korszerű volta súlyuknál fogva tovaggyűrűző hatást vált ki.

7. A jelenlegi hazai jogszabályi előírásokban feltárt gátló tényezők

A hazai jogszabályok vizsgálatát az állami fizetési projekttel karöltve arra fókuszálva végeztük el, hogy van-e olyan rendelkezés, amely esetleg korlátozza vagy gátolja a hatékonyabb fizetési mód választását.

7.1. A KÉSZPÉNZ TÖRVÉNYES FIZETŐESZKÖZ JELLEGÉBŐL ADÓDÓ BIZONYTALANSÁG

Úgy látjuk, hogy van egy olyan kérdés, ami némileg zavarja a tisztánlátást, mert a hazai jogszabályok nem segítik kellően a törvényes fizetőeszköz egységes értelmezését, és ez zavarhatja a kommunikációt.

Az MNB-ről szóló 2001. évi LVIII. törvény rendelkezik a törvényes fizetőeszközzel: „...Az MNB által kibocsátott bankjegy és érme – ideértve az emlékbankjegyet és emlékérmét is – a Magyar Köztársaság törvényes fizetőeszköze.” [4. § (2) bekezdés]. A törvény továbbá rendelkezik a törvényes fizetőeszköz névértéken való elfogadásáról: „Az MNB által kibocsátott bankjegyeket és érmeiket azok bevonásáig magyar törvényes pénznemben teljesítendő fizetésnél mindenki köteles névértéken elfogadni” [31. § (2) bekezdés]. Értelmezésünk szerint ez azonban csak a névértéken történő elfogadásra vonatkozóan tartalmaz kötelező rendelkezést, és nem azt a kérdést szabályozza, hogy milyen fizetési módot (készpénzben történő fizetés, átutalás stb.) kell alkalmazni, az a felek megállapodásától függ.

Ezzel az értelmezéssel áll összhangban a devizakorlátozások megszüntetéséről, valamint egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2001. évi XCIII. törvény, amely törvényes fizetőeszközként a forintot határozza meg: „A Magyar Köztársaság törvényes fizetőeszköze a forint. A forintban történő teljesítés belföldön nem utasítható vissza.” [1. § (1) bekezdés]. E törvény a fizetőeszközt „pénz, továbbá – ellenkező rendelkezés hiányában – a forintra vagy külföldi pénznemre kiállított pénzhelyettesítő eszköz” tartalommal definiálja a 2. § (7) bekezdésben.

A hazai adótörvény arra kötelezi a pénzforgalmi számlával rendelkező adózókat, hogy átutalással teljesítsék adófizetési kötelezettségüket [kiemelés a 2003. évi XCII. törvény 38. § (1) bekezdéséből], sőt a pénzforgalmi számlanyitásra kötelezett adózók a pénzforgalmukat is kötelesek pénzforgalmi számlán lebonyolítani [kiemelés az említett törvény 38. § (3) bekezdéséből]. Az adótörvény alapján a vállalkozók arra is kötelezettek, hogy az adóhatóságnak bejelentsék az 1 millió, illetve az 5 millió Ft feletti készpénzes fizetéseiket (17. § (9) bekezdése). Tehát a készpénz az ő esetükben egyáltalán nem használható adófizetésre, sőt egyéb célokra is csak korlátozottan használható.

Az EU-joganyag (pl. a KBER és EKB alapokmányának 16. cikke vagy az euro bevezetéséről rendelkező 974/98/EK tanácsi rendelet 10. és 11. cikke) is a törvényes fizetőeszköz fogalmát használja, amit a készpénzzel azonosít. („Kizárólag az EKB és a nemzeti központi bankok által kibocsátott bankjegyek minősülnek törvényes fizetőeszköznek az Unión belül”, illetve „2002. január 1-jétől az EKB és a részt vevő tagállamok központi bankjai forgalomba hozzák az euróban denominált bankjegyeket. A 15. cikk sérelme nélkül, kizárólag ezek az euróban denominált bankjegyek azok, amelyek törvényes fizetőeszköz minőséggel rendelkeznek ezekben a tagállamokban. 2002. január 1-jétől a részt vevő tagállamok euróban vagy centben denominált pénzürméket bocsátanak ki, amelyek megfelelnek azoknak a címleteknek és technikai jellemzőknek, amelyeket a Szerződés 105a. cikke (2) bekezdése második mondatának megfelelően a Tanács állapíthat meg. A 15. cikk rendelkezéseinek sérelme nélkül, kizárólag ezek a pénzürmék rendelkeznek törvényes fizetőeszköz minőséggel ezekben a tagállamokban.”). Ugyanakkor – elfogadási kényszer nélkül – a készpénz-helyettesítő eszközök is a gyakorlatban a világon mindenütt beletartoznak a (törvényes) fizetőeszköz fogalmába.

A törvényes fizetőeszköz meghatározásának és terjedelmének vizsgálata nemzetközi szintén napirendre került. A közel-múltban az Európai Bizottság által életre hívott (EKB, Európai Bizottság, az euroövezeti tagállamok jegybanki és miniszté-

riumi képviselőiből álló) szakértői csoport megvizsgálta az eurobankjegyek és -érmék törvényes fizetőeszköz jellegét.¹⁵³ A többség azon a véleményen volt, hogy B2C (tehát vállalat és ügyfél közötti) kapcsolatban csak kivételes esetben lehet korlátozni az eurokészpénz elfogadását, de négy tagállam (Írország, Németország, Finnország, Hollandia) azon a véleményen volt, hogy a szerződéses szabadság nemcsak kivételes esetben ad lehetőséget a korlátozásra. A készpénzes fizetésre felszámítható felárak tekintetében a többség azon a véleményen volt, hogy ez nem alkalmazható, de öt tagállam (Írország, Németország, Finnország, Hollandia, Szlovénia) jogi szempontból ezt összeegyeztethetőnek tartja a törvényes fizetőeszköz jellegével. A Bizottság végül a többségi álláspont mentén adott ki ajánlást, ami viszont aggályos lehet a többi fizetési módra.

7.2. A BÉRFIZETÉS MÓDJÁNAK SZABÁLYOZÁSA

Külön megvizsgáltuk a munkabér fizetési módjára vonatkozó szabályozást, mivel felmérésünk szerint a vállalatok 40%-a fizet készpénzben munkabért. A munka törvénykönyve (1992. évi XXII. törvény) a 154 § (1) bekezdésében úgy rendelkezik, hogy

- a munkabért forintban kell megfizetni – ez alól csak jogszabály tehet kivételt;
- a munkabért utalványban, természetben nem lehet kiadni, csak pénzben (Ft);
- nem kötelező készpénzben fizetni a munkabért, hanem lehet azt a munkavállaló (tehát nem más) fizetési számlájára is utalni, de ennek két feltétele van: ebben meg kell egyezniük a feleknek (vagy egyesével: munkáltató–munkavállaló, vagy kollektíven: munkáltató–érdekképviselő) és ez a módszer „költségtöbbletet nem okozhat” a munkavállaló számára.

Csak a köztisztviselők és a közalkalmazottak esetében találtunk a készpénzfizetéstől eltérő fizetési módra vonatkozó jogszabályi rendelkezést. Ezek szerint az ő illetményük kifizetése „átutalással vagy fizetési számla hiányában pénzforgalmi számláról történő készpénzkifizetés kézbesítése” (azaz kifizetési utalvány) útján történik (1992. évi XXIII. törvény 49/A, illetve az 1992. évi XXXIII. törvény 79/A §-a). Ez az alapkoncepciójában 1996. november 5-től hatályos rendelkezés garantálja azt is, hogy az illetmény egyszeri felvétele nem okozhat többletköltséget az illető munkavállaló számára.

A szabályozás tehát egyértelmű, van lehetőség eltérni a készpénzes bérkifizetéstől.

7.3. A HATÓSÁGI ÁRAS KÖZMŰ- ÉS TÁVKÖZLÉSI SZOLGÁLTATÁSOK

A hatósági áras közmű- és távközlési szolgáltatásokra vonatkozó jogszabályokat abból a szempontból vizsgáltuk meg, hogy azok lehetővé tennék-e a fizetési módok szerinti differenciált árképzést, azaz a fogyasztó a fizetési módtól függően kevesebbet vagy többet fizessen a szolgáltatásért, vagy a fogyasztó számára láthatóvá váljon a fizetés tényleges költsége.

A hatósági árak körét több törvény: az árak megállapításáról (1990. évi LXXXVII. törvény), a távhőszolgáltatásról (2005. évi XVIII. törvény), a földgázról (szólv 2007. évi LXXXVI.) és a villamos energiáról szóló (2008. évi XL. törvény) határozza meg. (Ennek megfelelően az előbb nevesített szolgáltatásokon túlmenően hatósági ár érvényesül pl. az egyetemes elektronikus hírközlési szolgáltatás díjára, az ivóvíz díjára, szennyvízelvezetés, szennyvíztisztítás és -kezelés díjára is.) A törvények csak alapelveket szabnak meg a hatósági ár képzésére (pl. a hatósági árnak fedeznie kell a hatékonyan működő vállalkozó ráfordításait, és működéséhez szükséges nyereségre is fedezetet kell adnia, tekintettel az elvonásokra és a támogatásokra is), de emellett kijelölik az adott termék/szolgáltatás hatósági árának megállapítására jogosult személyt, testületet, és külön jogszabályban rendelik meghatározni az adott hatósági ár megállapításánál figyelembe veendő szempontokat.

Az érintett hatósági árakra vonatkozó rendeleteket sorba véve az alábbi kép rajzolódik ki.

- A földgázzal kapcsolatban 3 KHEM-rendelet – 29/2009 (VI. 25.), 31/2009 (VI. 25.) és 74/2009 (XII. 7.) – van hatályban, amelyek a földgázpiaci egyetemes szolgáltatáshoz kapcsolódó árak képzéséről, a földgáz rendszerhasználati díjak megállapításáról, illetve a földgázrendszer-használat árszabályozásának kereteiről szólnak. A rendeletek képlet mélységben

¹⁵³ Forrás: Európai Bizottság (2010a).

határozzák meg az induló árképzést és az árkorrekciót, amelyek a szolgáltatás fizikai tartalmához kapcsolódnak. Egy elem van „lazábban” fogalmazva, ami szerint a Magyar Energia Hivatal „Az árképzésnél figyelembe veendő költségek számításához és árakká történő alakításához... – az iparágon belül egyeztetett... földgázmérlegek figyelembevételével – az általa elfogadott napfok módszerrel korrigált mennyiségi adatokat” használ fel. „A korrigált mennyiségi adatok megállapítása során a fogyasztást befolyásoló más tényezők – mint pl. világgazdasági reálfolyamatok, illetve a fogyasztói szokások változásának – hatását a Hivatal indokolt esetben figyelembe veszi.” (Kiemelés a 74/2009 (XII.7) KHEM rendelet 2. mellékletének 3. pontjából.) A jogalkotói szándék nyilván nem a fogyasztáshoz kapcsolódó fizetés módjára vonatkozott, de ezen rendelkezéshez hasonlóan talán mozgásteret lehetne teremteni a pénzforgalmi költségek fizetési módoktól függő mértékének a figyelembevételére.

- A villamos energiával kapcsolatban 2 GKM-, 1 kormány-, 1 KHEM-rendelet van hatályban. A rendszerhasználati díjak középtávú szabályozásáról szóló 5/2005 (I. 21.) GKM rendelet képlet mélységben határozza meg az induló árképzést és az árkorrekciót, de az eszközértéken, az értékcsökkenésen, a tőkeköltségen túlmenően lehetőséget ad a hálózati veszteség, az alapl működés finanszírozásának hitelkamata, valamint egyéb nem nevesített, indokolt költségeket figyelembe venni (kiemelés a rendelet 1. mellékletének 5. pontjából). Ez utóbbi elem adhat némi reményt arra, hogy a pénzforgalmi költségek fizetési módoktól függő mértéke figyelembevételre kerülhessen. A 119/2007. (XII. 29.) GKM és a 398/2007 (XII. 23.) kormányrendelet a konkrét árat tartalmazza (átviteli-rendszerirányítási díj és a rendszerszintű szolgáltatások díja, a kapcsoltan termelt villamos energia kötelező átvételi ára tekintetében). A villamosenergia-piaci egyetemes szolgáltatás árképzésről, valamint az egyetemes szolgáltatás keretében nyújtandó termékcsoportokról szóló 44/2008 (XII. 31.) KHEM rendelet képlet mélységben határozza meg az egyetemes szolgáltatás árát, és maximálja az elismert éves villamos energia beszerzési átlagár felett alkalmazható kereskedelmi árrést (1,98 Ft/kWh-ban).
- Az állami tulajdonú közüzemi vízműből szolgáltatott ivóvízért, illetőleg az állami tulajdonú közüzemi csatornamű használatáért fizetendő díjakról rendelkező 47/1999. (XII 28) KHVM rendelet – rendszeresen megújítva – a konkrétan fizetendő díjat határozza meg azzal, hogy a vízművállalatok a lakossági vízfogyasztás sajátosságai miatt települési együttthatót alkalmazhatnak a díj számlázásánál.
- A távbeszélő-szolgáltatási piacon jelentős piaci erővel rendelkező távközlési szolgáltató által nyújtott távbeszélő-szolgáltatás díjairól, valamint az egyetemes távközlési szolgáltatással kapcsolatos díjcsomagokról rendelkező 3/2002. (I. 21.) MeHVM rendelet jelenleg már csak a fő- és az ikerállomás létesítéséhez kapcsolódó egyszeri díjat maximálja, egyéb korlátozást nem tartalmaz.

A fentiek alapján az látszik, hogy a távközlési szolgáltatás esetében nincs jogszabályi akadálya annak, hogy a szolgáltató fizetési módtól függően differenciált díjat számlázzon. A földgáz, a villamos energia, a víz és a csatorna esetében azonban ez kérdésesnek tűnik.

8. A közpolitikai következtetések

A nemzetközi példák vegyesek, nincs egyértelmű trend, sem erős késztetés a szabályozói beavatkozásokra a gazdasági szereplők közötti fizetések lebonyolítása terén.

A társadalmiköltség-felmérésen alapuló szimuláció viszont azt jelzi, hogy össztársadalmi szinten igen jelentős hatékonyságjavulás érhető el, ha a készpénzes, a készpénz- és a papírigényes fizetési tranzakciókat, vagy azok egy részét sikerül elektronikus, illetve fizetési számlákon bonyolódó pénzforgalomra áttéríteni. 2009. évi árszinten évente 103 Mrd Ft-ot lehetne a fizetési módok használatának folyó költségéből megtakarítani anélkül, hogy figyelembe vennénk a rejtett gazdaság szűküléséből fakadó hatékonyság- és adóbevétel-növekedés hatását vagy a környezetvédelmi szempontokat¹⁵⁴.

Felmerül tehát a kérdés, hogy mit lehet tenni annak érdekében, hogy Magyarország minél gyorsabban haladjon ebbe az irányba. Fontos megjegyezni, hogy a tendencia már most is ebbe az irányba mutat Magyarországon is, hiszen a bankkártyás (azon belül is leginkább a betéti kártyás) fizetések darabszáma abszolút értékben bár még mindig alacsony, igen dinamikus, évi 10-20% közötti ütemben nő, és ezzel nyilvánvalóan a készpénzes fizetések egy részét váltja ki a kiskereskedelmi forgalomban. Az átutalások darabszáma is évről évre nő (bár az utóbbi időben e növekedési ütem jelentősen lassult), valamint folyamatosan emelkedik az elektronikus csatornán benyújtott átutalások aránya a papíralapon megadott átutalások arányával szemben. Még a csoportos beszedések darabszáma is évről évre növekszik. A nyugellátási utalványok száma évek óta folyamatosan csökken, sőt a legutóbbi 1-2 évben a készpénz-átutalási megbízások mennyiségének csökkenése is láthatóvá vált, megtörve ezzel a 2008 végéig tapasztalható kezdeti erőteljes, majd lassuló növekedés tendenciáját.

A fejlettebb gazdaságokkal összehasonlítva ugyanakkor e változás azért nevezhető lassúnak, mert még a leggyorsabban növekvő bankkártyás tranzakciók esetében is 15-20 évre van szükség ahhoz, hogy az észak-európai államok jelenlegi arányát elérjük. A postai fizetések migrálása beavatkozás nélkül még ennél is hosszabb idő alatt történhet meg elsősorban azért, mert a készpénz-átutalási megbízások száma továbbra is magasnak tekinthető. Ez különösen annak fényében kedvezőtlen, hogy a legtöbb nyugat-európai országban azon fizetési helyzetekben (távollévők közötti rendszeres vagy egyszeri fizetések, pl. közüzemi számlák), amelyek esetében ma Magyarországon a készpénz-átutalási megbízás a legnépszerűbb, a fizetési tranzakciók már jelenleg is legnagyobb arányban (közel 100%-ban) papírmentesen, vagy legalább fizetési számlákon keresztül, átutalás vagy beszedés útján, azaz készpénzmozgás nélkül teljesülnek.¹⁵⁵

A következőkben a nemzetközi példák és a hazai sajátosságok alapján felvázoljuk azon lehetséges közpolitikai lépéseket, amelyeket az érdekeltekkel történő egyeztetések és a hazai gazdaságpolitikába való beilleszthetőség függvényében további vizsgálatra alkalmasnak tartunk. A lehetséges közpolitikai lépések felvázolásánál egyértelműen a társadalmi jólét növelését és a potenciális megtakarítás mielőbbi elérhetőségének elősegítését tartottuk szem előtt. Úgy látjuk, hogy a felsorolt lehetséges közpolitikai lépések egymás hatását is fokozhatják.

8.1. A KÉSZPÉNZES FIZETÉSEK MINÉL NAGYOBB ARÁNYÚ BANKKÁRTYÁS FIZETÉSEKKEL VALÓ KIVÁLTÁSA A KISKERESKEDELEMBEN

Magyarország bankkártyapiaca az EU-s átlaghoz képest igen fejletlen. Az elmaradás ugyanakkor sokkal nagyobb az elfogadókörök számában (mind a vásárlásra alkalmas POS-terminálok, mind a bankkártya-elfogadó üzletek számával mérve is),

¹⁵⁴ A papíralapú pénzforgalom ugyanis nagy mennyiségű papírt használ fel, a pénzforgalom elektronizálása az egyéb papíralapú adminisztratív tevékenységek kiváltásához hasonlóan – kedvező környezetvédelmi hatással is járhat.

¹⁵⁵ Sok országban része a nemzeti posta a pénzforgalmi piacnak, de a legtöbb országban készpénzmentes elektronikus fizetési módokat szolgáltat (pl. egyszerű átutalást vagy akár beszedéseket is). Ahol van is a hazai készpénz-átutalási megbízáshoz hasonló szolgáltatás (pl. Csehország, Norvégia vagy Nagy-Britannia), ott is a fizető fél fizet a szolgáltatásért, ennek megfelelően a fizetési mód nem is túl népszerű.

mint a hazai lakosság bankkártya-birtoklásában. Ezek alapján vélhetően nem vállalunk nagy kockázatot, amikor kijelentjük, hogy a hazai bankkártyapiac fejlődésének záloga a bankkártya-elfogadás minél gyorsabb terjedésében van, hiszen sarkítva: a magyar ember nem azért nem fizet bankkártyával, mert nincs neki, hanem azért, mert – ha akarná is – sok helyen ezt nem teheti meg. Magyarországon a kiskereskedelmi egységek alig 25%-a fogad el bankkártyát¹⁵⁶, szemben a Nyugat-Európában jellemző 60-70%-os vagy afeletti arányokkal. Külön adatok gyűjtése nélkül is tudható, hogy elsősorban a kisebb üzletekben nincs bankkártya-elfogadás, hiszen a nagyobb áruházak, a hipermarketek vagy a plázákban lévő üzletek gyakorlatilag mind elfogadják a nemzetközi kártyatársaságok kártyáit. A kártyaelfogadás földrajzi jellemzőiből az is megállapítható, hogy Magyarországon (főként vidéken) még mindig a turizmus vezérli a bankkártya-elfogadást, tehát ott valószínűbb a bankkártya elfogadása, ahol több külföldi turista jelenléte valószínűbb. Ez azért meglepő, mert a hazai bankkártya-piac már több mint 15 éves, és a magyar háztartások 85%-a¹⁵⁷ rendelkezik bankkártyával.

8.1.1. A POS-terminálok telepítésének támogatása

A fentiekből következően azt javasoljuk, hogy a POS-terminálok telepítésének támogatására létesüljön egy közös alap. Az alapból elnyerhető támogatásokra – elgondolásunk szerint – pályáztatni kellene a kiskereskedőket, amin belül a megcélzott szegmens a kisebb (KKV-szektorhoz tartozó) kereskedői/vendéglátói réteg lenne. A KKV-szektoron belül leginkább a bankkártya-elfogadás terén lemaradott kiskereskedelmi üzletekre (pl. kis élelmiszerboltok, kis számítástechnikai vagy műszakikik-üzletek stb.), valamint az ebből a szempontból elmaradottabb földrajzi régiókra lehetne fókuszálni a támogatásokat. Az elfogadó hitelintézetek közötti verseny erősítése érdekében támogatási követelmény kellene hogy legyen a bankfüggetlen infrastruktúra kialakítása, tehát az, hogy a kereskedő olyan szabványos terminált szerezzen be, és olyan szerződést kössön, ami lehetővé teszi számára, hogy gyorsan és kényelmesen válthasson elfogadó bankot, ha előnyös váltania. A kereskedőnek természetesen vállalnia kellene, hogy legalább a két nemzetközi kártyatársaság védjegyével ellátott bankkártyákat összegathár nélkül elfogadja.

Az alap kezdő összege 3 Mrd Ft lehetne, amiből 30 000 darab POS-terminál létesítését lehetne finanszírozni. Ebben az esetben közel megkétszereződhetne a hazai bankkártya-elfogadó-helyek száma. Az MNB mellett a bankrendszer, a MasterCard, a Visa és a magyar állam részvételét tartanánk célszerűnek.

8.1.2. Hatósági kontroll megteremtése a bankközi jutalék (interchange díj) felett

Magyarországon a nemzetközi kártyatársaságok határozzák meg a bankközi jutalékot. (A díj kártyás vásárlás esetén a kibocsátó, míg kártyás készpénzfelvétel esetén az elfogadó hitelintézethez folyik be.) A bankközi jutalék ugyanakkor jelentős költségterhelés a kártyaelfogadásban, mert beépül a kereskedő által fizetett kereskedői jutalékba (jellemzően a bankkártyás vásárlások összegére vetített százalékos mértékben; az MNB számításai szerint az átlagos jutalékterhelés 0,5%¹⁵⁸ körül van).

A kártyatársaságok érvelése szerint azért van szükség a bankközi jutalékra, mert a kártyabirtokosok (a fogyasztók) kereslete jóval rugalmasabb a bankkártyás fizetés költsége iránt, mint a kereskedőké, ezért a bankkártya-piac akkor fejlődik a leggyorsabban, ha a kereskedőktől elvonva a kártyabirtokosok kapnak támogatást. Magyarországon ez azért különösen problémás, mert a bankkártya elfogadásában sokkal jobban el vagyunk maradva az EU-átlagtól, mint a bankkártya birtoklásában (lásd az adatokat tekintve a 8.1. pontot). Ezért Magyarország jelenlegi helyzetében vélhetően már nem igaz, hogy egy magasabb bankközi jutalék segít a piac fejlesztésében, mert a kereskedőkre rótt terhen keresztül éppen azt gátolja, amire a magyar piacnak a legjobban szüksége van: az elfogadói hálózat bővülését.

A hatósági kontrollt abban a mértékben lehetne esetleg megteremteni, hogy a kártyatársaságok a hatóságokkal és a piaci szereplőkkel (pl. kereskedők) egyeztessék a jutalékokra vonatkozó döntésüket figyelemmel arra is, hogy a kártyatársaságok legalább a forgalomnövekedésnek megfelelő ütemben csökkentsék a jutalékterhelés százalékos mértékét.

¹⁵⁶ Magyarországon jelenleg 66 000 kereskedői POS-terminál van, de azok jó része is ugyanazon kereskedőnél lévő több terminálból adódik. A hazai elfogadóhelyek száma közel 59 000, miközben az összes kereskedelmi egység száma Magyarországon a KSH adatai szerint 235 000 körül van. Ez utóbbi szám nem tartalmazza a „mozgó kereskedelmi egység”-eket, mint pl. taxi, távolsági busz stb.

¹⁵⁷ Takács (2011).

¹⁵⁸ Forrás: Keszy-Harmath Zoltánné et al. (2010).

8.1.3. Az utalványpiac közös szabványokon és a meglévő bankkártya-infrastruktúrán való kiszolgálása

Becslésünk szerint a hazai lakosság 2009-ben 52 millió db papíralapú étkezési és üdülési utalványt használt fel (118 Mrd Ft összértékben). Amennyiben az utalványpiac szereplői, köztük a magyar állam (amely adókedvezményeivel az egész piacot életben tartja) deklarálná az elektronizálás szükségességét, akkor ez – az egészségpénztári kártyákhoz¹⁵⁹ hasonlóan – a bankkártyás fizetések gyarapodását is kiválthatná, hiszen az utalványok összege rátelepíthető lenne az EMV-csipes bankkártyákra. (Az EMV-csip egy önálló kis számítógépnek tekinthető, és a kártyacserékhez kapcsolódóan fokozatosan – várhatóan legkésőbb 2014 közepéig – rákerül minden hazai bankkártyára.) Az EMV-csipes bankkártyákra telepített utalványok elfogadása csak azon kereskedők/vendéglátók részéről igényelne többletberuházást, amelyeknél jelenleg semmilyen POS-terminál nincs, ez utóbbiak pedig akár a 8.1.1. pont alatt említett (és javaslatunk szerint létrehozandó) alaphoz is fordulhatnának támogatásért. Mindez nagyon jelentős mértékben növelheti a bankkártyás elfogadóhálózatot. Fontos, hogy mivel ugyanazon infrastruktúra szolgálná ki a bankkártyával és az elektronikus utalványokkal történő fizetéseket, a két piac dinamikája összeadódhat a hálózat bővülése szempontjából.

8.2. A TÁVOLLÉVŐK KÖZÖTTI FIZETÉSEK HATÉKONYSÁGÁNAK JAVÍTÁSA

Különösen a rendszeresen érkező számlákhoz kapcsolódó fizetési kötelezettségek teljesítése során van tere a készpénzmentesítésnek és az erőforrásigény csökkentésének, mert a magyar társadalom még mindig túlnyomó részben a posta által nyújtott készpénz-átutalási megbízás szolgáltatásra támaszkodik.

8.2.1. A postai készpénz-átutalási megbízás díjának részben vagy egészben a fizető félre terhelése

Alapvető igazság a gazdaságpolitikában és a közgazdaságtanban, hogy torzulás és ezáltal hatékonyságcsökkenés lép fel, amikor nem az fizeti meg a szolgáltatás díját, aki az igénybevételről dönt. A készpénz-átutalási megbízás esetében a népszerűség fő oka az alapszinten végzett likviditáskezelés mellett a fogyasztó számára mutatózó „ ingyenesség”. Mivel a készpénz-átutalási megbízás díját a fizetési mód kedvezményezettjei (elsősorban a szolgáltatók, beszedők) fizetik, akik viszont az ezzel kapcsolatos költségeiket is meg akarják téríttetni, így azokat végső soron az összes fogyasztó fizeti meg az alapszolgáltatásra (pl. gáz-, víz-, villany- stb. használatra) vonatkozó számla részeként. A készpénz-átutalási megbízással versengő készpénzmentes fizetési módoknál (egyedi vagy rendszeres átutalás, csoportos beszedés, bankkártyás fizetés¹⁶⁰) a legtöbb esetben a fogyasztót valamilyen közvetlen díj terheli a fizetési tranzakció teljesítéséért.

A készpénz-átutalási megbízás a kezdeményező fél szempontjából történő „fizetössé” tételének alapvetően két útja lehet. A Magyar Posta – a többi termékhez hasonlóan – közvetlenül elkérheti a fogyasztótól a készpénz-átutalási megbízás feladásakor a fizetendő díjat, vagy a szolgáltató fizeti továbbra is a díjat, de azt átláthatóan, külön megjelölve azok számára a számlában, akik a készpénz-átutalási megbízással történő fizetést választják. Így ez utóbbiak többet fizetnek a szolgáltatónak azokhoz képest, akik más, a szolgáltató számára külön díjfizetéssel nem járó fizetési módot alkalmaztak.

8.2.2. Egy általánosan hozzáférhető elektronikus számlaküldési és fizetési (e-SZÉF) rendszer kialakítása és az on-line átutalás fizetési mód sok bank részvételével történő megteremtése Magyarországon

A távollévők közötti fizetéseket tekintve az erőforrások szempontjából jelenleg a csoportos beszedés az erőforrások szempontjából a leghatékonyabb fizetési mód. Hosszabb távra előre tekintve ennek alternatívája lehet az elektronikus számlaküldés és -fizetés (az e-SZÉF)¹⁶¹. Az e-SZÉF (interneten nyújtott) elektronikus szolgáltatás, ami nemcsak jelentős részben automatizálja a fizetés folyamatát, de a papír kiiktatásával a számlázást is hatékonyabbá teszi. Magyarországon már

¹⁵⁹ Az elektronikus utalványok jelenleg leginkább az egészségpénztári kártyáknál terjedtek el. Ezeknél a banki háttérrel rendelkező kibocsátók a már meglévő POS-infrastruktúrán fogadtatják el a kártyákat a kereskedőkkel.

¹⁶⁰ A bankkártya esetén: a kártya éves díja.

¹⁶¹ Az EBPP (Electronic bill presentment and payment) magyarításaként.

jelenleg is van két szolgáltató, amelyek e-SZÉF-konstrukciót nyújtanak, de két alapvető probléma mégis fennáll a jelenlegi hazai szolgáltatással.

- Az egyik probléma az, hogy a jelenlegi két konstrukció két, bizonyos mértékig konkurens számlakibocsátói körhöz tartozik, és a verseny abban is megnyilvánul, hogy a két érintett szolgáltató nem fogadja be, és nem kezeli a másik számláit. Ezáltal sok potenciális fogyasztó kiszorul a szolgáltatásból, vagy pedig arra kényszerül, hogy párhuzamosan két szolgáltatást vegyen igénybe, ami a konstrukció lényegi hatékonyságnövelő jellegét szünteti meg. El kellene érni, hogy a számlakibocsátók ne az elektronikus számlázás saját szolgáltatójukra való korlátozásával és a másik számlájának kizárásával versenyezzenek egymással (a verseny tere nyilvánvalóan nem ez). Ehhez közös szabványok, alapelvek (pl. hozzáférhetőség) lennének szükségesek és szélsőséges esetben akár szabályozói kényszer is.
- A másik probléma a jelenlegi hazai e-SZÉF-konstrukciókkal, hogy amennyiben a fogyasztó nem a kiválasztott egy vagy két partnerbank ügyfele, úgy a fizetési folyamat nem kényelmesebb a normál (internetes) átutalásnál. Ez azért probléma, mert az e-SZÉF egyik nagy előnye nem pusztán az elektronikus számlaküldés, hanem éppen a fizetési folyamat automatizálása a fogyasztó számára. Több hasonló külföldi szolgáltatás úgy működik, hogy az összekötődik egy „on-line átutalás” elnevezésű internetes fizetési móddal. Ennek keretében a fizető fél automatikusan a saját internetbanki felületére jut a tranzakció már kitöltött részleteivel, és ott egyetlen gombnyomással jóváhagyja az átutalás indítását, míg a számlakibocsátó azonnal és szabvány szerinti módon értesül a fizetés megtörténtéről. Ahhoz, hogy ez a fizetési mód elérhető legyen az összes lakossági vagy vállalati bank internetbankján keresztül, egy közös szabályrendszerre és technikai modellre („scheme”), valamint hitelintézetek együttműködésére van szükség.

Mindkét problémát kezelhetik a hatóságok akár puha koordináció (együttműködés kezdeményezése, szabályozással való fenyegetés), akár kemény koordináció útján (tényleges szabályozás). Ezen hiányosságok kiküszöbölése megalapozhatja, hogy az elektronikus számlaküldés és -fizetés a leggyorsabban terjedő hazai fizetési móddá váljon a rendszeres szolgáltatói számlák kiegyenlítésében. Fontos, hogy olyan modell alakuljon ki, amely minden közüzemi, távközlési szolgáltató, biztosító és bármely fogyasztó számára nyitott, továbbá az összes pénzforgalmi szolgáltatónál igénybe vehető legyen.

8.3. AZ INFRASTRUKTÚRA FEJLESZTÉSE ÉS A JOGI KÖRNYEZET

8.3.1. A pénzforgalmi szolgáltatások földrajzi infrastruktúrájának javítása Magyarországon

Magyarország pénzforgalmi térképe¹⁶² azt mutatja, hogy egy kistelepülésen élő háztartás számára sokkal nehezebb modern pénzforgalmi szolgáltatásokat igénybe venni, mint egy városban élő számára. A hazai bankkártya-elfogadás a városokra, valamint a turisztikailag felkapott helyekre összpontosul, a bankfiókhálózat pedig nem annyira kiterjedt, hogy a bankszámlához/fizetési számlához kötődő szolgáltatások bizonyos településméret alatt is megtalálhatóak legyenek. Egyetlen pénzforgalmi szolgáltató van ma Magyarországon, amely földrajzi és fizikai értelemben gyakorlatilag mindenkit képes elérni, ez pedig a Magyar Posta. Ennek megfelelően úgy gondoljuk, hogy fontos lenne, hogy a Magyar Posta stratégiai célként tűzze ki postahelyi infrastruktúrájának elektronizálását olyan módon, hogy saját neve alatt bármilyen fizetési számlához kötődő pénzforgalmi szolgáltatást (átutalást, beszedést, bankkártya-kibocsátást és -elfogadást) képes legyen nyújtani. Rövid és középtávon a hazai pénzforgalom jelentős modernizálására az adhat esélyt, ha a posta, a maga kb. 3000 postahelyével a készpénz-átutalási megbízási és egyéb készpénzes postai fizetési módok mellett, majd helyett, elektronikus, készpénzmentes pénzforgalmi szolgáltatásokat nyújt.

8.3.2. A jogszabályi környezet egyértelművé tétele a fizetési mód szabadabb megválasztásának érdekében a vállalati oldalon

Több más, európai jogrendszerhez hasonlóan a magyar jog hagyományai is építenek a készpénz „törvényes fizetőeszköz” státusára. Ezen jogelvből azonban sajnálatos módon jelentős jogbizonytalanság is fakad a kereskedők és szolgáltatók számára a tekintetben, hogy hogyan és milyen mértékben korlátozhatják a készpénz elfogadását vagy használatát, szemben a hatékonyabb fizetési módokkal. Ahol a jogszabály a vállalati szektort érintően a készpénzes fizetést mint alapeset

¹⁶² Erről részletesebben: Helmecci (2010).

(eltérési lehetőséggel) írja elő, az érintettek számára nem feltétlenül egyértelmű, hogy az eltérést valóban meg lehet-e tenni, és alkalmazható-e készpénzmentes fizetés (pl. a kereskedők esetében a készpénzes fizetés visszautasításának vagy felárzásának kérdése). A szabályok egyértelműbbé tétele egyben fogyasztóvédelmi célokat is szolgálna. Többek között hasonló viták miatt döntött úgy Hollandia, hogy a polgári törvénykönyvében lefekteti azt, hogy a méltánytalan (pl. a nagybankjegy-címletben vagy a kísérme-címletekben való) fizetések visszautasíthatóak. Az USA-ban és Ausztráliában úgy ítélik meg, hogy a törvényes fizetőeszköz fogalma mellett sem jogszerűtlen a készpénzes fizetés visszautasítása.

Egy további jogi, szabályozási kérdés a hatósági áras szolgáltatók, illetve számlakibocsátók esetében mozgástér biztosítása a hatékony fizetési mód megválasztását ösztönző, számlába épített kedvezmények nyújtására (kapcsolódva a 8.2.1. pontban felvázolt javaslathoz is). A mi értelmezésünk szerint a hazai jogrendben részletesen szabályozott víz-, földgáz-, csatorna- és villamosenergia-számlák esetében – jogszabályi változtatás nélkül – erre semmilyen lehetősége nincs a szolgáltatóknak. Érdemes lenne ezt alaposan elemezni, és szükség esetén jogszabály-változtatási javaslatokat kidolgozni a mozgástér tágítása céljából.

Mellékletek

1. melléklet: A felmérésben használt kérdőívek és a gyakran felmerült kérdésekre adott válaszok

1.1. AZ MNB KÉRDŐÍVE

[Jegybanksi kérdőív](#)

1.2. A PÉNZFORGALMI SZOLGÁLTATÓK (HITELINTÉZETEK, A MAGYAR POSTA ZRT., A MAGYAR TAKARÉKBANK, A MONOR ÉS VIDÉKE TAKARÉKSZÖVETKEZET, VALAMINT A GIRO ZRT.) KÉRDŐÍVE

[Pénzforgalmi szolgáltatói kérdőív](#)

[Pénzforgalmi szolgáltatói kérdőívvel kapcsolatos kérdések](#)

1.3. A KÉSZPÉNZ-LOGISZTIKAI CÉGEK KÉRDŐÍVE

[Pénzfeldolgozói kérdőív](#)

[Pénzfeldolgozói kérdőívvel kapcsolatos kérdések](#)

1.4. A VÁLLALATOK KÉRDŐÍVE

[Vállalati kérdőív](#)

[Vállalati kérdőív kitöltési útmutató](#)

1.5. A HÁZTARTÁSOK KÉRDŐÍVE

[Háztartási kérdőív](#)

[Háztartási interjú kérdőíve](#)

2. melléklet: A felmérésben részt vett hitelintézetek és készpénz-logisztikai cégek jegyzéke

Hitelintézetek	Készpénz-logisztikai cégek
Budapest Bank Nyrt.	Brink's C.L. Hungária Zrt.
CIB Bank Zrt.	G4S Készpénzlogisztikai Kft.
Citibank Europe plc. Magyarországi Fióktelepe	JNT Security Kft.
Erste Bank Hungary Nyrt.	
ING Bank NV. Magyarországi fióktelepe	
K&H Bank Zrt.	
Magyar Takarékszövetkezeti Bank Zrt.	
MKB Bank Zrt.	
Monor és Vidéke Takarékszövetkezet	
OTP Bank Nyrt.	
Raiffeisen Bank Zrt.	
UniCredit Bank Hungary Zrt.	

3. melléklet: Az első és a második körös vállalati minta részelemei

3.1. AZ ELSŐ KÖRÖS MINTAVÉTEL

Szempont		Célszám	Tényleges elemszám	Arány
Vállalatméret (alkalmazottak száma)	0 főt foglalkoztató vállalkozások	0	2	
	1–9 főt foglalkoztató vállalkozások	25	63	252%
	10–49 főt foglalkoztatók	75	73	97%
	50–249 főt foglalkoztatók	150	151	101%
	250+ főt foglalkoztatók	50	45	90%
Szektor	45 Gépjármű, motorkerékpár kereskedelme, javítása	9	8	89%
	47 Kiskereskedelem (kivéve: gépjármű, motorkerékpár)	126	74	59%
	A Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	6	6	100%
	B Bányászat kőfejtés	0	0	
	C Feldolgozóipar	12	35	292%
	D Villamos energia, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	24	11	46%
	E Vízellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyeződésmentesítés			
	F Építőipar	6	17	283%
	H Szállítás és raktározás	20	32	160%
	I Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	28	14	50%
	J Információ, kommunikáció	9	11	122%
	K Pénzügyi, biztosítási tevékenység	0	0	
	65 Biztosítás, viszontbiztosítás, nyugdíjalapok (kivéve: kötelező társadalombiztosítás)	15	6	40%
	L Ingatlanügyletek	15	12	80%
	M Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	30	108	360%
	N Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység			
	O Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás			
	P Oktatás			
	Q Humán-egészségügyi, szociális ellátás			
	R Művészet, szórakoztatás, szabadidő			
	S Egyéb szolgáltatás			
A „kiskereskedelem” kibontása	Napi fogyasztási cikkek kis- és nagykereskedelme	45	36	80%
	Divat	20	7	35%
	Orvosi ellátás és személyi gondozás, gyógyszer, gyógyászati termék	15	3	20%
	Lakásfelszerelés, barkács és bútor	15	8	53%
	Elektronikai cikkek és tartós fogyasztási cikkek kereskedelme	15	16	107%
	Automaták és utcai/piaci árusítók	6	0	0%
	Üzemanyagtöltő-állomások	10	4	40%

3.2. A MÁSODIK KÖRÖS MINTAVÉTEL

Ágazat	Szakágazat	Egyéb jellemző	Célszám	Tényleges elemszám
Kiskereskedelem (kivéve: gépjármű, motorkerékpár)	Napi fogyasztási cikkek kis- és nagykereskedelme	legalább 30 üzlet	2	2
	Elektronikai cikkek és tartós fogyasztási cikkek kereskedelme	legalább 2 üzlet vagy 10 milliárd Ft-os árbevétel	2	2
	Üzemanyagtöltő-állomások	legalább 100 benzinkút	1	1
	Orvosi ellátás és személyi gondozás, gyógyszer, gyógyászati termék	legalább 5 üzlet	1	1
	Dívat	legalább 5 üzlet	1	1
Feldolgozóipar		legalább 500 millió Ft-os árbevétel	1	1
Építőipar		legalább 500 millió Ft-os árbevétel	1	1
Vízellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás			2	2
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás		legalább 500 millió Ft-os árbevétel	1	1
Információ, kommunikáció			1	1
Szállítás és raktározás			1	1
Egyéb szolgáltatás		legalább 500 millió Ft-os árbevétel	1	1
			15	15
	A fenti cégek közül legalább:			Tényleges elemszám
	2	használ csoportos beszedést		4
	5	elfogad átutalást		11
	5	elfogad bankkártyát		9
	2	használ sárga csekkes befizetést		5

4. melléklet: A háztartási/lakossági minta

		1000-es minta	300-as minta
Nem	Nők	77,52%	43,67%
	Férfiak	22,48%	56,33%
Életkor	0-14	0%	0%
	15-39	35,72%	32,33%
	40-59	46,58%	39,34%
	60 felett	17,70%	28,33%
Legmagasabb iskolai végzettség	8 osztály	17,37%	17,00%
	Középfokú	61,13%	64,00%
	Felsőfokú	20,52%	17,00%
Régió	Közép-Magyarország	29,43%	28,00%
	Közép-Dunántúl	10,64%	11,00%
	Nyugat-Dunántúl	9,88%	10,00%
	Dél-Dunántúl	9,66%	9,67%
	Észak-Magyarország	11,51%	12,67%
	Észak-Alföld	14,33%	15,33%
	Dél-Alföld	14,55%	13,33%
Településtípus	Főváros	19,54%	16,67%
	Megyeszékhely	18,89%	19,67%
	Egyéb város	32,47%	29,33%
	Község	29,10%	34,33%
Háztartásban élők száma	1	13,68%	29,00%
	2	27,25%	29,67%
	3	26,49%	18,66%
	4	20,09%	14,67%
	5	11,62%	3,67%
	6	0,43%	3,33%
	7	0,33%	0,67%
	8 vagy többen	0,11%	0,33%
Éves nettó átlagjövedelem (Ft/fő)		716 353	736 829

5. melléklet: A fizetési módok társadalmi költségének állandó és változó költségek szerinti megoszlása

Ahhoz, hogy az egyes fizetési módok valódi társadalmi erőforrás-igényét megértsük, elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy a jelenleg felmerülő költségek milyen struktúrában állnak elő aszerint, hogy mely költségelemek változnak a fizetési mód tranzakciószámának, illetve forgalmának változásával és melyek nem.

A nemzetközi szakirodalom azt találta – a józan ész alapjaira támaszkodó intuíciót megerősítve –, hogy jellemzően az elektronikus fizetési módok esetében az állandó költségek aránya lényegesen nagyobb az összes költségelem között, tehát ezen fizetési módok sokkal kevésbé terhelik a társadalmi erőforrásokat egy pótlólagos tranzakció végrehajtásakor. Különösen igaz ez az olyan elektronikus fizetési módokra, amelyek fizikai jelenlétet, valamint érdemi időfelhasználást sem követelnek a fizető féltől vagy a kedvezményezettől (pl. elektronikus úton benyújtott átutalás, vagy a csoportos beszedés).

Jelen felmérésben arra törekedtünk, hogy már az egyes egyedi tevékenységtípusok szintjén minden egyes adatszolgáltatót megkérdezzünk arról, hogy véleménye szerint az adott költségelem állandó vagy változó-e, illetve ha utóbbi, akkor a volumennel egyenes arányban, vagy annál kisebb mértékben növekszik. E tevékenység és költségfajták ilyen jellemzőiről azonban a szerzőknek is volt szakértői véleménye az adott tevékenységfajta részletes definíciója alapján, így ahol a megkérdezett szektorból erősen egymásnak ellentmondó válaszokat kaptunk, a saját szakértői megítélésünket használtuk a költség típus besorolásához. Ugyancsak a költség típusok definícióját használtuk annak megítéléséhez, hogy az adott változó költség inkább a tranzakciószám vagy a lebonyolított forgalmi értéktől függ-e, valamint ahhoz is, hogy az egyenes aránynál kisebb mértékben növekvő költségelemek esetében milyen növekedési arányt feltételezünk (10%-nak megfelelő volumennövekedés hány %-kal emeli a költségeket). Az ilyen „degresszív” típusú változó költségeknél a szolgáltatói visszajelzések és a korábbi szakirodalom alapján a papír-, illetve készpénzalapú fizetési módoknál az 0,5-es költségrugalmasságot feltételeztünk (10%-os forgalombővülésnél 5%-kal emelkednek a költségek), míg a döntő részben fix és forgalom szempontjából nagyon nagy kapacitási képességgel rendelkező infrastruktúrát használó elektronikus fizetési módoknál 0,1-es költségrugalmasságot (10%-os forgalombővülés esetében 1%-kal emelkednek a költségek).

Vannak olyan tevékenységi elemek, amelyek erőforrásigénye mind az adott fizetési mód értékben lebonyolított forgalmától, mind a tranzakciószámától függ. Ezek esetében fele-fele arányban osztottuk szét a megfelelő kategória között a költségeket az arányszámításhoz.

A. A KÖLTSÉGEK BESOROLÁSA

A.1. A készpénzes fizetés költségeinek besorolása

A készpénzzel kapcsolatos tevékenységelemek esetében a pénzforgalmi szolgáltatóknál és a készpénz-logisztikai cégeknél felmerülő tevékenységeknél állandó költségelemek közé sorolódott a szolgáltatási szerződések megkötése, az irányítás és ellenőrzés, a reklám, valamint az egyéb költségek. A jegybanknál idesoroltuk a bankjegykutatás és -fejlesztés költségeit, valamint a hamisítás elleni védelem költségeit. A vállalatoknál a pénztárgépek, széfek, UV-lámpák értékcsökkenése, illetve karbantartása tartozott ebbe a körbe.

A tranzakciószám szerint egyenes arányban változó költségek közé soroltuk a pénzforgalmi szolgáltatók esetében a címetváltáshoz kötődő ráfordításokat, valamint a vállalatoknál és a háztartásoknál a készpénzfizetésre és -elfogadásra fordított időt. A vállalatoknál idetartozott még a pénztárgépek papírtekercsének cseréje, a hamisgyanús és selejt bankjegyekkel kapcsolatos erőforrásigények, valamint a készpénzes bérkifizetések lebonyolításának ideje. A háztartások esetében a bankszámláról való készpénzfelvétel és az oda történő befizetés, valamint az ehhez tartozó bankszámla-ellenőrzés ideje tartozott még ide.

A tranzakciószámmal az egyenes aránynál kisebb mértékben növekvő költségek közé soroltuk a kivételkezelés, valamint az ügyfélpanaszok, reklamációk kezelésének költségeit. Ezen költségek esetében a szolgáltatói visszajelzések és a szakértői becslés alapján 0,5-es költségrugalmasságot feltételeztünk (azaz 10%-nyi tranzakciószám vagy értéknövekedés esetén a költségek 5%-os növekedését). Az értéktől és tranzakciószámtól együttesen is függő és azokkal egyenes arányban változó költségek közé soroltuk a készpénz kezelését és konvertálását, ezért az ehhez kötődő költségeket fele-fele arányban osztottuk szét a két kategória között.

A tranzakciószámmal az egyenes aránynál kisebb mértékben növekvő költségek közé soroltuk a pénzforgalmi szolgáltatók és a készpénz-logisztikai cégek begyűjtéssel és szállítással kapcsolatos költségeit, esetükben a hamisgyanús bankjegyek kezelését, illetve a készpénz-logisztikai cégek esetében a készpénzkezelés, -feldolgozás költségeit. Az MNB esetében ide tartozik az érték és a bankjegyek beszerzése (előállíttatása), valamint az MNB pénztári és feldolgozási műveletei.

A forgalmazott érték szerint egyenes arányban növekvő költségekhez soroltuk a vállalatoknál és háztartásoknál a készpénzhez kötődő visszaélésekből (lopás, rablás) eredő károkat.

A forgalmazott érték szerint az egyenes aránynál kisebb mértékben növekvő költségek közé soroltuk a pénzforgalmi szolgáltatók és a készpénz-logisztikai cégek esetében a visszaélések megelőzését célzó költségeket, valamint a vállalatok esetében a készpénzlopás elleni biztosítási költségeket és a maradványvesztiséget.

A tranzakciószámtól és a forgalmazott értéktől is egyenes arányban függő költségek közé soroltuk a vállalatok esetében a készpénztervezés, -rendelés és -logisztika költségeit. Ebben a kategóriába, de az egyenesnél kisebb arányban növekvő költségek közé soroltuk a pénzforgalmi szolgáltatók pénztári, valamint készpénzkezeléssel (tárolással, feldolgozással) összefüggő költségeit, az ATM-ek üzemeltetését, valamint a pénzmosás elleni védekezés költségeit. A készpénz-logisztikai cégek esetében ilyen költség a készpénz őrzése és tárolása, valamint az ATM-ek feltöltésével kapcsolatos költségek. A vállalatok esetében idetartozik a pénztárgépek kiürítésére és rovincsolására fordított munkaidő is.

88. táblázat

A készpénzes fizetéshez kötődő tevékenységek költségtípusok szerinti besorolása

	Pénzforgalmi szolgáltatók	Készpénz-logisztikai cégek	MNB	Vállalatok és állam	Háztartások
Állandó	- Szolgáltatási szerződések kötése - Reklám, marketing - Irányítás és ellenőrzés - Egyéb	- Szolgáltatási szerződések kötése - Irányítás és ellenőrzés - Elszámolás és kiegyenlítés - Egyéb	- Bankjegykutatás, -fejlesztés, gyártástechnológiai ellenőrzés - Készpénzhamisítás elleni védelem	- Pénztárgépek előkészítése - Pénztárgépek, UV-lámpák, széfék éves értékcsökkenése - Pénztárgépek, UV-lámpák, széfék karbantartásának fizetett díja	
Tranzakciószám szerint egyenes arányban változó	- Címletváltás			- Készpénzes fizetés időtartama - Pénztárgépek papírtekercsének cseréje - Selejtes és hamisgyanús bankjegyek kezelése - Ügyféléllátogatás kizárólag készpénzfizetés elfogadása miatt - Készpénzes bérkifizetés ideje	- Készpénzfizetés tényleges lebonyolításának ideje - Készpénzfelvétel és befizetés ideje (oda-vissza úttal együtt) - Bankszámla ellenőrzésére fordított idő
Tranzakciószám szerint egyenesnél kisebb arányban változó	- Begyűjtés, szállítás - Hamisgyanús bankjegyekkel kapcsolatos eljárások - Ügyfélszolgálat - Dokumentumkezelés és archiválás	- Készpénz kezelése, feldolgozása, váltása - Begyűjtés és szállítás	- Bankjegyek és érmék beszerzése - Pénztári műveletek, készpénz tárolása, feldolgozása és megsemmisítése		
Forgalmazott érték szerint egyenes arányban változó				- Teljes veszteség a készpénzhez kapcsolódó bűntettekben	- Készpénztartás és készpénzfelvétel visszaélési kockázata
Forgalmazott érték szerint egyenesnél kisebb arányban változó	- Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése	- Visszaélések megelőzése és a visszaélésekből eredő károk		- Biztosítási díj - Maradvány-veszteség	
Forgalmazott érték és tranzakciószám szerint egyaránt, egyenes arányban változó költségek				- Készpénztervezés - Készpénzbevétel és rendezés előkészítése - Készpénzlogisztikával összefüggő saját ráfordítások	
Forgalmazott érték és tranzakciószám szerint egyaránt, egyenesnél kisebb arányban változó költségek	- Készpénzkifizetés ügyfeleknek - Ügyfél általi készpénzbefizetés - Bankkártyás készpénz be- és kifizetéshez kapcsolódóan a kártyatársasági díjak - Pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés - Készpénzkezelés/-tárolás/-feldolgozás	- Készpénz őrzése és tárolása - ATM-ek és készpénzbefizető automaták üzemeltetése, működtetése és karbantartása, valamint a hálózati felügyelet		- Pénztárgépek kiürítése és rovancsolása	

A.2. A bankkártya (betéti és hitelkártya) tevékenységtípusainak besorolása

A bankkártya esetében az egyéb tevékenységeknél is állandónak tekintett irányítási, ellenőrzési, reklám- és egyéb költségek mellett az állandó költségek közé soroltuk a kártyakibocsátás költségeit is azért, mert a kibocsátott kártyák számának csak nagyon kis szerepe van a tranzakciós forgalom meghatározásában. Nem igaz az, hogy több bankkártyát kellene ahhoz kibocsátani Magyarországon, hogy megsokszorozódjon a bankkártyás tranzakciók száma, vagy az azokon lebonyolított forgalom, így az ehhez kötődő költségeket a tranzakciószám szempontjából állandónak tekintettük. A bankközi elszámolás és kiegyenlítés folyamata nem változik a tranzakciószámmal vagy a lebonyolított értékkel, ahogy a POS-menedzsmenthez kötődő elfogadói oldali ráfordítások sem. A bankkártyák esetében idesoroltuk a pénzmossással kapcsolatos ráfordításokat e fizetési mód speciális jellege miatt (szemben az átutalásokkal, ahol nem tekintettük ezt állandó költségtypusnak). A vállalatoknál a kártyaelfogadáshoz köthető, illetve a kártyaforgalomra jutó, saját tulajdonban lévő pénztári gépek, POS-terminálok értékcsökkenését, valamint karbantartásának erőforrásait soroltuk ide.

A kártyás tranzakciónál a tranzakciókkal egyenes arányban növekszik a kártyás fizetés által elfogyasztott kártyabirtokosi, illetve kereskedői idő mértéke, valamint a kereskedőknél a POS-terminálok és pénztárgépek papírtekercs-fogyasztása.

A tranzakciószámtól függő, de az egyenes aránynál kisebb mértékben növekvő költségek közé soroltuk a bankok esetében az autorizációs tevékenységet, a kártyatársasági díjakat, valamint az ügyfélszolgálat és a dokumentumkezelés, archiválás ráfordításait. A kereskedőknél a bankkártyás összesítő lista nyomtatása, a pénztárgéppel való összevetés, valamint a háztartásoknál a bankszámlakivonat ellenőrzésére fordított idő tartozott még ezen erőforrásigények közé. A bankkártya esetében a szolgáltatók visszajelzései és a saját szakértői becslésünk alapján 0,1-es költségugalmasságot feltételeztünk ezen tevékenységek esetében (azaz 10%-nyi forgalom vagy értéknövekedés esetében a költségek 1%-kal nőnek).

A forgalmazott érték szerint egyenes arányban növekvőnek feltételeztük a bankkártyás visszaélésekből a vállalatokat, valamint a háztartásokat sújtó károkat, de a szektor visszajelzése alapján az egyenes aránynál kisebb mértékben növekvőnek a bankok visszaélések megelőzésére fordított erőforrásait.

89. táblázat

A bankkártya (betéti és hitelkártya) tevékenységeinek költségtípusok szerinti besorolása

	Pénzforgalmi szolgáltatók	Vállalatok	Háztartások
Állandó	– Ügyfélszerzés és szolgáltatási szerződés kötése – (Hitel-) kockázat elemzése – Kártyakibocsátás – Bankközi elszámolás és kiegyenlítés – Az ügyfeleknek nyújtott kiegészítő szolgáltatások – POS-menedzsment (elfogadói oldalon) – Pénzmosással kapcsolatos ellenőrzés – Irányítás és ellenőrzés – Reklám – Egyéb	– A kereskedő tulajdonában lévő POS-terminálok értékcsökkenése – A kereskedő tulajdonában lévő POS-terminálok karbantartása, szervizelésének díja – Pénztárgépek előkészítése, saját tulajdonú pénztárgépek értékcsökkenése, szervizelése, karbantartása (bankkártyára jutó rész)	
Tranzakciószám szerint egyenes arányban változó		– Kártyás fizetés idő(tartam)- költsége – POS-berendezések és pénztárgépek papírtekercsének cseréjére fordított idő és a papírtekercs költsége	– Bankkártyás fizetés lebonyolítására fordított idő költsége
Tranzakciószám szerint egyenesnél kisebb arányban változó	– Nem fizetési jellegű műveletek feldolgozása (autorizáció) – Kártyatársasági díjak – Ügyfélszolgálat – Dokumentumkezelés és archiválás – Vásárlási műveletek menedzselése az elfogadói oldalon	– Bankkártyás fizetéseket tartalmazó összesítő lista kinyomtatása – Bankkártyás bizonylatok és a pénztárgép adatainak összevetése	– Bankszámlakivonat ellenőrzésére fordított idő költsége – bankkártyás fizetésre eső hányad
Forgalmazott érték szerint egyenes arányban változó		– Bankkártyás visszaélésekből eredő veszteségek leírása	– Bankkártyás visszaélésekből adódó veszteség
Forgalmazott érték szerint egyenesnél kisebb arányban változó	– Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése a vásárlási (POS-) műveleteknél		

A.3. Az átutalás (papíron, illetve elektronikusan benyújtott) költségeinek besorolása

Az átutalás esetében az állandó költségek közé soroltuk a többi fizetési módhoz hasonlóan a szolgáltatási szerződések megkötését, a reklámot, az irányítást és ellenőrzést, valamint az egyéb költségeket. Idetartozik az elektronikusan átvett átutalási megbízások átvétele és feldolgozása, hiszen a mai banki informatikai rendszerek ezen folyamatok tekintetében nincsenek kapacitásszűkében. Mindhárom szektorban a tranzakciószámmal arányosan növekvő költségek közé soroltuk a papíralapon adott átutalási megbízások esetében a megbízás benyújtásának folyamatát (bankok esetében az átvételét, a vállalatok és háztartások esetében pedig a bankhoz való eljuttatását).

A tranzakciószámtól függő, de az egyenesen arányosnál kisebb mértékben növekvő költségek közé soroltuk a kivételkezelést, a dokumentumkezelést és archiválást, az ügyfélszolgálatot, valamint a pénzmosás megelőzésével kapcsolatos teendőket. A vállalatok esetében idetartozott az átutalási forgalom adminisztrációja és a nem jogosan érkezett pénz vissza-utalása, a háztartásoknál pedig az elektronikusan benyújtott megbízások időigénye, valamint a bankszámla-ellenőrzésre fordított idő.

A forgalmazott érték szerint egyenes arányban változó költségekhez soroltuk a szolgáltatóknál a visszaélések megelőzésére fordított erőforrásokat.

90. táblázat

Az átutaláshoz kötődő tevékenységek költségtípusok szerinti besorolása

	Pénzforgalmi szolgáltatók és MNB	Vállalatok	Háztartások
Állandó	- Szolgáltatási szerződések megkötése - Elektronikusan benyújtott átutalási megbízások átvétele és feldolgozása - Reklám, marketing - Irányítás és ellenőrzés - Egyéb		
Tranzakciószám szerint egyenes arányban változó	- Papíron benyújtott átutalási megbízások átvétele és feldolgozása	- Papíron beadott átutalási megbízások időráfordítása	- Személyesen adott átutalási megbízás időráfordítása (oda-vissza úttal együtt)
Tranzakciószám szerint egyenesnél kisebb arányban változó	- Átutalási megbízások visszaküldése, kivételkezelés - Dokumentumkezelés és archiválás - Pénzmosás megelőzésével kapcsolatos teendők - Ügyfélszolgálat	- Az átutalási forgalom adminisztrációjának lebonyolításával összefüggő saját ráfordítások - Az átutalással nem jogosan érkezett pénz visszautalása	- Nem személyesen adott átutalás időráfordítása - Bankszámla ellenőrzésére fordított idő
Forgalmazott érték szerint egyenes arányban változó	- Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélésből származó károk		
Forgalmazott érték szerint egyenesnél kisebb arányban változó			

A.4. A csoportos beszédés költségeinek besorolása

A csoportos beszédés esetében az állandó költségek közé soroltuk a többi fizetési módhoz hasonlóan a szolgáltatási szerződések megkötését, a reklámot, az irányítást és ellenőrzést, valamint az egyéb költségeket. Idetartozik a beszédésre adott felhatalmazások kezelése, valamint fogadása és adása. Egy felhatalmazás korlátlan mennyiségű csoportos beszédési tranzakcióra lehetőséget ad, tehát ezen tevékenységek nem függenek sem a tranzakciószámtól, sem a lebonyolított értéktől. Idesorolhatók a háztartások (kötelezettek) limitváltoztatásra fordított erőforrásai is.

A tranzakciószámtól függő, de az egyenesen arányosnál kisebb mértékben növekvő költségek közé soroltuk a beszédési eljárásokat és a beszédések végrehajtását, az ügyfélszolgálat, a dokumentumkezelés és a pénzmosással kapcsolatos erőforrásigényeket. A vállalatoknál a beszédői oldalon a beszédésekhez kötődő adminisztrációt, valamint a nem jogos beszédések kezelését, míg a háztartásoknál a bankszámla-ellenőrzésre fordított időt.

A forgalmazott érték szerint egyenes arányban változó költségekhez soroltuk a szolgáltatóknál a visszaélések megelőzésére fordított erőforrásokat.

91. táblázat

A csoportos beszedéshez kötődő tevékenységek költségtípusok szerinti besorolása

	Pénzforgalmi szolgáltatók és MNB	Vállalatok	Háztartások
Állandó	- Szolgáltatási szerződések megkötése - Beszedésre való felhatalmazás (jogosultak és kötelezettek) adása és kezelése - Reklám, marketing - Irányítás és ellenőrzés - Egyéb		- Csoportos beszédre való felhatalmazás, limitmódosítás ideje (oda-vissza úttal együtt, ha személyes)
Tranzakciószám szerint egyenes arányban változó			
Tranzakciószám szerint egyenesnél kisebb arányban változó	- Beszedési eljárások és a fizetés folyamata - Dokumentumkezelés és archiválás - Pénzmosás megelőzésével kapcsolatos teendők - Ügyfélszolgálat	- A beszedési forgalom adminisztrációjának lebonyolításával összefüggő saját ráfordítások - A beszédessel nem jogosan érkezett pénz visszautalása	- Bankszámla ellenőrzésére fordított idő
Forgalmazott érték szerint egyenes arányban változó	- Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélésből származó károk		
Forgalmazott érték szerint egyenesnél kisebb arányban változó			

A.5. A készpénz-átutalási megbízás erőforrásigényének besorolása

A készpénz-átutalási megbízással kapcsolatos tevékenységelemek esetében a pénzforgalmi szolgáltatóknál felmerülő tevékenységeknél állandó (tehát a volumentől független) költségelemek közé sorolódott a szolgáltatási szerződések megkötése, a pénzmosás megelőzésével kapcsolatos teendők, a partnerekkel (kedvezményezettekkel, illetve pénzforgalmi szolgáltatóikkal) való elszámolás és a pozíciók kiegyenlítése, valamint a tevékenységhez kapcsolódó ügyfelek számára, illetve pénzforgalmi szolgáltatók egymás között történő számlázása, díjszámításához kapcsolódó erőforrásigények. A pénzforgalmi szolgáltatók esetében a tranzakciós volumennel egyenes arányban növekvő költségek közé soroltuk az egyes készpénz-átutalási megbízások tételes feldolgozását, átvételét, ellenőrzését, valamint archiválását. A tranzakciószámmal az egyenes aránynál kisebb mértékben növekvő költségek közé soroltuk a kivételkezelés, valamint az ügyfélpanaszok, reklamációk kezelésének költségeit. Az értéktől és tranzakciószámtól együttesen is függő és azokkal egyenes arányban változó költségek közé soroltuk a készpénz kezelését és konvertálását, ezért az ehhez kötődő költségeket fele-fele arányban osztottuk szét a két kategória között.

92. táblázat

A készpénz-átutalási megbízás tevékenységeinek költségtípusok szerinti besorolása

	Pénzforgalmi szolgáltatók	Készpénz-logisztikai cégek	MNB	Vállalatok és állam	Háztartások
Állandó	- Szolgáltatási szerződések megkötése - A pénzmossás megelőzésével kapcsolatos teendők - A partnerekkel való elszámolás és a pozíciók kiegyenlítése - Számlázás, díjszámítás - Irányítás és ellenőrzés - Reklám - Egyéb	- Szolgáltatási szerződések megkötése - Irányítás és ellenőrzés - A partnerekkel való elszámolás és a pozíciók kiegyenlítése - Egyéb	- Bankjegykutatás, -fejlesztés, gyártástechnológiai ellenőrzés - Készpénzhamisítás elleni védelem		
Tranzakciószám szerint egyenes arányban változó	- Készpénz-átutalási megbízások tételes feldolgozása, átvétele, ellenőrzése, archiválása			- A készpénz-átutalási megbízáson keresztül nem jogosan érkezett pénz visszautalása	- Készpénz-átutalási megbízás feladása (oda-vissza úttal együtt)
Tranzakciószám szerint egyenesnél kisebb arányban változó	- Kivételkezelés - Ügyfélpanaszok kezelése	- Készpénz kezelése, feldolgozása, váltása - Begyűjtés/szállítás	- Pénztári műveletek, készpénz tárolása, feldolgozása és megsemmisítése - Bankjegyek és érmék beszerzése	- A készpénz-átutalási megbízások beszerzési költsége - A készpénz-átutalási megbízások lebonyolításával összefüggő saját ráfordítások	
Forgalmazott érték és tranzakciószám szerint egyaránt, egyenes arányban változó költségek	- A készpénz kezelése és konvertálása				
Forgalmazott érték és tranzakciószám szerint egyaránt, egyenesnél kisebb arányban változó költségek	- Visszaélések megelőzése és kezelése, valamint a visszaélési kár kezelése	- Visszaélések megelőzése és a visszaélésekből eredő károk - Készpénz őrzése és tárolása - ATM-ek és készpénz-befizető automaták üzemeltetése, működtetése és karbantartása, valamint a hálózati felügyelet			

A.6. A nyugellátási utalvány költségeinek besorolása

A nyugellátási utalvány esetében a pénzforgalmi szolgáltatók és a készpénz-logisztikai cégeknél a szolgáltatási szerződések kötése, az irányítási és ellenőrzési tevékenység, a reklám és a marketing, az elszámolás és a kiegyenlítés, valamint az egyéb tevékenységek kerültek az állandó költségek közé. Az MNB esetében a bankjegykutatás és -fejlesztés, valamint a hamisítás elleni védekezés költségei vannak itt (a készpénzes költségek arányos része terhel minden készpénzalapú fizetési módot).

A tranzakciószám szerint egyenes arányban változó költségek közé az utalványok kifizetése (kézbesítése), feldolgozása és elszámolása, a kivételkezelés, az ügyfélszolgálat, a dokumentumkezelés és archiválás, valamint a visszaélések kezelése és megelőzése kerültek.

A tranzakciószámtól függő, de az egyenes aránynál kisebb mértékben növekvő költségek közé az utalványköteg és adatállományok fogadása, terítése, a készpénz rendelése, valamint a készpénz-logisztikai cégeknél az arányosan e fizetési módra jutó készpénzbegyűjtési és -szállítási költségek és a készpénzkezelés került ide. A jegybanki költségek közül a bankjegy- és érmebeszerzés és a jegybanki pénztári műveletek, illetve készpénzfeldolgozás tartozik ide.

A forgalmazott érték szerint egyenes aránynál kisebb mértékben növekvő költségek közé sorolódtak a készpénz-logisztikai cégek esetében a visszaélések megelőzésére fordított arányos erőforrások.

A mind a forgalmazott értéktől, mind a tranzakciószámtól függő költségtípusok esetében az egyenes aránynál kisebb mértékben növekvő kategóriába kerültek a készpénz-logisztikai cégek készpénz őrzésével és tárolásával összefüggő költségei, valamint az ATM-üzemeltetés erőforrásigénye.

93. táblázat

A nyugalmlátási utalványhoz kötődő tevékenységek költségtípusok szerinti besorolása

	Pénzfogalmi szolgáltatók	Készpénz-logisztikai cégek	MNB
Állandó	- Szolgáltatási szerződések kötése - Irányítás és ellenőrzés - Reklám és marketing - Egyéb	- Szolgáltatási szerződések kötése - Irányítás és ellenőrzés - Elszámolás és kiegyenlítés - Egyéb	- Bankjegykutató, -fejlesztés, gyártástechnológiai ellenőrzés - Készpénzhamisítás elleni védelem
Tranzakciószám szerint egyenes arányban változó	- Utalványok kifizetése - Feldolgozás, elszámolás - Kivételkezelés - Visszaélések kezelése és megelőzése, valamint a visszaélési kár kezelése - Ügyfélszolgálat, reklamáció-kezelés - Dokumentum kezelés és archiválás		
Tranzakciószám szerint egyenesnél kisebb arányban változó	- Utalványköteg és adatállomány fogadása - Utalványköteg terítése - A készpénz rendelése	- Begyűjtés/szállítás - Készpénz kezelése, feldolgozása, váltása	- Bankjegyek és érmék beszerzése - Pénztári műveletek, készpénz tárolása, feldolgozása és megsemmisítése
Forgalmazott érték szerint egyenes arányban változó			
Forgalmazott érték szerint egyenesnél kisebb arányban változó		- Visszaélések megelőzése és a visszaélésekből eredő károk	
Forgalmazott érték és tranzakciószám szerint egyaránt, egyenes arányban változó költségek			
Forgalmazott érték és tranzakciószám szerint egyaránt, egyenesnél kisebb arányban változó költségek		- Készpénz őrzése és tárolása - ATM-ek és készpénzbefizető automaták üzemeltetése, működtetése és karbantartása, valamint a hálózati felügyelet	

B. A KÖLTSÉGBESOROLÁSOK EREDMÉNYE

Az egyes fizetési módoknál a becsült erőforrásigények abszolút (Ft-ban kifejezett) értékeit a korábbiaknak megfelelően gyűjtöttük össze az alábbi táblázatban. Fontos hangsúlyozni, hogy a társadalmi költséget jelentő költségelemeket soroltuk be és összegeztük. A fizetési láncon belüli díjáramlás ennek nem volt eleme, így az ilyen díjtételeket nem is soroltuk be (hiszen ehhez a számításhoz erre nem volt szükség).

94. táblázat

Az egyes fizetési módok társadalmi költségének abszolút megoszlása az egyes költségtípusok szerint

Költségfajta	Kézpénz	Betéti kártya	Elektronikus átutalás	Csoportos beszéd	Kézpénz-átutalási megbízás (KM, sárga csekk)	Papíralapú átutalás	Nyugellátási utalvány	Hitelkártya	Összes fizetési mód
1. Fix (Mrd Ft)	69,9	18,8	21,0	4,9	6,6	3,0	1,5	14,4	127,4
2. Érték szerint egyenes arányban változó (Mrd Ft)	18,4	0,1	0,6	1,0	1,6	0,1	0,0	0,0	35,0
3. Érték szerint kisebb mértékben változó (Mrd Ft)	18,4	0,6	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,4	38,5
4. Tranzakciószám szerint egyenes arányban változó (Mrd Ft)	40,7	1,5	0,0	0,0	24,3	29,3	2,8	1,1	90,3
5. Tranzakciószám szerint kisebb mértékben változó (Mrd Ft)	61,5	9,2	18,4	1,9	6,3	2,6	2,3	3,5	95,8
Összes társadalmi költség (Mrd Ft)	208,82	30,22	40,07	7,73	38,96	35,01	6,65	19,56	387,02

Felhasznált irodalom

ARANGO, CARLOS – VARYA TAYLOR (2008): Merchant Acceptance, Costs, and Perception of Retail Payments: A Canadian Survey. *Discussion Papers*, 12, Bank of Canada.

ARANGO, CARLOS – VARYA TAYLOR (2009): Merchants' Costs of Accepting Means of Payment: Is Cash the Least Costly. *Bank of Canada Review*, Winter 2008–2009.

Argentín szabályozás angol fordítása. (LAW No. 25345 Limitation on cash transactions TAX PROCEEDINGS, General Resolution No. 1547 TAX PROCEEDINGS, General Resolution No. 1547 VALUE ADDED TAX, Executive Order No. 1402/2001, TAXES Executive Order 1548/2001, General Resolution No. 1166) (MasterCard közreműködésével).

BANCO DE PORTUGAL (2007): *Retail Payments Instruments in Portugal. Costs and Benefits.*

BANK OF JAPAN (2009): Developments in Electronic Money in Japan during Fiscal 2008. *BOJ Reports & Research Papers*, August.

BEIJNEN, CHRISTINE – WILKO BOLT (2007): Size Matters: Economies of Scale in European Payments Processing. *DNB Working Papers*, No. 155, De Nederlandsche Bank.

BEDRE-DEFOLIE, ÖZLEM – EMILIO CALVANO (2009): Pricing payment cards. *ECB Working Paper Series*, No. 1139.

BERGMAN, MATS – G. GUIBORG – B. SEGENDORF (2007): The Costs of Paying – Private and Social Costs of Cash and Card. *Working Paper Series*, 212, Sveriges Riksbank.

BÓDI-SCHUBERT ANIKÓ (2010): Magas a hazai készpénzállomány – mi állhat a háttérben?. *MNB szemle*, március.

BOLT, WILKO – DAVID HUMPHREY – ROLAND UITTENBOGGARD (2008a): Transaction Pricing and the Adoption of Electronic Payments: A Cross-Country Comparison. *International Journal of Central Banking*, March.

BOLT, WILKO – NICOLE JONKER – CORRY VAN RENDELAAR (2008b): Incentives at the counter: an empirical analysis of surcharging card payments and payment behaviour in the Netherlands. *DNB Working Papers*, No. 196, De Nederlandsche Bank.

BOLT, WILKO – SUJIT CHAKRAVORTI (2008a): Economics of Payment Cards: A Status Report. *DNB Working Papers*, No. 193, De Nederlandsche Bank.

BOLT, WILKO – SUJIT CHAKRAVORTI (2008b): Consumer Choice and Merchant Acceptance of Payment Media. *DNB Working Papers*, No. 197, De Nederlandsche Bank.

BOLT, WILKO – NICOLE JONKER – CORRY VAN RENDELAAR (2009): An empirical analysis of payment behaviour and debit card surcharges in the Netherlands. Evolving payment habits. Proceedings of the Bank of Finland Payment Habits Seminar 2008. *Expository studies*, A 113, Bank of Finland.

BOLT, WILKO – HEIKO SCHMIEDEL (2009): SEPA, efficiency and payment card competition. *ECB Working Paper Series*, No. 1140.

BRITS, HANS – CARLO WINDER (2005): Payments are no free lunch. *Occasional Studies*, Vol. 3 No. 2, De Nederlandsche Bank.

- BULLOCK, MICHELE (2010): A Guide to the Card Payments System Reforms. *Bulletin*, September, Reserve Bank of Australia.
- CARBÓ-VALVERDE, SANTIAGO – SUJIT CHAKRAVORTI – FRANCISCO RODRIGUEZ (2009): Regulating two-sided markets, an empirical investigation. *ECB Working Paper Series*, No. 1137.
- CARBÓ-VALVERDE, SANTIAGO – JOSÉ M. LIÑARES-ZEGARRA (2009) How effective are rewards programs in promoting payment card usage? Empirical evidence. *ECB Working Paper Series*, No 1141.
- CENTRAL BANK OF ARGENTINA (2008): *Report to the National Congress*.
- CENTRE FOR LATIN AMERICAN MONETARY STUDIES (2000): *Payments and securities clearance and settlement systems in Argentina*.
- DANKÓ DÁVID – SZEGEDI ZOLTÁN (2006): A tevékenységalapú költségszámítás módszertani problémái és idővezérelt tevékenységalapú költségszámítás: vissza a gyökerekhez?. *Vezetéstudomány*, 37. k., szeptember.
- DEUTSCHE BUNDESBANK (2009): *Zahlungsverhalten in Deutschland Eine empirische Studie über die Auswahl und Verwendung von Zahlungsinstrumenten in der Bundesrepublik Deutschland*.
- DIVÉKI ÉVA – LAJOS BRIGITTA – LUSPAY MIKLÓS (2010): *Állami fizetési szokások, javaslatok az állami szektort érintő pénzforgalom hatékonyságának javítására*. Kézirat.
- ENGE, ASBJØRN – GRETE ØWRE (2006): A retrospective on the introduction of prices in the Norwegian payment system. *Economic Bulletin*, Vol. 77 No. 4, Norges Bank, pp. 162–172.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2009): *On the follow up in retail financial services to the consumer markets scoreboard, SEC 2009, (22.9.2009)*.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2010a): Report of the Euro Legal Tender Expert Group (ELTEG) on the definition, scope and effects of legal tender of euro banknotes and coins. URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/euro/2010-03-22-legal-tender-euro_en.htm.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2010b): *Working Document, List of Member States' Options of transposition, Payment Services Directive Transposition Group (PDSTG)*. URL: http://ec.europa.eu/internal_market/payments/framework/options_en.htm.
- EURÓPAI KÖZPONTI BANK (2007): *Payments and Securities Settlement Systems in the European Union*.
- EURÓPAI KÖZPONTI BANK (2009): *Retail payments – integration and innovation, A joint conference by the ECB and De Nederlandsche Bank*.
- EURÓPAI KÖZPONTI BANK (2010): *Opinion of the European Central Bank of 10 November 2010 on restrictions on cash payments (CON/2010/79)*.
- EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (2007): *2007/64/EK irányelve a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról és a 97/7/EK, a 2002/65/EK és a 2006/48/EK irányelv módosításáról és a 97/5/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről*.
- THE FEDERAL RESERVE BOARD (2011): *Frequently Asked Questions. Currency: Notes and Coins Is U.S. currency legal tender for all debts?*. URL: <http://www.federalreserve.gov/generalinfo/faq/faqcur.htm>.
- GARCIA-SWARTZ, DANILE D. – ROBERT W. HAHN – ANNE LAYNE FARRA (2006): The Move Toward a Cashless Society: A Closer Look at Payment Instrument Economics. *Review of Network Economics*, Vol. 5 Iss. 2.
- GRESVIK, OLAF – HARALD HAARE (2009): Costs in the Norwegian payment system. *Staff Memo*, No. 4, Norges Bank.

GRESVIK, OLAF – HARALD HAARE (2009): Costs in the payment system. *Economic Bulletin*, Vol. 80 No. 1, pp. 16–27, Norges Bank.

HELMECZI ISTVÁN (2010): A magyarországi pénzforgalom térképe. *MNB-tanulmányok*, 84.

HELMECZI ISTVÁN – OLASZ HENRIETTA (2010): *Javaslatok a csoportos beszéd elterjedését gátló tényezők megszüntetésére*. Kézirat.

HUMPHREY, DAVID B. (2009): *Payment Scale Economies, Competition, and Pricing*.

IGAZSÁGÜGYI ÉS RENDÉSZETI MINISZTERIUM (2010): *Az ezredfordulót követő bűnözési helyzet*.

JONKER, NICOLE – THIJS KETTENIS (2007): Explaining cash usage in the Netherlands: the effect of electronic payment instruments. *DNB Working Paper Series*, No. 136, De Nederlandsche Bank.

JONKER, NICOLE – ANNEKE KOSSE (2009): The impact of survey design on research outcomes: A case study of seven pilots measuring cash usage in the Netherlands. *DNB Working Paper Series*, No. 221, De Nederlandsche Bank.

KESZY-HARMATH ZOLTÁNNÉ – KÓCZÁN GERGELY – KOVÁTS SURD – MARTINOVIC BORIS (2010): *A bankközi jutalék szerepe a kártyás fizetési rendszerben*. Kézirat.

KOSSE, ANNEKE (2010): *Credit cards. Acceptance and surcharging by retailers. A Pilot Study*. De Nederlandsche Bank.

KREDITILSYNET NORWAY (2000): *Act on Financial Contracts and Financial Assignments (Financial Contract Act)*, (No. 46 of 25 June 1999).

LEINONEN, HARRY (2009): Hidden payment charges at point of sale and possible impact of increased transparency. Evolving payment habits. Proceedings of the Bank of Finland Payment Habits Seminar 2008. *Expository studies*, A 113, Bank of Finland.

LESZKÓ ERIKA (2009): Nem kell félnünk a kerekítéstől!. *MNB-szemle*, július.

MAGYAR POSTA (2008–2009): *Hirdetmény a Magyar Posta pénzforgalmi szolgáltatásainak díjairól*.

Magyarországi Bűnözésföldrajzi Információs Rendszer. Az ismertté vált bűncselekmények. Országos adatok megyénként.
URL: <http://crimestat.b-m.hu>.

MASTERCARD (2010a): *Promoting electronic payments& reducing cash: Some examples from around the world*. Prezentáció.

MASTERCARD (2010b): *Why Prepaid for Payroll Opportunity to Access New Segments and Capture New Revenue*. Prezentáció.

MCKINSEY & COMPANY INC. (2006): *Payment Services in Ther Netherlands: an analysis of revenues and costs for banks*.

MONNET, CYRIL – WILLIAMN, ROBERDS (2007): Optimal pricing of payment services when cash is an alternative. *Working Papers*, No. 07-26, Federal Reserve Bank of Philadelphia.

NATIONAL BANK OF BELGIUM (2005): *Costs, advantages and disadvantages of different payments methods*.

NATIONAL IRISH BANK (2010): *Target 2013. Modernizing Payments in Ireland*.

NEMZETI HÍRKÖZLÉSI HATÓSÁG (2007): *Beszámoló az egyetemes postai szolgáltatás és a postapiaci verseny 2006. évi magyarországi alakulásáról*.

NETHERLANDS. NATIONAL FORUM ON THE PAYMENT SYSTEM (2007): *Report of the National Forum on the Payment System 2006*. Report to the Minister of Finance.

NETHERLANDS. NATIONAL FORUM ON THE PAYMENT SYSTEM (2008): *Report of the National Forum on the Payment System 2007*. Report to the Minister of Finance.

NETHERLANDS. NATIONAL FORUM ON THE PAYMENT SYSTEM (2009): *Report of the National Forum on the Payment System 2008*. Report to the Minister of Finance.

NORGES BANK (2000): *Report on payment systems 1999*.

NORGES BANK (2001): *Report on Payment Systems 2000*.

NORGES BANK (2009): *Annual report on payment systems 2008*.

NORGES BANK (2010): *Annual report on payment systems 2009*.

ODORÁN RITA – SISAK BALÁZS (2008): A magyar gazdaság készpénzigénye – továbbra is olajozottan működhet a rejtett gazdaság?. *MNB szemle*, december.

ORSZÁGOS KRIMINOLÓGIAI INTÉZET (2009): *A betöréses lopás alakulása 1999–2008*.

A pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról rendelkező 2009. évi LXXXV. törvény.

PEPLOW, NICK – R. ROBERTS (2010): *Prepaid Cards in the Public Sector*. Prezentáció.

A postai szolgáltatások ellátásáról és minőségi követelményeiről szóló 79/2004 (IV.19.) kormányrendelet.

RESERVE BANK OF AUSTRALIA (2009): The Introduction of Direct Charging for ATMs. *Bulletin*, April.

RESERVE BANK OF AUSTRALIA: *Legal Tender*. URL: <http://www.rba.gov.au/banknotes/legal-framework/legal-tender.html>.

SISAK BALÁZS (2010): *What drives cash demand? Decomposition of cash stocks in selected countries*. Kézirat.

SZALKAI ISTVÁN (1995): *A monetáris irányítás. Bevezetés a monetáris közgazdaságtanba*. Budapest, Nemzetközi Bankárképző Központ. /Bankárképző könyvek/.

TAKÁCS KRISTÓF (2011): *A magyar háztartások fizetési szokásai*. Kézirat.

TANÁCS (1998): 974/98/EK (1998. május 3.) rendelete az euro bevezetéséről.

TOSHIRO MUTO (2005): Japan's payment and settlement systems and the Bank of Japan. *Quarterly Bulletin*, Vol. 13 No. 2, Bank of Japan. (A japán jegybank kormányzóhelyettesének beszéde a Center for Financial Industry Information Systems létrejöttének 20. évfordulóján.)

TUMPEL-GUGGEREL GERTRUDE (2010): *SEPA for cards: more than a symbol of SEPA's success*. (Az Európai Központi Bank igazgatósági tagjának beszéde a Monnet szimpóziumon).

TURJÁN ANIKÓ (2009): Postai pénzforgalmi szolgáltatások Magyarországon. *MNB-tanulmányok*, 83.

US Credit Card Accountability, Responsibility, and Disclosure Act (2009).

US. THE WHITE HOUSE (2009): *Fact Sheet: reforms to protect American credit card holders*.

VAN HOVE, LEO (2007): Central Banks and Payment Instrument: a Serious Case of Schizophrenia. *MPRA Paper*, 5281, Munich Personal RePEc Archive.

VISA (2009): *The future of everyday payments in Europe, Who cares?*

ZANGHI ANNA (2010): *Towards a Cash Free Day*. Prezentáció.

MNB-tanulmányok 93.

Semmi sincs ingyen: A főbb magyar fizetési módok társadalmi költségének felmérése

2011. július

Nyomda: D-Plus

H-1037 Budapest, Csillaghegyi út 19-21.

